

$$\begin{array}{r} 5948 \\ \hline 359 \end{array} 22$$

Joseph Filosi Sculp.

HISTORIA
REIPUBLICÆ

ET

IMPERII
ROMANORUM

AB

URBE CONDITA AD ANNUM
URBIS DCCXXVII.

Quo Octaviano Cæsari summa Imperii
cum nomine Augusti delata fuit.

Contexuit ex monumentis veterum

G. H. NIEUPOORT.
TOMUS PRIMUS.

VENETIIS, MDCCXXXII.

TYPIS JOSEPHI BETTINELLI.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

ALOYSIO PISANO
EQUITI,

AC D. MARCI PROCURATORI

Josephus Bettinelli Typographus
F.

Um duos ante an-
nos Romanarum rerum Histo-
ria, vernaculo sermone scripta,
typis Venetis edi coepisset, Volu-

*

4

men

men primum tuis auspiciis ornatum judicia hominum felicissime subivit. Nunc primi illius beneficii memor, totam se tibi commendat, eo sermone scripta, quo res tantæ sunt administratæ. Nec tibi fane majus aliquid dicari potest; nec liber hic majore præsidio communiri. Nam nihil habet antiquitas, quod sit illustrius, quam Romana respublica: nihil ætas ista, quod magis illi respondeat, quam Veneta: nihil Veneta, si privata decora inspiciamus, quod Pisano nomini præferendum videatur. Fortasse miraberis, qui fieri potuerit, ut tanta rerum moles terminis tam angustis comprehenderetur: sed videlicet ita nota omnibus est Romana Historia, ut jam non indigeat nisi monitore, qui summa capita recenseat, & velut in tabella paucis notis signata common-

stret.

stret. Id omnino præstitit Nieu-
poortus. Noli igitur rem aliun-
de metiri, quam ex re ipsa.
Quamquam vel minima quæque
videri magna possunt, si tutelæ
tuæ commendata producantur.
Ita comparati sunt homines in
judicando, ut cum nomina quæ-
dam vident, quæ famam occu-
parunt, nihil sibi animo obji-
ciant nisi grande & egregium.
Sed operis ratio in tuto cum sit,
quid ego de me dicam? Non
enim audaciæ crimine carere vi-
detur Typographus, qui fortis
oblitus suæ ad amplissimi Sena-
toris penetralia accedere audeat,
& munuscula offerre. Sit hoc ali-
bi crimen: apud tantæ humani-
tatis virum crimen esset non
accedere confidentissime. Patent
ædes tuæ tenuissimo cuilibet:
litteris vero præsertim & littera-
rum ministris, inter quos certe

typographi sunt, non modo locus patet, sed sedes etiam ornatissima ab Hermolao Fratre comparata est. Vides igitur, cur multi undique ad te convolemus; cur reculas nostras offeramus; cur opem & auxilium ad rem litterariam promovendam importune etiam interdum postulemus. Perge agere pro magnitudine animi tui; & quando tantum fortunarum habes, quantum mortalitati felicissimæ potest esse fatis, compara tibi benefaciendo immortalitatem.

VENETUS BIBLIOPOLA LECTORI.

Ostquam *Rituum Romanorum Compendium* à G. H. Nieupoort conscriptum, quod Opus novis prelis meis anno proxime elapso subjeci & vulgavi, satis publico gratum & avidiusculè emptum post quater iteratas Editiones esse conspexi; tulit confestim animus ejusdem Auctoris *Historiam Romanam*, majoris molis Opus, duobus tomis distinctum edere. Quo minus vero incepti me pæniteret, fecit gravissimum & in his litteris versatorum hominum judicium, quibus illud minime displicere, sed potius valde probari sensi. Syntagmata historiae rerum a Romano populo gestarum jam nullibi non prostant: quotidie a variis Auctoribus libri in hanc rem vulgantur: externis linguis scripti in vernaculam convertuntur; sua omnes laude digni, propter ipsius vero argumenti celebritatem & dignitatem benigne semper excepti. Et hæc nostra, quam post unam & alteram Editionem recudimus, Historia, doctorum virorum suffragia jam arripuit, quippe quæ Auctore Compendii Rituum, quod universi plurimi faciunt, digna prorsus est visa. Peculiaris in ea laus est, quantum accipio, præter rerum narratarum belle constrictam & connexam, ac suis apte temporibus distributam ac notatam seriem, acuta & brevis in illa historiae Romanae Capita disquisitio, circa quæ historicis fides haud ita facile habenda est. Multum, auguror, hæc

Cri-

Criticarum Observationum sparsio adjectura est dignitatis huic, post tot alia, historiae Romanae Compendio, nostro praesertim saeculo, quo sagaciores lectores libri sortiuntur. De aliis commodis, quae studiosa Latinae eruditionis juvenus ab hoc libro aequae ac a superiori, pro singulari qua digesti sunt methodo & veterum Scriptorum fidei indicatione, decerptura est, plura referre ad me non attinet. Meum esse videtur magis, sancte tibi, candide Lector, affirmare, nullam esse a me praetermissam diligentiam, quo nitidioribus & correctioribus typis elaboratum hoc opus tibi proponeretur, quam factum est in primo, videlicet in *Rituum Compendio*, quod me invito non usquequaque emaculatum prodiit. Spero itaque, quantumcumque in illo peccatum est, in hoc sarcitum iri, neque nostram accuratorem imposterum esse desiderandam. Historiam Romanam paucis diebus antecessit rarioris cujusdam libelli ad longe nobiliorem historiam illustrandam, nempe Ecclesiasticam mire facientis Editio, cui titulus praefertur: *De Persecutione Vandolica Victoris Vitenfis*, ex recensione & cum Notis Viri in Ecclesiastica eruditione primarii, Domini *Theodorici Ruinart* Monachi Benedictini, qui in hoc Opus suas post *Balduinum, Chiffletium, Sirmondum* aliosque vigilias contulit. Visum porro operae pretium est nunc temporis & in Italia illud recudere, quod nobile in eo additamentum, cum *Actis Martyrum* per eundem Ruinart collectis, & jamjam ex typis Veronensibus prodituris multum rationis habens, contineatur. Haec te monitum volebam. Ceterum majora his daturus sum, si meos conatus aequi bonique consulueris, quod enixe ex te precor. Vale

PRÆFATIO LECTORI BENEVOLO.

S. P.

Nil causse esse videtur, Lector Benevole, cur te in hujus operis ingressione multis morer prædicando laudes, tum Historie generatim atque universe; tum singillatim Historie

Romanæ: cum utrumque a Viris præstantissimis in libris eorum passim obvius abunde prestitum sit: neque ullus puto inveniatur, qui rem manifestissimam negare velit, nisi qui ab omni cura vite cum honestate degenda, & publico sua opera utilitatem aliquam asserendi prorsus alienus sit. Tales enim homines neque ipsi bonas artes curant; neque, ut nos eos multum curemus, digni sunt. Est tamen, quod paucis te monere velim, ita ut una operæ instituti mei rationes explicem.

Cum vidissem brevem explicationem meam rituum, qui quondam apud Populum Romanum obtinuerunt, propensa animorum inclinatione fuisse receptam, ita ut jam tertio in hac urbe opusculum illud editum sit (ut de editione ejus in Germania facta sileam) animus etiam mihi additus est alterum opus, & longioris argumenti; & componendi labore multo difficilius aggredi; ipsius nempe Historie Romanæ enarrationem. Nam non Antiquitatum tantum, sed etiam Historiarum Principis quondam Populi scientia quadam requiri

P R E F A T I O.

si videbatur, ut iis animus rite prepararetur ad seriam lectionem Scriptorum veterum, sive illi Latini forent, sive Græci, qui res Romanas tractandas susceperunt, vel etiam quasi præterientes earum mentionem faciant. Neque enim ad historicorum tantum librorum intelligentiam necessaria est hac cognitio: verum neque Poeta, neque Philosophi, neque Oratores denique, si ea absit, recte intelligi possunt: præcipue Cicero, qui passim, & quavis occasione, tam in libris oratoriis, quam in philosophicis, & etiam in Epistolis historiarum veterum mentionem injicit: cuius præstantissimi Oratoris & Philosophi lectio nimium profecto a juventute hodie negligitur. Non alio autem sine negotium, quale hoc est quod ego suscepi, aggrediendum judico, quam ut minus salebrarum in Historia Romana peruestigatione invenientes juvenes lubentius simul & utilius studio huic fructuosissimo incumbant. Atque ut ita, qui aut Reipublica administrationi aliquando, aut altioribus studiis tractandis se tradituri sunt, ex optimis quibusque veterum præcepta, exempla, ritus singulares, qui aliquando ad imitationem trahi possint, quicquid denique usui esse queat, facilius hauriant. Neque vero id agere volui, ut compendiis hisce aut similibus scientiarum contenti adolescentes hos tantum rivulos sedetari neglectis fontibus instituant. Nam hoc se faciant, quibus otium est & occasio literis operam dandi, ne celeri gradu ad barbariem, cui immersa fuerunt superiora secula, recursuri sumus. Cum hunc igitur finem animo mihi proposuissem judicavi, ut commodius statim Scriptores veteres consuli possent, itidem ut in explicatione rituum Romanorum feceram, eorum loca ad imam paginam

nam esse citanda, accurate etiam divisionibus minoribus, quibus hodie fere & merito, scriptores veteres distingui solent, adscriptis; ne temporis, rei pretiosissima, jacturam facere quis cogeretur. Et anxiam fere diligentiam illi negotio adhibui: nam cui bono esse potest, si, ut quosdam facere video, vel Auctor tantum aliquis; vel non accurate Auctoris locus indicetur, ubi id de quo agitur, inveniri possit? Aut cui otium suppetat totum librum auctoris citati evolvere, ut ipsum locum, quo consulto opus habet, inveniat. In rerum delectu optimis Auctoribus & fide dignissimis maxime adhasi: ita tamen, ut etiam inferioris ordinis auctores non inconsultos omitterem: & aliquando, ubi inter plures non conveniebat, ex rerum circumstantiis illud, quod veritati propius accedere videbatur, deprehendere conatus sum. Paucas observatiunculas hinc inde interspersi: sed vere paucas: neque enim tantum mihi arrogo, ut ubique iudicium meum interponere velim: & preterea Lectoribus & jucundius est, & utilius, si ipsi in causas rerum & effectus ulterius penetrare conentur. Sape nihilominus causas eventuum, quantum quidem fieri potuit, indagavi: easque quandoque adscripsi. Nam, prorsus hoc negligere, fabulas pueris narrare potius dicendum est, quam historiam scribere; ut antiquissimi Historici^a verba mea faciam. Quod chronologicas rationes attinet, potissimum secutus sum accuratissimi Stephani Venandi Pighii Annales summa sane diligentia summoque iudicio confectos: ita ut lubens fatear, eos mihi toto hujus operis tractu egregium auxilium adfuisse. Ea porro quae vituperatione digna censebam libere

re

^a P. Sempronii Asellionis ap. Cell. v. 18.

re damnavi, quanquam id faciendo a vulgi opinione aliquando discedendum fuerit: ubi vero hominibus etiam improbis laus deberi videbatur, neque hanc iis denegandam credidi. Nequaquam tamen censui Romanos, ne ipsos quidem Catones, aut alios celebratissime vulgo probitatis viros, tanquam sincere virtutis exempla ante oculos esse ponendos; quin contra eorum etiam immania rapacitatis, luxuria, crudelitatis, perfidia specimina plura prodidi. Et male certe de moribus mereri videntur, qui ubique nobis virtutes Romanorum tanto fastu inculcant, quæ post tempora certe Sullana, vitiorum multitudine prope obruta jacuerunt. Solam fere fortitudinem militarem in quibusdam excipio: ut præsertim in Julio Cæsare, qui in ea laude parem sibi vix unquam habuisse videtur. Atque ita exemplis suis docere conati sunt Romani, sua retinere privata domus; de alienis certare regiam laudem esse ^a. Inveniet forte etiam Lector, ubi credere possit, me nimia quadam libertate sensa & consilia mentis meæ explicuisse. Verum hoc me ita fecisse confido, ut neminem, merito quidem, læserim. Quibusdam etiam tedium forte creare possit bellorum non maximi momenti, & cum iisdem populis plerumque gestorum, quæ primis Reipublicæ temporibus contigerunt; narratio. Neque diffiteor, mihi ipsi, dum ea scriberem, aliquam molestiam quandoque ex ea re fuisse natam, quæ tamen prorsus omitti non potuit, ne series rerum interrumperetur: & hinc inde præterea, ni fallor, exempla satis luculenta prudentiæ & fortitudinis illæ narrationes exhibent. Illud denique hic adjiciendum duxi,

^a Tacit., Ann. xv. c. i.

dux, nihil huic operi nostro commune esse cum illo, quod haud ita pridem edidit Reverendus Abbas Vertotius, cuique titulum fecit, Histoire des Revolutions arrivées dans le Gouvernement de la Republique Romaine. * Istius operis laudi absit, ut quicquam detractum velim: quin contra profiteor, me illud cum voluptate legisse. Sed, cum, ut ipsa operis inscriptio indicat, propositum R. Vertotio non fuerit seriem continuam Historie Romane tradere, sed insigniores modo mutationes in Republica Romana factas narrare, facile quis videt, longe alium ipsi, quam nobis scopum fuisse animo destinatum. Operarum menda†, quæ satis multa deprehendi poterunt, æqui bonique Lectorem consulere velim: inter quæ illud gravissimum est, quod ab initio Libri tertii, sive a pagina 256. ad paginam usque 497. atque ita per totum illum librum, & totum librum quartum, atque initium quinti ad summam paginam hanc notam Lib. II. ponere perrexerint. Ego ipsis, & mihi, sicubi forte erraverim, veniam a Lectoribus peto: eosque valere, & bene rem gerere jubeo.

* Hanc ex Gallica in vernaculam linguam feliciter traductam inventes apud Christophorum Zane Venetum Bibliopolam nuper editam.

† Quæ hic habentur ulque ad finem, Editionem Trajectensem spectant, minime vero hanc Venetam nostram, a qua ut hæc aliaque menda abessent, curavimus.

NOI REFORMATORI

Dello Studio di Padoa.

H Avendo veduto per la Fede di Revisione ;
& Approbatione del *P. Fr. Tommaso Maria Gennari Inquisitore*, nel Libro Intitolato . *Historia Reipublicæ , & Imperii Romanorum*, non v' esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica ; & parimente per Attestato del Segretario Nostro ; niente contro Principi, e buoni costumi, concedemo Licenza à *Giuseppe Bettinelli Stampatore*, che possi esser Stampato ; osservando gl' ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia ; & di Padoa.

Dat. 25. Novembre 1731.

(Carlo Ruzini Kav. Proc. Reff.

(Z. Piero Pasqualigo Reff.

Agostino Gadaldini Segretario.

1731. 15. Dicembre.

Registrato nel Magistrato Eccellentiss. della Bestemmia.

Anzolo Legrenzi Segr.

PR O-

PROLEGOMENA

A D

COMPENDIUM HISTORIÆ
ROMANÆ.

Rimi *Italiae* coloni *Aborigines* dicti fuisse videntur; quod de vero eorum nomine non satis constaret; quasi ita vocaverint posterius eos, qui a prima rerum *Latinarum* origine in *Latio* habitaverunt ^a. Vir vero spectatæ eruditionis & elegantis iudicii *Joannes Vincentius Gravina* Jurisconsultus hodie & Antecessor *Romanus* in *Dialogo de lingua Latina* p. 673. edit. *Lips.* ita dictos esse vult *Arcades* in *Italiam* profectos; quod *montes*, τὰ ὄρη; occupassent ^b: de qua re sum cuique esto iudicium. Ego cum egregio Viro *Jac. Perizonio* in *notis ad Æliani Var. Hist.* ix. 16. putem non proprium nomen populi alicujus hoc fuisse; sed quosvis regionis alicujus primos incolas ita fuisse dictos; atque ita hoc nomen primis his *Italiæ* incolis tum demum fuisse datum; postquam etiam alii populi in *Italiam* migrare cœperunt. Videntur er-

* *

2

gohi

^a Vid. *Dion. Hal.* l. 10. ^b Vid. auctorem de *Or. gentis Rom.*

P R O L E G O M E N A .

go hi Aborigines non multis post dispersionem gentium secuti ex *Asia* per *Græciam* in *Latium*, sive in illum tractum *Italiae*, qui est inter *Tiberim* & *Lirim* fluvios, venisse, diu ante quam *Oenotrus* cum *Arcadibus* suis eo accederet: unde patet *Janum*, & qui eum proxime secuti sunt *Reges*, *Aboriginum*, non *Oenotrorum* *Reges* fuisse. Post hos diversis temporibus in *Latium*, sive in *Italiam* venerunt *Siculi* ^a, *Umbri* ^b, *Ligures*. Ex his *Siculi* ab *Aboriginibus*, & advenis quibusdam *Pelasgis* pulsi in *Insulam* proximam trajecerunt: eamque a se *Siciliam* dixerunt annis circiter octoginta ante excidium *Trojae* juxta *Philistum* ^c. *Ausonum* quoque antiquissima gens ^d, (hi etiam *Aurunci* sunt dicti ^e) *Scythica* forte originis ^f, diu ante *Trojae* ἄλωσιν circa *Liris* annis ripas confedit. Idem etiam a *Græcis* *Opici*, a *Latinis* *Osci* sunt dicti ^g; licet ut diversæ gentes recenseantur a *Polybio* apud *Strabonem* *L. v. p. 142*. Ab *Ausonibus* sive *Oscis* porro varii *Italiae* populi, *Samnites*, ex gr. *Sabini* &c. & ab his rursus alii propagati sunt. Et cum apud antiquos *Siculos* *Opica* sive *Osca* lingua in usu fuerit ^h, ejusdem, vel affinis certe originis esse debuerunt. Primi post *Aborigines*,

^a *Dion. Halic. l. 16. 17.* ^b *Ib. c. 18.* ^c *Dion. Halic. l. 22.* ^d *Ib. l. 11.* ^e *Vid. Fest. V. Ausoniam.*
^f *Vid. Th. Rijke Dissert. de primis Italiae colonis, & Aeneæ adventu in It. c. 2.* ^g *Arist. Politic. VII. 10.*
^h *Vid. Fest. V. Oscum.* ^h *Vid. Stephan. V. Γένη.*

gines, & ante Oenotros (ut quidam ex *Plinio H. N. III. 5.* colligunt) in Italiam venire Pelasgi a *Deucalione Thessalia* pulsi circa annum Periodi *Julianæ* 3186. sive ante primam *Olympiadem* A. 752. & post breve bellum ab Aboriginibus recepti Siculos, ut diximus, simul cum iis Italia ejecerunt: sed partim mortalitate extincti sunt, partim Italiam rursus reliquerunt; sic ut tandem nihil præter *Cortonam Etruriæ* oppidum vetustissimum ipsis reliquum foret; quam *Cl. Rycquius* ^a minus recte *Crotonam* vocare videtur. Oenotrios porro quidam septemdecim ætatibus, sive annis circiter 510. (quod esset circa tempus mortis Patriarchæ *Jacobi*, vel paulo post) ante halosin Trojæ in Italiam venisse putant; Sed rectius *Pausanias* ab Oenotro ad Trojam captam septem duntaxat generationes memorat *L. VIII.* sive in *Arcadicis cap. 3. sqq.* Sexaginta rursus annis ante Trojæ casum *Evander* Arcas cum parva popularium manu in Italiam venit. Hic concedente *Fauno*, qui tum Aboriginibus imperabat, urbem patriæ suæ cognominem *Pallantium* in tumulo prope Tiberim condidit; qui tumulus inde levi, ut fit, mutatione *Palatium* & *Palatinus* est dictus. Septem post Evandrum annis *Hercules* per Italiam transiit relictis ibi *Pheneatibus*, *Elidensibus*, &

** 3 Tro-

^a *Dissert. f. d. c. 3. n. 20.*

P R O L E G O M E N A .

Trojanorum nonnullis ^a, quos Hercules capto quondam *Ilio* secum in commilitium abduxerat : atque hi *Capitolinum* montem infederunt . Hos omnes denique secutus est cum Trojanis suis *Æneas Anchisa & Veneris*, ut credebatur, filius, postquam Troja a Græcis deleta esset . Ex quibus omnibus patet non a solis Trojanis ortos fuisse Romanos ; sed etiam alios populos iis originem dedisse . Verum quia pauci olim, plures hodie, & inter eos viri maximi nominis hunc adventum *Æneæ*, in Italiam negant, breviter quædam præfabimur, (ductum maxime Cl. Rycquii secuti) quæ vulgatæ opinioni fulciendæ conducere videntur : non ita tamen, ut omnes omnino circumstantias, quibus a variis scriptoribus hæc historiæ pars exornatur, præstare velimus ; sed ut universim rei veritatem non nimis pertinacibus probabilem saltem reddamus .

Primo igitur satis constare potest, historiam belli Trojani nequaquam ab *Homero* fuisse confictam ; quod plurimi ante eum eandem rem literis mandarunt, quorum quidem scripta perierunt ; sed quorum memoria tamen apud scriptores hodieque exstantes servata est : de quibus vide *Eustathium* proæmio ante *Iliadem* . Idem videri potest apud *Ælian. V. H. XI. 2. & XIV. 21.* licet ibi dissentiat Cl. Pe-

^a *Dion. Halic. I. 34.*

Cl. Perizonius (nempe quod Historicos illos , qui ante Homerum fuerint , attinet) maxime , ut videtur motus auctoritate *Dionis Chrysoſtomi* , qui declamationem ſcripſit Τρωικὴν dictam , ὑπὲρ τῆς Ἰλίου μὴ ἔλθαι , *Ilium non fuiſſe captum* . At hic Dio , *Prusæus* a patria , *Coccejanus* a patrono *Coccejo Nerva* , *Chryſoſtomus* ob *aurei oris* eloquentiam appellatus , Sophiſta fuit , qui animi gratia , ut Sophiſtæ ſolebant , plurimas diſſertationes ſcripſit ſtyli exercendi & eloquentiæ oſtentandæ cauſa , & quidem luxur oſe in *Socratem* , *Zenonem* & alios philoſophos præſtantiſſimos invehens ; unde quis facile videt nullam plane fidem hujusmodi viri aſſertiones mereri ; non magis quam ſi quis *Luciani hiſtoriam veram* , aut *Erasmi noſtri Morie encomium* ſerio animo ſcripta fuiſſe credat ; præfertim cum hanc orationem habuerit apud *Ilienſes* , quorum urbs in ſolo veteris Trojæ ædificata fuerat , in feſto anniverſario , ad quod , inter alios artifices , etiam Orationes conveniebant . Denique tota *Dionis oratio* nulla auctoritate , niſi ſacrificuli cujuſdam *Ægyptii* (gentis certe vaniſſimæ & mendaciſſimæ) nititur . Secundo , cum *Homeri ſcopus* fuiſſe videatur captare benevolentiam Principum , impudentiſſimi fane hominis fuiſſet ea omnia plane ex cerebro ſuo nullo alio veritatis fundamento nixa produxiſſe . Tertio , multis etiam poſt *Homerum ſeculis*

P R O L E G O M E N A .

plurima monumenta hujus historię ex-
stabant , ut epistola *Sarpedonis* a Troja
scripta , *Plinius H. N. XIII. 13.* hasta
Achillis , & clypeus *Euphorbi* , *Ovid. Me-
tam. xv. v. 163.* & quæ plura ejus generis
referri possent . Quarto ; Omnes , vel cer-
te plerique Græcorum Historici de men-
se & die expugnationis factæ fere conve-
niunt , evenisse nempe vicesimo tertio die
mensis *Thargelionis* juxta *Dion. Halic. 1.
c. 63.* vel juxta *Plutarchum Camillo p. m.
138.* vicesimo quarto ejusdem mensis , qui
incidit in diem *XII. Junii Juliani* juxta cal-
culos *Petavii* , & fuit feria quinta . An-
num colligit *Petavius* Periodi Julianæ
3530. qui fuit annus mundi 2800. Quin-
to , communem opinionem juvat , quod
Ilienses Romanos Asiam ingressos tan-
quam agnatos amplexi sint : & quod
deinde a *Sulla* , *Cesare*^b , *Claudio*^c , *Ne-
rone* ingentibus beneficiis culti sint^d , &
pro consanguineis habiti^e . Sexto , con-
firmatur præterea hujus rei veritas con-
versionibus rerum publicarum , migra-
tionibus populorum , aliisque eventibus
ex hoc excidio natis , vel illud subsequen-
tis ; ut etiam constructionibus multarum
urbium factis ab illis Græcis , qui huic
bello interfuerant ; & quidem in ipsa
Ita-

^a *Justin. XXXI. 8. Liv. XXXVII. 37.*

^b *Strabo L. XIII. num. 594.*

^c *Suet. Claud. c. 25.* ^d *Tacit. Ann. XII. 58.*

^e *L. 17. §. 1. ff. de excusat. l. 1. §. 2. ad municip.*
Justinian. Pref. Novell. 47.

Italia . Quales fuerunt *Salapia* ^a ; *Hadrria* ^b , *Sybaris* ^c , *Thurii* ^d , & plures alia . Quod autem Græci postquam domum redierunt afflicti (hoc enim ex fortissimis est adversariorum argumentis , quibus probare nituntur victores non fuisse Græcos ; quippe quorum res post victoriam pejore loco fuerint , quam antea) hoc eo evenit ; quia in plures status male hæctenus pacatos divisi erant . Tum præterea plures etiam urbes a Græcis , qui Trojæ excidio affuerant , conditas legimus : igitur , nec adeo afflictæ eorum res fuere , & utique vera est historia . Denique verosimillimum est , *Latinum* Regem bello cum *Rutulis* & *Etruscis* implicitum avidè occasionem auxilii fortuito horum exulum adventu oblatam arripuisse . Ilienses autem illi , quos alloquitur Dion , longe diversi erant ab antiquis illis Iliensibus , sive Trojanis de quibus hic agimus . Quem Dionem si quis interroget , a quibus vetus Troja (quandoquidem constat , eam jam ab Homeri temporibus non amplius fuisse) eversa fuerit , nihil quod respondere possit , ni fallor , habeat . Strabonis vero tempore nulla amplius prisca Trojæ vestigia apparuisse nihil mirum est , cum dudum ad aliorum urbium exstructionem materia ista assumpta esse potuerit . Ergo dum fortiora
jam

^a *Vitruv.* l. 2. ^b *Sæph.* V. Ἀτρία . ^c *Solin.* c. 8. ^d *Arist.* *Mirab.* *Ausc.* p. m. 1098.

jam allatis argumenta proferantur receptam hactenus de Æneæ in Italiam adventu sententiam libentes amplectimur ; licet , ut antea diximus , etiam alii eo loco , quo postea *Roma* fuit , sedes fixerint : qui ita merito inter Romanorum progenitores censerī possunt . Sunt etiam , & in iis , quos summo loco habeo , qui argumentum contra vulgarem opinionem inde petant , quod Monachitritavorum nostrorum ætate Annalium confarcinatores plurimarum & remotarum regionum & urbium conditores Trojanos , vel *Græcos* fecerint , *Paridem* nempe *Parisiorum* ; *Francionem* & ipsum *Priami* filium *Francorum* ; *Brutum Britannorum* : & hos quidem & alios (quid enim nugis nugacissimis inhære attinet ?) Trojanos . Græcos etiam , *Ulysem* *Ulissingæ* urbis , *Herculem* ditionis parvæ in *Hollandia* , *Arkelie* : & quæ plura talia otiosi homines somniarunt . Sed quale , quæso , hoc est argumentum ? Loca illa longissime a Trojano agro distita , & ad quæ perveniri nisi molestissima navigatione non poterat , a Trojanis non fuerunt habitata , ergo etiam in Latium , regionem mari interno adjacentem & proinde non adeo a Troja remotam , pervenire non potuerunt , & ibi Urbem rerum suarum sedem futuram condere ? Quisquis , qui vel leviter mentem huc attendit , facile vel toto cœlo ea differre viderit .

Itaque Trojani Ænea duce in Italiam ad agrum *Laurentem* appulere secundo post Trojam captam anno , Latini Regis trigesimo quinto, post Herculis ex Italia digressum quinto & quinquagesimo: quod non tantum Dionysius Halicarnassensis ^a & *Livius* ^b testantur ; sed etiam locus in agro *Laurente Troja* dictus ^c . Et licet historiæ antiquissimis illis temporibus nullæ fuerint conscriptæ , tamen multis aliis modis antiquarum rerum memoria conservata fuit, *Annalibus*, exempli gratia , *Pontificum* ; de quibus videtis *Ciceronem de Oratore* L. II. c. 12. *Quinctilian. Instit. Or.* L. X. c. 2. & *Servium in Schedis Fuldensibus ad Virg. Æn.* I. v. 377. *libris linteis* ^d , aliisque ; quorum monumentorum pleraque quidem , ac non omnia , incensa a *Gallis* Urbe perierunt ^e . Ex his igitur & similibus veteris ævi reliquiis historiam hanc hauscerunt magni nominis Historici , & quorum plerique etiam summis dignitatibus effulserunt , *Q. Fabius Pictor* , qui apud *Serv.* ad *Æn.* XII. 603. dicit , *Amatam* Latini Regis uxorem se inedia interemisisse , postquam scilicet *Turnum* ab Ænea superatum vidisset ; *L. Cincius Alimetus* ^f , *L. Julius Cesar* , *M. Portius Cato* , *A. Posthumius Albinus* , *L. Cassius Hemi-*
na ,

a L. I. c. 44. b L. I. c. I.

c *Serv.* ad *Æn.* VII. 158.

d *Liv.* IV. 7. 13. & alibi. e *Id.* VI. c. I.

f apud *Auct.* de *Or. gene. R.*

na ; C. Sempronius Asellio , aliique má-
 gno numero. Quin A. Postumius Albinus
 integrum librum *de Adventu Æneæ* scri-
 psit , qui citatur apud Auctorem *de Ori-
 gine gentis Romanæ* ; apud quem etiam
 de eodem adventu mentionem fecisse le-
 guntur *Sex. Gellius , Piso , Lutatius , &c.*
 Ex his omnibus porro , quorum nil , nisi
 paucissima quædam fragmenta , superest ,
 & Livius , & Dionysius Halicarnassensis
 sua collegerunt ^a : quæ ergo a justo re-
 rum arbitro , & eo , qui non data opera
 a vulgari via decedere volet , in dubium
 revocari non possunt . Præterea Æneam
 in Italiam venisse testatur apud eundem
 Dionysium *L. i. c. 68. Arctinus Milesius*
 scriptor antiquissimus : floruit enim cir-
 ca Olympiadem nonam ^b . Imo ipse ,
 qui hodie etiam exstat , *Lycophron* id sa-
 tis clare innuit ^c : (vixit hic autem an-
 te , quam ullus Romanus scriptor existi-
 tit , unde sua potuerit haurire) Quin
 etiam mentionem facit scrofæ & triginta
 porcellorum , de quibus Virgilius *Æn.*
III. v. 390. , & arcium triginta ab Æ-
 nea ^d , vel ejus posteris in Latio condita-
 rum ; (quæ fuerunt triginta coloniæ
 priscorum Latinorum a Regibus *Alba-
 nis* conditæ) Deorum quin etiam pa-
 trio-

^a Vid. *Gr. OEt. Ferrar. de Orig. Rom. in Tom. 2.
 Ant. Grad.*

^b Vid. *Meurs. de Archont. I. 2.*

^c *Alexandra v. 1226. sqq.*

^d *v. 1253.*

riorum , quos Æneas in Italiam transtulit ^a . Tempore autem *Ptolemæi Philadelphæ*, quo vixit Lycophron, Romani nondum victorias suas Italia extulerant ; ut certe non animo adulandi eam antiquitatem iis tribuerit poeta . Atque ita videmus etiam vetustissimorum Græcorum testimonio constare , *Æneam cum Trojanis suis in Italiam venisse* .

Sed clarius adhuc idem Trojanorum in Italiam adventus probatur ex exorto paullo post *regno Albano* , & nominibus regum quorundam Albanorum quæ plane Trojanam originem redolent , ut Æneas , *Capys* , &c. (quæ Ovidius *Fast.* iv. 45. eleganter vocat *recidiva vocabula Trojæ*) Nec est quod quis dicat , etiam hoc regnum fabulosum esse : nam revera existisse satis probari potest ex rebus a Regibus Albanis gestis ; ut ex deductione triginta coloniarum modo dictarum . Inter quas triginta colonias forte ipsa Roma censerî debeat : nam dubitari potest , an non potius novis colonis (dilapsis forte veteribus) a *Romulo* frequentata , quam de integro sit condita . Licet nos , donec certius quid afferatur , communem tantisper opinionem amplexuri simus .

^a Restat , ut ad argumenta quædam , quæ objiciunt sententiæ vulgaris adversarii , respondeamus . Et *Philippus* quidem

Clu-

^a v. 1262. ^b *Rycq. Dissert. d. c. 12. Vid. G. Fam. Nardini Romam vet. L. l. c. 1.*

Cluverius a non tantum Æneæ adventum ;
 verum etiam Albanorum Reges ; imo se-
 ptem Reges Romanos fabulosos esse pro-
 nunciat ; & credit Evandrum cum Pelas-
 gis venisse in Italiam seculis tribus cum
 dimidio ante Trojæ ruinam ; & hoc pro-
 pter dissensum auctorum ; & convenien-
 tiam rerum , quæ in narratione adventus
 Pelasgorum in Italiam ; & inde etiam
 Trojanorum occurrunt : quæ convenientiâ
 certe levis est , & talis ; qualis in cunctis
 de migrationibus populorum ; quæ mari
 fiunt , narrationibus deprehenditur . Pu-
 tat ergo *Cluverius* Pelasgos eosdem esse
 ac *Tyrrhenos* ; Evandrum eundem cum
 Ænea ; eundem cum Jano ; eundem cum
 Saturno , eundem cum Romulo . Ab hoc
 duce Pelasgorum simul & Aboriginum ;
 qui communi nomine *Latini* dicti fuerint ;
 expulsos esse Siculos : ab hoc occupatam
 urbem *Valentiam* dictam ab origine Græca
 idem ; quod prisca illa Latina vox , si-
 gnificante . Post hunc Duces aliquot Ur-
 bi ; Latioque præfuisse regio quidem no-
 mine ; sed potestate minus absoluta , (&
 hoc quidem de omnibus illis priscis im-
 periis certo posse dici puto) licet incer-
 tum sit quamdiu singuli præfuerint ; aut
 quibus nominibus fuerint appellati . Ve-
 rum an hoc non sit omnia confundere &
 cerebri figmenta pro notis veritatibus ob-
 trudere cunctis ; qui iudicio suo uti ve-
 lint ; iudicandum relinquo . Et porro
 quod

quod ad dissensum auctorum attinet ; hi vel sunt externi, & proinde in rebus Romanis minus competentes iudices : vel, si Romani sint, maxime sunt posterioris ævi ab externis illis decepti : nam priores in levibus fere circumstantiis tantum dissident. Et hæc contra Cluverium dicta sufficiant.

Cluverium secutus est vir summus *Samuel Bochartus*, qui, ut Æneam in Italiam nunquam venisse probaret, variis argumentis utitur : & primo quidem quod contrarium videatur affirmare *Homerus*. (Et hunc postea secutus fuisse videtur *Strabo*. L. XIII. p. 607. sq.) Sed operæ præteritum est, ut ipsum Trojani belli Scriptorem audiamus. Igitur *Iliad.* T. v. 306. *Neptunum* inducit ita de Æneâ ejusque posteris vaticinantem :

Νῦν δὲ δὴ Αἰνεΐας βίη Τρώεσιν ἀνάξει,
καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Quæ ita vertere liceat :

*Mox vis Æneæ Trojanis imperitabit,
Et nati natorum, & qui nascentur ab
illis :*

qui posterior versus ipsius *Virgilii* est *Æn.* III. 98. *Hymno* item in *Venerem*, ipsam Deam *Anchisæ* loquentem fingit : v. 197.

Σοὶ δ' ἔσται φίλος υἱὸς ὃς ἐν Τρώεσιν ἀνάξει,
καὶ παῖδες παίδεσσι διαμπερὲς ἐκγεγάσονται,
τῷ δὲ καὶ Αἰνεΐας ὄνομα ἔσεται —

*Erit tibi filius dilectus, qui inter Tro-
janos regnabit,*

Huius

*Huic filii e filiis perpetuo nascentur ;
Huic autem Æneæ nomen erit .*

Sed hæc non loci , sed hominum respectu intelligenda sunt ; quo sensu utique Trojanis imperavit Æneas : & ita priorem Homeri locum jam olim interpretatus est *Scholiastes ineditus ad Dionysium Thracem* , quem citat in notis ad priorem Homeri locum *Cl. Josua Barnes* ; & ipse *Eustathius* . Sed merentur adscribi utriusque auctoris verba . Et *Scholiastes* quidem *Dionysii* ita habet :

Ο δὲ ποιητῆς μαντεύσασθαι φαίνεται καὶ ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς , πάλιν καὶ ἐν τέτοις . Φησὶ γὰρ πρῶτον τῷ Ποσειδῶνι , διὰ τῆς Αἰνείαν ὅτι Ἰνέουσι ἀνάξει , καὶ παῖδες παίδων τοῖ κεν μετόπισθεν ἔπονται ὅτι δὲ ἀληθεῖς ἐμαντεύσατο , δηλοῦσι τὰ πράγματα ἕξ Αἰνείας γὰρ ἡ Ρωμαϊκὴ ἀρχὴ , καὶ Αἰνεάδαι οἱ Βασιλεῖς . *Eustathius* verò : τὸ δὲ λέγεται διὰ τὴν τῆς Ρωμαίων ἀρχὴν , ἧ ὄρασιν εἰκὸς εἶδέναι τῆς ποιητῆς ἐκ τῆς τῆς Σιβύλλης χρησμῶν , ἢ καὶ αὐτὸν οἰκοῦσαν εἰδόντα ποιητῆ γὰρ ἀρετῆ , τὸ καὶ μαντικῶς ἐπισήμῳ ἔχειν .

Latine verba enarratoris *Dionysii* ita sonant : *Apparet Poetam vaticinatum esse , tum in multis aliis , tum etiam in his .*

Dicit enim ex persona Neptuni de Ænea quod Trojanis imperabit , & filii filiorum , & qui postea sequentur . Vere autem esse vaticinatum res ipsa docet : nam ab Ænea est Imperium Romanum ; & inde Reges eorum Æneadae dicuntur . Eustathii vero verba huc redeunt : Hoc dicitur ob Imperium Romanum ; quod dicunt

cunt poetam, ut verisimile est, novisse ex oraculis Sibyllæ; aut etiam scivisse a se. Nam poetæ virtus est etiam scientiam divinariam possidere. Itaque videmus viros doctissimos verba Homeri de regno Æneæ in Italia interpretatos fuisse: cum contra regni, quod in Troade constituerit, nec vola, nec vestigium in historia appareat. Ad Strabonem quod attinet, ille unice loco illo Homeri ex Il. Ȳ. nititur; quo aliter explicato omni fundamento illud regnum Æneæ in ipsa Troade renatum destituitur. Quin ipse Strabo locum priorem Homeri a quibusdam ad Romanos referri tradit; ut certe rectissime facit Dionysius Halicarnassensis L. I. c. 53. Et hic auctor præter alios diligentissimus omnino de tota hac re consuli meretur.

At, dicit Bochartus, si, ut fecit Dionysius, Homerum interpretemur, nihil hic de Ænea poeta dixerit, quod non idem de Antenore, Aceste, aliisque Trojanis, qui itidem colonias deduxerunt, dicere potuisset. Sed minus hic attendisse videtur vir magnus: nam Antenor quidem coloniam deduxit, at non Trojanorum; sed forte Henetorum. Vid. Strab. L. XII. n. 544. Acestes autem Trojanus quidem genere, sed in Sicilia natus fuit, similiaque de aliis dici possent. At Æneas ipse Trojanus Trojanorum coloniam deduxit; ipse eorum sive Rex, sive Princeps fuit; & in eo regno natorum natos successores habuit. Ergo, ut jam

di-

dictum , & ille locus Homeri ex *Iliade* γ. & alter ex *hymno in Venerem* de hominibus , non de locis sunt intelligendi .

Alterum Bocharti argumentum est , quod apud *Festum V. Romam* plures auctores fuisse dicantur , qui tradiderint Æneam in urbe *Berecynthia* (*Phrygia* ea urbs fuit) fuisse sepultum : Sed hoc facile de cenotaphio , sive *tumulo inani* (ut loquitur Virgilius *Æn. vi. v. 504.*) potest intelligi ; nam ea non tantum omnis plane sepulturæ expertibus , sed etiam alibi sepultis extrui solebant , ut jam olim probavit *Kirchmannus de funer. L. III. c. 27.* exemplo *Drusi* ; cui , licet ejus corpus ad Urbem devedctum & in campo *Martio* sepultum esset , exercitus honorarium tumulum excitavit , *Suet. Claud. c. 1.* & *Alexandri Severi Imperatoris* , qui cenotaphium in *Gallia* ; Romæ sepulchrum amplissimum meruit ^a .

Tertio dicit Bochartus , loca quædam in Asia ab *Ascanio* fuisse denominata : atqui ipse jam alibi docuerat ^b , ea dicta fuisse ab *Askenaz Gomeris* filio ; (de quo *Genes. x. 3.*) ita ut memoria viro præclaro hic non rite respondisse videatur . Et liberales simus ; demus adversariis , *Ascanium* in Troade mansisse , an non ipse Æneas alio proficisci potuit ? Quo facit etiam , quod *Albani* regni conditorem a quibusdam *Euryleonta* dictum fuisse vide-

^a *Lamprid. c. 93.*

^b *Phaleg. III. c. 9.*

deamus^a; qui deinde *Ascanius* (forte fratre in Troade mortuo) appellatus fuerit . Quartum Viri doctissimi argumentum est; Veneris cultum (qui; cum Æneas ea matre censeretur; vel imprimis Romæ stabiliendus fuisse videatur) antiquissimis Romanis fuisse ignotum; ut ex *Fastis Cincii & Varrone* docet *Macrobius Saturnal. Serm. 1. 12.* At ut concedamus de Romanis vere hæc tradi; certe Lavinii; sive in agro Laurente; quæ primæ sedes Æneæ in Italia fuerunt; cultam fuisse ab antiquissimis usque temporibus constat testimonio *Heminae* quod refert *Solinus c. 8.* & ei assentire satis clare videtur *Strabo p. 232. edit. Casaub.* Sed sane verisimile non est; (ut admittamus *Bochari* positionem) Æneam; dum viveret; adeo insolenter mentitum fuisse; ut se matre Dea natum esse diceret; multo minus veram ejus matrem; *Anchisæ* scilicet concubinam; in Deos fuisse relatam. Verum totum hoc merum *Homeri* figmentum fuisse videtur.

Porro *Vestam*, *Minervam*, *Deos Magnos* ab antiquissimis temporibus *Lavinii* & *Albæ* cultos & hinc *Romam* traductos fuisse constans fere veterum est opinio. Quæ numina etiam originem *Trojanam*; sive *Phrygiam* arguunt . Sed mirum plane est; ne durius quid dicamus; Virum præclarum negare; quod ullos idoneos testes horum numinum ab Ænea in Ita-

2

liam

^a *Dion. Halic. l. c. 65.*

P R O L E G O M E N A .

liam allatorum citet Dionysius, cum disertim *L. I. c. 68. Callistratum, Satyrum, Atratinum* poetam nominet: ita ut Dionysium ne quidem relegisse hoc loco Bochartus videatur. Quod vero addit Vir Cl. ridiculum fuisse credere Palladium Romam servaturum, quod Trojam servare non potuisset, sciendum est, illud non tam Urbis, quam domus *Dardani* incolumitatem continuasse, cum diu ante Trojam conditam juxta vetustissimos auctores ^a simulacrum hoc Dardano fuerit traditum. Et tamen quale hoc est argumentum ab cultus religiosi istorum temporum absurditate desumptum? quasi non alia, & longe quidem absurdiora, quotidie ab iis facta, aut credita sint.

Nec nimis absurdum est, quod ex quinquaginta circiter vocibus Phrygiis, quas hinc inde collegit, ostendere conatur, linguæ Latinæ & Phrygiæ nullam fuisse affinitatem: nam quot voces Græcæ dari possent, quas non agnoscit lingua Latina? quam tamen a Græca derivatam esse nemo peritus negaverit. Et si penitus inquisivisset Bochartus ipsam linguam Phrygiam Græcæ linguæ fuisse propaginem nullo negotio deprehendisset, quod vel ex folis nominibus filiarum Priami patet, quæ legere est apud *Apollodorum L. III. p. 185. ed. Commelinia-*

^a *Apud Dion. Hal. l. 68.*

Viniāna an. 1599. 8. idemque Dionysius Halicarnassensis variis locis testatur. Vide *L. I. c. 57. 58. 61. 62.* Neque enim quatuor duntaxat fuerunt linguæ Græcæ dialecti, sed plurimæ, ut *Bœotica*, *Laconica*, *Cretica*, &c. atque ita etiam Phrygia: & voces, quas ut linguæ Phrygiæ peculiare collegit Bochartus, revera dialecti Phrygiæ peculiare haberi debent.

Restat itaque, ut & Cluverius & Bochartus temere plane a communi de Æneæ in Italiam adventu sententia recesserint.

Post maximos hosce viros etiam placuit *Cl. Jacobo Gronovio* *Dissertatione de Origine Romuli* habita *Lugduni Batavorum* die *xxiii. Octobris* A. 1684. cum alterum stationis suæ quinquennium commendaret, sententiam suam de hisce rebus publicare. Quam referre & refellere nescio an operæ pretium fuerit. Sed quia tamen in eo argumento versamur, breviter hic quædam ponemus, unde de illa dissertatiuncula iudicium ferri possit; quantum quidem poterimus mentem *V. C.* assequi; qui subobscurior, ut levissime dicamus, in iis quæ edidit esse solebat: Vult ergo *Clarissimus Gronovius* ex *Syria* profectum *Romulum* in *Italiam* venisse; & quædam vulgari opinioni refellendæ, pauciora suæ stabiliendæ argumenta apponit; quæ, quia serium examen vix merentur, breviter tantum nunc

P R O L E G O M E N A .

excutiemus . Igitur (p. 10. & 16.) *Dioclem Peperethium* Historicum primum vulgatæ de Romulo & Remo narrationis auctorem fuisse dicit , & post eum *Fabium* , quæ habet ex *Plutarcho vita Romuli p. 22. edit. Vvechel.* Sed audacior *Plutarcho* est *Cl. Gronovius* ; cum *Plutarchus* nec fidem iis derogare audeat , nec , nisi dubitans , dicat *Dioclem* primum hæc memoriæ tradidisse : & magis quam simile vero est jam ante *Dioclem* , qui paulo ante bellum *Punicum* II. vixisse videtur , eadem *Annalibus Pontificum* , similibusque monumentis (quæ jam memoravimus) fuisse tradita ; ut sane antiquior est *Lycophron* , de quo jam diximus , qui temporibus *Ptolemæi Philadelphi* , sive circa . A. U. C. 470. *Alexandria* floruit : ex quibus *Annalibus* mox *Fabius Pictor* , & alii auctores gravissimi sua hauserunt . Paulo majoris momenti esse videtur , quod *Gronovius* (p. 11.) dicit , *Livium* non ausum fuisse originem *Romuli* ad *Venerem* per *Æneam* referre , licet sub *Augusto* in *Juliam* gentem per adoptionem inserto scriberet ; quæ gens genus suum ab *Ænea* , & ita ab ipsa *Venere* , ut notissimum est , deducebat . Sed , ut dixi , majoris momenti esse videtur ; cum revera nihil minus in hac causa *Cl. Gronovio* conducere potuerit , quam vel minimam *Livii* mentionem facere : quippe qui initio *Historiarum* suarum disertissimis verbis vulgarem opinionem proponit , ne

mini-

minima quidem dubitandi nota apposta.
 Nam quod in Præfatione dicit Livius,
sibi nec affirmare, nec refellere in animo esse, quæ ante conditam, condendamve Urbem poeticis magis decora fabulis, quam incorruptis rerum gestarum monumentis tradebantur, næ talpa cœcior sit qui non videat hæc ad Rheam Silviam a Marte compressam, ad lupam Romulo & Remo mammas præbentem, similiaque τὸ ἐπι-
τὰ λόγῳ μὲν esse referenda. Verum quid multis verbis utimur, cum vel solo Livio inspecto opus sit ad veritatem eorum, quæ dixi, intelligendam: Eiusdem fiducia est, quod dixit, (*eadem pag. 11. f.*) Livium in decem primis libris sæpe citare Romanorum annales commentarios, sed *nunquam, nisi ad refellendum &c.* nam hoc quidem manifestissime falsum est, ut ex paucis exemplis (cur enim plura in re clara afferam?) patebit. Primum quidem in præfatione, ut jam vidimus, se nec affirmare, nec refellere velle, quæ vulgo tradebantur, dicit. *Libro 1. c. 44.* Fabium Pictorem scriptorem antiquissimum citat, non *refellit*. *Libro 1v. c. 23.* *Macrum Licinium, Valerium Antiatem, Q. Tuberonem, libros denique linteos* citat; non quidem ut *refellat*; sed ut diversa tradere ostendat. Et *eodem libro etiam cap. 7.* Licinium rursus Macrum, & ex eo linteos libros testes allegat. Et sæpius quidem dissensum veterum auctorum notat, qui sane in antiquissima memoria

evitari non potest : verum hoc non est auctores refellere : Vide *Libr. II. c. 33. & 41. Ibidem c. 50.* dicit satis convenire trecentos & sex *Fabios* ad *Cremeram* periiisse ; (de ipsa hujus historiae veritate & sensu hic non agimus , suo loco id facturi) ergo plures utique de ea re scriptores consuluerat ; nec tamen errores eorum hic denudat , ut vult *Vir Cl. Quin L. VI. c. 42.* ubi *Claudium* refutat , plures auctores , quos secutus sit , laudat : & *L. VII. c. 3. Cincium diligentem monumentorum* auctorem vocat . Et hæc , puto , suffecerint ad probandum , temere a *U. C.* assertum fuisse ; nunquam , nisi refutandi causa primoribus libris auctores a *Livio* citari . Nec opus est , ut hic referamus , quæ de sententia *Vossii* , *Salmasii* , aliorumque refert *Gronovius* , qui ex *Græcia* *Romulum* arcessunt : quod a vulgari sententia non multum abludit , cum rationes sint , quæ doceant , *Phryges* colonos *Græcorum* fuisse ; ut jam ianuiamus . Idem *Maximus Vir a* , *Vossium* dico , *Annalibus Pontificum* ; unde plurima hauserunt *Livius* & alii , multum merito tribuit : cum illi jussu publico à *Pontificibus* conscriberentur . Et , licet *Urbe* a *Gallicis* incensa pleraque monumenta publica absumpta fuerint , tamen non omnis antiquitatis *Romanæ* scientia inde periit : nam & privati homines multarum rerum notitiam in suis familiis servare potuerunt ;

a *De Histor. Lat. l. I.*

sunt ; & vicinarum urbium cives in suis quique urbibus etiam Annales conscripserunt credendum est : ut jam de auctoribus Græcis nihil porro dicamus , quorum aliquot apud Dionysium Halicarnassensem memorantur .

Ad reliqua jam , quæ habet Cl. Gronovius , per saturationem duntaxat hinc inde quædam notabimus ; cum ea , quæ jam allata sunt , etiamsi nihil ultra addamus , ad argumenta ejus evertenda sufficere videantur . Ergo quæ dicit p. 17. , pastores nempe illos priscos Latinos voces diminutivas juxta definitiones Grammaticas non finxisse , quale nempe *Romuli* nomen fuerit a *Romo* , & hoc a *ρῶμ* , *robur* , ridiculum plane videtur ; cum ipsa blandiens natura talium diminutivorum fictionem satis doceat . Nec melioris notæ est quod addit pag. sq. in f. neminem , nec antea *Romuli* nomine dictum fuisse : quod etiam , tanquam egregium argumentum repetit p. 40. nam & ante fuit *Romulus Sylvius* Albæ Rex ^a ; & post multa secula in *Fastis Consularibus* , qui *Idatiarii* dicuntur , invenitur *Romulus* *Cæsar* patris *Maxentii* in consulatu collega A. U. 1060. & rursus , tam in his *Fastis* , quam in legum subscriptionibus cum *Placido* Consul alter quidam *Romulus* A. U. 1095. ^b Et , licet hæc vere observasset V. C. , nescio quid ad hanc rem id faciat .

^a Liv. l. 3. ^b Vid. & alium in l. 27. pr. ff. de liberis suis. & plures in *Indd. Græc.*

faciat . An etiam *Numam* Regem existisse negabimus , cuius in sacris potissimum Romanorum frequens adeo fit mentio , quod alter Numa in historia Romana nullus sequatur , vel *Marcium* Regem *Ancum* fuisse dictum , quod etiam hoc nomen postea non occurrat ? Quænam , quaeso , hæc est consequentia ? Nec plus probat , quod omnia nomina , quæ in Historia Romuli usurpantur , peregrina esse dicit , & nequaquam Græcam originem præ se ferre . Cur *Procas* nomen non posset dici derivatum esse a Græco Πρόξ , πρόκῳ ; quam vocem *brevis Scholiastes ad Homerum Od. ρ . v. 295.* exponit , δορκάδω εἶδῳ , ἢ ἐλάφων , ἢ τὰ ἐκγονα τῶν ἐλάφων , *damarum* , aut *cervorum species* , aut *pulli cervini* ; ut a celeritate pedum ita dictus sit ? Cur non *Amulius* ab ἀμύλλῳ , cibi genere , ut *Hesychius* , Ἀμύλλῳ , πλακῆς , *Amylus* (est) *placenta* ; vel etiam , Βρώμα ἐκ τριτῶν , *edulium e tritico* ; sicut *Esau* vocatus est *Edom* ab *edulio rubro* , *Genes. xxv. 30.* Ita *Numitor* , sive Νομίταρ , ut *Dionysio Halicarnassæo* dicitur , a νόμιῳ , *pastoralis* ; quod *Apollinis* etiam cognomen fuit . *Rhea* denique etiam Romuli mater a *Rhea* Dea Phrygia , quæ eadem *Cybele* dicitur : & hæc etiam *Ilia* fuit dicta in memoriam originis ab ipso *Ilio* deductæ . *Faustulus* autem clarissime descendit a φαυσῶς , & hoc a φαύω , hoc est , φαύω , sive φαμί , *dico* ; unde etiam *Fauni* , agrestia Latii numina , sunt dicti . Videmus

mus ergo quo jure Vir Cl. dicat , hæc nomina *qualem qualem potius originem , quam Græcam præferre* . Alia porro , quæ adfert , transeo . Sed quod jam p. 23. interrogat , cur nulla ex triginta illis coloniis Alba deductis paribus institutis ac Roma fundata fuerit ? quis Deus e machina hoc Viro Cl. indicavit , instituta nempe earum civitatum plane a Romanorum institutis diversa fuisse ? An ea omnia perspecta habemus ? unde lecta ? ubi inventa ? Et multa potius habuisse similia patet , quod *Dictatorem* , quod *Patrem patratum* ^a , quod alia æque ac Romani etiam olim Albani habuerunt : ut plura mittam , quæ de ea re dici possint . Igitur recte Vir Cl. ea , quæ in medium protulit , vocat *suspiciones* , (ead. p. 23. f.) & *documenta subobscura pag. sq.* licet etiam facile ipsi concedam , cum *eadem pag.* raptum *Sabinarum* in dubium vocat , in ea historia multa , ut fit in antiquissimis , vera falsis admixta fuisse . Jam pag. 24. nominasse oportuit illos antiquos non paucos , qui scripserint , Romulum incerti hominis filium infantem una cum fratre Remo in Italiam transvectum fuisse ; atque fluvio exundanti , submersis aliis scaphis , illos insperato servatos fuisse , & quam adolevisent Romam condidisse . Nam ex Festi loco corruptissimo nihil certi quisquam elicere possit . Quod pag. 26. dicit , discessum Romuli a metropoli

^a Liv. l. 24.

poli sua non fuisse adnotatum a Græcis; cum originem *Massilia* adeo accurate notaverint, in eo sibi icunculam, quacum depugnet, ad parietem pingit, ut populari nostro proverbio utar; cum nemo unquam dixerit, ipsum Romulum a metropoli aliqua ex Græcia esse profectum; sed hæc profectio ad majores ejus remotissimos referenda sit: nam inter Trojam captam & Massiliam conditam sexcenti fere anni interfunt, ita ut hujus recentis urbis originem facilius notare potuerint. Ergo V. C. hic argumentum desumit ex iis, quæ nunquam probavit, nec unquam probare potuisset; & supponit illud, de quo lis est: *Pag. 27.* convenientiam rituum Orientalium cum illis, qui apud Romanos obtinuerunt, jactat absque ullo tamen conatu, quo istam convenientiam probet; cum ego contra quovis pignore posito contendere ausim Romuli instituta melius cum institutis Græcorum, vel Trojanorum, quam cum *Hebræorum*, aut *Phœnicum* moribus convenisse (quod etiam multis probat Dion. Hal. *L. VII. c. 70. sqq.*) Ut enim alia mittam; quæ habet *Pag. 31.* de *Jovis* variis cognominibus (quibus de suo proprio penu liberali manu Vir Cl. addit *Jovem Consum*, cum *Consum* unanimi fere veterum & recentiorum sententia *Neptunus* esse censeatur; sed hoc tantum, ut suæ conjecturæ faveat) quæ ab Hebræis traxerint Romani, frivola sunt: nam & apud alias, puto,

gen-

gentes , quas minus novimus , Dii , præfertim quos supremos statuebant , diversis nominibus appellati fuerunt : & apud Græcos certe , ut de uno Jove tantum loquamur , quot non ille cognomina habuit ? Decadem solum unam , & quidem ex solo *Herodoto* afferemus ; cum vel integri libri de iis scribi possint , & scripti fuerint . Nominat igitur ille historiæ profanæ pater Jovem *Καθάρατον* , *Expiatorem* , *Επίσιον* , (*Jonice* pro *Επέσιον*) *Hospitalem* ; *Εταυρήτιον* , *Sodalitium* , L. I. c. 44. *Cariium* , *Ib.* c. 171. *Lycaum* ; *Id.* IV. c. 203. *Αγορῆον* , *Forenses* , L. V. c. 46. *Militarem* , *Ib.* c. 119. *Lacedæmonium* & *Cælestem* , L. VI. c. 16. *Ερκεῖον* , sive *Domesticum* , *Ib.* c. 68. *Anaphlystium* , L. VII. c. 197. *Græcum* , L. IX. c. 7. At ibi jam duodecadem habes . Hinc ergo nemo effecerit , omnes illos , qui eisdem Deos variis cognominibus celebrarunt , ab *Israëlitis* ortum duxisse . Quæ autem porro addit V. C. refutatione prorsus sunt indigna , ut quæ pag. 33. disputat de locutione *inter duos lucos* , quæ adeo naturæ conveniens est , ut quis de simili re agens vix alia uti posset . Nec multo meliora sunt , quæ de formatione vocis *patricius* subjungit ; cum juxta omnem analogiæ rationem ea vox rectissime a voce *Pater* , vel etiam a plurali *patres* deduci possit ; quod etiam fecit *Vossius* . Sed manum de tabula . Nam piget addere , quæ de voce *tribus* adhuc adjici-

P R O L E G O M E N A .

cit; quibus intelligendis hariolo opus est: & cujus originem a Græco *τράπυς*. Pro qua *Æoles* dixerunt *τράπυς*, Lector videre potest in fine epistolæ Salmasii ad *Saravium*, quæ subjuncta est præclaro operi *Gronoviano de Sestertiis*. Et ita etiam *Glossarium Labbei*, *Τράπυς*, *τράπυς* ἢ *τράπυρ* με. Ⓞ. x. τ. λ. Verum quæ est tandem ipsius V. C. sententia? Mira sane. Invenies *II. Regum xv. 25.* & *II. Chron. xxviii. 6.* *Remaljam* patrem *Pekachi*, qui occiso *Pekachja* Rege Israelis regnum ejus invasit: ergo in hoc *Remalja* habemus ipsissimum Romulum: At, dicet aliquis, saltem serio loquitur, & insigni aliquo argumento hoc Paradoxon probat. Non alio quidem, quam quod ille *Remalja* ab interpretibus *Alexandrinis*, qui vulgo *LXX.* vocantur, & a *Josepho Ρομέλι* Ⓞ, a *Niephoro*, recenti admodum scriptore, *Ρομέλι* Ⓞ, vocali longa, vocatur. Nunc vos, lectores, Viri summi causa clare plaudite.

Regnum Trojanum initium habuisse creditur a Dardano Jovis & *Electra* (filia hæc erat *Atlantis*) filio; ut solebant omnium virorum fortissimorum; præsertim si qui regna, aut urbes condiderant; originem ad Deos referre. Quanquam jam ante Dardanum in *Troade* regnasse dicitur ^a *Teucer Scamandri* filius, a quo Populi illi etiam *Teucrici* sunt dicti ^b. Hic autem

^a *Apollod. p. m. 178.* ^b *Diod. Sic. IV. 12.*

autem Dardanus ex Italia, vel, ut aliis placet, ex Arcadia in *Samothraciam* insulam venisse dicitur; cum tamen rationi magis esse consentaneum videatur, ut ex Oriente progressus in Troadem venerit. Licet etiam, ut verum fatear, non adeo absurdum sit statuere, hoc jam tempore navigationes in distitas ad mare internum regiones fuisse susceptas; ita ut Dardanus (vel majores ejus) primum quidem novas sedes quærens ex Asia in Italiam profectus videri possit; sed forte eam minus commodam sibi expertus inde in Græciam retrocessisse. Vixit enim circa A. Per. Jul. 3230. A. M. 2500. sive circa finem vitæ *Mosis*, aut initia *Josua*: quo tempore homines jam navigationibus longinquis, necessitate urgente, usos fuisse patet ex inscriptione, quæ extat apud *Procopium Vandal. II. 10.* in ultima parte *Africae*, sive in *Mauritania Tingitana* inventa; qua testabantur ejus conditores, se fugisse a facie Jesu filii Nûn latronis. Dardanus ergo filia Teuceri in matrimonium accepta, eo mortuo urbem sibi cognominem ad montem *Idam* condidit ^a, populosque de se *Dardanos* nominavit. Huic successit filius *Erichtonius*; eique Anno Periodi Julianæ 3340. sive Mundi 2610. *Tros*, unde regioni *Trojae* nomen est inditum: nam proprie ipsa regio ita vocabatur ^b; cum urbs ejus præcipua *Ilium* ^c, arx vero in

ca

^a *Sirabo L. XIII. n. 592.* ^b *Ssep. V. Τροία.*
^c *Serv. ad Virg. Æn. I. 1.*

ea *Pergamum* diceretur ; vel , plurali numero *Pergama* ^a . Troi successit *Ilus* , unde de *Ilium* ; Ilo *Laomedon* , Laomedonti *Priamus* . Cum hic per annos quadraginta regnasset . A. P. J. 3531. Mundi 2800. Ante C. N. 1183. Troja a Græcis post decennalem obsidionem capta & everfa fuit , quod Paris Priami filius *Helenam Menelai Sparta* Regis uxorem rapuisset . Ibi *Æneas* regio genere ortus , quippe cujus pater *Anchises* , avus *Capys* , proavus *Assaracus* Ili Regis frater fuerat , magna manu amicorum , clientum , fervorum , aliorumque coacta , dum hostes prædæ intenti essent , munitissima *Idæ* montis loca occupat ^b : eoque brevi tempore ex aliis Troadis urbibus ingens vis hominum confluit . Atque ita *Æneas* tuto discedendi copiam a Græcis pactus est . Hic jam quidam tradunt ^c , *Ascanium* ab *Ænea* patre in agrum *Dasyliticum* Troadi vicinum missum fuisse , cum a regionis illius incolis ad regni administrationem acciretur ; & non diu post , cum alii etiam Trojani ex Græcia ad eum essent reversi , in paternum Trojæ regnum rediisse . Quæ si cui vulgari sententia veriora videntur , non pertinaciter repugnabo , interim usitatam hæcenus opinionem amplexurus . Ergo *Æneas* trajecto *Helleponto* primum in *Thraciam* venit ; ibique hibernans oppidum de suo nomine *Ænean* dictum condidit ;

^a *Lucret.* l. 477. ^a *Dion. Hal.* l. 47.

^c *Ib.* & *infr.* s. 63.

P R O L E G O M E N A .

didit ; iisque ex suis sociis , qui navigationis incommoda vel non poterant , vel nolebant ferre , incolendum dedit ^a . Hinc *Delum* , *Cythera* , *Zacynthum* Insulas attingit ; & ibi , ut etiam mox in *Leucade Insula* . Veneri templum extruxit ^b . Mox etiam magis *Jonium* mare penetrans apud *Actium Veneris Æneadis* templum ; & alterum *Magnorum* Deorum condidit , quæ sua etiam ætate superfuisse dux noster & auctor Dionysius testatur . *Ambracia* vero ejusdem Dææ templum statuit ; cui posterius in ipsius Æneæ honorem sacellum addidisse videntur . Hinc Trojani nostri *Buthrotum Epiri* oppidum pervenerunt : unde Æneas *Dodonam* profectus est oraculum Jovis , quod ibi fuit omnium antiquissimum , consulturus : & ibi jam coloniam Trojanorum ab *Heleno* Priami filio deductam invenit : & ita demum *Jonium* mare trajicientes nostri exules pervenerunt in *Italiam* ^c . Variis autem in ea locis exscensione facta denique appulerunt in *Siciliam* ^d ; ubi etiam jam alios ante se Troja profugos invenerunt ; & etiam cognatum Æneæ *Ægestum* ; (*Acestem* vocat Virgilius *Æn. I. 199.* & alibi) qui casu quodam ibi natus & educatus fuerat . Etiam hic Æneas colonias condidit , quibusdam ex suis , quos jam tædebat navigationis , illic relictis ^e . Inde in *Latium*

* * * *

pro-

a *Ib. I. 49.* b *Ib. c. 50.*

c *Ib. c. 51.* d *Ib. c. 52.* e *Dion. Hal. d. l. Virg. Æn. V. v. 718.*

proficiscens variis interim locis nomina imposuit ab iis, qui ibi defuncti essent; ut portui *Palinuro* a gubernatore suo ibi submerso; *Leucasie*, vel (ut *Salmasius exercit. Plin. I. 2.* scribi voluit) *Leucosie* a consobrina quadam sua tali nomine ^a. Alterum etiam portum pulchrum ac profundum *Misenum* dixere a viro quodam nobili; ut eum vocat *Dionysius Halic. I. 53.* quem tanquam æneatorem, sive tubicinem *Æneæ* describit *Maro*, simul tamen etiam a fortitudine eum laudans, *L. vi. v. 164. sqq.* *Prochyta* item Insulam ^b, & promontorium *Cajetam*, illam a cognata, hanc a nutrice *Æneæ* dictam volunt ^c. Et ita tandem ad *Laurentium* Italiae urbem pervenit: quanquam alii loco illo Homericò, quem memoravimus, decepti eum in Phrygiam rediisse narrant: quos *Dionysius* ea sectione, quam modo citavimus, & sequentibus abunde refellit. *Æneas* porro d more veterum sacris ante omnia rite peractis prandium, humi cum suis desidens sumpsit: ubi oraculum, quod ipsi quondam vel *Dodonæ*, vel a *Sibylla Erythraea* redditum fuerat, eventum habuit. Eo nempe oraculo jussi fuerant Occidentem versus navigare; donec eo pervenirent; ubi mensas essent comesturi: (quamquam hoc vaticinium ab *Harpyjarum* una *Æneæ*

^a *Dion. Hal. d. l. c. 53.* ^b *Dion. Halic. ib.*

^c *Virg. Æn. VII. init.*

^d *Dion. Hal. I. 55.*

Æneæ redditum fuisse scribit Virgilius *Æn.*
 III. v. 255. *ſqq.* licet *Id.* VII. v. 123:
 ab Anchife hoc prædictum narret, la-
 pſu, ut videtur, memoriæ) Ergo cum
 non ſatis ſuppulentibus cibis etiam fru-
 ſta panis triticei, quæ mundicie cauſſa
 cibis ſuppoſuerant, comederent, *Heus!*
etiam menſas conſummimus, inquit Julius.
Ibid. v. 116. Alterum etiam, quod Æneæ
 prædictum fuerat, hic evenit; ut nempe
 porcã gravidã in litore videret, quæ
 poſtridie triginta porcellos peperiffe fer-
 tur^a: quod deinde in omen vertit; cum
 triginta annis poſt *Lavinium* ab Ænea;
 ut mox dicitur, conditum etiam *Alba* ab
 Aſcanio^b ædificaretur. Licet alii hoc po-
 tius, & meliore, ut credo, jure intelli-
 gant de triginta coloniis ab Ænea vel ejus
 poſteris conditis, quæ *Prifca Latine* di-
 cuntur; & de iis locutum cenſent Lyco-
 phronem v. 1255. (Vid. omn. Rycquii
 diſſertationem c. 10. n. 108.) ac melior
 auctor Dionyſius Hal. III. 31: diſertim
 dicit, triginta Latinorum colonias Alba
 fuiſſe propagatas. Æneas porro hos por-
 cellos ſimul cum ipſa ſue Diis patriis im-
 molavit; & conſertim urbem ædificare
 cœpit^c. Hæc ut ſit, Latino, qui tum lo-
 corum eorum regno potiebatur, formi-
 doſe narrantur: & quidem eo ipſo tem-
 pore, quo adverſus Rutulos, finitimam
 * * * * 2 gen-

^a *Dion. Hal. I. c. 56.* ^b *Proper. IV. cap. 35.*
Virg. Æn. VIII. v. 43. ſqq.
^c *Dion. Hal. I. 57.*

P R O L E G O M E N A .

gentem , bellum gerebat . Ergo omissis Rutulis statim his invocatis hospitibus obviam pergit : sed cum & ipse & Æneas vires adversariorum quisque suorum pene pares viderent , postridie statim consultius visum est per caduceatores colloquium petere . Atque ita cito inter se convenerunt , ut Latinus quidem advenis agros , quos incolerent , daret ^a ; ipsi Latino , tum præsentis bello , aliis , si forte usus veniret , strenuam operam navarent . Ita brevi fractis Rutulorum rebus ad ædificationem civitatis suæ Trojani redierunt ; eique absolutæ a *Lavinia* , vel *Lavina* Latini filia *Lavinium* nomen est impostum . Alii vero dicunt ^b , *Laviniam* filiam fuisse *Anii Deliorum* Regis , qui idem Apollinis erat sacerdos ^c : eamque jussu patris cum Ænea illud petente , quod vaticinandi perita esset , navigasse . Sed plurimum opinioni , donec aliud probeatur , inhæreamus . Ergo cum omnium animos libido invasisset societatem hanc recentem beneficiis firmare , primum quidem *Lavinia* Æneæ uxor data est ^d : & mox etiam reliqui Regis exemplo communicatis ritibus sacris , legibus , jure civitatis , & præcipue connubiis in unam civitatem coaluerunt : & omnis hic populus ex Aboriginibus , Arcadibus , Pelasgis , *Peloponnesiis* & Trojanis conflatus

^a *Dion. Hal. l. 59.* ^b *Dion. Hal. ib.* ^c *Virg. Æn. III. 80.* ^d *Dion. Halic. l. 60.*

status *Latini* dicti sunt . Conditum autem *Lavinium* putat *Dionysius* ^a (nec absque specie veri) duobus circiter annis post discessum *Æneæ* ex *Troja* ; ita ut unum quidem hyemem in *Thracia* egerit , regione *Trojæ* vicina , ut ibi exciperet eos , qui adhuc e fuga ad eum conveniebant ; alteram vero in *Sicilia* . Igitur hic fuerit annus *Per. Jul.* 3533. qui incidit in annum ante *C. N.* 1181. Sed etiamnum in hoc opere occupato *Ænea* *Turnus* Rex *Rutulorum* *Davni* filius bellum restauravit ^b , instigante præcipue *Amata* *Latini* Regis uxore , quæ *Turni* erat matertera , cumque sibi generum optabat . Igitur his de causis exorto bello *Latinus* , *Turnus* , aliique , qui ad scopum nostrum non faciunt , cadunt : *Æneas* vero victor regnum *foceri* hoc casu ad se devolutum accepit . Verum & ipse post quatuor annos in bello contra *Rutulos* , & *Mezentium* *Etruscorum* Regem periit *A. Per. Jul.* 3538. Ante *Chr.* 1176. & cum corpus ejus nusquam paruisset pro temporum illorum superstitione ad *Deos* migrasse crediderunt ; & *Jovem Indigetem* appellarunt ^c . Inde *Filius* *Æneæ* *Euryleon* , qui in ipso a *Troja* itinere *Ascanius* appellatus fuerat ^d , (quod , ut videtur , alter *Æneæ* filius eodem nomine dictus in eo itinere obiisset) regno succedit : licet *Livius* ^e dubitet , an fuerit

3

Asca-

a *lb. c.* 63. b *lb. c.* 46. c *Liv. l.* 2.

d *Dion. Hal. l.* 65. e *L. l. c.* 3.

P R O L E G O M E N A .

Ascanius hic *Creusa* prioris *Æneæ* uxoris filius , (hæc vulgarior est opinio) qui idem *Julus* dictus fuerit , & ad quem nobilissima *Juliorum* gens originem suam referebat ; an vero *Lavinia* natus , quippe qui nondum Imperio maturus fuisse dicitur , ita ut regnum tantisper muliebritutela steterit ^a . Adulto Ascanio rursus cum Mezentio bellum fuit , ^b ita quidem ut *Lavinii* Ascanius ab eo obsideretur : sed demum nocte illi eruptione facta hostes re subita percussos magna strage cecidit ; qua etiam *Lausus* Mezentii filius periit : quo audito ipse cum Ascanio Latinisque pacem pepigit ; eamque deinceps cum fide servavit .

^c Tricesimo anno post conditum *Lavinium* Ascanius eam urbem florentem jam & (ut tum res erant) opulentam matri an novercæ ^d *Laviniaæ* reliquit , ut odium ejus se minime curare ostenderet ; ipse loco amœnissimo aliam condidit , quæ , quod situ excelsa & undique conspicua esset , *Alba* fuit dicta , ut pluribus locis & urbibus idem nomen ex simili causa adhæsit . Hinc etiam *Alpes* montes , & *Albion* Insula , quæ hodie *Britannia* , nomen sunt nacti , quod longissime prospicientibus *Albi* appareant : vel potius unice ab *altitudine* , ut contendit *Buchananus Hist. Scoticæ Libr. 1. pag. 12. edit. Francof.*

A. 1624.

^a Liv. Ibid. ^b Dion. Hal. l. prox.

^c A. P. Jul. 3563. Ante Chr. 1151. A Troja capta 32. ^d Liv. d. l.

A. 1624. cui etiam adfentitur Rev. *Huetius* epistola ad *Bochartum* ^a : ut nempe prisca *Celtarum* lingua longe lateque olim per Europam diffusa vox *Alpen* montes excelsos non verit, quod etiam vult *Palmerius* a *Grentesmenil* *Græciæ Antiquæ* L. 1. c. 14.

Ascanius, cum post mortem patris regnum per annos triginta octo obtinuisset, mortem obiit successore fratre *Sylvio*, qui ex *Lavinia* post obitum *Æneæ* natus fuerat. Dicebatur autem *Sylvius*, quod in *Sylva* esset educatus ^b. *Iulo* autem *Ascanii* filio in solatium amissi regni sacerdotium est datum : unde videmus illud proximæ dignitatis regno fuisse. Sed præterea etiam hic observandum est, summam potestatem, sive majestatem dicere velis, tunc temporis fuisse penes populum : quippe qui libero suo judicio *Sylvium* *Iulo* prætulit ^c. Per hunc autem *Iulum* *Julius* *Cæsar* originem suam ad *Venerem* referebat; quæ juxta poetarum figmenta hujus *Juli* proavia haberi debeat : hinc *Virgilius* *Ecl* ix. v. 47. *Cæsarem* *Dionæum* vocat, *Ecce* *Dionæi* processit *Cæsaris* *astrum*. Nam *Venus* aliquando *Dione* dicitur. *Sylvio* postquam annos viginti novem regnasset, successit *Æneas*, qui nomine patris assumpto *Æneas*

4

Syl-

^a dans le Recueil de *Tilladet* T. II. pag. 202. ^b *A. Per. Jul.* 3576. *Ante Chr.* 1138. a *Troja* capta 45.
^c *Liv. d. l. Dion. Hal. l. 70.*
^d *Dion. Hal. Ib.*

P R O L E G O M E N A

Sylvius dictus est , atque ejus exemplo omnes Reges Albani hoc cognomen habuerunt . Atque hic habemus originem primam nominum gentilitiorum , quibus post hos Albanos hominum primi usi fuerunt Romani . Post Æneam *Sylvium* (qui regnavit annos triginta & unum) Rex factus est *Latinus Sylvius* annis quinquaginta & insuper uno ; quem secuti sunt *Alba Sylvius* annis triginta novem ; *Capetus Sylvius* annis viginti sex , qui *Livio Atys* dicitur , sed nos hic potius *Dionysium* sequimur , tum , quod *Livio* diligentior fuisse videatur ; tum , quod non multum intersit , quomodo hæc regum successio ordinetur ; quippe quorum vix aliud , nisi nuda nomina restant . Post *Capetum* ergo fuit *Capys Sylvius* annis viginti octo : post hunc *Calpetus* (*Livio Capetus*) *Sylvius* annis tredecim ; isque regnum filio *Tiberino Sylvio* reliquit , qui illud non nisi octo annos tenuit . Tum prælio juxta *Albulam* fluvium commisso in eo periisse fertur : atque inde hunc amnem postea *Tiberinum* , vel *Tibrin* fuisse dictum tradunt ^a . Regnum ejus excepit filius *Agrippa Sylvius* , qui regnavit annos quadraginta & unum . Hujus successorem *Dionysius* vocat *Alladem* , *Livius Romulum Sylvium* (*Eusebio & Syncello* est *Aremulus*) *Ovidius* ^b *Remulum* ; ; qui
ful-

^a *Ovid. Fastor. II. 389. Vid. etiam Serv. ad Æn. III. 500. ubi alias quoque hujus appellationis refert. Vix eundem ad Æn. VIII. v. 72. b Metam. XIV. v. 617.*

fulmine percussus dicitur, cum ipse in
 machinis quibusdam exstructis tonitru & ful-
 gur imitari conaretur. Regnavit annos no-
 vendecim. Post hunc per triginta septem
 annos regnavit *Aventinus* Sylvius; unde
 collis, in quo sepultus fuit, nomen ha-
 buit; qui postea Urbis Romæ magna pars
 fuit: licet alii de hac re aliter sentiant a.
 Filius Aventini Procas Sylvius, qui post
 viginti tres regni annos decessit, cum
 duos haberet filios, Numitorem Sylvium
 majorem, Amulium vero Sylvium mino-
 rem, illi quidem vetustum Sylvix gen-
 tis regnum legat; huic vero præcipuas
 opes; quibus Amulius proceres corru-
 pit, fratremque regno deturbavit b. Vel,
 ut alii narrant, Amulius Numitori optio-
 nem dedit, utrum regnum tantummo-
 do, an vero totius patrimonii summam,
 atque omnem paternorum bonorum sub-
 stantiam habere vellet: cumque Numi-
 tor privatim omne cum facultatibus re-
 gno prætulisset. Amulius regnum obti-
 nuit c. Utque hoc regnum sibi firmaret
Agestum Numitoris filium inter venan-
 dum ex insidiis interfici curavit, rumore
 sparso, eum a latronibus casum fuisse:
 cuius cædis, licet probe gnarus esset Nu-
 mitor, tamen metu tyranni illud dissi-
 mulare coactus est: qui mox etiam per spe-
 ciem honoris filiam Numitoris Rheam
 Syl-

a Vid. Serv. ad Virg. Æn. VII. v. 657.

b Dion. Hal. l. 71. 76. Liv. l. 3.

c Sexi. Aur. Victor. de Orig. gent. R.

Sylviam (quæ *Ilia* etiam dicebatur) Vestalem legit , ut ita perpetua virginitate ipsi spem partus adimeret ^a , ne aliquando ultorem familiæ suæ pareret. Verum quarto post anno , cum in lucum Martis templo vicinum puella abiisset , ut aquam puram sacrorum causa peteret , a viro quodam ignoto vi compressa fuit ^b : & , seu ita pro superstitione eorum temporum rata ; seu , quia Deus auctor culpæ honestior erat ^c , Martem incertæ stirpis patrem nuncupavit. Et alii quidem unum de procis puellæ fuisse volunt : alii , ipsum Amulium armatum , ut puellæ terrorem incuteret , eo venisse : qui videntur hoc velle , ipsum Amulium subito amore correptum Sylviam vim intulisse. Cum autem gravidam factam esse intellexisset custodes ei apposuit ^d ; & , postquam peperisset , necavit : vel , ut alii tradunt , filiæ suæ , quæ ejusdem ætatis erat , precibus condonatum carceri inclusit ^e , unde post Amulii mortem liberata fuerit. Peperit autem geminos , quos Amulius interficiendos statuit : quomodo vero hoc periculum effugerint ex antiquissimis omnino scriptoribus , (qui hodie deperditi sunt) iisque viris primariæ plane dignitatis , & jam antea citatis , Fabio Pictore , L. Cincio , Porcio Catone , & , qui iis addi potest , *Calpurnio* Pisone narrant , qui eos legerunt ,

a *Liv. d. l.* b *Dion. Halic. l. 77.*

c *Liv. l. c. 4.* d *Dion. Halic. l. c. 78.*

e *ibid. c. 79.*

runt , Dionysius Halicarnassensis , & T. Livius : in quibus narrationibus falsa veris esse permixta quivis prudens lector , etſi de ſingulis non moneatur , facile intelliget . Scilicet miniſtri regii juſſu Amulii pueros acceperunt in fluvium projiciendos : eoſque , cum flumen ſuper ripas effuſum eſſet , in proxima alluvie exponunt ; facile , vel altius ſolito elata aqua , vel dentibus ferarum , vel fame denique exſtinguendos . Jam notiſſima fabula addit^a , lupam ſicientem ex montibus , qui circa ſunt , ad puerilem vagitum curſum flexiſſe : eamque ſummiſſas infantibus adeo mitem præbuiſſe mammæ , ut lingua lambentem pueros magiſter regii pecoris (regum & virorum principum hiſ temporibus divitiæ maxime pecore cenſebantur) invenerit : eoſque ad ſtabula *Larentiæ* uxori educandos tulerit . Nec minus notum eſt quomodo hæc vulgo exponantur : nempe *meretricem* Latinis *lupam* ab animalis illius moribus dictam fuiſſe^b , unde vulgatum *lupanar* ; & *lupari* idem quod *ſcortari* apud *Nonium* ex *Turpilio* & *Lucilio*^c . Hanc autem *Larentiam* inter paſtores corpus vulgaſſe ; atque inde locum fabulæ & miraculo datum . Nolim tamen hæc omnia abſque ullo argumento (niſi ignorantiam pro argumento habeamus) ita ſtatim pro fictis rejici , cum etiam alia & vetera & recentia exempla infantum miris

^a Liv. l. c. 4. ^b Vid. Cic. pro Mil. c. 21. & ibi *Abram*. ^c Vid. & *Lactant. div. inſtit. l. c. 20.*

miris modis educatorum existent . Sic (ut plane fabulosa mittam , Jovem . ex gr. a capra ^a , *Telephum* . a cervâ b fuisse nutritos) *Cyrus* etiam a cane educatus dicitur ^c : quibus adde exempla antiqua , quæ habet *Ælianus Variæ Historiæ L. XII. c. 42.* & recentiora apud *Philippum Camerarium Horis subcis . Centur. I. c. 75.* Verum , ut ad nostros pueros revertamur , ita genitos , ita educatos , tum formæ dignitate , tum animo excelso inter æquales ita eminuisse tradunt , ut facile appareret , si alibi quam inter pastores fuissent , non pecori pascendo , aut agro fodiendo eos a providentiâ divina productos esse . Ergo etiam alios pastores , sæpe a vi latronum defendebant , & prædam latronibus ereptam inter eos dividebant . Erant autem inter eos , qui latrocinia exercebant , etiam ipsi pastores avi eorum Numitoris ; qui ob iram prædæ amissæ diu adolescentibus insidiati d tandem Remum captum Regi Amulio tradunt , ultro accusantes . Amulius Remum Numitori ad supplicium dedit : Interim Faustulus Remi periculo audito Romulo omnem rem aperit ^e : qui statim pastorum manu collecta urbem petit fratrem vinculis exempturus . Sed jam Numitor ex Remo generosa ejus indole captus , exquisiverat , quo genere esset ortus :

a *Serv. ad Æn. III. v. 104.* b *Lucian. de Sacrific. T. I. edit. Grav. p. 364.* c *Justin. l. c. 4. XLIV. cap. 4. ubi etiam aliud exem. additur .* d *Liv. l. c. 5.* e *Dion. Halic. l. c. 80.*

ortus: atque ex adolescentis, imprudentis licet, responso deprehendit, cum nepotem sibi esse. Romulus vero non simul cum globo illo juvenum^a; (nec enim ad vim apertam par erat) sed aliis alio itinere iussis certo tempore in Urbem venire Albam pergit: ubi ab avo agniti adolescentes ad injurias acceptas cæde Amulii vindicandas compelluntur^b. Interim etiam Faustulus veritus^c, ne Numitor parum fidei Romulo haberet, simul cum alveo, in quo expositi fuerant infantes, ad Urbem pergit. Sed cum summa trepidatione Urbem ingrederetur; & illud, quod ferebat, diligentissime occultaret; unus ex custodibus (custodes ex fidissimis Amulii ob metum hostilis incursionis frequentes erant in portis) eum comprehendit, & detracto amictu, cum nihil nisi alveum conspexisset, & tamen hominem vidisset hæsitantem, rogavit, *cur ita trepidaret, quove consilio vas illud occultum ferret, quod palam habere illi utique liceret?* Dum vero plures ex custodibus confluunt inter eos unus forte fuit ex iis, qui olim pueros ad fluvium deportaverant: qui statim alveum agnovit; & rem reliquis custodibus indicavit. Ergo simul comprehensum Faustulum ad Regem ducunt, qui Regi omnia, ut gesta erant, aperit. Sed cum Amulius jussisset, ut ubi inveniri possent adolescentes, indicaret; non enim æquum esse, ut cognati sui, cum jam divina ope servati essent, inter bubulcos vitam degerent; subitam istam Re-

gis

^a *Ibid.* c. 81. ^b *Ibid.* c. 82. ^c *Ib.* c. 83.

gis clementiam suspectam habens Faustus-
 lus, pueros quidem in montibus armenta pa-
 scere, refert; seque ab iis missum esse, ut
 matri, quo statu res eorum esset, nunciaret:
 & propterea alveum illum secum tulisse, ut
 fidem nuncio suo faceret. Se vero lubenter
 iis, quos Rex secum mittere vellet, pueros
 ostensurum esse, ut mandata regia intelligant:
 Ita vero sperabat Faustulus, se, cum in
 montes perventum esset illos, a quibus du-
 cebatur, evasurum. Amulius statim quen-
 dam ex fidelissimis satellitibus, qui pueros
 adduceret, misit. At hic misericordia mo-
 tus mentem Amulii indicat; qui statim ju-
 venes, ut fortiter se gererent hortatus ma-
 gna comitum manu ad regiam pergit: cui,
 cum se etiam illi, qui ex agris jam in Ur-
 bem confluxerant, junxissent, Amulium
 facili negotio obtruncant; arcemque occu-
 pant. Atque ita fere rem olim narravit Fa-
 bius. Alii vero dicunt ^a, Numitorem pro
 nepotibus suis alios substituisse, qui ab A-
 mulio necati sunt; nepotes vero ejus a Lu-
 pa, hoc est, ab uxore Faustuli fuisse educa-
 tos: tum Numitorem, postquam pueri a-
 dolevissent, rixam inter suos & Amulii pa-
 stores excitasse; ejusque rixæ occasione A-
 mulium fuisse occisum, postquam per qua-
 draginta duos annos regno præfuisset. Ita
 Numitor recepto regno, ut adversam sibi
 quondam urbanam multitudinem exhauri-
 ret, nepotibus novæ urbis condendæ Auctor
 fuit ^b; licet alii dicant ^c, eos id consilii ce-
 pisse

^a Dion. Halic. I. c. 48. ^b Ibid. c. 87.
^c Plut. Romul. p. m. 22. C.

piſſe motos reverentia Numitoris, ne regno
 ejus inhiare viderentur : ſed cum juvenes
 admodum fuerint ; ſimilius vero eſt, eos
 conſilium & auctoritatem avi fuiſſe ſecutos :
 Nam, ſi fides iis tribuitur, quæ ex Varro-
 ne narrat Plutarchus *Romulo* p. 24. vix an-
 num ætatis decimum octavum agebant :
 quanquam *Auctor Chronici Alexandrini*
 majore ſpecie veri eos viceſimum quartum
 annum egiſſe ſcribit, qui Urbem anno quar-
 to Olympiadis ſeptimæ vult eſſe conditam :
 Ergo in iis ipsis locis in quibus educati fue-
 rant, novam urbem ædificare aggrediun-
 tur ; (niſi ab Evandro olim conditam in-
 ſtauraviſſe velimus) cujus fundamenta jacta
 eſſe dicunt XI. Kalendas *Maji* ; ſive, ut nos
 loquimur, viceſimo primo menſis *Aprilis* :
 & is dies deinde *Natalis* (nam ita loqueban-
 tur. Cic. Att. iv.) *Urbis* ; & feſtus eſt ha-
 bitus^a. Idem *Palilia* eſt dictus : vel, ut alii,
Parilia, qui à *pariendo* ita dictum volunt ;
 quod tunc Urbs quaſi *partu* edita ſit : Sed
 verius *Palilia* dicuntur a *Pale* paſtorum nu-
 mine ; quod eo die colebatur^b. Fuit hic an-
 nus Periodi Julianæ 3961. Ante *Chriſtum*
 754. Ab orbe condito 3231. Olympiadis ſex-
 tæ annus tertius ; vel potius quartus, ita ut
 eadem æſtate ſeptima Olympias celebranda
 eſſet. Annus autem primus Urbis pro anno
 pleno habendus eſt ; ita ut anni ſecundi ini-
 tium a Kalendis Januariis ſequentibus duci
 poſſit : His ita præmiſſis tranſibimus ad ip-
 ſam Hiſtoriam primordii hujus tanti Imper-
 rii :

^a *Plut. Rom. p. 23. F.* ^b *Ovid. Faſt. v. 721. ſq. Vide tamen
 etiam, ſi tanti eſt, Boukhuſ. ad Propert. IV. IV. v. 71 :*

P R O L E G O M E N A .

rii: quod ad stupendam sane magnitudinem (& quidem, postquam Italiam sibi subiecit, intra ducentos fere annos) pervenit: ita ut mirum non sit superbissimis nominibus de suo Imperio locutos fuisse Romanos, quod facit, exempli gratia, Virgilius^a Jovem inducens, qui Veneri futuram magnitudinem posterorum filii sui Æneæ pollicetur; & præcipue inter eos Augusti^b. Nec Poetæ tantum, sed etiam Historici simili fere modo loquuntur. Videri potest, nam longiores ne simus, vetat exiguum, quod nobis superest, chartæ spatium; videri, inquam, potest præter alios Dionysius Halicarnassensis^c, ubi de ingenti terrarum spatio, quo se Imperium Romanum extenderat, loquitur, rem magnam tamen etiam veritate majorem faciens. Hinc Imperii aternitatem sibi pollicebantur Romani^d; & inde in nummis Imperatorum Phœnix conspicitur, quod observavit Vir Amplissimus^e, cui hoc opus inscripsimus. Verum jam ulteriorem rerum Romanarum progressum ut consideremus, tempus postulat.

a *Æn. l. v. 228.* b *ib. v. 287. Et maxime Æn. VI. 794. sqq. Vid. Ovid. Fast. II. v. 683.* c *Ant. L. I. c. 3.* d *Liv. XXXVIII. 28. Virg. Æn. IX. v. 447. Hor. Od. III. 30. Amm. Marc. L. XIV. c. 5.* e *Guilielmus Vandermuelen de die mundi Diss. I. p. 189. sq. Vid. O. Illustr. Ez. Spanb. de P. U. N. Diss. V. p. 287.*

F I N I S P R O L E G O M E N O R U M .

H I S-

HISTORIA REIPUBLICÆ

ET

IMPERII ROMANORUM

A B

Urbe condita ad A. U. 727.
quo Octaviano Cæsari sum-
ma Imperii cum nomine
Augusti delata fuit.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De regno Romuli.

S. I.

Rima novæ Urbis initia
fœdavit statim Romulus
cæde fratris sui Remi.
Cum enim contentio in-
ter eos esset orta de Impe-
rio, & Urbis statuendæ
loco ex avi consilio auspiciis rem decerni
placuit. ^a Ibi prior Remus sex vultures
dextros conspexit: Romulus, sed posterior,

A. U. C. I.

Per. Jul.

3961.

Ante Chr.

754.

S. I. De

ipsis urbis

initiiis.

A

bis

^a Dion. Hal. l. c. 86.

bis totidem. Hinc orta contentio in rixam abiit, qua cæsus fuit Remus^a; sive ab ipso Romulo^b; sive, ut alii, & verius, ut videtur, tradunt, a *Fabio Tribuno Celerum*, hoc est, *Præfeto turmae equitum*, quibus corporis custodibus Romulus utebatur, cum Remus fossam & vallum Urbi circumdatum per contemptum transiisset. Addidit Dionysius l. i. c. 87. etiam Faustulum, dum pugnam fratrum dirimere vult, cæsum fuisse. Equites autem antiquissimis temporibus *Celeres* sunt dicti a Græco κέλως^c; quæ vox tum *equum singularem*, sive *desultorium*, tum *equitem qui ex eo pugnat*, significat. Hic porro obiter notandum, jam olim vallum & fossas urbium, ut etiam portas inter res sanctas fuisse^d. Sed tamen nequaquam credendum est, Romulum Urbem omnibus suis partibus perfectam, nempe cum mœnibus suis & portis extruxisse, cum revera tantum arcem in monte Palatino ad cujus radices expositus & inventus, & in quo educatus fuerat^e, condiderit: cui tamen statim etiam munitiones aliqua^f, ut ea tempora ferebant, in vicino monte, qui postea *Tarpejus* & *Capitolinus* dictus est, accesserunt^g: verum muros demum Ancus Marcius, aut *Tarquinius Priscus* Urbi circumdederunt. Ad hanc autem arcem alii ædificia sua in valle subjecta statuebant, ut arcis istius de-

fen-

a *Ib. c. 87.* b *Lucan. l. i. v. 95.* c *Jul. Scal. poet. l. 22. Voss. Etym.* d *S. 10. Instit. de rer. div.*
 e *Liv. l. c. 7.* f *Ib. c. 8.* g *Ib. c. 10. sq.*

ensione adversus latrones hostesve alios
uti possent. Urbe jam condita Romulus
agnoscens, ut ipsa ratio dictat, vim non
tantum, sed etiam jus Imperii penes Po-
pulum esse, advocata concione de insti-
tuenda Reipublicæ forma disseruit ^a: &
quæcunque reliquis placuisset, se liben-
ter ea usurum esse declaravit. Cumque
Populus ipsi regnum deferret, se Deos
per auspicia consulere velle declaravit;
quæ cum ipsi prospera fuissent in regno
confirmatus est ^b: ac deinde Romæ ser-
vatum fuit, ne magistratus majores, nisi
auspiciis habitis, crearentur; quin nihil
unquam majoris momenti postea publice
gestum fuit, nisi antea auspicia rite ca-
pta essent.

§. II. Inde Romulus ad jura civibus suis
constituenda animum convertit: utque
frequentiam civium augetet *Asylum* ape-
ruit: & hoc plures olim urbium condi-
tores fecisse videntur, ut *Cadmus*, exem-
pli gratia. Et inde, e terra sibi prolem
enatam esse, mentiebantur; quia qui ad
asylum confugiebant, vel obscuri erant,
vel esse conabantur. Nam asyla statueban-
tur iis, qui cædem non sponte sua fece-
rant; vel obærat; vel servis dominorum
suorum sævitiam fugientibus: licet postea
hæc res in fœdum abusum verterit; quem
etiam postea Sabini Romanis exprobra-
runt. ^c At Romulus multitudine sen-
sim crescente universam civitatem suam

§. 2. Ju-
ra a Ro-
mulo con-
stituta.

A 2 in

^a Dion. Hal. II. c. 3. Liv. I. c. 8. ^b Dion. Hal. II.
c. 6. ^c Dion. Hal. III. c. 2.

in tres partes divisit: easque singulas rursus in decem alias: illæ *Tribus*, hæ *Curie* sunt dictæ. (Si Livio credimus (1. 43.) a Servio demum tribus institutæ sunt.) a Inde eos, qui genere, virtute & opibus excellabant, a reliquis civibus secrevit b; præsertim si qui liberos haberent, iique *Patricii* sunt dicti, reliquæ *Plebei*. Quod ad imitationem *Atheniensium* factum videtur, qui cives suos in *εὐπατρίδας*, *patricios*, sive *nobiles*; & *ἀγροίους*, *rusticos*, distinxerunt. Patriciis injunxit Romulus, ut sacra facerent c, & secum rem publicam curarent; plebejis, ut agros colerent, & artes quæstuosas exercerent. Tum permisit plebejis, ut quisque, quem vellet ex patriciis, *patronum* sibi deligeret: & patronos quidem *clientibus* d qua opera, qua consilio adesse, ut parentes solent liberis; clientes vero filiorum obsequium patronis præstare iussit. Ad hujus moris imitationem postea etiam coloniarum e, imo gentes exterarum in clientela illustrium familiarum Romanarum fuerunt; & hoc jus ad tempora *C. Gracchi* usque, hoc est, ultra sexcentos annos, firmissimum Reipublicæ vinculum fuit. Inde Romulus f ex iis, qui ætate, virtute, genere eminebant, consilium centum virorum legit, qui honoris causa *Senatores* sunt appellati. Et hoc natura ipsa ita docente omnibus fere gentibus quasi innatum fuit; ut, qui Senato-

ris

a *Id.* II. c. 7. b *Ibid.* c. 8. c *Ib.* c. 9. d *Ib.* c. 10.
e *Ib.* c. 11. f *Dion. Hal.* II. c. 12.

ris, vel magistratus munere fungerentur, quamquam juniores essent, ab ætate denominationem acciperent. Licet autem jam quædam de iis notaverim in *posteriori editione Compendii Antiq. Rom. Sect. I. Cap. II. §. I.* tamen animi causa hic quædam huc spectantia addere lubet. Apud Israelitas illi, quos jubente Deo, monente Jethrone in consilium sibi adsciverat Moses (*Exodi xviii. xix. 7.*) *Seniores* vocantur: eaque appellatio, quamdiu Israelitis civitas constitit, obtinuisse legitur. Scriptor post sacros antiquissimus Homerus *judices* etiam γέροντας, *Senes* vocat, *Iliad. Σ. v. 503.* ut & *consiliarios*, *Iliad. B. v. 21. 53. Z. v. 113. &c.* Apud Lacedæmonios quidem ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam nominantur *Senes*. Verba sunt Ciceronis *Cato- ne majore c. 6.* Eadem de causa etiam *Christiani presbyteri* dicuntur *ministri sacrorum*. In *Annalibus Fuldensibus* aliquem ad *seniorem eligere* nihil aliud est, quam eum *Regem, vel Principem constituere* ^a. Et, ut tandem desinamus, in *antiqua versione Bibliorum Saxonica* semper *Principes Aldermen* vocantur ^b. Sed ad Romulum revertamur. Ille lecto Senatu etiam ex nobilioribus juvenibus ^c trecentos secrevit, quibus ad custodiam corporis sui uteretur: quos *Celeres* appellatos fuisse jam supra diximus. Constituit porro, ut penes Regem

A 3

pri-

^a Vid. Buchel. notis ad Hedam p. 89. ^b Vid. Bingham antiquities of the Christ. Churchch. 19, ^c Dion. Hal. II. c. 13.

primò omnium sacrorum suprema curã esset: quod etiam prudenter, & naturæ rei convenienter ab eo factum esse abunde patet, cum tanta merito sit divini cultus reverentia, ut nemini privato aliquid in ea sit permittendum. Unde etiam semper postea clarissimi Senatores & Magistratus Sacerdotia præclariora, laudando imprimis more, gesserunt: ut alibi jam monuimus. Secundo, custodiam legum, morum, & juris sibi sumpsit; ita, ut de gravibus causis ipse quidem iudicaret, leviorum autem cognitionem Senatui permetteret. Tertio, ut Senatum & Populum Rex convocaret; ejusque decreta exsequeretur. Quarto, ut in bello summum haberet Imperium; quia res bellicæ & secretam consultationem, & celerem executionem desiderant. Quorum neutrum obtineri potest, si frequenti Senatu de iis agendum sit; multo minus, si coram populo. Senatui dedit, ut de iis, quæ ipse ad eum retulisset, cognosceret, utque, quod pluribus placuisset, id demum ratum haberetur. Populo denique concessit, ut magistratus crearet, leges ferret, & de bello decerneret: cujus tamen decreta ita demum rata erant, si ita Senatui quoque visum foret a, *Populum* hic dico, licet Dionysius Halicarnasensis de hac re agens δημοτικὸν πλῆθος habeat, quod *plebem* interpretantur; ego putem commodius posse verti *popularem multitudinem*, vel *populum universum*: non enim

rim

a Vid. Compend. nostr. S. I. c. 6. §. I.

nim summam Reipublicæ potestatem, quæ magistratibus, legibus, & jure belli ac pacis unice fere continetur, meliori parti Populi, Senatoribus puta ac Equitibus, ita eripere credo voluisse Romulum, ut totam infimæ solum plebi traderet: nec cum sequenti Reipublicæ statu hoc convenit: Sed hoc egisse videtur, ut omnes communi animo Rempublicam gerere possent: quemadmodum revera Comitibus curiatis, quæ hoc tempore sola obtinebant, ab omnibus omnino civibus factum est: Nec asylum aperuisse contentus Romulus, ut etiam porro civitatem suam frequentem redderet, primum jussit, ut omnis virilis proles, & primogenitæ filiarum educarentur: nam pro jure eorum temporum pater non tenebatur invitus liberos suos educare: sed vel occidere eos, vel abjicere poterat ^a: Deinde in hunc eundem finem saluberrimo consilio instituit Romulus, ne civitates victæ delerentur: sed, ut ex civibus Romanis quidam mitterentur, qui cum pristinis civibus eas urbes *colerent*, unde *colonia* sunt dictæ: quibusdam etiam jus civitatis Romanæ daretur ^b: Atque ita factum est, ut pro ter mille peditibus, & trecentis equitibus, quibus initio res Romana constituerat, moriens Romulus quadragies sexies mille pedites, & Equites fere mille reliquerit: Hunc morem cum deinde Reges, & mox Magistratus annui servassent, contigit, ut hic populus omnes alias gentes mul-

A 4 titu-

^a Vid. Comp. nostr. Ant. Sect. VI. c. v. §. 4. ^b Dion. Hal. II. c. 16.

titudine hominum superaret ^a: cum con-
 trarium facientes Lacedæmonii, Athenien-
 ses, *Thebani* brevi tempore imperium in
 Græciam amiserint. Et merito me hoc con-
 silium vocasse *saluberrimum* pluribus argu-
 mentis probari possit: sed pauca tantum
 pro modulo operis nostri hic afferemus.
 Primo enim necessarium prorsus hoc esse
 consilium facile apparet, quod nemo ju-
 re sperare possit, se regiones amplas, &
 incolis, qui hostilem animum gerunt,
 plenas imperio cohibere posse, nisi sensim
 illi animi mitigentur, & in unum quasi
 corpus cum victoribus coalescant; quod,
 nisi coloniis deducendis, & jus civitatis
 victis largiendo, fieri vix posse videtur.
 Secundo, ita facillime populationes ^b
 & incursiones hostiles reprimi possunt ^c.
 Tertio, cum multi hac ratione, ut uxo-
 res ducant permoveantur, necessarium est
 stirpem hac ratione maxime augeri.
 Quarto, etiam plebs urbana & otiosa, at-
 que ita Reipublicæ noxia, facillime hac
 ratione exhauritur ^d: atque, quinto, ea-
 dem ratione commodissime sedantur mo-
 tus civitatis intestini. Sexto denique, hoc
 modo milites veterani sine cujusquam inju-
 ria præmiis ornari possunt, quod alia ratio-
 ne vix, ut fiat, obtineas: cui rei etiam hoc
 commodum accedit, ut ita animos eorum
 spe præmiorum ad egregia quævis facinora
 opti-

^a Vid. etiam Dion. Hal. III. II. ^b Cic. de L. Agra-
 ria contr. Rull. II. c. 27. ^c Vid. Bacon. de Veru-
 lam Serm. *id.* c. 29. quod est de proferendis Imperii
 terminis. ^d Cic. l. d. c. 26. ad Att. l. 18.

ōptime incendas . Vide etiam *Sigonium de antiquo jure Italiae* L. II. c. 2. Et sane etiam Principes prudentiores hoc consilio sæpe sunt usi: sic *Assyriae* Rex cum Israelitas e patria eorum abduxisset, in eorum locum colonos ex variis regionibus induxit, qui Israelitarum urbes incolerent ^a: quemadmodum illi ipsi fatentur, se a Rege Assyriae eo deductos fuisse ^b. Et hodierna exempla probant ejus rei in omnibus utilitatem; cum videamus, quantum præcipue *Batavi* nostri, tum etiam *Angli* coloniis in dissitissimas orbis regiones missis profecerint. Sed hæc jam porro nostri fori non sunt. Pergamus videre quæ præterea instituerit Romulus.

§. III. Cum sciret civitates tribus maxime modis & conservari & augeri posse ^c, benevolentia scilicet Deorum, (ut misere plures Deos sibi homines confinxerant) temperantia & justitia inter cives, & fortitudine bellica, primum quidem cultum Deorum ordinatissime, ut tum res ferebant, instituit, rejectis illis indignissimis Græcorum fabulis ^d de criminibus nempe, bellis, vulneribus Deorum, & si quæ alia Græcia mendax finxerat: removens etiam cultus Deorum fanaticos, clandestinos & peregrinos. Sacerdotes, ut jam innuimus, legit ^e ex iis, qui genere, censu, virtute reliquis præstabant. Tum, ut concordiam inter cives & frugalitatem servaret, singulis curiis extruxit singula cœna-

§. 3. Reliqua Romuli instituta.

^a II. Reg. XVII. 24. ^b Ezr. IV. 3. ^c Dion. Hal. II. c. 18. ^d *Ib.* c. 19. ^e *Ib.* c. 21.

iacula, in quibus *eiusdem curiæ hominēs*
 (*Curiales Latini vocant*) diebus festis si-
 mul epularentur: quæ convivia egregie ad
 frugalitatem faciebant; quod non licebat
 in iis apponere, nisi res tenues ^a & easte-
 nui apparatus: isque ritus constantissime
 servatus est, etiam cum jam luxus Rem-
 publicam plane corrupisset. Leges etiam
 de vita civili utilissimas tulit: cum enim
 videret ^b discordiam inter virum & uxo-
 rem multarum in Republica calamitatum
 esse causam, legem tulit ^c; ut mulier cum
 marito omnium bonorum & sacrorum par-
 ticeps esset: quæ causa fuit; cur intra
 quingentos & viginti annos post Urbem
 conditam nullum Romæ divortium factum
 sit ^d. Præterea etiam potestatem patribus
 in liberos concessit ^e, quanta apud nullos
 unquam populos obtinuit ^f. Ut porro ge-
 nerosiores redderet civium suorum animos,
 artes sedentarias; & illiberales servis; li-
 bertinis & exteris exercendas dedit ^g, ci-
 vibus agriculturam; ut magni animi cu-
 ra rem dignissimam; & militiam reliquit;
 eosdemque & bellicam & rusticam vitam
 exercere; & ex æquo, quæ hostibus ade-
 missent, dividere iussit. Ipse etiam, ut se
 æquitatis amantissimum ostenderet, judi-
 cia severe exercuit, ea ipsa re se magnum
 in parvis rebus Principem ostendens: nam
 nunquam vere magnus princeps existit,
 quin

^a *Ib. c. 23.* ^b *Ib. c. 24.* ^c *Ib. c. 25.* ^d *Val. Max.*
II. l. 14. ^e *Dion. Hal. L. II. c. 26.* ^f *V. Comp.*
nostr. Ant. R. Sect. VI. cap. v. §. 4. ^g *Dion. Hal.*
L. II. c. 28.

quin idem quoque rigidissimus justitiæ cultor fuerit.

Et jam satis validæ Romanæ res esse incipiebant: sed penuria mulierum hominis duntaxat ætatem duraturæ esse videbantur a : & vicinæ gentes societatem connubiumque Romanorum adspernabantur b , per ludibrium legatos Romuli ea petentes percunctati ; *Ec-quod feminis quoque asylum aperuissent? id enim demum compar connubium fore*. Romulus dissimulata injuria ex Senatusconsulto finitimos cum sororibus ac filiabus ad spectaculum solemne in honorem Dei Consi, sive Neptuni celebrandum invitavit: at, ubi mentes cum oculis eo deditæ erant, ex composito, ut quisque suorum virginem inde sibi raperet, jussit: Nec segniter jussis regiis obtemperatum est. Dionysius Halicarn. L. II. c. 31. id præcipue factum putat, ut vicinæ civitates etiam invitæ amicitiam cum Romanis contrahere cogerentur; cum hinc matrum, inde filiarum interventu necessario aliquando pax coalitura esset. Hinc tamen statim bellum est ortum. Et si omnes illæ gentes junctis viribus Romanos fuissent aggressæ de recenti Imperio actum fuerat: nunc dum singula pugnant universæ vincuntur.

§. IV. Et primo Cæninenses cæteris promptiores Romulum adoriuntur: qui acie ipsos superat c , & urbem ipsorum capit, Rege eorum *Acrone* cæso. Ac mox etiam superatis *Antemnatibus* d de utraque civitate

A. U. C. 4.
§. 4. *Bella a Romulo gesta.*

a Flor. I. I. b Liv. I. c. 9. Dion. Hal. II. c. 30.
c Dion. Halic. II. c. 32. d Ib. c. 34.

tate triumphum egit : & spolia opima Cæ-
 ninensium Regi detracta Jovi *Feretro* su-
 spendit ^a. Victis non tantum veniam de-
 dit ; verum eos etiam in civitatem acce-
 pit ^b precibus *Hersiliae* conjugis motus :
 an quod ipse id suis rebus conducibilius
 putaret ; ut hoc ejus consilium jam expli-
 cavimus . Eodemque modo mox usus est
Crustuminiis, cum etiam eorum urbem in
 potestatem redegisset . His gentibus Plutar-
 chus ^c etiam addit *Fidenates*, quos etiam
 a Romulo victos & Romam translatos nar-
 rat . At gravissimum Romulo bellum cum
 Sabinis fuit . Nam hi a subito Romanorum
 incremento sibi metuentes ingentem belli
 molem cient . Romulus vero omni modo
 defensionem parat ^d ; cui etiam ex Etruria
 duce *Lucumone*, & Alba ab avo missa au-
 xilia venerant : & pace frustra tentata ca-
 stra ante Urbem collocat exercitu viginti
 millium peditum, octingentorum, equitum
 instructus, si fides Dionysio Halicarnassen-
 si, qui Sabinorum copias Romanis etiam
 majores facit : sed hic error multis histori-
 cis est familiaris, ut de patriæ nostræ Hi-
 storis antiquioribus observat, qui optime
 de ea re judicare potuit, *Petrus Scriverius*
observationibus ad vetus Chronicon Gau-
danum, & alibi . *Tatio* autem (Rex hic
 erat Sabinorum) metuenti, ne ibi frustra
 tempus terere cogeretur, insperata felici-
 tas oblata est ; ut quidem vulgo narrant ,
 sed,

^a Vid. Cl. Perizoniæ *Anim. Histor.* c. 7. ^b Liv. I.
 c. II. ^c *Vita Rom.* p. m. 27. ^d Dion. Hal. II,
 cap. 37.

sed, ut videtur, parum vere. Erat arcis Romanæ custos *Sp. Tarpejus*; cujus filia *Tarpeja* capta splendore annulorum & armillarum, quas brachiis gestabant Sabini, arcem iis prodere statuit, pretium proditionis pacta illud, quod brachiis sinistris gestarent Sabini: at hi arcem jam ingressi clypeis, quos etiam in sinistris gestabant, in virginem coniectis eam obruerunt. Alii dicunt, *Tarpejam*, cum jam in arcem venissent Sabini, eique aurum offerrent, scuta eorum petiisse ^a, ut ita inermes eos suis traderet: Sed vix videtur verisimile, stultos adeo id temporis homines fuisse, ut talia vel peterent, vel promitterent: ita ut, quod prius narratum est, verius putem. Sed, ut dicam quod sentio, tota narratio valde suspecta est; & suspectiorem facit quod geminam historiam narrat *Plutarchus* in *Parallelis* p. m. 309. B. de puella quæ similibus fere legibus *Ephesum Brenno* Gallorum duci se tradituram esse promisisset. Nam cum eventus valde similes & mirandi de hominibus diversæ plane ætatis & regionis narrantur, indicium falsitatis satis magnum id mihi esse videtur: quod uno & altero exemplo obiter illustrare lubet. Sic, quod *Livius* L. I. c. 64. narrat de *Tarquinio* capita papaverum decutiente, jam diu ante eum narraverat *Herodotus* L. v. c. 92. de *Thrasybulo* & *Periandro*, hoc *Corinthio* illum *Milesiorum* tyrannum consulente: & diu post eum narravit *Mariana Historia Hispanica*

X. 16.

^a *Ibid.* c. 40.

X. 16. de Abbate quodam, qui simile consilium *Ramiro Arragonum* Regi dederit. Quicquid sit, hoc certum est, a Romanos aliquanto post acerrimo prælio cum Sabinis decertasse; sed quod nox diremit antequam de victoria constaret. Et post paucos rursus dies pertinacissime pugnatum est in loco, ubi postea forum Romanum fuit, ipso Romulo vulnerato b; sed & hoc prælium anceps fuit. At demum mulieres raptæ, auctore consilii *Hersilia*, vel inter duas acies intercurrentes c; vel, ut alii tradunt, in castra Sabinorum profectæ d precibus obtinuerunt, ut pax hisce conditionibus fieret e: Ex duabus civitatibus fieret una: *Titus Tatius* æquato cum Romulo imperio regnaret: Urbs pristino nomine ROMA: Cives a *Curibus* (Tatii hæc patria erat) QUIRITES dicerentur. Atque ita multi viri illustres cum clientibus suis e Sabinis Romam transmigrarunt. Non omnes tamen Sabinos in hoc fœdus consensisse patet; quod sub *Tullo* Rege f, & deinde sæpius bella cum iis gesta sint. Ita aucta civitate Senatorum & legionum numerus duplicatus est g: & mulieribus, ut pacis auctoribus, magni honores concessi sunt. His peractis *Quirinalem* & *Cœlium* colles Urbi addiderunt h: ita quidem, ut Tatius cum Sabinis Capitolium vicinumq; Quirinalem obtineret: Cœlium vero & Palati-

a *Dion. Halic. II. c. 41.* b *Ib. c. 43.* c *Liv. I. c. 13.* d *Dion. Hal. II. c. 45.* e *Ib. cap. 46.* f *Liv. I. c. 30.* g *Dion. Hal. II. c. 47.* h *Ibid. cap. 50.*

latinum Romulus. Mox *Camerinos* latro-
 cinia exercentes vicerunt; & in urbem eo-
 rum coloniam miserunt. ^a Quinto, aut sex-
 to anno post pacem cum Sabinis factam e-
 venit, ut propinqui quidam Tatii legatos
 Laurentum, vel, ut alii, *Lavinienſium* Ro-
 mam proficiſcentes ſpoliaverint non tan-
 tum, ſed & necaverint. Tatius vero inju-
 riam hanc expoſtulantibus Lavinienſibus ſa-
 tisfacere neglexit; unde ab iſtis inter ſacri-
 ficia occiſus fuit, cædem ejus probante ob
 facinoris injuriam Romulo. Qui ita ſolus
 Imperio potitus cum priſcis Latinis ultro
 amicitiam ejus expetentibus, fœdus junxit:
 Fidenates qui Romanorum naves diripue-
 rant, ſubegit, & in Urbem eorum colo-
 niam duci juſſit. Mox *Camerinos* rebel-
 lantes fudit; & Urbe eorum capta cives
 Romam traduxit, bis totidem colonis in
 locum eorum miſſis ^b. Anno ſequenti bel-
 lum geſſit cum *Vejentibus* ^c Etruriæ po-
 pulo, qui Fidenatium cauſam ulciſci vo-
 lebant: & primum quidem prælium an-
 ceptus fuit; ſecundo vero victor Romulus
^d magna parte agri *Vejentibus* adempta
 pacem in centum annos cum iis pepigit:
 triumphoque de iis, ut antea de *Camerinis*
 fecerat, ducto multis captivorum, qui
 Romæ manere magis, quam in patriam
 reverti volebant, civitatem dedit.

A. U. C. 9.

A. U. C.
16.

§. V. Tot rebus egregie geſtis elatus ani-
 mo Romulus inſolentius ſe, præcipue ad-
 verſus

§. 5. Ro-
muli ſiſis.

^a Liv. I. 14. Dion. Hal. II. c. 51. ſeqq. ^b Plut. vi-
 ta Rom. p. m. 33. ^c Liv. I. c. 15. ^d Dion. Hal.
 II. c. 55.

versus Senatum, gerere cœpit ^a; eumque contemnere: ut fere, qui res maximas foris gesserunt, domi insolentiores esse incipiunt; cujus rei exempla domestica afferre odiosius sit. Itaque non diu post subito disparuit. Et constantior fama est, eum dum ad *Capra* paludem concionem haberet, & ingens subito tempestas coorta esset, dilapsa reliqua multitudine a Senatoribus fuisse discerptum: qui deinde, ut cædis invidiam a se amolirentur, quendam ex suis *Julium Proculum* nomine nobilitate & sanctitate clarum subornarunt, qui se Romulum in cœlum euntem vidisse sancte dejeraret: eumque jussisse, ut cives sui se *Quirinum* Deum factum colerent ^b; quod a vulgo avide arreptum est, illique ædes consecrata fuit. Uxor ejus *Hersilia* etiam in Deos relata est, & *Hora* dicta ^c. Regnavit Romulus annos triginta septem.

A. U. C.
38. Per.
Jul. 3999.
Ante Chr.
716.

CAPUT SECUNDUM:

De Regno Numæ

S. I. Nu-
mæ initiū.

S. I. **I**Ta sublato Romulo cum inter Romanos & Sabinos contentio orta fuisset ex utraque gente Rex in Romuli locum sufficiendus esset, primum quidem placuit ^d, ut Senatores in decurias dividerentur, utque decem viris, quibus primis fors obvenisset,

^a *Plut. p. m. 34. Liv. I. c. 16. Dion. Hal. II. c. 56.*
^b *Ovid. Fast. II. v. 475. sqq. c Id. Metam. XIV. v. ult. d Liv. I. c. 17. Dion. Hal. II. cap. 57.*

ligionibus deditus esset primo regnum oblatum recusavit: sed tandem, cum etiam pater ejus, & *Marcus* propinquus urgerent, accederentque læta auspicia, re divina facta Romam profectus est, & omnium suffragiis Rex renunciatus. Inito regno statim trecentorum Celerum cohortem exauctoravit^a in benevolentia civium fiduciam reponens: & omnimodo populum ferocem pacis artibus, & sacrorum plurium institutione a bellis avertere, & ad humanitatem & justitiam mollire paravit. Hinc vulgo creditum est, eum *Pythagoram Crotonæ* in ultima Italiæ ora docentem audivisse: Sed & ipsa Crotona quatuor demum annis, postquam regnum accepit Numa, condita fuit: & *Pythagoram Servio Tullio* Romæ regnante centum amplius post annos juvenum æmulantium studia cœtus habuisse constat^b. Nisi dicere velimus †, alium quendam *Pythagoram Spartanum* Numæ in regno constituendo consiliorum adiutorem fuisse. Sed fama hinc orta videtur, quod Numæ instituta cum *Pythagoreorum* placitis multa haberent communia^c: veluti, quod uterque hominis, aut alterius animalis forma Deum effingi vetuerit^d: & inde Varro^e dixit antiquos Romanos plus quam annos centum & septuaginta Deos sine simulacro coluisse.

† *Plut. p. m. 60.*

§. 2. *Gesta Numæ.*

§. II. Ut ergo sacrorum curam supremam

^a *Plut. p. m. 64.* ^b *Liv. l. c. 18.* ^c *Ibid. p. 69.*
^d *Ibid. p. 65.* ^e *in fragm. p. 46. ed. opt. Dnrrecht.*

ita ut vigesimo quarto quoque anno ad cursum solis hic annus redigeretur. Idem nefastos dies fastosque fecit ^a: quia aliquando nihil cum populo agi posse utile futurum erat. His omnibus ita institutis finitimos in magnam verecundiam adduxit; qua civitatem unice in cultum Deorum versam violare nefas ducerent. Et hinc toto regni sui tempore *Janum clausum* habuit; quod ex ipsius instituto pacis signum erat ^b; ut contra bello exorto statim aperiebatur ^c. Verum interim, quod paci conveniebat, agriculturæ studium maxime Romanis commendavit, agros Romanos finibus terminans ^d, & in pagos describens ^e: agri etiam parte, quam Romulus quæsierat, egenis de plebe viritim divisa ^f gnavos præmiis & honoribus ad labores excitavit; cum inertes ignominia ac pœnis castigaret. *Pomœrium*, sive Urbis ambitum *protulisse* a quibusdam dicitur ^g colle Quirinali illi adjecto: sed verius est, eum hunc collem munivisse tantum; cum *capite præc.* jam viderimus, eum post Sabinos in civitatem receptos Urbi fuisse additum: nec ulli postea pomœrium proferre licuit, nisi qui etiam fines Imperii protulisset, quod non fecerat Numa.

§. 3. *Leges quædam Numa.*

§. III. Leges de rebus sacris plurimas tulit, præter ea instituta quæ jam retulimus: sed quas hic recensere operæ pretium non

a Liv. I. c. 19. b Liv. 16. c Vid. Ovid. Fast. 121 v. 121. Virg. VII. v. 67. d Dion. Hal. II. c. 74. e Ib. c. 76. Plut. Numa p. 71. f Dion. Hal. 16 c. 62. g Ibid.

non fuerit . Addi potius possunt civiles : ut quod de pactorum jure constituit a ut contractus dubii & sine testibus facti fide ac jurejurando terminarentur . De patria potestate , Ut , si pater filio concesserit ducere uxorem futuram bonorum ac sacrorum juxta leges participem , patri postea nullum jus vendendi filium esset b : qua lege acerbitatem legis Romuli correxit , qui omnem verberum vinculorumve vitæ necisque arbitrium & potestatem , ter insuper vendendi jus patri in suos filios concesserat c . De parricidio : si quis hominem liberum dolo sciens morti duit , parricida esto d . De perduellione : si quis adversus Rempublicam faciundo Regis magistratusve , populivæ majestatem hostili animo laeserit perduellis esto . Pœna erat , ut damnati caput obnubere- tur ; infelici arbori recte suspenderetur ; cum prius vel intra pomœrium , vel extra pomœrium verberatus esset e . Hanc autem legem Numæ tribuo , quod videam eam sub Tullo Hostilio fuisse exercitam : nec verosimile sit , eam tum primum a Populo in causa tam favorabili , ac erat Horatii causa , fuisse latam . Ita optimis legibus aucta civitate Numa obiit octogenario major ; postquam regnasset annos quadraginta tres .

a Dion. Hal. II. c. 75. Liv. I. c. 21. b Plut. l. prox. d. c Dion. Halic. 2. c. 26. sq. d Fest. v. Parricid. e Liv. I. c. 26.

A. P. Jul.
4042. A.
C. 673. A.
U. C. 81.

CAPUT TERTIUM:

De Tullo Hostilio.

§. I. Tulli
Regis ini-
tia.

§. I. **M**ortuo Numa ad veteres Ro-
manos regnum rediit: nam Po-
puli jussu Patrum auctoritate a ei successus
est Tullus *Hostilius* nepos ex filia *Hosti-
Hostilii* viri insignis qui capta a Romulo
patria sua *Medulliam* Romam migrave-
rat ^b, & fortiter olim contra Latinos
in infima arce pugnaverat. Hic Tullus
ipso Romulo ferocior fuit ^c: ubi obiter
mirari libet divinam providentiam, quæ,
quod Imperium olim terrarum orbis ca-
put futurum decrevisset, ita alterna vice
constituit, ut Romulo bellatori successerit
legifer Numa: huic iterum bellicosus
Tullus: Tullo Ancus pacis amantior:
post quem Tarquinius Priscus rursus ar-
mis validior fuit successorem relinquens
maximum civilis ordinis fundatorem Ser-
vium Tullium, ut deinceps suis locis dice-
mus; & jam olim satis cum judicio osten-
dit *Florus*.

§. 2. Tulli
res gesta.

§. II. Tullus autem statim, ut plebem
sibi devinciret agrum regium tenuioribus
largitus est. Sed anno regni sexto senescere
civitatem otio ratus Janum aperuit ^d undi-
que bello materiam quærens; quam facile
præbuit Albanorum Dictator *Cluilius* ^e po-
ten-

a Liv. I. c. 22. b Dion. Hal. III. c. 1. c Liv.
d. l. Virg. Æn. VI. v. 812. d Euseb. Chronic.
e Dion. Hal. III. c. 2.

sententiæ Romanorum invidens, eorumque agros latrociniis infestans; siquidem Romanis rerum scriptoribus credere licet: nec possumus hodie judicare utrum jure recesserint a fœdere cum Romulo facto^a, cum ejus verba non extant, quæ doceant utrum etiam ad ejus successores pertinuerit: At cum ad arma ventum foret Cluilius mane in tabernaculo violentæ cædis indicio mortuus est inventus ^a. Successit ei *Metius Fuffetius*, qui res Albanorum minus firmas esse sentiens, & præcipue metuens, ne si vires Romani & Albani inter se contrivissent, Fidenates & Veientes victores, quicumque tandem fuissent, aggredierentur ^b (nam eos conjurasse senserat,) omni studio controversias sine bello dirimere conabatur ^c. Convenerunt ergo ad colloquium Tullus & Fuffetius: & hic quidem omnem injuriarum memoriam abolendam esse censuit: Tullus non hoc tantum, sed ex duabus civitatibus unam facere voluit ^d: Verum cum convenire non possent, utra civitas alteri imperaret, ex sententia Tulli placuit, ut ex paucorum quorundam certamine ea lis dirimeretur ^e. Ferunt autem (nam fides sit penes auctores) forte fortuna in utraque civitate trigeminos fuisse fratres genere, virtute, corporis robore præstantissimos; & quod maxime mirandum esset, eodem die in lucem editos ^f. *Sequinius* enim fuerat Albanus, qui gemi-

B 4

nas

^a *Ib.* c. 4. ^b *Ib.* c. 6. ^c *Liv.* I. c. 23. ^d *Dion. Hal.* L. III. c. 9. ^e *Ibid.* c. 12. ^f *Ibid.* c. 14.

nas filias, alteram *Horatio* Romano, alteram Albano *Curiatio* (alii *Curatio* legunt ^a) desponderat, quæ eodem tempore gravidæ factæ primo partui prolem masculam ediderant, eamque trigeminam. Utrius vero Populi Horatii, utrius Curiatii fuerint non satis constat; nisi quod plures invenerit Livius ^b, qui Romanos *Horatios* vocent; quos etiam nos sequemur. Hi Regum rogatu certamen in se recipiunt ea lege, ut ibi Imperium foret, unde victoria stetisset. Evenit autem, ut duo quidem ex Horatiis caderent; tertius illæsus superesset; Curiatii vero omnes graviter essent faucii: Itaq; fuga simulata eos distraxit Horatius; & mox cursu revertens singulos magnis intervallis sequentes interfecit. Ita Tulli imperium agnovit Metius ^c. (Sed cum similem omnibus fere circumstantiis de *Pheneatibus* & *Tegeatibus* historiam narret *Plut. Parall. min. p. m. 309.* fit, ut utramque falsam putem.) Horatius vero Curiatorum spolia præ se ferens Urbem est ingressus. Ibi inter primos sororem obviam habuit, quæ uni ex Curiatiis desponsa fuerat; auditaque sponsi morte, quasi æstro percita ad portam ferebatur flebiliter nomine sponsum mortuum appellans, fratremque conviciis incessens ^d. Non tulit in tanto gaudio publico intempestivum mœrorem Horatius; sed stricto gladio simul verbis incre-

a *Vid. Cl. Hudson. ad Dion. Halic.* b *L. 3. cap. 24.* c *Ibid. cap. 26.* d *Dion. Hal. III, capit. 21.*

increpans puellam transfigit : cumque propterea in jus raptus esset auctore Tullo ad Populum provocavit, † & admiratione magis virtutis quam jure causæ absolutus est. Metius vero non diu fidem servavit : Sed pacto transitionis Albanorum Veientes & Fidenates incitavit ad bellum^a : & ipse quidem cum magnis copiis Tullo adfuit ; sed Romanis jam pugnans cum suis ad montes recessit^b : ut ita utraque pars victa foret , eam invaderet . Tullus id animadvertens clara voce , ita ut etiam hostes exaudire possent , jussu suo id factum edixit , ut ita hostes a tergo quoque circumvenirentur ; atque illos eo metu perculsos feliciter profligare cœpit : quo viso etiam Fuffetius pugnae se immiscens multos trucidavit^c . Tullus vero noctu Romam profectus Senatui rem omnem aperit : & mox in castra reversus concionem advocat^d , Albanis propius tribunal stare jussis , iisque Romanos arma sub vestibus habentes circumdedit . Ibi scelus Metii declaravit , cumque statim quadrigis illigatum illisque in diversa raptatis discerpit^e . Interim jam M. Horatius Regis jussu , Alba exceptis templis diruta^f , cives Romam traduxit , quibus loca ad habitandum sunt assignata , ac primores eorum in Senatum adsciti : quod ingens rursus Urbis incrementum fuit : & Cœlius mons tunc Urbi est additus ; cumque ipse
Tul-

^a Liv. I. c. 27. ^b Dion. Hal. III. c. 24. ^c Ibid. cap. 26. ^d Ib. c. 27. sqq. ^e Virg. Æn. VIII. v. 642. ^f Liv. I. c. 29.

A. U. C.
90:

Tullus, quo frequentius habitaretur, sedem regno cepit ^a. Deleta est Alba anno 487. postquam fuit condita. Anno sequente Fidenas, quæ defecerant, Romani ceperunt; & punitis defectionis auctoribus restituit ^b in pristinum statum Tullus. Inde, victis Sabinis ^c, (non enim omnes cum Tatio Romam translati fuerant) qui viros quosdam nobiles ad mercatum *Feroniam* proficiscentes pecuniis spoliaverant, Saliorum numerum ex voto duplicavit & tertium triumphum egit, licet mox adhuc rebellaverint ^d, & adhuc victi sint. Interea etiam cum Latinis, qui post Albam everfam Romanorum imperio cedere nolebant, bellum per quinquennium maximis populationibus gestum pace tandem facta sopitum est.

§. 3. Tulli
mors.

§. III. His rebus gestis tradunt Tullum; cum pestilentia laboraretur, sacra quædam Jovi *Elicio* minus rite fecisse; (Plutarchus ^e dicit, eum religionem Numæ ludibrio habuisse: & ex aliis exemplis constat, Deum etiam Ethnicorum erga Deos suos impietatem severe puniisse; cum non ex cultus melioris notitia, sed ex animo præfracte impio eos contemnerent) atq; ita fulmine ictum cum ipsa domo conflagrasset ^f, cum triginta duorum annorum spatio Rempublicam fortiter gessisset. Sed tamen verius videtur, hæc ad sedandos plebis animos conficta fuisse; eumque, cum ægrota- ret, ab Anco Marcio, vel ministris ejus fuisse

^a *Ib.* c. 30. ^b *Dion. H.* III. c. 31. ^c *Ib.* c. 32.
^d *Ib.* c. 33. ^e *p. m.* 75. ^f *Liv.* I. c. 31.

fuisse occisum; qui, ut cædem occultarent, regiam simul incenderint.

CAPUT QUARTUM.

De Ancō Marcio.

A. P. Jul.
4074. A.
C. 641. U.
C. 113.

§. I. Certe Ancus Martius Numæ Regis ex filia nepos ^a, inter regem comitia habente, a Populo Rex creatus est, Patribus ejus rei auctoribus factis ^b. Hic Numæ avo, quam Tullo similior sacra intermissa restauravit. Fecialibus ^a Numa institutis formam juris, quo uterentur, constituit: quam Livii locus in margine citatus refert. Cum autem in ea formula senatus tantum & populi mentio fiat, regis nulla, patet penes illos, non penes regem, ipsam fuisse supremam potestatem. Sed, licet avi exemplo pacem colere statuisset, tamen contra Latinos, qui eum ut imbellem contemnebant, bellum gerere coactus *Politorium* urbem ipsis ademittit ^c, civesque Romanam traduxit: & cum Latini urbem vacuum rursus occupassent, eam receptam delevit non tantum; sed etiam *Tellenem* ipsis eripuit, *Medulliam*que, quam ceperant, recuperavit: earum urbium civibus sedes in Aventino & valle *Murcia* concessa ^d. *Ficana* etiam urbis ^e cives Romæ habitare jussit: & cum Latini earum urbem

§. I. Ancæ
initium.

a Plut. Numa p. m. 74. b Lib. I. c. 32. c Dion. Hal. III. c. 37. d Liv. I. c. 33. e Dion. Hal. III. c. 38. Vid. Sigon. ad d. Liv. l.

bem infedissent, denuo contra eam ducere, & demoliri eam coactus est. Tum Fidenatium jam rursus rebellium urbem cuniculis actis cepit ^a; & defectionis auctores supplicio affecit. Inde in Sabinos, qui etiam defecerant, exercitum duxit: iisque victis pacem dedit. Sylvam *Mæsiam* Ventibus ademit: atque ita Imperium Romanum ad mare usque propagavit, colonia ad ostia Tiberis deducta, quæ & ipsa *Ostia* dicta est; quia tanquam *ostia* Urbis Romæ naves intrando & exeundo eo portu utebantur ^b. Et hæc colonia postea velut emporium & horreum Urbis Romæ fuit, fere ut hodie *Sivilia* Hispaniæ illa nobilissima urbs *Gadibus* (*Cadix*) pro emporio utitur; & *Florentia* Italiæ portu *Livorno*. *Volscos* quoque victos in amicitiam recepit. *Janiculum* montem trans Tiberim in agro Etrusco, ne quando arx hostium esset ^c, muniit; & ponte sublicio urbi junxit ^d. Obiit Ancus Rex cum regnasset annos viginti quatuor.

CAPUT QUINTUM.

A. P. Jul.
4098. A.
C. 617. U.
C. 137.

De Tarquinio Prisco Quinto Romanorum Rege,

§. I. Ori-
go Tarqui-
nii.

§. I. **D** Emaratus Corinthius ex nobili Bacchiadarum gente oriundus mercatura ingentes opes sibi quæsierat: sed

^a Dion. Hal. III. c. 40. ^b Ib. cap. 44. Flor. I. 4.
^c Liv. I. cap. 33. ^d Dion. Hal. III. cap. 45.

sed civilibus contentionibus *Cypselo* inferior *Tarquinius* in Etruria Urbem ierat habitatum. Ejus filius *Lucumo*, cum a *Tarquiniensibus* ^a, quod peregrinus esset, contemneretur, sub Marcio Rege Romam commigravit *Lucii Tarquini* nomine pro *Lucumone* assumpto, ut moribus Romanis (quibus solemne erat prænomine uti) gaudere se primo statim adventu ostenderet. Romæ degens fortitudine, prudentia, comitate ac liberalitate omnium animos sibi conciliavit, & in amicitiam Anci Regis interiorum admissus est; ita ut a Rege etiam liberis suis tutor constitueretur ^b. Exemplo sane ancipiti, si homini ambitioso, & quidem soli, liberorum regionum tutela committatur, ut rei eventus docuit. Nam plus apud *Tarquinium* regnandi cupido, quam acceptorum ab Anco beneficiorum memoria valuit. Ergo comitis regi creando indictis sub tempore ^c pueros venatum ablegat; & primus ambitiose regnum petiit: atque eum ingenti consensu Populus Romanus regnare jussit.

§. II. Ut autem regnum sibi firmaret centum ex honestioribus civibus in patres legit, factionem haud dubiam Regis, cujus beneficio in Curiam venerant: quæ artes hodieque Principibus ignotæ non sunt. Unicum tantum exemplum in re satis nota allegabimus *Florentii*, quinti eo nomine Hollandiæ Comitis, qui, si credimus veteri

§. 2. Ordines a *Tarquiniis* aucti.

^a *ib. c. 47.* ^b *Liv. 1. c. 34.* ^c *ib. c. 38.*

teri nostro *Chronico Hollandia Divis.* XIX. c. 21. quadraginta ex honestioribus agricolis in nobilium ordinem legit, quibus adjutoribus horum potentiam, quam ægre ferebat, minueret. Et nuper admodum in vicino regno similia, nec isti genti infueta, accidisse meminimus: quæ hic memoranda non sunt, non magis quam quod haud ita pridem similis rei in patria nostra evenit. Nec Senatorium tantum ordinem auxit, sed etiam Equestrem numero pristino alterum tantum adjiciens^a, cum orto adversus Sabinos bello equitem maxime suis viribus deesse caussaretur.

S. 3. *Bella
ab eo gesta.*

§. III. Ita victis Sabinis, & mox etiam Latinis, his *Collatiam* urbem ademit: eique *Aruntem* Tarquinium fratris filium (fratrem facit Livius L. I. c. 34.) præposuit; qui inde *Collatinus* dictus^b nomen illud ad posteros propagavit. Et sæpius adhuc cum Latinis, Sabinisque pugnavit: sed maximum bellum, & per novem quidem annos continuatum cum Etruscis gessit; ita ut excusari nequeat Livius, qui ne quidem belli cum iis gesti mentionem facit. Dionysius vero Halicarnassensis^c nos docet, cum modestissime victoria usum fuisse, ita ut nec præsidia, nec tributa victis imposuerit: Verum suo jure uti, & pristinam civitatis formam retinere permiserit. Victi Etrusci Tarquinio etiam Imperii insignia, quibus ipsi suos Reges

^a Liv. I. c. 36. ^b Dion. Hal. III. c. 50. ^c Ibid. c. 60.

ges ornare solebant, tradiderunt ^a, coronam auream, sellam eburneam, sceptrum in summitate aquilam habens, togam pictam, tunicamque palmatam; tum duodecim lictores cum virgarum fascibus & securibus pro numero duodecim Etruriæ oppidorum, quæ singulos Regi suo mittere consueverant ^b. Addit *Sex. Aurelius Victor* libello de *Viris illustribus Urbis Romæ*, Tarquinius filium suum tredecim annorum, quod in prælio hostem percussisset, prætexta & bulla aurea donasse ^c: unde hæc ingenuorum puerorum insignia esse cœperint, quæ hic auctor ex antiquioribus hausisse potuit. Et hæc fere bello gessit.

§. IV. Quod civilem vero statum attinet, præter auctum ordinem Senatorium & Equestrem, de quo jam diximus, duas etiam Virgines Vestales quatuor a Numa captis adiecit, juxta Dionysium quidem ^d; qui numerus ad finem Imperii usque servatus fuit. Forum exstruxit, & muros ex ingentibus lapidibus. Infima Urbis loca *cloacis* in Tiberim ductis siccavit; quas operum maximum vocat Plinius *Hist. Nat.* xxxvi. 15. & quas Dionysius Halicarnassensis in tribus magnificentissimis operibus, unde maxime Imperii Romani amplitudo apparuerit, numerat, addens *Vias stratas, & aquæ ductus*. Circum Maximum ad spectaculorum usum adificavit

§. 4. Civiles Tarquiniæ res.

^a *Ib.* c. 61. ^b *Flor.* I. 5. ^c *Facit Juven.* V. 164.
^d *Dion. Hal.* III. c. 73.

vit^a ; quem bello Sabino voverat, Jovi³, Junoni & Minervæ ; qui sub Consulibus demum absolutus, vel certe dedicatus fuit.

§. 5. Tar-
quinii fi-
nis.

§. V. cum ita summo Reipublicæ incremento annos triginta octo regnasset Tarquinius, vixisset octuaginta, insidiis filiorum Anci Marcii in regia sua interfectus fuit^b. Nam hi, cum sperassent mortuo Tarquinio regnum ad se rediturum esse: quod filii ejus etiamnum essent impuberes postquam Servio Tullio (de quo mox plura erunt dicenda) filiam Tarquini nupsisse vident, eumque jam regno inhiare, abjecta omni spe, Regem obtruncare statuunt. Ergo ex pastoribus duos ferocissimos deligunt, qui cum ferramentis, quibus in opere faciundo uti consueverant, in Urbem profecti in ipso regie vestibulo specie rixæ apparitores in se convertunt: inde vocati ad Regem pergunt; (nam ipsi Reges ea ætate causas audiebant, & judicabant, quod vel ex *Salomonis* exemplo constat) & dum in alterum eorum intentus Rex se totum averteret, alter elatam securim in caput ejus dejecit: atque ita Rege cæso faciente Regina Tullius regnum obtinuit, ut capite sequente narrabimus. Liberi Anci, cum frustra se fuisse animadverterent *Suessam Pometiam* exulatum iverunt.^c Cur autem non potius Servium Tullium interfecerint hæc causa fuisse videtur, quod speraverint, se, Rege interfecto, facile illum peregrinum ejecturos esse

^a *Ib. c. 69. Liv. I. c. 38.* ^b *Dion. Hal. III. c. 73.*
^c *Liv. I. l. 41.*

esse; sed favens rebus Romanis Providentia aliter jussit. Hic autem Tarquinius ab Historicis *Priscus* est dictus; non quod ipsi viventi hoc nomen datum fuerit: sed, ut a Tarquinio nepote, cui *Superbo* cognomen fuit a posteris inditum, distingueretur; sicut aliis etiam exemplis additis, jam in *Compendio nostro Antiquitatum* diximus *Secl. II. cap. 2. §. 1.*

CAPUT SEXTUM.

De Servio Tullio Sexto Rom. Rege.

*A. Per.
Jul. 4136.
A. C. 579.
U. C. 175.*

§ I. **I**Nter oppida a Tarquinio capta etiam fuit Corniculum Latii urbs; ubi inter captivas nobilem quandam matronam *Ocrisiam* nomine, quæ uterum ferebat; nactus eam uxori suæ dono dedit, cum maritus illius matronæ in ipsa urbis expugnatione esset interfectus ^a. Hæc puerum peperit, qui paterno quidem nomine *Tullius*; quod vero ex matre serva natus esset, *Servius* cognomine dictus fuisse fertur; nisi potius hoc nomen habuerit, quod ex patriæ interitu *Servatus* esset: nam & *Livius* ^b putat, eam ob nobilitatem a Regina Romanorum servitio prohibitam in Prisci Tarquinii domo partum edidisse. Hic cum a pueritia usque & bello & pace egregius videretur ^c dignus habitus est, qui ducta Tarquinii filia Rem-
C publi-

*§. 1. Ocris
Servii Tul.
lii.*

^a *Dion. Hal. IV. c. 1.* ^b *L. I. cap. 39.* ^c *Dion. Hal. IV. c. 3.*

publicam minus jam per ætatem valente Tarquinio administraret.

§. 2. Quo-
modo re-
gnum obit-
nerit.

§. II. Cæso autem Tarquinio *Tanaquil* ejus uxor morte Regis dissimulata *Servium*, qui vicem Regis Rempublicam obiret, dum vulnus Regi inflictum curaretur, Populo commendat: & ille mox opibus suis firmatis mortem Regis patefecit; & primus injussu Populi, voluntate Senatus regnavit ^a. Nam, cum primo quidem minus legitimum Senatui visum esset, ^b quod ita regni administrationem sumpisset *Tullius*, hic plebis favorem sibi captandum statuit: & oratione in eum finem ad Populum habita omnium favorem sibi conciliavit ^c: (licet tamen pupillorum rem se agere simularet.) Atque inde plebis æs alienum omne dissolvit mensis in foro positus. ^d Agrum publicum, quem potentiores possidebant, egenis civibus distribuendum decrevit: quo consilio plures postea usos videbimus, qui nimiam plebis gratiam captarent. Leges *Romuli* & *Numæ* vetustate jam neglectas in usum revocavit, iisque alias ipse addidit, quarum præcipuas hoc loco recensere non inutile fuerit: licet non putem, eas omnes statim initio regni ab eo fuisse latas.

§. 3. Leges
a *Servio*
latae.

§. III. Et de lege quidem, quam de *censu* tulit, mox dicemus. De patria potestate legem *Servii* ita refert *Festus* voce *plorare*, ut quidem a *Scaligero* emendatur: *Sei*
paren-

a *Liv. i. cap. 47. Dion. Hal. Iv. cap. 40.* b *Dion. Hal. Iv. c. 8. 10.* c *Dion. Halic. Ib. cap. 12.* d *Ibid. cap. 10.*

parentem puer verberit, ast oloe plorasint; (ita lege; non plorassint; licet ita etiam habeat editio A. 1593., quæ hæctenus optima est: nam veteres consonas in medio vocis non geminabant) puer diveis parentum sacer esto. Sei nurus, Sacra diveis parentum esto. Alias ejus leges sermone non ita casco referemus. De libertinorum civitate tulit^a, „ ut servi civibus manumissi in „ tribus urbanas, & jus civitatis, si vel- „ lent adsciscerentur; libertinique ad om- „ nia plebejorum civium munia admitte- „ rentur: Nam & hic vir prudens nove- „ rat; nihil Reipublicæ esse utilius^b, quam multitudinem civium. De fœnore: „ ne „ quis propter fœnus debitum in vincula „ duceretur^c: neve fœneratoribus jus es- „ set in libera corpora; sed debitoris con- „ tenti essent facultatibus. „ De judiciis „^d: ut ipse quidem de criminibus ad „ Rempublicam pertinentibus cognosce- „ ret: privatas causas privati iudices jux- „ ta leges a se latas judicarent „ Leges præterea quinquaginta de contractibus & injuriis tulerat^e, quas hic recensere non possumus.

§. IV. Cum ita jam legibus Rempubli-
cæ constituisset rumores sparsit, quasi
patricii sibi insidiarentur, & sordidatus
cum suis in concionem adscendit, Reipu-
blicæ administrationem deponere se velle
simulans^f: at cum omnes eum preca-
ren-

§. 4. Ulterior rerum
Tullii narratio.

^a Dion. Hal. IV. c. 20. ^b Ibid. c. 24. ^c Ibid. c. 9.
^d Ibid. cap. 25. ^e Dion. Hal. IV. cap. 13.
^f Ib. c. 11.

rentur^a, ut Reipublicæ gubernacula retinere vellet, indictis statim comitiis Populi suffragiis, nequicquam renitente Senatu regnum obtinuit, licet Livius^b narret Servium, cum audiret, interdum jactari voces, quasi injustu Populi regnaret, conciliata prius voluntate plebis, agro capto ex hostibus viritim diviso, tum demum ad Populum ferre fuisse ausum, *Vellet, juberentne se regnare?* Atque ita tanto consensu, quanto haud quisquam alius ante Rex, esse declaratum: quæ non multum a jam dictis discrepant. Tanaquil autem Tullium nepotibus suis prætulit, quod hi ætate nondum firma essent; & quod sibi ab Anci filiis etiam porro metueret, Nam *Aruntem & Lucium Tarquinius* Prisci nepotes, non filios, fuisse multis argumentis probat Dionysius *L. IV. c. 6.* quæ apud eum videri possunt.

Ut porro opes suas firmaret Tullius duas, quas habebat, filias juvenibus regiis Arunti & Lucio junxit^c, miro quodam & prudenti consilio usus; quod tamen successu caruit. Cum nempe dissimillimæ indolis puellæ essent, juniorem improbam & ferocem Arunti, qui major erat, & vir probus, majorem vero modestam & probam Lucio atrocis ingenii viro collocavit. Sed cum nec modestus immodestam, nec impius piam amare posset, convenit inter Lucium & *Tulliam minorem*, ut ille uxorem, hæc maritum necaret: quo faci-

^a *ib. c. 12.* ^b *Liv. I. c. 45.* ^c *ib. c. 43.*

facinore peracto scelestissimas nuptias superstites contraxerunt ^a ; Verum hæc evenerunt serius :

§. II. Bellum toto regni tempore unicum tantum gessit, nempe cum Etruscis : sed hoc vicennale : quod juxta Dionysium Halicarnassensem ^b trium triumphorum ipsi materiam præbuit ; licet *Tabula fastorum Capitolinæ* quatuor indicare videantur. Initium belli fuit a Vejentibus, qui occiso Tarquinio fœdus cessare interpretati, & obscuritatem Tullii spernentes initium defectionis fecerunt : iisque postea *Ceretani* ac *Tarquinienenses*, ac mox tota Etruria accesserunt. Sed variis cladibus domita tandem Romanorum principatum, ut antea, agnovit : & non aliis, nec gravioribus legibus, quam quas ei præscripserat Tarquinius, veniam obtinuit : nisi quod tres civitates, a quibus bellum coeptum fuerat, agro adempto multavit : quem divisit iis, qui novissime in civitatem Romanam recepti fuerant.

§. 3. Res bellica Servii.

§. 4. At pacis opera a Servio edita omnium præcedentium Regum gloriam superant. Nam ut mittam, *Viminalem* & *Esquilinum* collem Urbi additos, quibus septem collium, quos Urbs amplectebatur, numerus expletus est ^c ; Urbe universa in quatuor partes divisa quatuor Tribus *urbanas* instituit. Agrum vero Romanum itidem in quindecim partes divisit, unde tribuum rusticarum appellatio

§. 4. Pacis opera.

C 3 orta

a lb. c. 46. b L. IV. c. 27. c lb. c. 13. sqq.

orta est. Alii in numero tribuum variant, & multum dissentit Dionysius Halicarnasensis ^a. Sed verior videtur opinio, quam secutus sum; quæ Sigonii ^b est & Gruchii ^c, & aliorum. Singulis tribubus præfectos quosdam, & sacra peculiaria constituit ^d. Tum rationem inuit, qua omnium civium numerum, ætatem & censum brevi & perspicuo & certo cognoscere posset, ut ita semper occurrentibus rebus scire liceret, cui & quantæ rei vires Reipublicæ suffecturæ essent. Ergo iussit, ut omnes cives, sive intra, sive extra Urbem habitarent, bona sua jurati *censerent*, hoc est, *astimarent*: quod qua ratione fieri deberet exemplo ex prædio rustico desumpto ostendit *Ulpianus l. 4. ff. de censibus*. Hunc censum, ac simul nomina & numerum uxorum, liberorum, servorum ac libertorum, & suam liberorumque ætatem, item domicilii locum indicarent: qui secus fecissent, eorum bona publicarentur, ipsique virgis cæsi venundarentur. tanquam qui se ipsos libertate indignos iudicassent. Inde omnes cives pro ratione census in sex Classes distribuit; quæ rursus in Centurias erant divisæ, ut ex tabula hic juncta perspicui potest. Et licet jam in *nostro Antiquitatum Rom. Compendio Sect. I. cap. 7. §. 2.* causas hujus instituti narraverimus, operæ tamen pretium fuerit paulo latius hic ea repetere, cum egregium plane & solidum Reipublicæ firmamentum hoc institutu-

a *L. IV. c. 15.* b *De Ant. jur. civ. R. L. I. cap. 3.*
 c *De comitiis Rom. II. c. 1.* d *Dion. Hal. d. 6.*

TABULA CLASSIUM ET CENTURIARUM PRORATIONE CENSUS

Prima Classis

Divium Ditiſſimorum .

Census

*C. ∞. Sive 100000. aeris .
hoc eſt noſtra moneta 1000 .
Imperiales vcl ut alii
Philippæi .*

Centuriæ LXXX .

*Seniorum XL. Juniorum
XL. quibus additæ 18 Equi-
tum Centuriæ et duæ fabro-
rum Livium .**Seniores ad Urbis
Custodiam præſto eſſe
Junioreſ foris bella
gerere debebant .*

Secunda Classis

Ditiorum .

Census

*LXXV. ∞. Sive 75000. aeris
hoc eſt 750. Imperiales .*

Centuriæ XX .

Seniorum X. Juniorum X .

Tertia Classis

Divitum .

Census

*L. ∞. Sive 50000. aeris
hoc eſt 500. Imperiales .*

Centuriæ XX .

Seniorum X. Juniorum X .

Quarta Classis

Medicrum .

Census

*XXV. ∞. Sive 15000. aeris
hoc eſt Imperiales 150 .*

Centuriæ XX .

*Seniorum X. Juniorum X .
quibus additæ 1 tibicinum
et accenſorum juxta Dio-
nyſ Halicarn .*

Quinta Classis

Modicorum .

Census

*XI. ∞. Sive 11000. aeris
hoc eſt Imperiales 110 .*

Centuriæ XXX .

*Seniorum X. Juniorum X .
Livius 3. tibicinum et ac-
cenſorum Centurias huic
clafſi adſcribit .*

Sexta Classis

Tenuiſſimorum .

Census

*Minor XI. ∞. aeris hoc eſt
minor 110. Imperialibus*

Centuriæ una

*Duntaxat in qua etiam
proletarii et capite cenſi qui
omnes a militia et tribu-
tis immunes*

se, quam tenuiores probabile est, cum eorum plus interesset Remp. esse salvam. Illi vero, quorum minores erant facultates, raro tantum, & per vices militabant; & quinta classis non nisi extra ordinem, & inter velites. Sexta vero plane a militia immunis erat. Et hinc etiam, quamquam omnis Reipublicæ potestas revera penes solos ditiores esset, tamen pauperiores id non ægre ferebant, quia illi etiam omnia fere onera ferebant: & præterea cum & ipsi quoque viritim aliquando in suis centuriis rogarentur, non plane Reip. gerendæ expertes esse videbantur: quemadmodum sæpe talibus artibus plebs infima deludi solet & potest. Itaque quamdiu Respublica *salva*, hoc est, *libera* fuit, etiam hæc instituta salva fuerunt.

Cum hunc Censum ita peregisset Tullius sacrificiis quibusdam peractis. Populum *lustravit*, hoc est *expiavit*: nam *lustrum* primaria significatione *expiationem* notavit a verbo *λύω*, quod non tantum *solvo* notat, sed etiam *expio*: idque etymon verius videtur, quam Varronis, quod olim secutus eram ^a. Sed, quia hoc ordinario quinto quoque anno fiebat, *lustrum* etiam *tempus quinquennale* significare cepit. Et quater quidem ipse Tullius *lustrum condidit* ^b. Censa fuerunt primo lustro octoginta quatuor millia civium, & septingenti. Vid. Sigon. de Ant. jur. Civ. Rom.

^a Comp. Ant. S. I. c. 7. §. 3. ^b Val. Max. L. III. c. 4. ex. 3.

Rom. L. I. c. 14. Tum ad exemplum *Amphictyonum*, aliorumque Græcorum, omnium civitatum Latini nominis conventum^a, sive *panegyria* mavis, instituit ad templum *Diana* sacrificiis, ludis & mercatu celebrandam: qua ratione tacitam Latinis confessionem exprimebat *Romam Latii caput esse*^b; quod postea quoque simili quadam ratione fecit ejus successor.

§. V. Cum ita per annos quadraginta quatuor summa prudentiæ gloria regnasset Servius suorum denique scelere periit. Tullia enim, quam nefariis nuptiis Tarquinio junctam vidimus, maritum incitare non destitit, ut avitum sibi regnum recuperare vellet. Et primo quidem in Senatu gener adversus focerum causam egit^c, Tarquinio regnum, paternum quippe, sibi asserente, Tullio vero Populi eam dispensationem esse probante, ejusque restitutionem populo offerente^d, *penes quem, dictante natura, summum rerum arbitrium esse constat*. Mox in concionem progressus Tullius etiam Populo causam suam probavit^e; ita ut Tarquinius cum suis ociosè se domum proriperet; & paulo post simulata pœnitentia cum focero in gratiam rediret. Verum brevi admodum elapso temporis spatio captata occasione, quod pleraque plebs ad messem faciendam in agris esset, regio habitu indutus Patres convocavit.

§. 5. *Finis Servii Tullii.*

a *Dion. Hal. iv. c. 26.* b *Liv. I. c. 45.* c *Dion. Hal. iv. c. 31. sqq.* d *Ibid. cap. 36.* e *Ibid. cap. 37.*

cat, quorum plerique minus æqui Tullio erant, quod olim invito Senatu regnum obtinuisset: & ibi in Senatu contra foccerum orationem habuit. Tullius hoc nuncio excitus in curiam properat: at Tarquinius multo & ætate, & viribus valentior medium Servium arripit: elatumque e Curia in inferiorem partem per gradus dejecit: Ita ut graviter afflictatus domum se reciperet. Inde narrant^a, Tulliam carpento in forum vectam primam maritum Regem salutasse; & monuisse, ut percussoribus missis statim Tullium e medio tolleret: ipsamque furis sororis ac viri agitatam mox, cum domum reverteretur per ipsum patris corpus, quod trucidatum in via publica jacebat, invito auriga carpentum egisse. Vico inde *Scelerato* nomen fuisse factum.

A. Per.
Jul. 4180.
A. C. 555.
U. C. 219.

CAPUT SEPTIMUM.

De Tarquinio Superbo.

S. I. Artes
Tarquinis
ad obtinendam,
&
firmandam
tyrannidē.

S. I. **I**Ta Tarquinius, cui posteri ex moribus *Superbi* cognomen indiderunt, regnavit injussu Populi, neque Patribus auctoribus^b, Eum Prisci Nepotem fuisse, non Filium, Dionysium & alios secuti capite præcedenti diximus. Verum quidem est ex fragmentis *Tabularum Capitolinarum* apparere, auctorem eorum statuisse, eum Prisci fuisse filium: Sed

^a *Ibid.* c. 39. *Liv.* I. c. 48. ^b *Liv.* I. 49.

Sed potius, cum in re antiquissima cespitate crediderim, quam ut manus non dem argumentis invictis, quibus illud, quod dixit, firmat Dionysius. Hic statim regnum, quod invitis omnibus bonis arripuerat^a, in manifestam tyrannidem vertit satellitio audacissimorum hominum sibi adscito: Mox illustrissimos quosque falforum criminum damnatos alios morte, alios exilio multavit; ex bonis eorum exiguam quandam portionem delatoribus tribuens, reliquis sibi assertis. Multi etiam sponte, antequam iniquis judiciis oppressi rei peragerentur, urbem tyranno reliquerunt. Senatus numerum præcipue imminuit, statuitque nullos in patres legere, quo paucitate ipsa ordo contemptior esset. Nam tam angusta procerum consilia tyrannis semper exosa sunt: unde etiam *Augustus* Imperator, specie quidem, ut molestiam ordinis Senatorii levaret, sed revera, quia non conducebat ei, qui vim patriæ suæ intulerat, frequenter adeo Senatum convenire statuit, ut mense *Septembri* & *Octobri* non alii in Senatum venire cogerentur; quam per quorum numerum Senatusconsultum confici posset^b. Quin qui nimiam potentiam quæerunt, Concilia illa fere abolere conantur; quod in *Anglia* haud ita pridem tentarunt *Carolus* uterque & *Jacobus*; in Francia perfecerunt Reges, initio a *Ludovico XI.* facto, qui semel tantum, nempe A. C. 1470. ordines

^a *Dion. Hal. IV. c. 41.* ^b *Suet. Aug. c. 35.*

nes regni sui convocavit . Imo *Cominens* *L. V. c. 18.* testatur , majestatis crimen fuisse habitum, si de convocandis ordinibus Franciæ quis loqueretur. Ita Tarquinius domesticis potius consiliis usus est ^a , quam ut more a majoribus tradito Senatum convocaret ; plane quemadmodum etiam Augustus sibi talia consilia est fortitus ^b . Inde leges a Tullio latas ^c , & tributorum ordinem ab ipso institutum sustulit ; cætus civium abolevit ; delatores, qui vere inter adversa temporum censerī possunt ^d , passim constituit ; & plebem urbanam ingentium operum exstructione exhaustit ^e . Bellum, pacem, fœdera per se ipse, cum quibus voluit, injussu Populi, ac Senatus fecit, diremitque. Eos quos sibi fideles & ad bellicos usus idoneos putavit, ab operibus urbanis immunes esse iussit ; & luculenta prædæ ex hostibus captæ parte auxit ^f . Utque externis quoque opibus tutior esset, cum Latinis hospitia & affinitates junxit , *Octavo Mamilio* , qui Latinorum ea ætate facile princeps erat, genero sibi adscito. Priscum quoque fœdus cum iisdem a Tullo Rege factum renovat ^g , conventu in lucum *Ferentinum* indicto ^h . Ad quem cum ipse Tarquinius die dicto non venisset interea *Turnus Herdonius Aricinorum* princeps Mamiliæ *xmulus* acerba oratione in eum , ejusque super-

^a *Liv. l. d. Dion. Hal. IV. 41.* ^b *Suet. l. d.* ^c *Dion. Hal. IV. c. 43.* ^d *Suet. Tito c. 8.* ^e *Dion. Hal. IV. c. 44.* ^f *Dion. Hal. IV. 44. 50.* ^g *Liv. l. c. 51.* ^h *Dion. Hal. IV. c. 45.*

superbiam est invecus. Imo postridie Tarquinio jam præsente multis verbis suavit, ne Latini Romanorum imperio cederent. Tæquinius die secuturo ejus orationi responsurus^a, interim curavit, ut per servos Turni corruptos noctu magna vis armorum in ejus diversorium inferretur: ipse vero luce orta in concione insidias a Turno Latinorum præcipuis structas fuisse dixit, simul hortatus, ut mitterent qui hospitium scrutarentur. Nec ipse Turnus insidiarum ignarus id abnuit: Sed armis ibi inventis ille quidem necatus est; Tarquinius vero totius Latini nominis princeps creatus fuit. Ad eandem mox societatem *Hernicos*, & quosdam ex *Volscis* pellexit: &, ut singulis annis indicente Romanorum Rege omnes Latii populi in monte Albano sacrificium commune & epulas celebrarent (quæ *Feræ Latine* sunt dictæ) constituit: qua ratione Romanus Latii caput esse declaravit; ut jam antea etiam Tullius fecerat.

§. 2. *Basila ab hoc Rege gesta.*

§. II. Ita firmata potentia Sueffam *Pometiam* *Volscorum* Urbem cum opima præda cepit^b: atque ex istis manubiis postea templum magnificentissimum, quod jam Priscus inchoaverat, Jovi, Junoni & Minervæ struxit; quod *Capitolium* dictum est; non a *capite Toli* cujusdam ibi reposito, ut quidam nugati sunt^c; sed mera productione vocis *caput*; quia arx veneranda, & Templum Romani Imperii Sanctif-

^a *Ibid.* c. 47. ^b *Dion. Hal.* IV. c. 50. ^c *Arnob. adv. gent.* L. VI.

ctissimum & *precipuum* habebatur. Et falsam esse eam, quam argui, nominis originem etiam inde patet, quod & aliis urbibus *Capitolia sua* fuerunt, ut *Capue*; *Beneventi*^b; *Tolosæ*^c, & alibi. Inde Sabinorum duobus exercitibus intra brevissimum tempus deletis eos in fidem recepit^d. Post gravius bellum cum Gabinis est ortum: quod cum ancipiti eventu gereretur, & de ejus successu anxius esset Tarquinius *Sexti* filii sui opera urbe potitus est^e. Hic enim consilio cum patre communicato ad Gabinos transfugit, palam a patre virgis cæsus & maximis contumeliis affectus; & multiis aliis, qui se Tarquiniæ sævitiam fugere simularent, secum adductis. Cum his de compacto ex agro Romano insignes prædas agebat. Propter quæ a Gabinis summæ rei publicæ præfectus per nuncium a patre sciscitatus est^f, quid porro agendum foret. Hic præsentem nuncio summa papaverum, vel, ut alii; liliorum capita virgula decutiens nullum aliud iis responsum dedit. At facile intellexit Sextus Gabinorum procures e medio esse tollendos. Quod cum falsis criminationibus objectis effecisset, urbem tutoribus orbam patri tradidit^g. Et ita quidem hæc res vulgo narratur: Sed jam *cap. 1. §. 4.* ostendimus hanc narrationem merito suspectam esse. Inde Tarquinius *Signiam*,
Cir-

a *Suet. Cal. c. 57.* b *Id. claris Gramm. c. 4.* c *Sid. Apoll. L. IX. Ep. 16.* d *Dion. Hal. IV. 51. sq.* e *Ib. c. 55.* f *Ibid. c. 56.* g *Dion. Hal. IV. c. 57. 59.*

Circejosque (fuit hic antiquus Latinorum terminus in ora maritima) colonos misit^a; præsidia Urbi terra marique futura. Atque hæ præcipæ sunt res, quas Superbus gessit.

§. III. Sed jam Ultor Deus superbos a tergo sequebatur. Cum *Ardeam* Latii urbem obsideret Tarquinius, & obsidio in longum traheretur^b; evenit, ut inter pocula regii juvenes de castitate uxorum suarum contenderent: ad quam explorandam citatis equis eadem nocte profecti regias quidem nurus luxu conviviisque tempus terentes invenerunt: *Lucretiam* vero *Tarquiniæ Collatinæ* (erat hic *Egerii* filius *Aruntis* nepos^c, qui *Tarquiniæ* frater fuerat) uxorem inter ancillas lucubrantes lanæ deditam^d. Hinc *Sextus Tarquinius* odio ex invidia orto incensus in scio *Collatino* *Collatiam* (hic habitabat cum marito *Lucretia*) venit, & benigne hospitio exceptus noctu per vim eam violat. Illa primo mane patre & viro cum singulis amicis arcessito scelus patratum narrat: & mox cultro, quem sub veste abditum habebat, se interemit. Venerat cum *Collatino*, qui ejus æque ac *Superbi Regis* sobrinus erat, quippe *Prisci Regis* ex filia nepos, *L. Junius Brutus*. Hujus patrem^e tyrannus clandestina morte sustulerat, ut ejus opibus potiretur; & cum

§. 3. Finis
Tarquiniæ,
& Imperii
regii.

eo

^a Liv. I. cap. 56. ^b Dion. Halic. IV. cap. 64.
Liv. I. cap. 57. ^c Liv. I. cap. 34. 57.
^d Ovid. Fast. v. 741. ^e Dion. Halic. IV.
cap. 68.

eo filium natu maximum, in quo generosus animus elucescebat. Hic vero *L. Brutus* periculo commotus stuporem simulayerat; (talia cogit tyrannis rabida) atque ea ratione insidias Regis hæctenus vitaverat. Jam vero cultro quo se interfecerat *Lucretia*, arrepto præsentēs (& stupentes, unde novum in *Bruti* pectore ingenium) jurejurando in sua verba adegit, quibus juraverat, se *Tarquinius* Regem, cum omni sua stirpe, ferro, igni, quacumque dehinc vi possit, exsecuturum, nec illos, nec alium quenguam regnare Romæ passurum. Inde Romam properat; & concione advocata, quod suo jure facere poterat, cum *Tribunus Celerum* esset, expositisque Regum sceleribus Populum perpulit, ut regnum iis abrogaret. Ita *Tarquinius* Urbe exclusus a cum duobus filiis *Cære* in *Etruscos* exulatum ivit. Dies ille *Regifugium* est dictus: qui fuit *viii. Kalend. Mart.* Regnatum est Romæ a septem Regibus annos 244. post hos creati *Consules*, de quibus libro sequente.

a *Liv. l. c. 60.*

b *Ovid. Fast. II. v. 685.*

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De Prima Reipublice mutatione.

A. Per,
Jul. 4205.
A. C. 510.
U. C. 245.

§. I. **I**Ta ejectis simul cum violento suo Imperio Regibus prima Bruto cura fuit, ut eodem jurejurando Romanos alligaret, quo jam amicos suos adgerat, de regia nempe potestate in perpetuum ex Republica tollenda ^a. Quumque populus hæc lætus acciperet comitia centuriata habuit; & ipse primus cum L. Tarquinio Collatino Consul factus est; quem quidem invito Bruto collegam datum esse tradit Plutarchus. ^b Placuit enim ut bini deinceps quotannis Consules crearentur, qui regia quidem potestate regiisque insignibus uterentur; sed quorum imperium annuum duntaxat esset, ne scilicet solitudine vel mora corrumpere-
 retur ^c. Hi statim leges & sacrificia a Tarquinio neglecta in usum revocarunt; Senatun-
 que cædibus exhaustum supple-
 runt. Tarquinius interea Etruscos per-
 pulit ^d, ut legatos Romam mitterent,
 qui reditum sibi suisque impetrarent;
 vel saltem bona regia repeterent literis ad
 Romanos populariter admodum scriptis.
 Sed obstitit Brutus; vel, ut alii, *P. Val-*

§. I. Pri-
me Consu-
les.

D *lerius*

^a *Liv. II. c. 1.* ^b *Poplicola p. m. 97.* ^c *Flor. I. c. 2.* ^d *Dion. Hal. v. c. 3-*

lerius ^a, (qui Senatorum primus de libertate contra Tarquinius defendenda juraverat) quominus ad Populum producerentur. Placuit tamen Populo, invito quidem Bruto, ut bona Regibus redderentur; at dum ea consultatio in longius protrahitur tempus; moxque etiam tempore ad bona ea distrahenda, aliaque curanda opus esse simularent legati a Tarquinio missi plures ex nobilissimis juvenibus, & inter eos *Aquilios* & *Vitellios*, (hi filii erant sororis Collatini) ipsiusque Bruti (cujus uxor Vitelliorum soror erat) filios ad conjurationem de reducendis Tarquiniiis, trucidandisque consulibus compellunt. Nempe prospiciebant jam juvenes licentiæ assueti sub justorum Magistratum imperio non eam sibi fore licentiam, quæ sub tyrannis fuerat; quippe cum legibus deinceps, non libidine vitam instituere cogerentur ^b. Forte autem in cubiculo, ubi scelus agitabatur, servus quidam, cui Vindicio nomen fuit imprudens delituerat. Hic statim rem ad Valerium, de quo modo dictum fuit, defert; inventisque literis, & fontibus deprehensis Brutus quidem statim admirabili animi constantia se coram filiis suos virgis caesos securi percuti jussit. Collatinus autem cum sororis suæ filios servatos vellet ^c, illi quidem Populi jussu damnati & necati sunt; ipse vero, suadente etiam ut obsequeretur focero *Lucretio*, Magistra-

^a *Plut. Poplic. p. 98.* ^b *Liv. II. c. 3. sq.* ^c *Plut. Poplic. p. 100.*

gistratu se abdicare coactus est; & magna pecuniæ summâ a populo donatus Lavinium habitatum abiit^a: unde patet, non satis recte Livium L. II. c. 2. nudo nominis odio Collatinum pulsum dicere. In ejus locum suffectus est P. Valerius: &, ut omnis spes amicitiae regiae Populo adimeretur, bonâ tyrannorum civibus diripienda sunt data: ager eorum publicatus, & Marti sacer factus est: civibus vero, qui cum tyrannis abierant, si se intra vicesimum diem Romæ stitissent, omnium delictorum venia est data. Inde Senatus cædibus a Tarquinio exhaustus (semper enim tyranni, ut jam notatum est, augustos illos procerum confessus timere, & proinde odisse solent) patriciorum præstantissimis allæctis ad trecentorum usque numerum expletus est; legesque multæ jam dudum neglectæ in usum revocatae sunt. Et quia sacra quædam a Rege curari oporteret, ne etiam hic desideraretur, *Rex Sacrorum* comitiis centuriatis factus est; qui tamen, ne tanto nomine superbiret, Pontifici Maximo subjectus fuit^b. Tarquinius interim injuriis Romanorum, ut ipse interpretabatur; incensus cum Etruscis, & præcipue quidem cum Tarquiniensibus suis & Vejentibus bellum Romanis infert: & cum ad manus ventum esset^c, *Aruns Tarquinius* alter Regis filius multis conviciis in Brutum inventus est; adeoque infensis animis & citatis

D 2 equis

^a *Dion. Hal. L. V. c. 12.* ^b *L. V. II. c. 2.* ^c *Dion. Hal. L. V. c. 15.*

equis ex adverso concurrerunt, ut alter alteri lethale vulnus infligeret. Ceterum a quo fere Marte pugnatum est ^a; & Brutus sumptuoso, ut erant ea tempora, funere elatus; & funebri concione (more deinceps Romanis solemni) celebratus est ^b, cumque matronæ annum, ut parentem luxerunt, quod tam acer ultor violatæ pudicitia fuisset ^c. Sed Valerius, ut inconstans & suspiciosum est vulgus, cum collegam in Bruti locum sibi non adscivisset; quodque in loco elato & foro imminente ædificasset, in suspicionem regni affectati venit: verum statim rumore eo intellecto aedes suas una nocte diruit, & mox alias humiliores ædificavit: tum securas fascibus, qui Consulibus, ut olim Regibus, præferebantur, exemit; eosque in concionem adscendens Populo submitit; his omnibus nomen *Poplicola* a *Populo colendo* adeptus. Collegam etiam sibi adsumpsit *Sp. Lucretium Tricipitinum* Lucretiæ patrem, eoque mox fato functo *M. Horatium Pulvillum*, ita ut primus ille annus libertatis quinque habuerit Consules: vel, ut justius etiam rem putemus, cum ex anno, quo pulsi fuerunt Tarquinii, quatuor etiam menses superfuisset videantur, quinque illi Consules sexdecim mensium spatium occuparunt. Horatius Consul Capitolium, quod a Tarquinio Prisco inchoatum, a Superbo fere absolutum fuerat, dedicavit: quod,

cum

^a Liv. II. c. 7. ^b Dion. Hal. V. cap. 17. ^c Liv. I. d.

cum ex invidia impedire conarentur necessarii Valerii, postem, ut solemne erat, tenenti Horatio, *funestam ejus esse familiam morte filii* nunciarunt; ad quod nihil aliud, quam ut *cadaver efferr* juberet, respondens solemnia dedicationis verba peregit a. Verum alii secundo demum Horatii Consulatu, sive anno Urbis ducentesimo quadragesimo sexto Capitolium cum dedicasse scribunt b. Quaestores hoc anno primum a Populo comitiis creatos fuisse auctor est Plutarchus c: qui antea a Regibus creabantur: & hæc sententia verior esse videtur, quam Taciti d, qui anno demum trecentesimo septimo eum honorem a Populo mandatum dicit. Notius porro est, quam ut hic addi necessarium sit, curam ararii publici præcipuam partem muneris eorum fuisse.

§. II. Anno sequente nihil memorabile valde evenisse dicit Dionysius e. Livius f vero jam statim *Lartem Porsenam Clusinarum* in Etruria Regem a Tarquiniis exoratum (cum præterea communem Regum causam in causa Tarquiniis agere crederet) infesto exercitu Romam venisse scribit: coque terrore motum Senatam, ut plebem sibi conciliaret, ammonæ præsertim & salis copia ut suppeteret, curasse g; tributorum quoque onere in solos divites

§. 2. *Bel-*
lum cum
Porsena.

a *Val. Max. L. V. c. 10. n. 1.* b *Dion. Hal. L. V. c. 35.* c *Tac. Hist. L. III. c. 72.* d *Poplic. p. m. 103.* e *Ann. L. XI. c. 22. Vid. C. l. un. ff. de off. Quest.* f *L. V. c. 20.* g *L. II. c. 9.* h *Vid. Jus. ven. S. X. v. 80.*

vites declinato: iisque artibus concordiam in civitate egregie coaluisse. Nec sine causa hic terror Senatum invaserat, cum præter Etruscos etiam Octavus Mamilius Tarquinii gener Latini generis plurimos ad auxilium foceri sui jam contraxisset. Ita multorum auxiliis instructus Porfena Janiculum montem prope Urbem trans Tiberim, munitum licet, occupat; unde opportune Urbem oppugnare poterat. Et ponte sublicio iter in Urbem habuisset, nisi *Horatius Cocles* cum duobus aliis, & his mox in tutum regressis, solus incredibili virtute impetum hostium, donec pons abruptus esset, sustinisset: quo facto in Tiberim defiliens incolumis ad suos tranavit. Quod quidem ex nostri seculi moribus res æstimanti vix credendum esse videatur: at cogitandum est, nec tantos eo tempore in Italia fuisse exercitus, ac sunt illi, quibus hodie res geri solet; neque etiam arcuum usum eo tempore in Italia fuisse receptum; cum hastis missilibus tantum eminus, & gladiis cominus pugnarent, contra quæ arma scuto se defendere erant docti: quanquam etiam *Horatius* grave vulnus in femore acceperit, a quo deinde claudus fuit ^a. Alterum etiam facinus hoc bello illustre celebratur *C. Mucii Cordi* adolescentis nobilis, qui in castra regia transgressus animo Regem interficiendi, errore ductus scribam pro Rege obtruncavit. Compræhensus, cum

infi-

^a *Dion. Hist. L. V. c. 25.*

insidiarum ordinem & modum tormentis adhibitis expromere cogeretur, foculo ad Sacrificii usum accenso dextram, velut alienato ab sensu animo, imponit: attonitoque ad miraculum Regi, trecentos principes juventutis Romanæ simili modo in eum grassaturos esse mentitur. Inde dimissus a clade dextræ manus *Scavola* cognomen retulit: a Senatu vero agro publico donatus est, cui *pratorum Muciorum* inde nomen fuit ^a. Sed *τερετῶ.ες* illud de cremata dextra non retulit Halicarnassensis, fide nempe indignum iudicans. Hac Romanorum fortitudine impulsus Porsena ex consilio filii *Aruntis*, votoque suorum conditiones pacis Romanis tulit. „ Ut Tarquiniis bona juste par-
 „ ta, vel eorum pretia redderentur; a-
 „ ger, quem Romani de Etruscis cepe-
 „ rant, sibi redderetur; nobilissimarum
 „ familiarum liberi obsides sibi darentur
 „ ^b. „ Hæc omnia Senatus concessisset: sed Populus Tarquiniis nihil restituendum esse scivit; verum ut ipse Porsena de eorum bonis iudicaturus assumeretur. His legibus statim indaciæ sunt factæ; obsidesque datæ virgines nobilissimæ: & ipse Consul Valerius in castra exivit: Sed, dum in concilio apud Regem disceptant, nunciatur, *ausugisse virgines*. Petierant ipsæ a custodibus, ut, illis pudoris causa remotis, lavare sibi in Tiberi liceret: eoque impetrato, hortante una earum *Clælia*, in

D 4

Urbem

^a Liv. L. II. cap. 13. Dion. Hal. L. V. cap. 35.

^b Ibid. c. 31.

Urbem tranarunt: cui postea honoris ergo statua equestris est posita. Et licet Tarquinii, *indignam hanc esse perfidiam*, clamitarent, permissum est Consuli, ut in Urbem regrederetur puellas reducturus. Revertentibus insidiæ a Tarquiniis structæ sunt; sed filio etiam Porſenæ ad auxilium accurrente depulſæ. Quamobrem gravissime indignatus Porſena eo ipſo die facessere caſtris Tarquinius jubet. Et pace cum Romanis firmata caſtris quoque ſuis inſtructiſſimis eos donat ^a: quod beneficium anno ſequenti alio ſtatim beneficio Romani remunerati ſunt; dum Etruſcos ab hoſtibus ſuis victos & fuga in agrum Romanum delatos benigne excipiunt, vulneratos curant, multisque, qui apud Romanos remanere volebant, certum locum Urbis habitandum concedunt; qui inde *Vicus Tuſcus* eſt dictus ^b. Et paulo poſt cum poſtremum, *ut in regnum reduceretur Tarquinius*, Porſena urſiſſet, Senatusque per legatos ipſum docuiſſet, *ſalva Urbe Roma id fieri non poſſe*, a petendo deſtitit, & amicitiam in perpetuum cum Romanis firmavit ^c; redditis obſidibus, & agro Veiente, qui fœdere nuper ic̄to ademptus fuerat. Tarquinius ſpe omni reditus amiſſa exfulatum ad generum Mamilium Tuſculum abiit.

ſ. 3. *Bel-
la cum Sa-
binis & a-
liis.*

ſ. III. Anno Urbis 248. bellum cum Sabinis exortum eſt; iisque a Conſulibus gravi

^a *Dion. Hal. L. V. c. 34.* ^b *Liv. L. II. c. 14. Plant. Curc. IV. 1. 21. Hor. Serm. II, III. v. 228.* ^c *Liv. II. c. 15.*

gravi ac difficili prælio victis Populus Romanus pristinos spiritus resumpsit ^a ; Consulibusque ambobus triumphum decrevit. Sed tamen rursus anno sequente a Sex. Tarquinio persuasi simul cum Fidenatibus & Camerinis bellum Romanis faciunt, Sexto Tarquinio Imperatore adscito. Eodem tamen anno ex ipsis Sabinis aliquantum virium Romanis accessit ^b ; quod Vir inter eos potentissimus *Atta Clausus*, quia pacis auctor suis erat suspectus, cum magna clientum manu ab *Regillo* urbe Romam transfugeret. Romæ *Appio Claudio* ipsi nomen fuit : ac statim inter patres lectus nobilissimæ genti *Claudie* a se originem dedit. Romani autem consilio hostium castra Romana adoriendi ex transfuga cognito, ita eos exceperunt, ut maxima clade accepta recederent ; & Fidenæ post aliquot dierum oppugnationem reciperentur ; ubi in paucos defectionis auctores more Romano animadversum est ^c. Anno iterum 250. Sabini subita in agrum Romanum impressione ingentem rusticorum non tantum, sed etiam civium in Urbe degentium cædem ediderunt ; cum Postumius Consul imprudentius in eos erupisset. Sed cladem hanc & superbiam Sabinorum inde ortam ulturi Consules omnibus viribus collectis maxima eos strage affecerunt. Et Menenius quidem triumphans Urbem introiit : Sed Postumius, quod ejus maxi-

me

^a *Dion. Hal. L. V. c. 39.* ^b *Liv. L. II. c. 15.*

^c *Dion. Hal. lb. c. 43.*

me culpa prius accepta fuisset clades ;
ovationem tantum obtinuit, sive *minorem
triumphum* : quod triumphus genus tunc
primum a Senatu inventum Licinius ve-
tus Historicus prodidit ^a ; ejusdemque o-
vationis vestigiolum in fragmentis Tabu-
larum Capitolinarum occurrit ^b. Eodem-
que anno mortuus est acerrimus ille li-
bertatis vindex Poplicola in tanta egesta-
te, cum scilicet ditescendi occasiones ne-
glexisset, ut Senatusconsulto sumptus ex
arario ad ejus funus suppeditatus sit. Ma-
trona, ut Brutum sic Poplicolam per an-
num luxerunt ; & in Urbe prope forum
crematus & sepultus est : qui honor pau-
cissimis quidem, non soli tamen Poplico-
lae, ut vult Dionysius, contigit ^c. Anno
sequente cum Sabinis magna victoria a
Sp. Cassio Viscellino superatis debellatum
est : licet saepius etiam postea rebellave-
rint. Alter vero Consul *Opiter Virginus*
Camerinorum Urbem quae defecerat vi-
cepit ; defectionis auctoribus securi per-
cussis ^d. Etiam cum Auruncis grave, sed
prosperum bellum hoc & praecedente an-
no gestum fuisse Livius tradit ^e. Inde,
cum Latini bellum adversus Romanos
molirentur, legatis Romam missis postu-
larunt, ut Tarquinii ceterique exules in
Urbem reciperentur, omni injuriarum
memoria abolita : utque a Fidenis, quam
Urbem oppugnabant Romani, exercitus
abdu-

^a *Dion. Hal. Ib. c. 47.* ^b *Vid. & Plin. H. N. L. XV. c. 29.* ^c *Vid. Kirchm. de fun. R. L. II. c. 26.*
^d *Ib. c. 63. sqq.* ^e *Ib. c. 66. sqq.*

abduceretur ; quod ideo factum , ut justam belli causam habere viderentur ; cum satis scirent utrunque Romanos esse negaturos . Venerant cum his Latinorum legatis etiam quidam a Tarquinio missi , qui rursus cum egenis & servis contra Rempublicam conspirarunt ; ita ut principes quidem conjurationis nocte obscura observata munitiora Urbis loca invaderent ; servi autem , cum hoc peractum esse sensissent dominos suos dormientes interficerent : sed duo fratres ex urbe Laurento , qui etiam *Tarquinii* dicebantur , & inter conjuratos fere erant præcipui , rem ad Consulem detulerunt horrendis somniis , si credere licet , moniti^a . Consul jussit indicibus , ut cum conjuratis circa mediam noctem in forum convenirent^b : atque ibi illos armatis circumdedit , & per lictores interfecit .

A. U. 255. Fidenæ tandem post diuturnam obsidionem a T. Lartio Consule captæ sunt ; & in defectionis auctores animadversum fuit^c . Sed cum hinc Latinorum metus augetur cum Tarquiniiis viginti quatuor Latini nominis gentes in Romanos conjurarunt : & , ni a solita arrogancia remisissent , bellum iis minati sunt . (Sed videtur hæc eadem fuisse conjuratio ac ea , de qua ad A. 252. ex Livii *L. II. c. 18.* dictum est) Romani bellum suscipiendum decreverunt ; quanquam etiam domi ob fœneratorum impotentiam ingen-

a *Dion. Hal. L. V. c. 54.* b *Ibid. c. 57.* c *Ibid. c. 60.*

ingenti discordia omnia flagrarent ^a; cum *L. Valerius Poplicolæ* frater Populi inopiam debitorum remissione sublevandam esse censeret; Ap. vero *Claudius* proluxa oratione in Senatu contrarium suadere conaretur ^b: atque hac occasione primum creatum esse Dictatorem putat *Dionysius*. Sed vix est ut in ultima hac antiquitate certi aliquid de singulis annis statuere possimus: cum videamus ipsum *Livium* sæpe fluctuasse. Itaque non nimis anxie in res chronologicas inquirentes summa præcipue rerum capita persequemur.

Dionysius Halicarnassensis *L. VI. c. 1.* ad Consules anni 256. memorandum quid refert: Senatusconsultum nempe factum esse, ut mulieres Latinæ Romanis nuptæ, aut Romanæ, quæ Latinis nupserant, si eis videretur, intra certum diem, aut domum ad parentes redire, atque e liberis feminas innuptas secum ducere; vel, si mallent, apud conjuges manere possent. Tum vero Romanas fere omnes e Latio ad parentes fuisse reversas; Latinas in Urbe nuptas, duabus exceptis, omnes maritos patriæ prætulisse: quod hominem *Græculum* adulatorio erga Romanos animo de suo addidisse, satis verosimile mihi esse videtur. Hoc certum est, jam gravia hoc tempore inter Romanos & Latinos fuisse odia. Igitur A. U. 257. bellum Latinum in nervum erupit; ita ut propter illius gravissimi metum Dictator

^a *Ibid. c. 63. sqq.* ^b *Ib. c. 66. sqq.*

Etator diceretur *A. Postumius Albus*,
 qui ad lacum *Regillensem* Latinorum tri-
 ginta tria millia interfecit, aut cepit.
 Cccidere etiam duces Latinorum insignio-
 res omnes, & inter eos *Sextus* & *Titus*
Tarquinius Regis filii & *Octavus Mami-*
lius ejusdem gener. Pugnatum fuit Idi-
 bus Quinctilibus; eaque pugna cum La-
 tinis debellatum fuit: cum enim legatos
 supplicum habitu Romam misissent post
 longam in Senatu deliberationem pacem
 pristinis legibus a Romanis impetrarunt
 a: & paulo post, ut se firmæ pacis cu-
 pidos ostenderent, Volscorum, Hernico-
 rumque consilia adversus Romanos ape-
 ruerunt; Latinorumque nomen Romano
 Imperio conjunctissimum fuit b. Postri-
 die hujus prælii advenerat Volscorum
 exercitus Latinis auxilio missus: Sed visa
 Latinorum strage exploratores nomine le-
 gatorum Romam miserunt, qui se ipsis
 adversus Latinos auxilio venisse simula-
 rent: sed *Postumius* ex literis interceptis
 eos falsi arguit: & tamen, ne Volscis ho-
 nestam belli causam daret, illæsos eos
 dimisit; atque ita insignem de Latinis
 triumphum egit. In hujus celeberrimi
 prælii memoriam institutum fuit, ut
 quotannis iisdem Idibus Quinctilibus e-
 quites Romani solemniter ab æde Hono-
 ris extra Urbem ad Capitolium transve-
 herentur. c Nihil opus est hic addere fa-
 bulam de *Castore* & *Polluce* hujus pu-
 gnæ

a *Ib. Dion. Hal. L. VI. c. 10. sqq.* b *Ib. c. 21.* c *Liv.*
L. II. c. 22. d *Dion. Hal. VI. c. 13.*

gnæ nunciis, licet etiam Dionysius eam referat; ut & *Valerius Maximus L. I. c. VIII. ex. I.* & *Florus L. I. c. II.* at hi duo mirandarum narrationum captatores historicis fide dignis vix sunt accensendi. Tarquinius fractis Latinorum opibus ad *Aristodemum Cumarum* tyrannum se contulit: & ibi tandem A. U. 258. nonagenarius obiit ^a.

A. U. 258.
Per. Jul.
4219. A.
C. 494.

CAPUT SECUNDUM.

De institutione Tribunorum plebis, &c.

§. I. Ortus
tribunicie
potestatis.

§. I. **S**ED ita remoto Regni metu seditionibus domesticis Romæ laborari cœptum est; maxime propter nexos ob æs alienum ^b. Decreverat quidem Senatus bellum contra Volscos non aliam ob causam, quam ut plebs a negotiis suis domesticis averteretur: cum vero plebs nomen militiæ dare recusaret, ne inter ipsos quidem Consules conveniebat quemadmodum hac occasione plebe uterentur, cum *Servilius* mitiore via insistendum esse censeret; *Appius* severitatem adhibendam esse contenderet. Tandem *Servilius* multis precibus a plebe obtinuit, ut se ad bellum sequeretur; & edicto proposito, quo nexos & vinctos solvi jubebat, maximo undique concursu sacramento dictum est ^c: & statim quidem

^a *Dion Hal. L. VI. cap. 21.* ^b *Liv. L. II. cap. 23.* *Dion. Halic. L. VI. cap. 22.* ^c *Liv. II. cap. 24.*

dem Volsci in deditiōem venerunt : at subdole ; quippe qui mox digresso Consule cum Hernicis & Sabinis societate inita bellum instaurarunt ^a . Sed cum plebs, nisi sibi satisficeret , Consules ad bellum sequi nollet , demum post varias altercationes Servilius nomine Senatus promisit plebi, fore, ut salutaris Reipublicæ forma constitueretur ^b , modo præsens periculum fortiter propulsarent . Itaque magno exercitu coacto Volscos nec opinantes ingenti strage concidit maxima præda militibus parta : inde Sueffam Pometiam urbem nobilissimam , aliaque Volscorum oppida brevi temporis spatio expugnavit , militibus semper prædam largitus ; & adversante collega injussu Patrum triumphavit . Idem paulo post Sabinos ^c feriarum tempore in agrum Romanum irruentes fundit & fugat ; Auruncosque etiam ferocientes contundit . Hoc eodem anno mercatorum collegium Romæ esse institutum notatu satis dignum est . *Liv. II. c. 27.*

Verum anno sequente cum Sabini bellum pararent , Volsci & *Æqui* illud minarentur , nisi ager sibi ademptus restitueretur , plebs tamen nomen militiæ dare recusavit ; & , si vis adhiberetur , vicam populare cœpit : cum enim Consules a Senatu jussi essent delectum acerri-me agere , nemo citatus ad nomen respondebat ^d ; licitor , si quem Consules mittebant ,

^a *Dion. Hal. L. VI. c. 25.* ^b *Ibid. c. 28.* ^c *Ib. c. 31.*
^d *Liv. L. II. c. 29.*

bant, repellebatur. Ergo Senatu vocato post ingentes rixas tandem ex Appii sententia, Dictatorem dici placuit: dictusque est *M Valerius Poplicolæ* frater: qui Populo in concione promisit fore, ut omnia æqua a Senatu impetraret, modo nomen militiæ daret; atque ita magnis copiis conscriptis Sabinos castris exiit; cum interea Consul quoque contra Æquos Volscosque bene rem gereret. Sed Dictator cum benigne agendo nihil in Senatu proficeret, & relatio ejus de solvendis nexis rejiceretur, Dictatura se abdicavit.

§. 2. De
secessione
prima in
montem sa-
crum .A.U.
260.

§. II. Demum cum per occasionem renovati ab Æquis belli Consules educere ex Urbe legiones juberentur, plebs indignata *Sicinnio* quodam auctore in montem Sacrum trans *Anienem* amnem tribus ab Urbe passuum millibus secessit^a: Ita usurarum immodestia, nimia Senatus potentia, & quod continuas bellorum occasiones quærerent patricii, ut finibus foris prolatis domi libertatem opprimere possent, originem dedit tumultui, qui parum abfuit quin Rempublicam everteret: licet tamen etiam verum videatur, plebejos fere sua culpa, & quod minus quam bonum patrem familias decet rei suæ familiari attenderent, ad summam paupertatem fuisse redactos.

Ingens ex hac secessione pavor civitatem incessit, cum mutuo metu suspensa essent omnia: qui etiam auctus est, postquam

^a Liv. L. II. 32.

quam legati de pace ad plebem missi nullo nisi minaci & superbo responso accepto redierunt. At cum novi Consules^a A. U. 260. de plebis reditu ad Senatum retulissent, *Agrippa Menenius* vir eximius alteram legationem ad plebem mittendam censuit, quæ æquis conditionibus pacem componeret: & postquam omnes, uno Appio excepto^b, ei assensissent, eo ipso die decem ex spectatissimis Senatoribus ad plebem missi sunt de pacis conditionibus acturi. Atque ibi M' Valerius plebem, ut in Urbem rediret invitavit, promittens fore, ut Senatus omnia æqua ipsis concederet: sed *L. Junius*^c, qui se *Brutum* cognominari volebat, tanquam ex illustri illa esset familia, vir acri ingenio præditus proluxa oratione iustas querendi causas, quas plebs habebat, exposuit, ita ut etiam ipsis legatis lacrymas expresserit^d. Et licet acerbius ei responderet T. Lartius, tamen Agrippa eleganti apologo, & civili oratione animos flexit: Et parum abfuit, quin statim in Urbem reverterentur^e; nisi Brutus ille petiisset, ut plebeji quidam viri quotannis legerentur, qui nullam aliam auctoritatem haberent, quam ut plebi auxilium adversus Consules ferre possent; illique *sacrosancti* haberentur^f: neve ulli patricio capere eum magistratum liceret. Igitur statim in ipso monte duo

E
creati

^a *Dion. Halic. L. VI. c. 49. sq.* ^b *Ibid. c. 68.* ^c *Dion. Halic. L. VI. c. 70. sq.* ^d *Ibid. cap. 81.* ^e *ib. c. 87.* ^f *Liv. L. II. c. 33.*

creati fuisse videntur ^a ; quibus vel mox in Urbe, vel anno demum 283. lege *Publilia* tres fuerunt additi ^b : & iterum alii quinque A. 297. ita ut tum bini ex singulis classibus crearentur. Dionysius Halicarnassensis *L. VI. c. 89.* primum quinque creatos dicit ; anno vero 297. quinque etiam fuisse adjectos. ^c Cicero loco modo in margine citato primum duos fuisse creatos vult : postero autem anno auspicato comitiis curiatis decem : ad quem locum etiam videri potest *Asconius*. Tribunis plebis duo viri fuerunt additi quasi administri, qui, quod etiam *sacrarum edium* curam gererent, *Ædiles* sunt dicti ^d. Ita pace in Urbe parta *Postumus Cominius* Consul *Longulam* & *Poluscam* Volscorum urbes cepit ^e : *Corioli* vero, caput gentis, post acres pugnas virtute maxime *C. Marcii* viri patricii expugnati sunt, qui se statim Postumo cum Antiatibus prælianti junxit ; & fortitudine sua præcipuus victoriæ auctor fuit : ac *Coriolanus* deinceps cognomine est dictus, cum antea a Consule pro concione laudatus decimam etiam partem de præda recusasset. ^f. Quia autem plura de hoc viro dicenda sunt operæ pretium fuerit, ut paulo propius eum noscamus.

Marcia gens Romæ nobilissima originem

^a *Ib. c. 58. Cic. pro Corn. Orat. I. p. 968. ed Grav.*
^b *Vid. Pighii Annal. ad hunc annum.* ^c *Vid. eund. Dion. L. X. c. 30.* ^d *Id. L. VI. c. 90.* ^e *Ib. c. 91.* ^f *Plut. Coriolano p. m. 218.*

nem referebat ad Ancum Marcium quartum regem Romanorum, cujus avus maternus fuerat Numa Pompilius ^a. Ex hac gente ortus noster C. Marcius patrem cito amisit: sed mater *Veturia* antiquæ omnino virtutis matrona omnibus modis austerissimæ virtutis amorem filio inculcavit. Nec ipse sibi defuit. Erat enim frugalis, continens, fortis & justitiæ rigidus cultor; præterea liberalis, & legum vindex acerrimus. Præcipua autem animi illius dos erat fortitudo militaris, quæ sola fere Romæ in pretio habebatur: unde etiam *virtus* a *viribus* fuit denominata ^b. Sed has virtutes inutiles, imo perniciosas reddebat animus arrogans, tristis & imperiosus; qui prohibebat, ut unquam, etiam in causis justissimis, plebi gratificaretur.

§. III. Cum ergo per secessionem in §. 3. *Co-*
montem sacrum nulla sementis facta es- *riolani in*
set, ingenti caritate annonæ Respublica *patriam*
laborabat ^c. Igitur legati in Etruriam, *moltiones.*
Campaniam, & præcipue Siciliam missi
sunt qui frumentum conquirerent: & ex
Sicilia præsertim, commodante *Gelone*
benignissimo *Syracusarum* tyranno, in-
gentem vim frumenti advexerunt. Sed
hic ipse commeatus maximarum turba-
rum occasio fuit. Nam superbissimus si-
mul & iniquissimus plebi Marcius ille
Coriolanus, (qui etiam ægre admodum
tulerat, quod consulatus repulsam pas-
sus

E. 2

sus

^a *Plut. Ib. p. 213.* ^b *Ib. p. 214.* ^c *Liv. L. II. c. 34. Dion. Hal. L. VII. c. I.*

fus foret, cum nimio fastu a Senatu in
 campum Martium, ubi comitia habeban-
 tur, deductus Populum offendisset ^a)
 Coriolanus, inquam, ut plebem fame
 vexatam ad plenissimum obsequium co-
 geret, Senatui auctor fuit, ne frumentum
 nuper advectum plebi inopia laboranti
 divideretur, nisi hæc antea in tribuniciæ
 potestatis abolitionem consensisset. Quod
 cum revera injustissimum esset, merito tri-
 buni graviter eum in concione Populi ac-
 cusarunt ^b. At cum plebs modesta ora-
 tione & pollicitationibus *Minucii* Consu-
 lis flecti videretur ^c, C. Sicinnius tribu-
 nus plebis *Consules* quidem laudavit, &
 patriciis gratias egit, quod tandem ali-
 quando de inopum salute essent sollici-
 ti: ad Marcium vero conversus data ope-
 ra eum hortatus est, ut iram civium de-
 precaretur; quod sciret animum ejus ela-
 tum nunquam coventurum; quemadmo-
 dum etiam revera superbissime, & sine
 ulla moderatione respondit. Cumque
 propterea eum comprehendi jussissent tri-
 buni ægre a Consulibus servatus est.
 Quanquam vero etiam annonam vilio-
 rem fecisset Senatus, tamen Sicinnius Marcio
 diem dixit; sed collegis ejus permittenti-
 bus Senatusconsultum factum est ^d, ut,
 postquam tribuni dixissent, tum demum
 patres causa cognita, quod justum ipsis
 visum fuisset, pronunciarent. Postridie
 Brutus prolixa oratione Marcium in Se-
 natu

^a *Plur. Coriol. p. m. 220.* ^b *Dier. Hist. L. VII. c. 27.*
^c *ib. c. 33.* ^d *ib. c. 39.*

natu accusavit, cui rursus acerbe Appius
 respondit ^a, nullum esse jus plebi de quo-
 quam patricii ordinis judicandi conten-
 dens. M' vero Valerius humaniter cum
 plebe agendum esse censuit: cumque vide-
 ret Senatum efficacia orationis suæ per-
 moveri, addidit ^b, plebem etiam ad ju-
 dicia majestatis præcipue, vel perduellio-
 nis esse admittendam, quod nihil magis
 ad potentiam Reipublicæ conciliandam
 faciat, quam diversorum in ea ordinum
 concordia. Postquam autem sensit Mar-
 cius, Patres in hanc sententiam esse pro-
 niores, rogavit ut tribuni juberentur di-
 cere, *Cujus criminis eum essent accusaturi*
^c. Cupiebat enim scire an accusatio præ-
 cipue in eo volveretur, quod in Senatu
 plebem fame domandam esse censuerat:
 Verum, cum *affectata tyrannidis* crimen
 se ipsi objecturos esse dixissent, *nullam se*
moram facere Senatusconsulto, quo Popu-
lo judicium de hac causa permittebatur,
 respondit. Ergo ad comitia, ubi hoc ju-
 dicium erat exercendum, ingens homi-
 num multitudo confluit: Sed quia in
 centuriatis comitiis, quibus hæcenus de
 talibus rebus deliberatum fuerat, poten-
 tiorum suffragia ita præ aliis valebant,
 ut de absolutione sua satis certus esse pos-
 set Coriolanus, tribuni voluerunt, ut
 Populus *tributim* suffragia ferret, quo ca-
 su æque valebant pauperiorum ac ditio-
 rum suffragia. Atque hæc *origo comitio-*
D 3 *rum*

^a lb. c. 47. ^b lb. c. 55. ^c lb. c. 58.

rum tributorum fuit. Ante quam autem ipsa comitia haberentur alter Consul Minucius civili oratione Plebem monuit, ut absolvendo Martium Senatui gratificari vellet: cui respondit Sicinnius, se nihil aliud facturum, nisi ut tribus in suffragia mitteret ^a. Et sane, licet a Tribunis acriter accusaretur, tamen egregia sua facinora commemorando plebem ad absolutionem sui flexisset, nisi *M. Decius* tribunus plebis ei etiam prædæ Antiaticæ anno superiore interversæ, atque amicis suis donatæ crimen impegisset. Fecerat hoc quidem, ut credi potest, bono consilio, ut clientes suos aliosque cives tenuiores ad hostiles excursiones propulsandas permoveret, quando plebs militiæ nomen dare nollit; sed tamen parvo suffragiorum discrimine ^b damnatus, & in exilium ejectus fuit. Ita ab hoc deinceps exemplo iudicium plebi in patricos concessum est: quod, nisi accessisset abusus, utilissimum Reipublicæ futuram erat, ut etiam Dionysius noster censet ^c.

Ergo ita, ut dictum est, Urbe expulsus Marcius ad *Attium Tullum* Volscorum Antiaticum Principem supplex profectus est ^d: & benigne receptus consilia cum eo de bello patriæ inferendo contulit. Quia autem induciæ jam inter Volscos & Romanos erant; & illi præcipue cladibus fessi a bello magis abhorrent, arte

^a *Ibid. cap. 61.* ^b *Vid. Manut. de comit. Rom. cap. 2.* ^c *L. VII. c. 65.* ^d *Plut. Coriol. p. m.*
224.

arte opus erat, ut Volscos in Romanos accenderent. Commodum autem iis diebus apud Romanos certa ex religione ludii instaurabantur. Ergo Tullo auctore magna Volscorum multitudo Romam ad ludos spectandos profecta est: sed simul index, sive a Marcio, sive a Tullo missus Consules monuit ^a, *caverent sibi a Volscis, timere se, ne, dum intenta spectaculis civitas esset, inimicum aliquid contra molirentur*. Itaque facto Senatusconsulto Volsci per præconem ante noctem excedere sunt iussi. Ita irritata Volscorum gente ex sententia Marcii legati Romam sunt missi, qui agros & oppida a Romanis sibi erepta repeterent; quæ nunquam eos sponte reddituros esse probe noverat Marcius. Negantibus ergo Romanis bellum a Volscis decretum est: cique cum Tullo Coriolanus præficitur. Hic statim Romanorum agros invadens, dum plebejorum quæ essent ageret & ferret, optimatum agris abstinuit ^b; unde magna dissensio cum invidia in Urbe est exorta. Inde omnibus Volscorum viribus coactis ^c, multisque Latinorum oppidis expugnatis ad quintum ab Urbe lapidem castra posuit. Ergo, ut in re trepida, legati ad Marcium ex ejus necessariis mittuntur: & Minucius legationis caput oratione civilitatis & humanitatis plenissima cum, ut in patriam omni injuriarum memoria abjecta reverteretur, hortatus

E 4 est.

^a Liv. L. II. c. 37. ^b Dion, Hal. L. VIII. c. 12. ^c Plut., Coriol. p. m. 227.

est ^a. Verum Coriolanus longo sermone injurias sibi factas prosecutus tandem conditiones pacis tulit, *ut omnia Volscis adempta ipsis redderentur; utque ipsi eadem fœderis forma cum Romanis, qua Latini gauderent; & triginta diebus ad deliberandum datis interim in reliquas Latino- rum urbes exercitum duxit; & septem oppidis in potestatem redactis rursus ad Urbem accessit; nec altera legatione consularium virorum; nec tertia sacerdotum, ut patriæ ignosceret, compelli potuit. Tandem, cum mulieres per omnia tem- pla supplices se abiicerent, Valeria Popli- colæ (qui jam defunctus erat) soror qua- si divino quodam instinctu mulieres ex- citavit ^b; cumque iis ad matrem Marcii Veturiam perrexit; eamque, licet ægre ^c, permovit, ut cum nuru sua *Volumnia* (Plutarchus matrem Marcii *Volumniam*, uxorem *Veturiam* vocat; sed contra alios omnes auctores ^d) & parvulis Marcii libe- ris in castra ad filium pro patria depre- catura proficisceretur. Comitatae eam sunt aliae matronae ingenti numero. Cum au- tem Coriolanus matri obviam complexum ferret ^e repulit eum mulier primum sci- re volens, *an ad hostem, an ad filium ve- nisset?* Atque in oratione sua eum delini- vit, ut matrem amplexus testaretur *eam potitam fuisse victoria patriæ lata sibi fu- nestam,**

^a Dion. Hal. L. VIII. c. 23. sqq. ^b Plut. p. m. 229.
^c Dion. Hal. L. VIII. c. 41. sqq. ^d Florus, Vale-
rius Max. Livius, Dionys. Hal. Eutropius, Aur.
Victor. ^e Liv. L. II. c. 40.

nesta, statimque postridie exercitum ab Ur- A. U. 265.
 be abduxit. Mulieribus Romam regres-
 sis ingens honos habitus est; decretum-
 que, ut in rei memoriam templum *For-*
tune Muliebri, & sacra anniversaria ei pe-
 ragenda constituerentur^a. Marcium ad
 Volscos reversum Tullus die dicta prodi-
 tionis accusavit; & defendere se parantem
 audacissimorum juvenum ope confodit.
 Fabius vero antiquissimus auctor usque ad
 senectutem vixisse testatur: & sæpe ex-
 acta ætate hanc vocem usurpasse, *Multo*
miserius seni exilium esse. Hunc finem ha-
 buit omnibus suæ ætatis bellica laude su-
 perior^b: sed idem implacabilis ingenii,
 immoderatæ iracundiæ, & severitatis nul-
 la lenitate temperatæ: majoris denique
 arrogantia quam quæ in civitate libera
 ferri posset. Volsci A. U. 266. ingenti
 prælio a *Sicinio* Consule sunt victi; quo
 etiam cecidit Tullus ille Coriolani hos-
 pes & percussor^c: ita ut anno sequente
 & Volsci & Hernici in deditionem vene-
 rint.

§. IV. Verum eodem anno Sp. Cassius §. 4. *Lex*
 tribus jam consulatibus, duobusque tri- *agraria*
 umphis clarus tyrannidem Romæ affecta- *Sp. Cassi.*
 re cœpit plebejorum gratiam omnibus *A. U. 267.*
 modis ambiens: *legemque agrariam* tulit
 nunquam deinde sine maximis motibus
 rerum agitatum^d: nec mirum, cum ita
 optimates agris publicis, quibus in frau-
 dem

^a *Dion. Hal. L. VIII. c. 55.* ^b *Dion. Hal. L. VIII.*
cap. 60. sq. ^c *Ibid. cap. 67.* ^d *Liv. II. ca-*
pit. 41.

dem plebis, ut suis utebantur, privarentur. Nam vel curabant proceres, ut, si hi agri publice venderentur minimo pretio addicerentur sibi. Vel etiam suo, aut alieno nomine agros plebi sub annuæ pensiunculæ solutione concessos acquirebant: vel denique usuris exhaustos plebejos patrimoniis suis exuebant. Imo sensim terminos suos proferendo optimates agros publicos in privatos usus convertebant. Ergo Cassius Senatum rogavit ^a, ut ager bello partus, sed absque ulla verecundia a patriciis occupatus plebi divideretur: & ut frumenti a Gelone missi pretium emptoribus ex ærario restitueretur. Hinc ingentes rixæ sunt ortæ, cum tenuioris fortunæ homines Cassii latus quotidie stiparent, meliores ejus collegæ *Virginio* adhererent: imo ipsi tribuni, vel quod plebem largitionibus corruptam lascivire præ otio e Republica non putarent; vel quod tantum beneficium ab alio, quam a tribuno plebis, plebi tribui nollent, se adjunxerunt Senatui. Cassius vero, cum se inferiorem videret, infirmitatem simulans focios interea quam posset plurimos ad suffragia ferenda arcessebat. Nam jam in secundo suo consulatu Latinos Hernicosque civitatis jure donari fecerat: sed ita, ut suffragii lationem non nisi ad arbitrium magistratum Romanorum haberent ^b. Interea in Senatu diversæ de hac re fuerunt sententiæ, Appio quidem censente, ut

^a *Dion. Hal. L. VII. c. 70.* ^b *Vid. eund. Ibid. c. 69. f. & sq.*

ut, si qua pars agri publici a privatis possideri deprehenderetur, ea rursus in publicum redacta ad usum publicum locaretur; *A.* vero *Sempronio Atriatino*^a, ut magistratus ad eum finem creati discernere, qui agri Reipublicæ, qui privatorum essent. Ita gliscienti *Sp. Cassii* seditioni obviam itum fuit, Anno autem sequenti a Quæstoribus apud populum affectatæ tyrannidis accusatus; & cum crimen populo probatum fuisset, damnatus^b; & de saxo Tarpejo dejectus est. Alii dicunt, ipsum *Cassii* patrem eum in Senatu accusasse; & mox a Senatu damnatum *pro patria potestate* interfecisse; quod *Dionysio* verisimile non fit, quia domus ejus diruta, & bona publicata sunt; quorum neutrum vivo patre contigisset. Hoc etiam anno si *Valerio Maximo* *L. VI. c. 3. ex. 2.* & *Græculo Zonare* credimus, *Mucius* tribunus plebis novem collegas suos, qui duce *Sp. Cassio* id egissent, ut magistratus non subrogarentur, vivos cremavit. At levis est, ut jam diximus, *Valerii* fides, & levior multo etiam *Zonaræ*. Antequam autem ad ulteriora pergamus observandum hic est, merito quidem plebem has leges agrarias expetivisse, cum, ut jam diximus §. 4. capitis præcedentis, optimates nulla juris aut æqui reverentia maximam agri publici partem in suos & suorum privatos usus convertissent: sed tamen

^a *Ibid. c. 74.* ^b *Dion. Hal. L. VII. c. 78.*

tamen, eas nunquam nisi summa cum perturbatione Reipublicæ fuisse promulgatas, cum earum latores, plerumque certe, non tam plebis commodum quam vel suam ambitionem & gloriolam, vel inimicorum ultionem spectarent. Certe non cum morte Cassii simul extincta est legis hujus mentio; verum etiam sequentibus annis relata tantarum contentionum causa fuit, ut A. U. 272. fusos ab equitibus Veientes odio *Fabii* Consulis insequi pedes noluerit ^a. Tamen hic annus jam antea patres docuerat, quo modo optime tribuniciæ potestati resisteretur: si nempe optimates unum modo ex toto tribunorum collegio permovere possent, ut collegarum actionibus intercederet: quod haud difficulter obtinebatur, cum omnes fere tribuni, propria unusquisque ratione, patribus obstricti essent. Atque ita jam, ipso quidem Appio monente ^b, comiter Tribunos appellando, partim gratia, partim auctoritate obtinuerunt, ut quatuor tribuni se uni dilectum moranti opponerent. (Nam quinque duntaxat tribunos hoc tempore fuisse creatos supra dictum est.)

§. 5. *Bella cum Veientibus & Æquis. 300. Fabii cæsi. A. U. 273.*

§. V. Igitur Consules adversus Etruscos Romanorum discordiam suam occasionem esse ratos profecti sunt. Sed pertinaciæ plebejorum pristinae memores militem eo usque a pugna cohibuerunt, donec insultantem insolentius hostem ferre

re

^a Liv. L. II. c. 43. ^b Dion. Hal. L. IX. c. I.

re jam amplius non possent ^a : tum demum jurejurando adactos milites, *nisi victores ex acie non reversuros* ^b in hostem duxerunt; eosque difficillimo prælio, quo alter Consul *Mantius* cecidit, vicerunt: constitit autem exercitus Romanorum quadraginta quidem millibus peditum; equitum vero duobus millibus & quadringentis; quantus nunquam antea fuerat ^c. Sed cum continua plane hæc bella cum *Æquis* & *Vejentibus* essent (at non nisi minimo anni tempore gerebantur; nam nec messis tempore expeditiones suscipiebant, nec hyeme) *Fabia* gens, quæ hoc tempore omnium Romæ gentium erat florentissima, hoc bellum sibi & clientibus suis atque amicis peculiare a Senatu poposcerunt ^d. Dico, *sibi & clientibus suis atque amicis*: nam popularis est error credentium, trecentos illos & sex, qui ad *Cremeram* cæsi dicuntur, omnes patriciæ illius gentis *Fabios* fuisse. Quomodo enim in numerosa adeo gente unus tantum puer, & is quidem prope pubertatem, fuisset? & quomodo brevi adeo spatio, postquam Senatus a *Tarquinio* cædibus fuisset exhaustus, tot viri militaris ætatis in una gente inveniri potuissent? Sed pluribus argumentis vulgarem illam opinionem refellit magnus harum rerum magister *Jacobus Perizonius* ^e. Ergo ad
bel-

a *Liv. L. II. c. 45.* b *Dion. Hal. L. IX. cap. 10.*
c *Ib. c. 13.* d *Liv. L. II. c. 48.* e *Animadv. Hist. c. 5.*

bellum profecti Fabii primo quidem feliciter rem gesserunt : & præsidio ad Cremeram fluvium collocato longe lateque hostilem agrum depopulati sunt : verum nimio rerum successu in contemptum hostium inducti tandem ex insidiis ad unum omnes cæsi sunt ; præsidiumque eorum ad Cremeram est expugnatum . Dies , quo clades hæc accepta fuit , *Idus* nempe *Februariae* , inter *atros* relatus est ^a , & porta , qua egressi fuerunt , *Scelerata* est dicta ^b . Hujus etiam belli occasione extraordinarii exercitus & provinciæ cum *imperio Proconsulari* privatis consularibus a Senatu commissæ sunt ; quæ *Origo Proconsulatus & Proprætura* fuit ^c . Victoria hac elati Tusci Janiculum occuparunt . Sed A. U. 277. felici alterius Consulis temeritate occisione occisi sunt ^d . Ita parto otio tribuni rursus lege agraria Populum agitare cœperunt : *Menenio* etiam anni præcedentis Consuli diem dixerunt , quod Cremerensi præsidio non subvenisset , cum haud procul inde castra habuisset ; eique damnato mulctam duo millia æris edixerunt ; unde morbo ex ægritudine contracto absumptus est : quod *Servilius* Consul A. U. 277. cum similis criminis a Tribunis accusaretur plebi objecit , quod nempe illi viro causa mortis fuisset , cujus patris munere tribunos haberet ,

^a *Dion. Hal. IX. c. 23. Ovid. Fast. 195. sqq.*

^b *Fest. hac V. c Vid. Dion. Halic. L. IX. c. 26. & Pighii Ann. ad hunc annum . d Liv. L. II. c. 51.*

ret ; & per eam libertatem absolutus est . Eodem anno Latini per se ipsi , sine Romanorum aut duce aut auxilio Volscos castris exuerunt . Missus est tamen statim a Roma Consul *Nautius* , cum nequaquam placeret socios suis viribus consiliisque bella gerere ^a .

§. VI. Inde iterum contentionibus tribuniciiis certatum est : & A. U. 280. *Cn. Genucius* Tribunus plebis , qui Consulibus præcedentis anni diem dixerat , quod agrariæ legi resistentes tribuniciam potestatem læsissent , & Decemviros , qui ex Scto agros plebi dividerent , non creassent , ipso iudicii die domi suæ mortuus est inventus ^b . Ergo consternata plebs duce *Volero- ne Publilio* , qui se militem fieri debere negabat , quod ordines duxisset , quemque propterea virgis cædi iusserant Consules , tanquam ad prælium sese expediit , Consulesque fractis fascibus foro expellit : & proximis comitiis A. U. 281. creatus Tribunus pl. *Volero* rogationem ad Populum tulit , ut plebeji magistratus tributis comitiis fierent . Dira autem pestilentia prohibuit , quo minus eo anno hæc lex perferretur : verum cum anno sequente Tribunus iterum creatus esset , adiutoremque fortissimum haberet collegam *Letorium* , silentibus tandem ex consilio *Valerii Poplicolæ* patribus ^c , post maximas turbas perfertur : & exinde tam Tribuni , quam Ædiles plebis tributis comitiis crea-

ri

§. 6. Origo comiti-
um tribu-
torum .

A. U. 280.

^a Liv. B. II. c. 53. ^b Liv. L. II. c. 54. Dion. Hal. L. IX. c. 38. ^c Dion. Hal. L. IX. c. 49.

ri cœperunt . Quidam scripserunt ; nunc primum quinque tribunos pro duobus creatos esse , ut jam supra notavimus . Cum autem pro gentili in plebem odio pertinacissime se *Appius* Consul huic legi opposuisset indignatus miles non tantum vincere noluit , quod ante decennium Fabio Consule factum vidimus ; sed etiam voluit vincere : & in aciem eductus turpi fuga castra repetiit . Consul vero castris in pacato positus severe in proditorem militaris disciplinae exercitum animadvertit : Alter Consul *Quinctius* lenitate sua militibus gratus contra *Æquos* bene rem gessit . Reversum in Urbem *Appium* Tribuni plebis arripuerunt , quod sacrosanctam eorum potestatem sprevisset ; quodque legibus agrariae & *Publiliae* obstitisset : sed cum constantia sua tribunos & plebem obstupescisset , dies ei prodicta est ; ipseque interea morbo est mortuus ^b . *Dionysius L. IX. c. 54.* eum manus violentas sibi intulisse dicit . Hinc cum *Æquis*, *Sabinis*, *Volscis* vario eventu pugnatum est : hisque *A. U. 285.* *Antium* maritimum oppidum est ademptum : eoque anno sequente colonia deducta est ^c , *Triumviris* in eum finem creatis ; cum interea tamen domi a continuis contentio-

A. U. 289. nibus non cessaretur . *A. U. 289.* Consule *Furio* ab *Æquis* obsessio in tantum discrimen ventum est ; ut ad ultimum illud in summo periculo *Senatusconsultum*

^a *Liv. L. III. c. 59.* ^b *Ibid. c. 61.* ^c *Liv. L. III. cap. I.*

tum recursum sit, *Videret* A. Postumius Consul, ne quid Respublica detrimenti caperet. Sed T. Quinctius Proconsul Latinorum Hernicorumque auxilio periculum discussit. A. U. 290. dum pestis fœvissima Urbem vastaret, Volsci ex agro Romano magnas prædas egerunt: verum anno sequente, validiore jam civitate, Volscorum nomen pene deletum est ^a.

A. U. 290.

§. VII. At eodem anno novæ turbæ Rempublicam vexare cœperunt: cum C. Terentius, vel Terentillus Arsa Tribunus plebis legem promulgasset ^b, ut Quinqueviri crearentur legibus de imperio Consulari scribendis; utque quod Populus in se jus dedisset, eo Consules uterentur; neve libidinem ac licentiam suam pro lege haberent. Sed tum quidem intercessione collegarum res sublata est: Cum autem optimates omni omnino conatu se promulgationi hujus legis opposuerint, satis constare potest, (cum nihil iniqui in se lex haberet) eos *monstri aliquid inter se aluisse* ^c: quin etiam prodigia eminenti sunt, ut eorum procurandorum cura ab aliis rebus homines averteret. Ergo, cum A. U. 292. bellum a Volscis & Æquis nunciaretur ^d, Tribuni dilectum impediunt, compositam hanc a patribus fabulam jactantes: unde ingentes iterum rixæ sunt ortæ, duce a parte patriciorum præcipuo K. Quinctio Cincinnati filio. Hunc igitur ut ex Urbe amoveret

§. 7. Oris: go legum Decemviralium. A. U. 291.

A. U. 292.

F veret

^a Ibid. c. 8. ^b Liv. L. III. c. 9. ^c Dion. Hal. L. X. c. 2. ^d Liv. L. III. c. 10.

verent Tribuni læsæ eum potestatis tribunitiæ reum faciunt: nam sæpe eo duce Tribuni foro pulsi, fusa ac fugata plebs fuerat. Cum tamen in sui damnationem consensuram plebem videret, tandem singulos prensare coactus est. Et favore patris aliorumque amicorum conversa plebes absolutum eumibat ^a, cum unus e Tribunis *M' Volscius Fictor* (Livius *L. III. c. 13.* ante aliquot annos tribunum plebis fuisse dicit) Quinctium accusavit, quod ante aliquot annos fratrem suum in rixa nocturna pugnis occidisset; addens, *non licuisse sibi per superiorum annorum Consules rem tam atrocem exsequi.* Falsam accusationem fuisse dicit Dion. Halic. *L. X. c. 28.* ut & Liv. *L. III. c. 26.* Tamen Quinctius vadibus datis dimissus in *Tuscos* in exilium abiit. Pater omnibus bonis ut mulctam dissolveret (erat 30000. æris, quod a 300. *Philippæis* nummis non multum aberit) divenditis, aliquamdiu in tugurio trans Tiberim habitare coactus est; ubi agellum quatuor jugerum, qui solus ipsi reliquus erat, suis manibus ad vitam sustentandam coluit. *Prata Quinctia* hæc deinde sunt dicta ^b. Ita remoto Casone rursus lex ferri cœpit ^c, sed tanta patriciorum juvenum oppositione, ut, *mil-le pro uno Casones exstitisse*, plebes quereretur; cum tamen mediis diebus, quibus de lege non ageretur, populares man-

fucti.

^a *Dion. Hal. L. X. cap. 7.* ^b *Liv. ibid.* ^c *Id. L. III. c. 14.*

A. U. 295.

defectores severe animadvertit. Utrumque Consulē triumphasse Tabulae Capitolinae docent: Verum Æqui statim anno sequente defecerunt; Consulēque L. Minucium obsederunt in castris suis^a: ergo in summa trepidatione L. Quinctius Cincinnatus Dictator dicitur; quem legati Senatus agellum manibus suis colentem invenerunt: unde *Dictator ab aratro* vulgo dicitur. Hic exercitu maxima celeritate conscripto ad obsessum Consulē contendit; Æquosque victos sub jugum misit, hoc est, duabus hastis humi fixis, superque eas transversa una deligata hostes eo transire coegit, & quidem discinctos^b, ut ita plenam victoriae confessionem iis exprimeret; nam etiam juga, quae armentis imponebantur, primis temporibus figuram habuerunt literæ Π, posterioribus literæ Λ; unde etiam *fastigia montium* in eam formam adscendentia juga dixerunt. Ita domitis hostibus, postquam triumphasset Dictator, die decimo sexto se magistratu abdicavit; cum prius etiam M' Volscium falsi testimonii, de quo jam dictum est, reum a Populo in exilium ejici curasset: Minucium etiam Consulē, quod timidius rem gessisset, magistratu se abdicare, & pro legato legionibus praesse jussisset. A. U. 296, actio legis Terentiae (cujus initio hujus §. meminimus) revocari coepit: sed, licet jam quintum iidem Tribuni a plebe reelecti essent,

A. U. 296.

^a Liv. L. III. c. 26. ^b Ib. c. 28. Fest. V. Jugum.

ferent, nondum eam perferre potuerunt : interim tamen prohibuerunt, ne dilectus ageretur, antequam de juris æquabilitate statuenda plebi a patribus concessum esset. Verum tandem concedente Senatu *Virginus* legem promulgavit^a de decem Tribunis plebis in posterum creandis ; quod anno sequente factum est. Tum quoque Tribuni potestatem Senatum convocandi sibi primum arrogare cœperunt : & post longam disceptationem obtinuerunt, ut Aventinus plebi ad ædificandum concederetur^b. Anno 298. Tribuni plebis legem agrariam jam per triginta annos extractam rursus proposuerunt^c : eaque a *L. Siccio*, vel, ut alij, *Sicinio Dentato* viro fortissimo militari facundia laudata est: dissuasoresque legis in crastinum a Tribunis adesse jussi sunt^d. Ergo ante lucem patricii cum clientibus suis varias fori partes occuparunt : & post multas altercationes prohibuerunt, ne eodie lex perferretur. Sed mox patricii juvenes, per quos id steterat, absentes damnati sunt ; & Patrum in reliquis moderatione mala Reipublicæ imminencia discussa : & statim, cum ab Æquis & Volscis commode bellum nunciaretur, exercitus in aciem eductus est. Profectus est simul cum Consulibus *T. Romilio* & *C. Veturio* ille *Sicinius* cohortem extraordinariam ducens octingentorum civium voluntariorum^e, sive veteranorum mili-

A.U. 298.

F 3 tum ;

^a Liv. L. III. c. 30. ^b Dion. Hal. L. X. c. 32. ^c *Ib.* c. 35. ^d *Ib.* c. 40. ^e *Ib.* c. 43.

rum, qui jam emeritis stipendiis ad militiam cogi non poterant. Cum vero ad hostes perventum esset Consules jusserunt, ut Sicinius cum cohorte sua castra hostium, quæ in monte erant, adoriretur: simili consilio ac quondam illud fuit, quo *David Uriam* perire fecit: & licet ostenderet Sicinius periculum non ambiguum, sed certissimum in eo versari, tamen alterius Consulis conviciis adactus tanquam ad certam mortem cum octingentis suis militibus profectus est. At rustico quodam duce longe alia, quam Consules putaverant, via in montem castris hostium imminentem evasit; eaque castra capta cum omni præda incendit^b, ut Consulibus victoriæ gloriam & triumphisplendorem imminueret. Hæc autem res, cum vulgo innotuisset, magnam Consulibus invidiam apud omnes conflavit; ita ut Sicinius (Livius *L. III. c. 31.* hic *C. Claudium Ciceronem* nominat) in annum sequentem Tribunus plebis creatus Romilium violatæ tribuniciæ potestatis, & male acti imperii militaris damnaverit^c, multa decem millium æris^d irrogata: quemadmodum post paucos dies collegæ ejus *C. Veturio* quindecim millium æris^e multa est dicta. Verum Consules metuentes, ne & ipsis, statim ac magistratum ejurassent, similis lis intentaretur, aperte plebi favere cœperunt^f: & consti-

tuc-

^a *Dion. Hal. L. X. c. 45.* ^b *Dion. Hal. L. X. c. 47.* ^c *Ib. c. 43. sq.* ^d 100. *Philippii.* ^e 150. *Philippii.* ^f *Ib. c. 50.*

tuerunt lege lata, ut omnibus magistrati-
 bus liceret eos mulctare, qui aliquid
 vel insolens, vel a moribus, aut legi-
 bus dissonum in sese admisissent; quod
 antea solis Consulibus licuerat: deinde
 curarunt, ut ex Senatusconsulto de-
 cem legati in Græciam mitterentur, qui
 leges Atheniensium a *Solone*, Lacedæmo-
 niorum a *Lycurgo* latas describerent; eas-
 que etiam, quæ in *Magna Græcia* Urbi-
 bus ex Pythagoræ potissimum institutis
 obtinebant; quarum imitatione Romani
 sibi ipsis *corpus legum* constituere possent.
 Hujus rei auctor potissimum fuit *Romi-
 lius* ille, de quo modo dictum est, ut se
 plebi iniquum non esse probaret: Interea,
 dum horum legatorum reditus expecta-
 retur, a solitis contentionibus in Urbe
 cessatum est; præsertim cum etiam atro-
 cissima pestilentia Urbem vastaret.

CAPUT TERTIUM.

*De Decemviris legibus scribendis Con-
 sulari potestate.*

A.U. 301.
 Per. Jul.
 4263. A.
 C. 450.

§. I. **L**egatis, qui, ut diximus, legum
 conquirendarum causa missi e-
 rant, A. 301. Romam reversis ex senten-
 tia *Appii Claudii*, qui jam pessimo con-
 silio pro truci sævoque insectatore plebis
 plebicola repente, & popularis auræ ca-
 ptator evaserat^a, pro Consulibus De-

§. I. De
 institutio-
 ne LL. 12.
 Tabb.

F 4

cem-

^a Liv. L. III. c. 33.

cemviri legibus scribendis , & quidem si-
 ne provocatione , creati sunt ; interque
 eos in primis ipse Appius . Hi decimo die
 jus Populo singuli reddebant unica inter
 ipsos concordia ; summa tamen adversus
 alios æquitate . Decem etiam legum Ta-
 bulas propofuerunt monito populo , ut
 singulas res in tabulis comprehensas ani-
 mo verfaret , fermonibusque agitarct , ut
 non alias leges haberet Populus Rom.
 quam in quas ipse confensisset a . Imo ,
 ut manifestior harum legum æquitas ef-
 fet [ad rumores hominum unum quod-
 que eorum caput correxerunt : easque
 tandem Comitiiis centuriatis pertulerunt ;
 & tamen etiam plebiscito easdem confir-
 mare voluerunt b ; ita ut nec Consulum
 nomen , quod exosum erat , nec tribuni-
 cium auxilium plebes requireret ; præfer-
 tim cum etiam invicem appellatione ce-
 derent Decemviri . Verum sub finem an-
 nui sui magistratus rumores spargi cura-
 runt , auctore præcipuo , ut videtur , Ap-
 pio , quasi deessent etiamnum duæ legum
 Tabulæ , quibus adjectis absolvi posse ve-
 lut corpus omne Romani iuris . Comitii-
 a igitur Decemviris creandis rursus sunt in-
 dicta , eorumque habendorum munus a
 patribus Appio injunctum fuit , ne scili-
 cet semet ipse creare posset : sed ille eo
 ipso impedimento pro occasione usus sei-
 psum imprimis creat , collegasque sibi ad-
 sciscit , quos in suos mores formare se
 posse

a *Ibid.* c. 34. b *Dion. Halic. L. X. c. 57.*

posse crederet a splendore vitæ haud quamquam prioribus pares.

§. II. Hi statim insolentissime agere cœperunt cum duodenis singuli fascibus in forum prodeuntes, & in humiliores libidinose crudeliterque consulentes. Provocationem quoque re ipsa sustulerant: nam, si quis collegam appellasset ab eo ad quem venerat, ita decedebat, ut pœniteret, non prioris decreto stetit; ita ut crederentur fœdere inter se facto Decemviratum perpetuum reddere voluisse. Duas tamen adhuc legum tabulas prioribus addiderunt. Sed cum expectaretur quam mox Consulibus creatis Decemviratu se abdicarent, nullis magistratibus creatis privati pro Decemviris in tertium etiam annum in forum prodierunt: ita ut jam in perpetuum libertas deploraretur, non sine maximo Decemvirorum odio, & finitimarum gentium contemptu. Huc accedebat, quod falsorum criminum accusatos adversarios suos exilio, vel morte afficerent: quodque audacissimis juvenum res eorum, qui sibi adversabantur, agere & ferre permetterent ^b. Ergo hac occasione usi Æqui & Sabini agrum Romanum invadunt; ita ut Decemviri Senatum convocare cogerentur; quod ipsis jam fere insolitum, quemadmodum omnibus tyrannis talia concilia exosa esse plus semel jam est observatum. Verum cum jam Senatus convenisset acres sententiæ adver-

§. 2. De tyrannide! Decemvirorum. A. U. 103.

A. U. 304.

a Liv. L. III. c. 36. b Dion. Hal. XI. c. 2.

adversus Decemviros sunt dictæ ^a a *L. Valerio Potito præsertim Horatioque Barbato* : his vero ab Appio repressis *Claudius Appii* patruus dicere jussus, censuit ^b, ut, ante quam de alia aliqua re decerneretur, pristina Reipublicæ redderetur forma: & Valerius per Interregem Dictatorem creandum esse monebat ^c, cum Decemvirorum legitimum tempus magistratus jam præteriisset. *L.* vero *Cornelius*, cujus frater in Decemviris erat, prius hostes reprimi; deinde de forma Reipublicæ consultari volebat ^d: eamque sententiam, tanquam quæ vinceret, Appius pronunciavit. Interim tamen plurimi ex honestissimis civibus, quod se factionibus Decemvirorum victos viderent, Urbem deseruerunt, Decemviris nequaquam prohibentibus, præsertim cum eorum, ut militiæ desertorum, bona publicarent ^e. Tandem post multas turbas delectum habuerunt Decemviri: verum non melius foris, quam domi Rempublicam gesserunt: cum & minus prospere sæpe adversus hostes pugnarent; & plurimi cives Decemvirorum adversarii clam e medio tollerentur ^f. Præter alia autem duo facinora invidiæ plenissima emicuerunt; quorum alterum in Urbe, alterum in expeditione patratum est. Nam Sicinium illum fortissimum prospeculatum ad locum castris capiendum missum a comitibus

a *Liv. L. III. cap. 39.* b *Dion. Hal. L. XI. cap. 11.*
 c *Ib. c. 19. sq.* d *Ibid. c. 18.* e *Ib. c. 22.* f *Ib. cap. 24.*

bus suis interfici curarunt, sparso rumore tanquam ab hostibus per insidias casus esset ^a. In Urbe Appium, cui Urbis tutela decreta erat, libido cepit *Virginiam* plebejam, sed ingenuam virginem stuprandi: itaque *Claudio* cuidam clienti suo negotium dat, ut eam, tanquam serua sua natam, in servitatem coram tribunali suo assereret. Nec mora, addictam Claudio puellam abducere jubet ^b. At quum fortissime se ei opponerent *P. Numitorius* puellæ avunculus, & sponsus *Scilius*, in posterum diem res differtur. Interea *Virginus* virginis pater citatis equis e castris accitur; licet collegis in castra scripsisset Appius, *ne Virginio comeatum darent* ^c. Sed jam prima luce profectus *Virginus* cum ingenti matronarum aliorumque advocatione filiam in forum deducit. At amens libidine Appius obstinato animo *vindicias secundum servitatem* decernit. Ibi indignatus *Virginus*, ubi nihil usquam auxilii vidit, venia Appii puellam, tanquam coram nutrice percontaturus, *quid hoc rei esset*, seducit; arreptoque a lanio cultro confodit, *hoc uno modo, quo posset, se filiam in libertatem vindicare* adjiciens: atque protinus, frustra comprehendi eum jubente Decemviro, in castra contendit cruore conspersus, & strictum telum gerens. Ibi in concione comilitonum calamitate sua exposita eorum auxilium exposcit. Sed cum multi reve-

rentia

^a *Ibid. c. 25. Liv. L. III. c. 43.* ^b *Ib. c. 45.* ^c *Ibid. cap. 47.*

rentia sacramenti militaris, quod sanctissimum Romanis habebatur, duces suos deserere non audent, Virginius docuit, eos nullo sacramento Decemviris obstringi, cum potestas eorum nullis plane legibus niteretur, quando annum Imperii Decemviralis tempus jamdudum præteriisset ^a. His rationibus persuasi milites sublatis signis in Urbem profecti sunt; & in Aventino castra posuerunt: ac postridie decem Tribunos militum, qui summæ rei præessent, crearunt. His postea alter exercitus, qui in Sabinis erat, auctore Icilio Numitorioque accessit ^b: & etiam sibi decem Tribunis creatis, se alteri exercitui junxit; ita ut penes hos viginti Tribunos jam rerum summa esset. Cumque tamen in Senatu contentionibus assiduis nihil transigeretur, plebs in sacrum montem trans Anienem fluvium transiit. Tum demum, cum Horatius & Valerius assidue Senatum hortarentur, Decemviros increparent, hi, *quando ita videretur, in potestate Patrum se futuros, affirmant: simul tamen rogantes, ut caveretur, ne suo sanguine ad supplicia patrum plebs assuesceret*. Tum Valerius Horatiusque ad plebem missi sunt: hisque a plebe, *facerent ut vellent*, permisum est ^c. Ergo Senatusconsultum est factum, *Ut Decemviri se primo quoque tempore abdicarent; Tribunique plebis crearentur*.

^a Dion. Hal. L. XI. c. 42. ^b Liv. L. III. cap. 51.
^c Ib. c. 54.

tur : & , ne cui secessio militum plebisque fraudi esset .

§. III. Creati inter alios sunt Tribuni pater, sponfus & avunculus Virginix; & mox Consules facti sunt, illi libertatis vindices Valerius Horatiusque . Hi statim leges centuriatis comitiis tulerunt ; ut quod *tributum plebes jussisset , Populum teneret ; cum antea Patres plebiscitis non tenerentur . Legem etiam alteram de magistratibus sine provocatione non creando sanxerunt . Tum quoque Tribunorum sacrosanctam potestatem nova sanctione firmarunt : additumque plebiscitum , ut qui plebem sine Tribunis reliquisset , quique magistratum sine provocatione creasset , tergo ac capite puniretur . Inde Virginius Appio diem dixit ; qui nequicquam Tribunos appellans a viatore arripitur . Atque ita ille ipse libertatis Populi oppressor (miras consideret quis humanarum rerum vices) ad Populum provocare coactus est ^a . Sed nihilominus in carcerem est coniectus ; ibique frustra pro eo deprecante patruo Claudio , sibi mortem conscivit : eundemque vitæ finem habuit Sp. Oppius Decemvir , qui collegam injuria grassantem non prohibuerat . Reliqui Decemviri exilii causa solum verterunt ; bonaque eorum publicata sunt ^b . Ita compositis rebus urbanis exercitus Consules eduxerunt : & Valerius quidem Aequos & Volscos egregio , sed difficili prælio vicit : Horatius vero Sabi-*

§. 3. Re-
stitutio
Reip. post
Decemvi-
ros .

a *Ib. c. 56.* b *Ib. c. 58. Dion. Hal. L. XI. c. 46.*

Sabinos etiam fudit, castrisque exiit. Cumque ipsis Senatus maligne triumphum negaret^a, quod plebi faventes Senatus potentiam imminuissent, (ea praesertim lege, qua plebiscitis universum Populum teneri sanxerant) & Decemviros absque causae dictione Tribunis prodidissent, hi primi, invito Senatu, jussu populi triumpharunt.

§. 4. Nova turba :
nova bella.

§. IV. A. U. 305. Ipsi novem Tribuni plebis contra libertatem conspirarunt, eosdem Tribunos reficere in animo habentes, cum etiam Consulibus magistratum continuare permitterent, quo sua cupiditas minus emereret^b. Sed cum fors comitiorum *M. Duillio* viro prudenti evenisset, Consulesque ejus rogatu respondissent, *se novos Consules creaturos*, quinque hic novos Tribunos creavit; cum alii candidati justum suffragiorum numerum exple-re non possent, quod novem collegae Duillii aperte peterent. Novi Tribuni plebis in cooptandis collegis patrum voluntatem foverunt; duobus etiam consularibus viris assumptis. Verum hac occasione *L. Trebonius* Tribunus plebis legem tulit, *ut qui plebem Romanam Tribunos plebei rogaret, is usque eo rogaret, dum decem Tribunos plebei faceret*. Ipse Trebonius ab insectandis patribus *Asperis* cognomen tulit^c. A. U. 307. discordiis patrum & plebis illecti Aequi & Volsci ad ipsa Urbis mœnia populabundi accesserunt:

A. U. 307.

^a Dion. lb. 49. ^b Liv. L. III. c. 67. ^c Liv. L. III. c. 65.

ferunt: sed cum ne sic quidem plebeji ad nomina militiae danda permoverentur gravissima oratione a Quinctio Consule castigati ita flexi sunt, ut promptissime delectus haberetur: quo facto Consules educto exercitu hostes gravissimo praelio vicerunt.

§. V. Victoriā honeste de hostibus relata a turpe domi de finibus sociorum iudicium Populi deformavit. Iudices capti Romani de agro, de quo Aricini & Ardeates saepe bello certaverant, eum *P. Scaptio* quodam sene decrepito auctore, qui eum agrum Coriolorum fuisse, captisque Coriolis jure belli Romanorum factum fuisse dicebat, sibi adjudicarunt.

Hoc etiam anno, si *Tacito* b credimus, Quæstores primum comitiis a Populo creari cœperunt; cum antea ab ipsis Consulibus crearentur.

§. 5. Turpis Rom. rapacitas.

CAPUT QUARTUM.

*De institutione Tribunorum militarium
Consulari potestate.*

A. U. 308.
Per. Jur.
4269. A.
C. 444.

ANno Urbis 308. semina novorum motuum, & , qui diutissime Republicam afflixerunt, provenire cœperunt; & quidem duplicia. Primo *C. Canulejus* Tribunus plebis legem promulgavit c, ut Populo potestas esset, seu de plebe, seu de Patribus vellet, Consules faciendi,

§. I. Initia contentio-
num de
communi-
cando cum
plebe con-
sulatu.

a *Ib. c. 71.* b *Ann. XI. c. 22.* c *Liv. L. IV. c. 1.*

ciendi. Tum item alteram, *ut connubio-
rum communio plebi ac patribus esset*; quam
communione sustulerant Decemviri. Et
de connubiis quidem vicit Canulejus ^a.
Sed cum Consulatus communicationi ve-
hementer Senatus adversaretur, atque ita
frustra protraheretur ^b tempus, nuncia-
tum est bellum ab Æquis, Volscis, Ve-
jentibus & Ardeatibus parari: Tribuni
vero, nisi Senatusconsultum de commu-
nicando cum plebe Consulatu fieret, di-
lectum se impedituros esse minabantur.
Itaque, cum optimates concilium suorum
convocassent, ex C. Claudii sententia pla-
cuit, ut sex vel octo Tribuni militum
Consulari potestate (de eo numero vide-
bimus postea) crearentur; isque honor
æque plebejis ac patriciis pateret. Ergo
A. U. 309. A. U. 309. status civitatis iterum est mu-
tatus: & pro Consulibus tres duntaxat
Tribuni militum creati sunt; iique omnes
patricii; cum Populus esset contentus,
quod plebejorum ratio in comitiis habita
fuisset. Atque ita hic Magistratus uni-
cum per multos annos remedium fuit
tuendæ contra plebem Consularis digni-
tatis: iisque annis, prout vel plebs, vel
Patres contentionibus prævaluissent, vel
Consules, vel Tribuni militum creati
sunt. Iis hoc nomen inditum est, quia
inter plebejos maxime eminebant, qui
Tribuni militum in castris fuissent. No-
men hujus magistratus per aliquot annos
in

^a *l. c. 6.* ^b *Dion. Hal. L. XI. c. 54.*

in Republica auditum fuit, donec A. U. 387. primus Consul e plebe crearetur; ut suo loco dicemus. Verum hoc A. 309. qui creati erant Tribuni militum tertio mense postquam honorem inierant augurum decreto magistratu abierunt ^a, tanquam vitio creati essent, quod *C. Curius*, qui comitiis eorum præfuerat, parum recte *tabernaculum cepisse* diceretur. Sed hæ patriciorum erant artes, qui soli auspicia habebant; aut potius pro lubitu ea ementiebantur. Ergo in horum locum Consules suffecti sunt. Anno 310. & etiam sæpius postea Consules iterum sunt facti, cum & plebs patriciis, seu hunc, seu illum delatura honorem frustra certare supersederet; & principes tamen plebis ea comitia haberi mallerent, quibus non haberetur ratio sui, quam quibus ut indigni præterirentur. Eodem anno nova *Censurum* & ingens dignitas in Republica emerfit. Cum enim per septemdecim annos Census in Republica actus non fuisset; neque Consulibus per frequentia bella otium esset id negotium agere, propriis huic rei magistratus creati sunt: & a *cen-sendo* *Censores* dicti. Interea legati ab optimatibus Ardeatium Romam venerunt auxilia adversus plebem suam, quæ urbem obsederat, orantes ^b. Seditio exorta ibi fuerat causa virginis plebejæ: quam cum duo juvenes peterent, alter nobilis, alter plebejus, ille matris, hic tutorum iudicio

G supe-

A. U. 310.

^a Liv IV. c. 7. ^b Ib. c. 9.

superior erat. Magistratus quidem secundum parentem pronunciavit : sed plebs virginem e domo parentis rapuit ; ita ut praelium atrox fieret : quo pulsa ex Urbe plebes agros optimatum vastabat ; evocabatque Volscos ad obsidendam Ardeam . At ipsi Volsci a *Gegano* Consule unius noctis opere firmiore munimento circumvallantur , quam quo ipsi Ardeam cinxerant : Ita ut a postridie dedito Imperatore suo , & traditis armis sub jugum missi abire cogerentur . Ita a Consule seditio Ardeatium est composita , principibus ejus motus securi percussis .

§. 2. Seditio Sp. Malii.

A. U. 314.

§. II. Anno Urbis 313. cum dira fame Romani premerentur petente plebe *L. Minucius Augurinus* ^b creatur Præfectus annonæ . At nulla ratione annonam ita laxare potuit , quin multi ex plebe omni spe amissa capitibus obvolutis se in Tiberim præcipitaverint . Itaque *Sp. Malius* Eques Romanus prædives ea occasione usus de regno consilia agitare cœpit : Verum *Minucius* , cum eandem curationem publice ageret , rem facile comperit , comperitamque ad Senatum defert . Ergo Dictator regni opprimendi & seditionis sedande causa dicitur senex *L. Quintius Cincinnatus* , idem qui in priore Dictatura Æquos sub jugum miserat . Hic *C. Servilium Ahalam* Magistrum Equitum dixit . Cum autem *Mælius* fidem plebis Romanæ imploraret , opprimi se consensu Patrum ,
quod

a *Ib. c. 10.* b *Ib. c. 12.*

quod plebi benigne fecisset, dictitans, Servilius eum assecutus obtruncat, laudante facinus Dictatore. Mælii bona publicata sunt: domus jussu Dictatoris diruta^a, ut monumentum esset oppressæ nefariæ spei, id *Æquimelium* appellatum est. Anno quidem Urbis 317. alter *Spurius Mælius* Tribunus plebei Minucio ob hanc rem diem dixit; & rogationem de publicandis bonis Servilii Ahalæ tulit: sed quæ vana ad Populum fuere.

§ 3. Anno Urbis 315. Fidenates a Romanis ad *Lartem Tolumnium* Vejentium Regem defecerunt, legatis etiam Romanorum instinctu Tolumnii interfectis, (quorum statuæ in rostris positæ sunt, Cic. *Phil* 9, c. 2.) ut ita spe veniæ præcisa firmiori fœdere Tolumnio jungerentur. Et satis quidem bene res gessit *L. Sergius* Consul, ita ut *Fidenatis* etiam cognomen ex eo bello reportaret^b. Veruntamen tantum bellum fuit ut Senatus *Mam. Æmilium* Dictatorem dici juberet; præsertim cum etiam Falisci auxilio Vejenti-
 bus venissent. Prælio commisso *A. Cornelius Cossus*^c Tribunus militum Regem Tolumnium singulari prælio vicit; spoliaque opima altera a Romulo Jovi Feretrio tulit: unde patet, spolia opima etiam fuisse dicta, quæ aliquis ex minoribus ducibus duci hostium in acie detraxisset; ut docet etiam non sine laudis præfatione in his literis nominandus Jacobus

§. 3. Rur-
sus bella
cum Vej.
tibus, F.
denatis,
Cic.

A. U. 316

G 2

bus

^a Liv. L. IV. c. 16. ^b Liv. Ib. c. 18. ^c Ib. c. 19.

- A. U. 318. bus Perizonius nunc fatus functus^a. A. U. 318. Fidenates cum Vejentibus in agrum Romanum populabundi descendunt, dum pestilentia affligerentur Romani. Contra eos Dictator dicitur *Q. Servilius Priscus*; qui primum Etruscas legiones collatis signis fudit^b; mox urbem Fidenas cuniculis actis cepit, unde, ut vidimus, *Fidenas* etiam ipse est dictus. Hac urbe capta in Etruria trepidatum est: cumque inde magnus tumultus imminere videretur, Dictator iterum dictus est Mam. A. U. 319. *Æmilius*. Verum cum reliquæ civitates Vejentibus auxilia negassent, Dictator c, ut tamen insigne aliquod Dictaturæ suæ exstaret monumentum, legem tulit, „ ut Censura pro quinquennali annua „ tantum & semestris esset. “ Quod ægre passi Censores Mamercum tribu motum octuplicato censu ærarium fecerunt. Magni momenti non est, sed tamen notatu dignum, quod A. U. 321. Tribuni plebis legem promulgaverint, *ne cui album in vestimentum addere liceret*^d; indignati, quod, cum per tot annos Tribuni militum consulari potestate crearentur, nulli unquam plebejo ad eum honorem aditus fuisset. Anno tamen sequente cum tumultus rursus ab *Æquis* & *Volscis* nunciaretur, Senatui Dictatorem dici placuit. Sed cum Consules, quorum potestas

^a Vid. *Periz. anim. Hist. c. 7. p. 252.*

^b *Liv. IV. capit. 22.* ^c *Ib. capit. 24.* ^d *Ibid. capit. 25.*

stas per Dictaturam cessabat, hoc facere recusarent, Q. Servilius Priscus nomine Senatus Tribunos appellavit, ut pro potestate sua Consules Dictatorem dicere cogerent: nec Tribuni hanc occasionem augendæ potestatis neglexerunt. Ergo T. Quinctius Consul Dictatorem dixit socerum suum A. Postumium Tubertum, severissimi imperii virum; qui difficillimo prælio, quo ipse & duo legati graviter vulnerati sunt, Consulique Quinctio brachium abscissum est, hostes vicit. *Diodorus Siculus L. XII.* & *Valerius Maximus L. V. c. 4. ex. 2.* item *Gellius noctium Att L. XVII. c. ult.* huic historiæ addunt, Postumium Dictatorem filium suum, quod injussu suo præsidio decedens cum hoste pugnasset, licet victorem, securi percussisse. Id Livius negat a, quia non sit verisimile T. Manlio, qui postea filium tali de causa securi percussit, Imperiosi cognomen inditum fuisse, & Manliana Imperia pro severissimis fuisse dicta, Postumium nulla tristi nota fuisse insignitum. Verum Cl. Perizonius *animadv. Hist. c. VIII. p. 350.* probat T. Manlii patri Lucio id cognomen jam fuisse inditum ob sævitiam in agendo dilectu adhibitam ex Livii *L. VII. cap. 3. & 4.* Hinc per aliquod tempus Romanis otium ubique fere fuit. At A. U. 325. cum Veientes & Fidenates in agrum Romanum excursiones fecissent, Fidenatibus quidem, ut in fide retinerentur, cog-

a Liv. L. IV. c. 29.

lonorum numerus est additus ; in Vejentibus vero, quo minus exercitus duceretur, aquarum præ siccitate summa penuria, & ortis inde morbis est prohibitum: qua etiam occasione proni ad superstitionem Romanorum animi variam eam & peregrinam in Urbem induxerunt; ita ut ædilibus negotium daretur, *animadvertent, ne qui, nisi Romani, Dii, neu quo alio more quam patrio colerentur*^a: tamen *Pighius in Annalibus* ad hunc annum spolia opima a Cossio relata refert; quod in consulatu Cossii ea relata esse putet. A. U. 327. ex quatuor Tribunis Consulari potestate tres Vejos profecti sunt: verum cum quisque ad sua consilia tenderet, aliquid cladis acceperunt: ita ut Tribunorum pertæsa civitas Dictatorem posceret: nec obtuit Mam. Æmilio censoria nota, quin tertium Dictator diceretur. Transtulerant Vejentes bellum Fidenas, cum Fidenates novorum colonorum cæde arma sua imbuissent; ita ut ingens terror Romæ esset exortus. At Dictator intrepide aggressus est hostes; nihilque moratus, quod tacibus accensis multitudo Fidenatum in hostem rueret^b, eorum urbem castraque vi capit ac diripit; cumque triumphasset die decimosexto se magistratu abdicat. Anno sequente Vejentibus annorum viginti induciæ sunt datæ.

§. 4. *Bella cum Volsis*

§. IV. A. U. 330. imprudentia & nimia fiducia *Sempronii* Consulis male ad-

ver-

^a *Ib. c. 30.* ^b *Liv. L. IV. c. 33.*

versus Volscos pugnatum est ^a: sed fortitudine *Sex. Tempanii* equitum decurionis exercitus servatus fuit; idemque, cum Tribuni hac occasione usi in *Sempronium* inveherentur, & *Tempanium* ad testimonium dicendum evocarent, prudenti oratione cum ingenti laude, non virtutis magis, quam moderationis, hanc culpam a Consule amolitus est, moderationisque pretium in annum sequentem Tribunatum plebis tulit ^b, cumque modestissime gessit. Eodem anno cum etiam *Hortensius* Tribunus plebis *Sempronio* diem dixisset, quatuorque collegæ *Hortensii* pro *Sempronio* intercederent, vestemque se cum reo mutaturos esse dixissent, ab accusatione destitit.

Ætatis
A. U. 330.

A. U. 332. Cum duobus adhuc *Quæstoribus*, qui *Consulibus* ad munia belli præsto essent, opus esse videretur, petierunt quidem eam dignitatem aliquot plebeij; sed obtinere non potuerunt, quin, quorum patres avosque *Consules* viderat *Populus*, illi reliquis præferrentur ^c, indignantibus maxime *Tribunis plebis*, & iram suam in *Sempronium* effundentibus, qui acerrime actionibus *Tribunorum* de agris dividendis restiterat; & jam quindecim millibus æris damnatus fuit. A. U. 334. *Servorum* ^d de Urbe incendenda, atque occupanda arce conspiratio detecta est: *Lavicanique* (*Labi-cum*, vel *Lavicum* Latii veteris urbs fuit)

A. U. 332.

G 4

novi

^a It. c. 37. ^b Ib. c. 42. ^c Ib. c. 44. ^d Ib. c. 45.

novi hostes facti per discordiam Tribunorum militum aliquid cladis Romanis intulerunt : sed creatus iterum Dictator Q. Servilius Priscus Æquos Lavicanosque vicit : horumque oppidum cepit ac diripui^a. Senatus autem, ut Tribunis plebis gratiam populi præriperet agrum Lavicanum plebi dividendum censuit : mille & quingenti coloni eo sunt missi. His tamen non contenti Tribuni plebis aliis & iniquis legibus agrariis civitatem agitarunt^b : donec Patres sex eorum collegio ad intercessionem comparassent, consilio utili & jam antea notato. Eadem ratione discussa est rogatio L. Sextii tribuni plebis, ut *Volæ* quoque, quam urbem ab Æquis modo ceperant Romani, coloni mitterentur. Sed anno sequente *Volæ* ab Æquis receptæ sunt : bellumque adversus Æquos M. Postumio *Regillensi* Tribuno militum consulari potestate permissum est. Hic cum inter *Volæ* oppugnationem, prædam militis fore edixisset, oppido capto fidem mutavit. Nec contentus ea levitate, cum idem Tribunus Sextius, se agrum etiam *Volanum* iis, qui eum ceperant, divisurum esse dixisset, *malum militibus suis nisi quiescerent*, minitari ausus est. Hinc seditione orta Quæstor Postumii vulneratus est. Postumius vero seditionem cohibiturus acerbis quæstionibus, crudelibusque suppliciis asperiora omnia fecit ; ita ut tandem

^a c. 47. ^b *ib.* c. 48.

dem eo indignatio eruperit, ut Tribunus militum ab exercitu suo lapidibus cooperiretur: quod facinus anno sequente, sed, moderatione Consulum, paucorum supplicio vindicatum est ^a. Verum omnino plebis animos delinire potuisse videntur Consules si Volani agri divisionem plebi objecissent; qui mox paucis, ut cetera, prædæ erat futurus. Fuissetque seditio annis sequentibus concitata, nisi pestilentia & inde orta fames eam prohibuissent; quo tamen malo plurimorum morbis, perpaucis funeribus defuncta est civitas: & tanta etiamnum A. U. 343. penuria A. U. 343. fuit, ut *Trebio* Ædili plebis, qui assibus Populo frumentum præstiterat statuæ in Capitolio & Palatio ponerentur; ipseque demum mortuus Populi humeris portatus in rogam est ^b. A. U. 344 cum arce *Carventana* ab hostibus capta nihilominus *Mænius* Tribunus plebis legis agrariæ lator delectum impediret, *C. Valerius* Consul novem Tribunorum plebis decreto armatus, postquam paucis Tribunum appellantis *collum torssisset* ^c, hoc est, vi eos collo apprehensos ad parendum coegisset, metu ceteros, ut sacramento dicerent, subegit. Idem arce *Carventana* recepta prædæ quod erat in ærarium redegit; quod exercitus militiam abnuisset. Cumque vererentur Patres, ne hinc offensus Populus, *Mænio* locum inter Tribunos militares daret, consularia comitia sunt

^a *Ib. c. 51.* ^b *Plin. H. N. XVIII. c. 3.* ^c *Liv. L. IV. cap. 51.*

A. U. 344.

funt habita: cujus rei dolorem quæstoriiis comitiis ulta est plebes tres plebejos clarissimarum familiarum juvenibus præferendo; auctoribus potissimum *Iciliis* ; ex qua infensissima patriciis gente tres eo anno Tribuni plebis erant: Ingentem hanc victoriam plebs habuit; ita ad Consulatum ac triumphos locum sibi patefactum reputans. Nec eo contenti Tribuni plebis, cum mira opportunitate Volsci Æquique bellum movissent ^a, delectum impediendorem eo deduxerunt, ut Senatusconsultum fieret de Tribunis militaribus anno sequente creandis, in quorum comitiis ratio plebis haberetur. Sed & tunc tres patricii creati sunt; solerti patriciorum consilio, quod turbam indignorum candidatorum dignis intermisceri curassent; quorum tædio Populus a plebejis fuerat aversus^b. Cum autem tumultu majore, quam res erat, bellum nunciaretur Senatusque Dictatorem dici jussisset, duobus Tribunis militum nequicquam contra tendentibus, tertius *Ahala Servilius P. Cornelium Cossum* Dictatorem dixit, ipse ab eo Magister equitum creatus. Hostes facili prælio sunt victi: Is annus insigne specimen moderationis Romanæ præbuit ^c: Cum enim Vejentes legatione missa a Senatu postulassent, ne res ab iis repeterentur, quia discordia intestina laborarent, concessum hoc ipsis fuit. At in Volscis, quod tardius Senatus præsidio *Verrugine* obsesso succurrisset,

A. U. 345.

^a Liv. L. IV. c. 53. ^b Ib. c. 56. ^c Ib. c. 58. *omnino.*

risset, accepta clades fuit. A. U. 347. *Anxur* Volscorum oppidum expugnatum, & militibus diripiendum datum est; quæ res primum plebem patribus conciliavit. Ei mox accessit beneficium a Senatu a decernente, ut *stipendium miles de publico acciperet*, cum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset. Gratissimum hoc plebi fuit, nequicquam liberalitatem patrum in pejorem partem detorquentibus Tribunis. Eodem anno Veiens bellum motum est ob superbum responsum legatis res repetentibus datum: Sed anno demum sequente obsideri cœpti sunt Veij; eaque obsidio in decimum annum traxit. *Artena* etiam Volscorum oppidum hoc anno servi proditione captum est b. Servo præter libertatem, duarum familiarum bona in præmium data: quod ceteræ Romanorum magnanimitati non nimis congruum fuisse videtur.

§. 5. Anno Urbis 350. octo Tribunos militum consulari potestate creatos fuisse dicit Livius, Censurum, qui eo anno fuerunt; (ut ex Fastis Capitolinis patet,) nomina per incuriam iis adnumerans. Vid. Cl. Perizon. anim. Hist. c. 2. Quicquid ejus rei sit, ut obsidio Vejorum acrius continuaretur, Tribuni exercitum sub pellibus hyemare coegerunt, novo Romano militi more c. Nec occasione defuerunt Tribuni plebis criminando, quasi ad vexandam plebem unice hoc facerent.

§. 5. Bellum cum Vejentibus A. U. 350.

a *Ibid.* c. 60. b *Ibid.* c. 61. c *Liv. L. V. c. 2.*

cerent. Sed *Appius Claudius* Tribunus militum a collegis ad opprimendas seditiones tribunicias in Urbe relictus gravi & proluxa oratione Tribunis plebis respondit, plebemque in suas partes pertraxit ^a. Cumque eodem tempore clades ad Vejos nocturna hostium eruptione accepta nunciaretur, & ingens inde omnibus moestitia esset injecta, repente quibus census equester erat, equi publici non erant adsignati, Senatui, *equis se suis stipendia facturos* promiserunt ^b. Eo exemplo permota quoque plebs *operam Reipublica extra ordinem* pollicetur: & si *Vejos ducatur, priusquam capta urbe inde redituram esse*, negat. Ita summo patrum gaudio grates plebi actæ: stipendia voluntariis etiam peditum decreta. *Equites* quidem tum *primum equis merere* cœperunt: atque ita alacriter quæ ad Vejos amissa fuerant restituta sunt. Anno sequente præsidium Anxure negligentius agens a Volscis oppressum est, nec melius ad Vejos discordia ducum res gestæ sunt: nam cum *Capenates* & *Falisci* novi hostes accessissent, *Manique Sergii* Tribuni militum castra aggredierentur, *Virginus*, qui alteris castris præerat, auxilium, nisi rogatus, collegæ ferre noluit: huiusque tanta fuit pertinacia, ut vinci ab hoste, quam vincere per civem mallet. Ita magna clade accepta coacti sunt Tribuni etiam ante justum comitiorum tempus abdi-

A. U. 351.

^a *Ibid.* c. 37. ^b *Vid. Grev. præf. ad T. I. Ant. Rom. & Schelium not. in Polyb. c. 4.*

abdicare: creatique alii Tribuni militum A. U. 352.
 multiplex bellum eodem tempore cum
 Vejentibus, cum Faliscis, cum Volscis
 gesserunt: cum interea Tribuni plebis ob
 collationem stipendii, quæ turbutorum
 pensionem necessariam reddebat, tribulen-
 tis concionibus civitatem agitarent^a. At-
 que ita tandem effecerunt, ut A. U. 353.
 usurpandi juris causa unus ex plebe P. A. U. 353.
Licinius Calvus Tribunus militum con-
 sulari potestate crearetur: ita demum de
 tributo impediendo Senatui remissum est.
 Cumque placuisset Licinius in magistra-
 tus gestione, anno sequente de sex Tribu-
 nis militum quinque plebeji facti sunt;
 ita ut jam Senatui prope major comitio-
 rum, quam belli cura esset, cum non
 tantum communicatum cum plebe, sed
 prope amissum summum honorem cerne-
 ret. Itaque religionem etiam plebi incu-
 tere conati sunt, quod priore anno into-
 leranda hyems fuisset; proximo etiam pe-
 stilentia agris Urbique illata. Ergo A. U.
 355. omnes patricii creati sunt. Tum ve- A. U. 355.
 ro inter multa alia prodigia, quæ quoti-
 die nunciabantur, maxime animos tenuit,
 quod lacus in nemore Albano sine ulla
 causa perspicua in altitudinem insolitam
 crevisset^b. Quidnam eo portenderetur
 sciscitatum *Delphos* oratores missi sunt:
 sed interim senior quidam Vejens vatici-
 natus est, *nunquam Vejis potiturum Ro-
 manum, priusquam ex lacu Albano aqua
 emissa.*

^a Liv. L. V. c. II. ^b Liv. lb. c. I 5.

A.U. 357.

emissa foret. Quod statim Romanis innotuit: (jam enim per longinquitatem belli sermonum commercium factum erat) ergo juvenis prævalidus ex statione Romanorum colloquii specie senem elicuit; inque omnium conspectu raptum ad Imperatorem perduxit. Ergo anno sequente, cum legati sortem oraculi responso vatis congruentem attulissent, senex ad procurationem prodigii Albani, Deosque rite placandos est adhibitus. Cumque præterea ex ambagibus oraculi Tribunos militum vitio creatos esse colligerent, illi quidem abdicarunt; sed in annum sequentem Tribuni militum creati sunt omnes ex plebe ^a. Verum dum duo ex illis majore animo, quam consilio rem gerunt, in insidias præcipitaverunt; unde ingenti terrore Romæ orto Dictator dictus est fatalis Dux ad excidium Vejorum servandæque patriæ *M. Furius Camillus*: cum quo repente omnia mutata sunt. Nam restituta disciplina, novoque exercitu conscripto, summa ratione consilioque omnia egit; fortuna etiam, ut fit, secuta. Inde exercitu ad Vejos ducto cuniculum in arcem hostium agere cœpit ^b. Cum autem jam victoriæ certus esset, Senatam consuluit quid de præda fieri vellet. Placuit edici, *ad prædam Vejentem, quibus videretur, in castra ad Dictatorem proficiscerentur.* Ergo per cuniculum in urbem erumpunt Romani: atque ita oppidum

^a *Ib. c. 18.* ^b *Liv. L. V. c. 20.*

pidum Etrusci nominis opulentissimum, cum decem æstates hyemesque continuas circumfessum fuisset, expugnant. Maximum inde Romæ gaudium fuit; ita ut in quatrimum supplicationes, quot dierum nullo ante bello, Senatus decreverit. Triumphavit Camillus currum equis albis juncto ^a, quod parum humanum fuit visum; cum Jovis & Solis currus albis equis trahi dicerentur. Invidiæ ergo ingenti hæc res ipsi fuit: cui accessit, quod decimam partem prædæ Vejentanæ in publicum conferre omnes juberentur: ut ex ea donum Apollini, cui decimam de præda voverat Camillus, fieret. Cumque etiam urbs & ager Vejentium voto contineri sacerdotibus fuisset visum ^b, placuit, ut in æstimationem ea venirent: atque cum ita pecunia ad eam rem ærario deesset, matronæ aurum & omnia ornamenta sua eo contulerunt. Agitatum etiam fuit a Tribunis, latore ejus legis *T. Sici- nio Dentato*, „ ut quoniam Veji urbs, a- „ gerque Vejentanus, urbe agroque Ro- „ mano ampliores, uberioresque essent, „ plebis Senatusque parti habitanda da- „ rentur. „ Quæ res constantia & forti- tudine principum Senatus, qui se identi- dem plebi occidendos offerebant, fuit discussa.

§. 6. A. U. 359. Faliscos M. Furius Camillus obsedit: & diuturnus labor fore videbatur ^c, cum istis temporibus om- nibus

§. 7. Ca-
milli probi-
tas, &c.
A. U. 359.

^a *Ib. c. 23. Plut. Camillo p. m. 132.* ^b *Ibid. c. 25.*
^c *Liv. IV c. 26.*

nibus bellicis machinis nondum inventis ;
 com meatum intercludendo maxime obfes-
 sas urbes expugnare cogerentur. Sed com-
 modum evenit ; ut , pro more docentium
 apud veteres ; magister liberos princi-
 pum erudiens eos ad ambulandum sæpius
 educeret ; atque sensim longius progre-
 diendo eos tandem perduceret in ipsa Ro-
 manorum castra ; ut ita eo pignore Ro-
 manis tradito puerorum parentes etiam
 urbem suam tradere cogerentur : sed sce-
 lesti hominis perfidiam detestatus Camil-
 lus denudatum eum , manibus post ter-
 gum religatis , reducendum & virgis ver-
 berandum pueris tradidit : Hac Camilli
 probitate moti Falisci se Romanis de-
 dunt. In Æquis eodem anno ambigue bel-
 latum est. Et de lege , quam Sicinius de
 transferenda Vejos populi parte promul-
 gaverat , contentionibus certatum ; ut et-
 iam anno sequente , quo post quintum
 decimum annum rursus Consules creati
 fuerant ^a ; sed licet tertium reelectus esset
 A. U. 360. Tribunus plebis Sicinius , lex ejus , anni-
 tentibus summopere Camillo auctore ,
 patribus , perlata non est : verum deli-
 niendæ plebe agri Vejentani septena juge-
 A. U. 362. ra ipsi divisa sunt , A. U. 362. cum pes-
 stilentia in Romano agro ex siccitate ni-
 miisque caloribus esset orta , ut copia ma-
 gistratum Reipublicæ esset , si cui eo-
 rum incommoda fuisset valetudo , sex
 Tribuni militum consulari potestate crea-
 ti sunt

^a *Ib. c. 29.*

ti sunt, qui levia cum finitimis bella gesserunt. Sed majoris momenti est, quod eo anno Camillus divisæ inique prædæ Vejentanæ accusatus in exilium abiit ^a, Deos precatus, si innoxio sibi ea injuria fieret, primo quoque tempore desiderium sui civitati ingrata facerent: absens quindecim millibus gravis æris damnatur.

CAPUT SEXTUM.

De bello Gallico, & capta a Gallis Urbe.

A. U. 263.
Per. Jul.
4324.

§. I. **R**egnante Romæ Tarquinio Prisco *Ambigatus Biturigum*, & totius *Celticæ* Rex ^b exonerare prægravante hominum turba regnum cupiens *Bellovesum* ac *Sigovesum* sororis filios, hunc in saltus *Hercinios*; illum in multo lætiores *Italia* misit. Qui *Taurino* saltu *Alpe* transgressus in *Insubria* confedit, urbemque ibi *Mediolanum* condidit. Hunc alii atque alii subinde secuti omnem agrum inter *Padum* & *Alpes* non tantum occuparunt; sed etiam *Pado* trajecto *Etruscos* *Umbrosque* agro pepulerunt. Adversus eos *Clusini*, quorum urbs ad *Clanum* fluvium *Porfenæ* quondam regis fuit, auxilium a *Senatu* petierunt. De auxilio negatum est: sed legati sunt missi tres *M. Fabii Ambusti* filii, qui cum *Gallis* agerent, ne socios *Pop. Rom.* opprimerent.

§. I. De adventu Gallorum in Italiam.

H gnare

a *Ib. c. 32.* b *Liv. V. c. 34. sq.*

gnare vellent. Iis fatis benigne a Gallis responsum est, se agrorum egentes petere partem agrorum, quam latius, quam colere possent, possidebant Clusini. Sed cum ferociter utrimque ageretur, accensis animis ad arma discurretur. Ibi contra jus gentium legati Romanorum in prima acie adversus Gallos, & fortiter quidem, pugnarunt. Hinc merito irati Galli, omissa pugna, legatos Romam mittunt, postulatum, ut pro jure gentium violato Fabii dederentur. Verum & apud Senatum & apud populum tantum ambitio, gratia & opes Fabiorum valuerunt, ut quorum de pœna agebatur, Tribuni militum Consulari potestate in annum insequentem crearentur. Ea injuria accensi Galli confestim signis convulsis citato agmine Romam contendunt^a, Tribunis interim, quorum temeritate bellum contractum erat, summa negligentia rem militarem curantibus. Ægre tandem, velut tumultuario exercitu raptim ducto, ad undecimum lapidem, qua *Allia* fluvius Tiberino amni miscetur, Gallis occursum est. Sed eadem temeritate, eodem divinarum humanarumque rerum contemptu omnia sunt gesta^b. Pugnatum est xv. Kal. Septembres: diesque ille a loco pugnae *Alliensis* est dictus; & infaustissimus deinceps est habitus; maxime cum olim trecenti Fabii ad Cremeram eodem die cæsi fuissent. Maxima tamen pars
Ro-

^a *Ib. c. 37.* ^b *Ib. c. 38.*

Romanorum incolumis Vejos perfugit ; reliqui Romam petiere tanto pavore, ut ne clausis quidem portis Urbis in arcem confugerent.

§. II. Galli miraculo victoriæ suæ ob-
 stupefacti, velut ignari quid accidisset, insidiasque metuentes sub occasum de-
 mum solis ad Urbem perveniunt: sed et-
 iam ibi, cum Equites prægressi nuncia-
 sent, nullas portas esse clausas, nullam
 stationem pro portis excubare, non ar-
 matos esse in muris noctem veriti, ante
 Urbem confederunt. Sequenti luce signa
 portis illata sunt. Sed interim placuerat
 Romanis, ut juvenus militaris cum con-
 jugibus ac liberis, senatusque robore in
 arcem Capitoliumque conscenderent, ar-
 mis & frumento eo collatis. Sacra cum
 flamine sacerdotibusque Vestalibus Cære
 in Etruriam sunt missa. Seniorum con-
 sularium, triumphaliumque turba, ne
 oneri obsessis esset, domos regressa, insi-
 gnibus virtutis, aut honoris, quæ cui-
 que propria, induti, fellisque curulibus
 medio ædium suarum sedentes, obstinato
 ad mortem animo adventum hostium
 expectabant ^a. Postridie Galli patente
 porta *Collina* Urbem ingressi primo qui-
 dem illos in vestibulo ædium suarum se-
 dentes viros tanquam Diis simillimos
 (tantam majestatem vultus gravitasque
 oris præ se ferebat) venerabundi intue-
 bantur. At mox unus ex his senibus *M.*

§. 2. Urbis
 a Galis
 capta.
 A. U. 363.

H 2

Pa-

^a Liv. L. V. c. 47.

Papirius dicitur Gallo barbam suam honoris ergo demulcenti scipione eburneo in caput incusso iram movisse, atque inde initio cædis orto ceteros in sedibus suis fuisse trucidatos. Hinc nulli mortalium parcitum est: Urbs direpta: tectis ignis injectus. Nequaquam tamen Romanis, qui arcem tenebant, hæ re- rum suarum clade animus fractus est. Ita ut Galli a, cum viderent, eos ad de- ditionem animos flexuros non esse, nisi vis adhiberetur, arcem summo conatu oppugnaverunt; sed tanta strage & rui- na repulsi sunt, ut nunquam postea, nec pars nec universi tale pugnae genus ten- taverint. Igitur diviso exercitu, partim, ut frumentum suppeteret, per finitimos populos prædari placuit, partim obside- re arcem. Prædantes Gallos fortuna ipsa Ardeam duxit; ubi ab exule Camillo magna strage affecti sunt: nec minore fortuna Tuscos etiam Romanum agrum incurrentes, & Vejorum oppugnationem animo agitantibus *Cædicius* centurio iterata pugna superat b. Et in dies Vejis & ani- mi & vires crescebant; non Romanis tantum, sed etiam ex Latio voluntariis eo confluentibus. Placuit itaque ab Ar- dea Camillum acciri; consulto tamen an- te Senatu, qui Romæ erat, ne quid mi- nus conveniens legibus ac jure actum vi- deretur. Factum est hoc per juvenem *Pontium Cominium*, qui magno suo peri- culo

a *Il. c.* 43. b *Liv. L. V. c.* 45.

culo in Capitolium evasit : acceptoque inde Senatus decreto de Camillo cūriatis comitiis ab exilio revocando, jussuque populi Dictatorem cum dicendo, incolumis Vejos rediit. Interim Galli nocte quadam sublustri^a arcem, non animadvertentibus custodibus, cepissent, nisi *anser** Junoni sacri clangore alarumque crepitu *M. Manlium* excitassent : unde postea semper anseres publice in Capitolio nutriti sunt, Plin. H. N. L. X. c. 22. Cic. *pro Rosc. Amer.* c. 20. Mulieres etiam ex capillis suis tormenta fecerunt ; unde ædes Veneri *Calvæ* est consecrata. *Lactant.* L. I. c. 20. ejusque Manlii potissimum fortitudine repulsi sunt Galli. Sed jam ultra fames ferri non poterat, (septimus enim jam mensis erat, quo Capitolinus exercitus obsidebatur) & Galli etiam fame ac pestilentia urgebantur. Ergo induciis factis colloquia permissu Imperatorum haberi cœperunt, jactantibus non obscure Gallis, haud magna mercede se adduci posse, ut obsidionem relinquunt : ita mille pondo auri recessus eorum redimitur.

§. III. Sed Galli insolentia elati non tantum iniqua attulerunt pondera : verum etiam, recusante, qui aderat Tribuno, insolens *Brennus* (Gallorum regulo hoc nomen erat) gladium ponderi addi-

H 3 dit,

§. 3. Urbs
^a Camillo
liberata.

^a *Ibid.* c. 42.

* *Lucret.* IV. v. 677. *Virg. Æn.* VIII. v. 655. *Quid.* *Fast.* I. v. 453. *Propert.* III. 2. v. 12.

dit, vocemque Romanis intolerandam; *Vae victis esse*^a. Dum autem per hanc altercationem nondum omne aurum esset appensum intervenit Dictator, *auferrique aurum de medio, & Gallos submoveri jubet; injussu suo inferioris juris magistratum pactionem, qua rata foret facere potuisse negans*. Inde facili negotio Gallos Roma expellit; moxque ad octavum lapidem ita cedit, ut ne nuncius quidem cladis relinqueretur. Atque ita triumphans in Urbem reductus *Romulus ac parens patrie, conditorque alter Urbis*^b a militibus appellatur. Et ita quidem rem narrat Livius, & post eum Plutarchus^c & Polyænus^d; sed Polybius L. II. c. 22. Justinus; sive Trogus Pompejus L. XXVII. c. 2. & XXXVIII. c. 4. Suetonius Tiberio c. 3. quin ipse Livius L. X. c. 16. Gallos aurum absportasse satis diserte memorant; ut observat Palmerius a Grenthesmenil *exercitationibus in Auctores Græcos* p. 188. Verum responderi potest, Polybium, Livium, Justinum locis citatis hostes Romanorum pro sua causa loquentes inducere. Suetonium autem quod attinet, ille de incerta satis fama loquitur. Hoc tamen certum est, nullum postea bellum tantopere timuisse Romanos quam Gallicum: ita ut *tumultus* proprie, non *bellum* diceretur: ac omnis excusatio militandi tunc cessaret^e. Cum autem

^a *Ib.* c. 49. ^b *Ibid.* c. 50. ^c *Camillo* p. m. 143. sq. ^d L. VIII. c. 7. §. 2. ^e *Cic. pro Fontejo* c. 16. *ibique Hotom.*

autem Tribuni plebis legem de transmigrando Vejos renovarent, assiduis concionibus monentes plebem, ut Urbem in ruinis jacentem relinqueret, Camillus summa vi se ipsis opposuit: & maxime quidem populum permovit, quod nec sacra, nec Deos suo loco moveri posse absque religione ostenderet a. Ita antiquata lege statim ædificari cœptum est: sed festinatio curam vicis dirigendi exemit; eoque factum est, ut forma Urbis occupatæ magis, quam divisæ, similis esset. Camillum, nisi anno circumactò Dictatura eabdicare populus est passus b. Ita demum A. U. 365. creati Tribuni militum consulari potestate fœdera primum & leges, quæ comparerent, conquiri jussurunt: diemque a. d. xv. Kalendas *Sextiles*, (est *Julii* mensis decimus octavus) quo ad Alliam cum exitio Urbis fœde pugnatum erat, *Alliensem* appellarunt; & inter atros retulerunt c.

A. U. 365.

§. IV. Eodem anno illi, qui Vejentium Capenatumque ac Faliscorum per ea bella ad Romanos transfugerant, in civitatem accepti sunt d: revocatique in Urbem Senatusconsulto a Veijs, qui ædificandi Romæ pigritia eo se contulerant, capitali pœna in eum, qui non remigrasset, constituta: tantoque ardore ædificatum est, ut intra annum nova urbs steterit. Sed eodem tempore Volsci veteres

D. 4. Alia
rursus bel-
la.

H 4

ho-

a Liv. L. V. c. 55. b *Did.* VI. I. c *Cic. Attic.* L. IX. nu. 5. *Fest.* V. *Alliensis.* d Liv. L. VI. cap. 4.

hostes ^a, & Etrusci arma ceperant. Latini quoque ac Hernici post centum prope annorum nunquam ambiguum fidem a Romanis defecerant: nam quod antea *Tiburtes*, *Pranestini*, *Tusculani* aliquando defecerant, privato eorum nomine, privatis opibus factum fuerat. Ad tantos undique terrores Dictator tertium dicitur Camillus; qui primum in Volscos profectus septuagesimo decimo anno eos ad deditiōnem subegit. Inde Æquorum castra, urbemque cepit. Hinc adversus Etruscos ^b *Sutrium* oppugnantes exercitum duxit: urbemque jam captam invenit; sed incautos cum offendisset Etruscos ante noctem *Sutrinis* inviolatum oppidum reddidit. Anno sequente *Cortuosa* & *Contenebra* Etruscorum oppida capta sunt. At A. U. 368. jam senio gravis Camillus factus Tribunus militum IV. ^c Volscos, Latinos, Hernicosque juvenili ardore vicit; cum ingens pavor & tristitia Romanum exercitum invasisset, quando cum centenis hostibus singulos pugnaturos esse jactarent. Sed cum vidissent ipsum Camillum senecta invalidum in hostes vadentem ^d, & signiferum proximum manu arreptum secum rapientem mutuo hortatu pariter procurrerunt; hostemque ceciderunt, donec nox prælium dirimeret. Verum mox revocatus est Camillus, ut Etruscis opponeretur, quos iterum

Su-

^a *Ibid. cap. 2.* ^b *Ibid. cap. 3.* ^c *Ibid. cap. 6.*
^d *Ib. c. 8.*

Sutrio eiecit : & *Nepefinorum* urbem ^a ,
 quæ ad hostes defecerat , recepit.

§. V. Anno Urbis 369 grave etiam bel-
 lum a Volscis fuit , adjuncta Latinorum ,
 Hernicorumque defectione ^b . Sed gravior
 seditio domi exorta est a M. illo Manlio ,
 qui Gallos e saxo Tarpejo deturbarat . Is
 ingenii vehemens & nimius animi , quum
 alios principes , ut inferiores sperneret ,
 uni M. Furio Camillo inuidebat : ac post-
 quam animadvertit inter patres non quan-
 tum æquum censebat , opes suas excelle-
 re , repente popularis factus novas tabu-
 las , ærisque alieni abolitionem agitare
 cœpit . Imo centurionem , nobilem mi-
 litaribus factis , quum iudicatum pecuniæ
 duci vidisset , manum ei injecit ^c : palam-
 que populo rem creditori solvit , Alia et-
 iam ad commovendam plebem addidit ;
 ut quod fundum , caput patrimonii , præ-
 conii subiecit , *se hoc facere* adjiciens , *ne-
 quem Quiritium iudicatum addictumve du-
 ci videret* . Ad hæc domi secretis concioni-
 bus criminabatur Patres , ac si aurum ,
 quod ad redimendam a Gallis civitatem
 collatum fuerat , in eorum prædam cessis-
 set . Ergo hæc Manlii consilia magis quam
 metus belli Volsci , licet ille prætexere-
 tur , compulit Senatum ut Dictatorem
 crearet *A. Cornelium Cossam* . Hic primo
 Volscos sociosque eorum prælio vicit :
 (merito hic Livius ^d fatietatem metuit
 lectoris ; metuimusque & nos ; quod fre-
 quens

§. 5. Man-
 lius regni
 affectat.

a *Liv. lb. c. 10.* b *lb. c. 11.* c *lb. c. 14.* d *lb. c. 12.*

quens adeo mentio belli istius cum Volscis & finitimis gesti occurrat ; dubitatque , unde toties ipsis victis suffecerint milites : sed etiam nobis eam tamen seriem rerum sequi melius videtur) at mox suspensis per molitiones Manlii rebus in Urbem accitus ^a , postquam in Senatu voluntates hominum periclitatus fuisset , discedere Senatum a se vetuit . Atque ita sella in comitio posita Manlium per viatorem vocat ; jubetque missis ambagibus , aut probare crimen Senatui objectum ; aut fateri , se vani furti injuriam obtulisse . Negantem arbitrio inimicorum se locuturum in vincula duci jussit ; cum nequicquam Deos Capitolium , quod defenderat , incolentes in auxilium sui vocaret . Mox Dictator de Volscis triumphavit : sed summa plebis invidia *de Manlio potius , quam de hoste triumphum actum* dicentes . Senatus vero ^b , ut seditionem leniret , *Satricum* coloniam duo millia civium Romanorum , deduci jussit ; iisque bina jugera & semisses agri assignavit . Sed magis eo remedio irritata fuit seditio , cum & parum , & paucis datum esset ; mercedemque prodendi Manlii interpretarentur . Igitur Manlius Senatusconsulto liberatur vinculis ; atque ita dux seditioni datus est . Senatus vero magistratibus mandavit ^c , quod non nisi in suprema Reip. necessitate fiebat , *viderent , ne quid ex perniciosis consiliis M. Manlii Res-*
publi-

^a Liv. L. VI. c. 15. ^b Ibid. c. 16. ^c Ibid. c. 19.

publica detrimenti caperet ; ipsis Tribunis (cum cernerent, eundem suæ potestatis, quam libertatis omnium, finem fore) patrum auctoritati se dederunt. Imo ipsi Tribuni Manlio diem dixerunt ; qui tanto suis odio erat , ut ne fratres quidem ejus causæ faverent . Ipse tamen , tum alia sua pace belloque bene gesta memorando ; tum identidem ad Capitolium a se servatum manus tendendo (campo Martio enim , ubi judicium agebatur, Capitolium imminebat) populum ad misericordiam permoturus videbatur . Itaque predicta die in locum extra Urbem ad portam *Numentanam* , (sic pro *Flumentana* apud Livium legit *Fam. Nardinus Roma Vet. L. IV. c. 4.* & adoptavit eam emendationem tacito Nardini nomine *Ol. Borrichius ant. U. R. facie c. 7.*) unde conspectus in Capitolium non esset, Concilium populi indictum est . Ibi damnatus, & mox a saxo Tarpejo dejectus est ; ut idem locus in uno homine & eximie gloriæ & pœnæ ultimæ monumentum esset : Decretum etiam est a Senatu , ne quis patricius in arce, aut Capitolio, ubi ædes Manlii fuerant, habitaret . Gentisque Manliæ (non Senatus, ut plurimi minus recte narrant) decreto cautum est, ne quis deinde *Marcus* Manlius vocaretur ^a : quemadmodum postea in *Marco Antonio* quoque factum esse testatur *Dio L. LI. p. 309. edit. regia 1548.*

§. VI.

^a *Liv. L. VI. c. 21.*

§. 6. *Bella
versus ex-
terna.*

§. VI. Anno sequente 371. bello Volſco. *Veliternorum & Circejenſium* defectio acceſſit. Præneſtini etiam & *Lanuvini*, qui fideliffimi fuerant, ſubito hoſtes exorti Satricum coloniam pertinaciter a colonis deſenſam vi expugnarunt. Bellum Volſcum Camillo ſextum Tribuno militum Conſulari poteſtate extra ordinem decretum eſt, & ab eo, ratione vires juvante, (numero enim præſtabant hoſtes) prudenter geſtum: ſed collega ejus *L. Furius ætate & ingenio ferox* Camillo invito prælium committit; ingentique clade cæſus fuiſſet, ni Camillus auxilio advolans victoriam hoſtibus extorſiſſet^a. Sed tanta tamen in hoc viro animi moderatio fuit; ut cum mox Tuſculanos bello perfequendos eſſe Senatus cenſuiſſet (ex captivis enim quibuſdam intellectum fuerat Volſcis auxilia miſiſſe Tuſculanos) hunc eundem *L. Furium* adiutorem ſibi permittente Senatu adſciverit. Sed Tuſculani nullum plane bellum, nec deſenſionem quidem ullam parantes eo ipſo pacem in præſentia nec ita multo poſt civitatem etiam impetraverunt^b. A. U. 374. cum ad Præneſtini belli famam novæ legiones ſcribendæ eſſent delectum impediverunt Tribuni plebis poſtulantes, ut primum æs alienum inſpiceretur, ut ſciret unusquiſque, *quid ſui, quid alieni eſſet*. Hujus diſcordiæ fiducia Præneſtini ad ipſam portam Collinam ſigna intulere^c. Romani vero

a ſe.

A. U. 374.

^a *ib. c. 24.* ^b *ib. c. 26.* ^c *ib. c. 28.*

a seditione ad bellum versi Dictatorem fecerunt *T. Quinctium Cincinnatum*; cujus terrore statim hostes a mœnibus recesserunt; castris ad Alliam fluvium positis, tanquam locus ille Urbi Romæ fatalis esset. Sed ne primum quidem impetum Romanorum sustinuerunt, oppido Præneste sese includentes. Id cum antea octo etiam oppida, quæ sub ditione Prænestinorum erant, fuissent capta, Velitræque etiam essent expugnata, Romanis datum est. *T. Quinctius* die vigesima quam creatus erat, Dictatura se abdicavit. Anno tamen sequente rebellaverunt Prænestini concitatis etiam Latinorum populis: qui Tusculum se contulerunt incensurabile ob iram, quod, deserto communi concilio Latinorum, non in societatem modo Romanam, sed etiam in civitatem se dedissent Tusculani a. Primo impetu oppidum, præter arcem captum est: at mox a Romanis receptum fuit. Latini ad unum omnes in medio oppido cæsi.

A. U. 375.

A. U. 377.

a *Ib. c. 33.*

CAPUT SEPTIMUM.

A. U. 377.
Per. Jul.
4328.
A. C. 375.

*De communicato cum plebe Consu-
latu ad bellum usque Sam-
niticum.*

§. I. *Leges
a Sextio
& Licinio
Trib. pl.
latæ.*

§. I. **E**odem anno Tribuni plebis *L. Sex-
tius Sextinus Lateranus, C.
Licinius Calvus Stolo* leges promulgave-
runt ^a adversus opes patriciorum & pro
commodis plebis: unam de ære alieno,
*ut deducto eo de capite, quod usuris per-
numeratum esset, id, quod superesset, trien-
nio æquis pensionibus persolveretur.* Alte-
ra fuit de modo agrorum, *ne quis plus
quingenta jugera agri possideret.* Sed ipse
Licinius primus hac lege damnatus est,
quod mille jugerum agri cum filio pos-
sideret, emancipandoque filium fraudem
legi fecisset. *Liv. VI. c. 16.* Tertia, *ut
Consulum utique alter ex plebe creare-
tur.* Harum autem legum occasio hæc
fuit. Erat *M. Fabius Ambustus*, vir po-
tens; cujus filia dux nuptæ, *Ser. Sul-
picio* major, minor *C. Licinio Sto-
loni*. Forte ita incidit, ut in *Ser. Sulpi-
cii* Tribuni militum domo sorores *Fabie*
sermonibus, ut fit, inter se tempus tere-
rent quando lictor *Sulpicii*, quum is de
foro se domum reciperet, forem (ut mos
erat) virga percuteret. Quum ad id mo-
ris

^a *Liv. ibid. c. 34. sq.*

ris ejus infueta expavisset *Minor Fabia* risui forori fuit, miranti ignorare id sororem. Confusam eam cum pater forte vidisset, causam doloris elicuit, eamque consolatus promisit, „ ut propediem eosdem domi honores videret, quos apud sororem viderat“. Ergo cum genero, adhibito etiam L. Sextio, consilia inire cœpit: creatique sunt uterque, quod vidimus, Tribuni plebis; Legesque jam dictas promulgarunt. Cumque patres remedio multis jam ante certaminibus experto uterentur, collegarum nempe intercessione, tandem Sextius *ea ipsa intercessione tutaturum se esse plebem* professus est. Atque ita prohibuit, ne comitia præter adilium tribunorumque plebis haberentur. Ipsi autem per totum quinquennium Tribuni plebis relecti nullos magistratus curules creati sunt passi. Alii tamen ^a, præter Livium, omnes quadriennio tantum sine magistratibus curulibus fuisse Urbem uno ore asserunt; quod rationibus fragmentorum Capitolinorum convenientius esse ostendit Pighius ^b. Verum cum A. U. 382. quo sextum jam Tribuni erant Sextius & Stolo Veliterni Tusculanos oppugnassent, remittentibus Tribunis plebei Tribuni militum creati sunt; Velitræque obsideri sunt cœptæ: sed nec eo, nec sequente anno memorabile aliquid ad Velitras factum est ^c. Domi
vero

^a *Vopiscus in Tacito c. I. Eutrop. L. II. c. 3. Cassiodorus.* ^b *ad A. U. 378. & 384.* ^c *Liv. L. VI. c. 36.*

vero iidem Tribuni septimum facti prioribus rogationibus adjiciunt, *ut pro Duumviris sacris faciundis Decemviri crearentur*; ita ut pars ex plebe, pars ex patribus fieret: eaque lex anno sequente perlatata est ^a. Anno 385. ad ultimam dimicationem de legibus ventum est: ita ut patres M. Furium Camillum jam quartum Dictatorem dicerent; sed re neutro adhuc inclinata Dictatura se abdicavit: seu quia vitio creatus erat; seu quia Tribuni ad plebem tulissent, & plebs scivisset, multa quingentum millium aris ei esset, si quid pro Dictatore egisset. At prior causa similis magis vero videtur. Certe paulo post P. Manlius Dictator ei susceptus C. Licinium primum de plebe Magistrum equitum dixit. Cum autem tempus comitiorum tribuniciarum venisset, Licinius Sextiusque acerrima oratione plebem incenderunt; negantes, se jam sibi honorem continuari velle: nonum se jam annum ^b, velut in acie, adversus optimates maximo privatim periculo, nullo publice emolumento stare. Proinde ipsi primum statuerent quid vellent: deinde, si conjunctas ferri ab se promulgatas rogationes vellet, perlaturos quod promulgarint: sin quod cuique privatim opus sit id modo velint accipi, nihil opus esse invidiosa continuatione honoris. Oratione tamen Ap. Claudii Crassi tempus rogationum jubendarum prolatum est ^c. Cumque fama belli Galli-

^a Ibid. c. 42. ^b Liv. VI c. 39. ^c Ib. c. 42. :

Gallici afferretur, Camillus Dictator quintum dictus est: ab eoque Galli in agro Albano sunt victi. Sed domi tandem etiam & Dictatore & Senatu victo Consul primus de plebe factus est L. Sextius Sextinus Lateranus. Nobilitati agente Dictatore concessum de Præatore uno ex patribus creando, qui jus in Urbe diceret, cum Consules plerumque bellis avocarentur. Cumque Senatui placuisset, ut dies unus ludis maximis adilceretur, recusantibus ob sumptus illud munus Ædilibus plebis, conclamatum a patriciis est juvenibus, *se id honoris Deum immortalium causa libenter acturos, ut Ædiles fierent*. Verum etiam hoc artificium patrum fuit, qui facile satis conicere poterant, Ædiles plebis id oneris recusaturos, ut ita auctoritatem etiam suam hoc modo eveherent; cum plebs præ nimia lætitia calliditatem eorum non esset observatura; quod jam olim notavit Christoph. Adamus Rupertus animadversionibus in Pomponium de Origine juris L. II. cap. 12. Duo ergo ex patriciis ædiles sunt facti, qui, quod honore *selle curulis* uterentur, *Curules* sunt dicti: sed etiam hic magistratus statim anno sequente cum plebe est communicatus.

§. II. Ita pace restituta gravis pestilentia Urbem vexavit; & præter multos alios viros insignes, etiam Camillum alterum Urbis conditorem senem jam decrepitum sustulit: eaque occasione ^a A. U.

I

389.

A. U. 387

§. 2. Pax
Reip. red-
dita.^a Liv. L. VII. c. 2.

389. primum ludi scenici sunt instituti : ludis enim Deorum iras placari posse veteres credebant. Verum ipsos illos ludos superfusus circo Tiberis impediit ^a. Ergo ex prisca Etruscorum religione, quæ volebat, *ut qui prator Maximus esset Idibus Septembribus clavum pangeret* ^b, Dictator creatus fuit *L. Manlius Imperiosus*, (nam olim *quivis summus magistratus Prator* dicebatur.) Sed cum bellum Hernicum affectans Dictator delectu acerbo juventutem agitaret, seu vi Tribunorum plebis, seu verecundia victus Dictatura abiit. (Ex quo delectu an *Imperiosus* cognomen habuerit ^c dubitatur) Dies tamen ipsi anno sequente a *M. Pomponio* tribuno plebis dictus est, *quod non damnatione modo civium, sed etiam laceratione delectum illum egisset: filiumque præterea juvenem nullius probri compertum, sed quod infacundior esset, in opus servile rus tanquam relegasset.* At hic ipse filius ^d audita tribuni accusatione inscientibus cunctis cultro succinctus mane in Urbem domumque tribuni pergit. Cumque facile impetrasset, ut remotis arbitris cum eo agere posset, (non enim dubitabat Tribunus, quin juvenis aut criminis aliquid novi, aut consilii adversus patrem deferret) stricto cultro jurejurando adegit, ut accusatione desisteret. Adeo id plebi placuit, ut non modo patri causæ dictio remitteretur; sed ipse etiam adolescens

Tri-

^a *Ib. c. 3.* ^b *Vid. Perizon. anim. Hist. c. 5.* ^c *Id. Ib. c. 8.* ^d *Liv. L. VII. c. 5.*

Tribunus militum ad legiones suffragio populi fieret : nam illi tum a populo creari cœperunt ; cum antea Imperatores ipsi facerent.

§. III. Ad hunc etiam annum referenda est historia , vel fabula potius de *M. Curtio* ^a. Narrant nempe in medio foro subito exstitisse voraginem , quæ nullo conjectu terræ expleri potuerit. Tandem vates cecinisse, *id illi loco dicandum, quo plurimum populus Rom. posset*. Tum *M. Curtium* juvenem bello egregium , *nullum magis Romanum bonum, quam arma virtusque esset*, interpretatum, se equo quam poterat maxime exornato insidentem armatum in specum immisisse ; atque ita prodigium istud fuisse procuratum. Sed, ut dixi, hæc fabulæ propiora videntur. Fuit quidem Romæ *lacus Curtius*, sed qui ita dictus est a *Mettio Curtio* Sabino, qui quondam in ea palude hæserat ^b. Varro *L. L. IV. c. 32.* dicit, *lacum Curtium esse fulguratum, & ex Senatusconsulto septum*; idque factum esse a *Curtio* Consule, cui *M. Genucius* collega fuit A. U. 308. Procurato, ut fertur, hoc prodigio *Genucius* Consul in Hernicos profectus cum magna parte exercitus casus est, quod interpretati sunt Patres, *factum esse, quod suis auspiciis bellum gerere voluerit ; cum plebeiis nulla auspicia essent*. Dictator inde dictus *Ap. Claudius* hostes, sed difficillimo prælio, vicit ; cum jam fortiter a C.

§ 3. F. 1.
cinus M.
Curtii.

I 2

Sul-

^a *lb. cap. 6.* ^b *Id. L. I. cap. 12. sq. Dion. Hal. L. II. cap. 42.*

Sulpicio legato a valli oppugnatione fuissent repulsi.

§. 4. De bello Gallico & Manlio Torquato.

§. IV. Anno Urbis 392. revertentibus ex Hernicis Consulibus Tiburtes portas clausere a. Ergo bellum iis indictum est. Sed Gallis adventantibus, & ad Anienem ad tertium lapidem castra locantibus a Tiburtibus bellum aversum. Ibi dum de ponte, qui in medio castrorum utriusque populi erat, crebra essent praelia, eximia corporis magnitudine Gallus processit, Romanorumque fortissimum ad singulare certamen provocavit. Hic ille T. Manlius b, qui patrem a vexatione tribunicia vindicaverat, venia a Dictatore petita Gallum aggreditur, vincit, & torque (Gallorum hic gestamen erat) spoliatur. Ac *Torquatus* inde militari joco dictus cognomen hoc ad posterum propagavit. Galli proxima nocte relictis castris Tibur abeunt; & societate cum Tiburtibus facta anno sequente Latium foede depopulantur. Sed a Romanis haud procul porta Collina in conspectu parentum conjugumque ac liberorum memorabili pugna vincuntur. Tiburtibus tamen adeo animus non fractus est, ut proximo anno 394. nocturnum terrorem ad ipsas portas Urbis Romae excitarent: sed vix primum impetum Romanorum sustinentes repulsi sunt. Anno Urbis 395. cum bellum ab Etruria, ab Hernicis, a Gallis immineret, Latinis petentibus pax data est. Et
Her-

a Liv. L.VII. c. 7. sq. b Ib. c. 10. c Ib. c. 12.

nummitterentur. Sed statim Tribuni merito veriti, ne, si id liceret, nihil non quamvis perniciosum populo per milites juratos in Consulibus verba ferri posset capite sanxerunt, *ne quis postea populum sevocaret*: Anno Urbis 397. alter Consul Fabius a Faliscis & Tarquiniensibus prælio fusus est ^a, cum exercitus ejus turbaretur in fuenta specie sacerdotum, qui facibus ardentibus anguibusque prælatis incessu furiali in Romanos progredierentur. Sed discusso pavore eodem die hostium castris potiti sunt. Verum cum ita totum nomen Hetruscum concitaretur Dictator dictus est primus de plebe *C. Marcius Rutilus*. Ei populus, frustra obnitente Senatu, omnia ad bellum necessaria promptissime decrevit; ejusdemque populi jussu, rebus bene gestis, sine auctoritate patrum triumphavit: nec tamen impedire valuit populus, quin anno sequente uterq; Consul ex patriciis crearetur. Imo Anno etiam 399. cum Consulibus perseverantia plebs victa esset, per infrequentiam peractis comitiis, duo rursus patricii sunt facti ^b; quod etiam sequentibus annis sæpius evenit. Eodem anno in Tarquinienses acerbè sævitum est: vulgus, quod in acie non ceciderat, trucidatum fuit: trecenti & quinquaginta octo ex nobilissimis in foro Romæ virgis cæsi, & securi percussi sunt. Res bene gestæ Samnites (validissimus Italiæ populus fuit, & frequentissime

^a Liv. L. VII. c. 17. ^b Liv. Ib. c. 18.

sine porro memorandus) perpulere, ut Romanam amicitiam peterent; a quibus fœdere in societatem recepti sunt: ut etiam *A. U. 400. Carites*, qui se Tarquiniensibus adversus Romanos junxerant. Sed ob meritum, quod bello Gallico sacra Romanorum accepta rite procurassent, induciæ in centum annos iis sunt datæ. Anno Urbis 401., cum diutissime de altero Consule ex plebe creando decertatum esset, tandem Patres cesserunt: ita ut ex plebe Consul factus sit *C. Marcius Rutilus* iterum collega ei dato *P. Valerio Poplicola*. Hi cum animos in concordiam inclinatos cernerent, fœnebrem rem, unde perpetua discordia oriebatur, curare sunt aggressi^a. Huic fini *Quinqueviro*s, qui a dispensatione pecuniæ *Mensarii* sunt dicti, crearunt: qui summa æquitate & moderatione hoc officio functi sunt: ita ut vel ærarium debita privatorum dissolveret, cum nempe prius debitores populo cavissent; vel res æquis pretiis æstimatæ creditoribus traderentur: ut non modo sine injuria, sed etiam sine querimoniis partis utriusque, exhausta vis ingens æris alieni sit. Et cum ita multæ res dominos mutassent, censum agi placuit, censuramque primus de plebe obtinuit, *C. Marcius Rutilus*, quem modo etiam primum Dictatorem plebejum vidimus^b. Nec hujus solius ex plebe viri laus fuit: nam Anno 403. *M. Popillium Lenatem* a ple-

A. U. 400.

A. U. 403.

I 4 be

^a *ib. c. 21.* ^b *ib. c. 22.*

be Consulem fortuna illustriorem fecit. Cum enim ingentem Gallorum exercitum in agro Latino castra posuisse nunciatum esset, altero Consule *Scipione* gravi morbo implicato, ipse summa cum laude bellum Gallicum administravit; magnoque favore plebeis triumphum de iis retulit ^a.

§. 5. De
Valerio
Corvo.

§. V. Anno Urbis 404., cum ad maximum terrorem defectionis sociorum Latini nominis ingens fama tumultus Gallici accessisset, exercitus decem legionum conscriptus est ^b; præsertim classibus Græcorum (tyrannorum ex Sicilia, ut videtur) maritima loca populantibus. Hoc bello *M. Valerius* Tribunus militum cum Gallo provocante singulari certamine depugnavit; & victor fuit. Veræ narrationi additur fabula, ut videtur; *corvum* nempe in galea Galli insedisse, ejusque os oculosque rostro & unguibus appetiisse, ita ut oculis simul ac mente turbatus a Valerio obtruncaretur. Vera autem videtur conjectura G. I. Vossii *Idolol. L. I. c. 27.* qui arbitratur fabulam inde esse ortam, quod *corvi effigiem* in galea habuerit Valerius. Certe *Corvi* cognomen ex hoc eventu Valerio adhæsit, ut ex Livio ^c, & fastis Capitolinis constat, non *Corvini*; quo nomine posteridemum hujus Valerii sunt dicti: & apud *Entropium* quoque *L. II. c. 6.* ita legi debere ex Metaphraste ejus Græco *Peanio* patet

^a *ib. c. 25.* ^b *Entrop. L. II. c. 6.* ^c *L. VII. c. 26.*

patet, qui habet quidem Κορβίνοϛ; sed ex ipso contextu patet legendum esse Κορβο. Sed hæc hæc hactenus. Galli post hoc nobile Valerii facinus insigni pugna victi; & hinc inde dissipati sunt. Et tantus favor ob hanc victoriam Valerii fuit; ut anno sequente 405. Consul fieret; licet viginti trium annorum juvenis esset. Idem Valerius centesimum vitæ annum implevit: & inter primum & sextum ejus Consulatum quadraginta sex anni fuere ^a. Eodem anno cum *Carthaginensibus* legatis Romæ fœdus ictum fuit; quum amicitiam & societatem petentes venissent ^b: ita ut satis pacatæ res essent; nisi quod cum Volscis & Auruncis levia bella gesta fuerint.

A. U. 405.

CAPUT OCTAVUM.

De bello Samnitico, usque ad bellum cum Pyrrho.

§. I. **A**Nno Urbis 410. majoris molis bellum, & quod per quinquaginta annos continuos fere gestum est, initium habuit. Erant Samnites gens potens, armis valida, divitiis clara, oppidis firma, eam Italiæ partem incolens, quæ hodie regni *Neapolitani* partem facit, complectentem fere *Principatum* ulteriorem, *Aprutium* citerius cum comitatu *Molisino*, ac partes *Capitanatæ* provinciæ, & *Terræ Laboris*. Fœdere amicitiaque ante

§. I. Origo belli Samnitici.

A. U. 410.

a Cic. de Sen. c. 17. & alii. b Liv. L. VII. c. 27.

ante paucos annos cum Romanis junctam fuisse capite præcedente vidimus. Jam autem *Sidicinis* injusta arma (juxta scriptores quidem Romanos) intulerant: qui auxilii causa *Campanis* se junxerunt. Sed Campani luxum potius & delicias, quam arma & fortitudinem cupiebant; ita ut brevi intra moenia Capuæ compulsi fuerint. Hinc auxilium a Romanis petierunt: at cum Romani pacem prætexerent, & foedus ante decem annos cum Samnitibus initum, Campani se suaque omnia in ditionem populi Rom. dediderunt^a; ut ita sua defendere Romanus cogeretur. Sed an Romani talem ditionem sine Samnitium injuria recipere potuerint, juris publici Doctoribus disceptandum permitto. Hoc certum est, Romanos vix alia re magis fines suos protulisse, quam promptissime subveniando, si qui a potentioribus opprimerentur: quod observavit sapiens ille *Angliae Cancellarius Franciscus Baco de Verulamio sermonum fidelium num. 29. p. m. 151.* Ita in ditionem acceptis Campanis legati ad Samnites missi sunt, qui denunciarent, ut Campanis abstineretur. At Samnites ferociter præsentibus Romanorum legatis cohortium suarum præfectis imperarunt, ut extemplo prædatum in agrum Campanum proficiscerentur. Ergo bello iis indicto alter Consul Valerius, in Campaniam; alter *Cornelius* in Samnium profectus.

^a *ib. c. 31.*

Etus. Et Valerius quidem (qui quanquam dignitatis suæ memor, comi tamen facilitate militibus suis gratissimus erat ^a) prælio neutram in partem diu inclinante Samnites vicit, castris etiam eorum potitus: Cornelius vero, cum exercitum suum incaute in vallem ab hostibus obsessam deduxisset, *P. Decius* Tribunus militum, uno edito in saltu colle conspecto, qui hostium castris imminabat, permissu Consulibus, admiratione paventibus hostibus cum unius legionis principibus hastatisque eum occupat: ad tantam audaciam stupentes hostes, incertosque quid agerent nox oppressit: eademque Decio evadendi occasionem præbuit. Eodem quoque anno tertia ^b eaque gravi pugna ad *Suessulam* Campaniæ oppidum a Valerio Samnites cæsi sunt. Tanta porro horum successuum fama fuit, ut & Falisci fœdus a Senatu peterent; & Latini bellum a Romanis in *Pelignos* averterent; imo ut Carthaginenses legatos gratulatum Romam mitterent.

§. II. Anno Urbis conditæ quadringentesimo & undecimo milites, qui Capuæ præsidium agitabant ^c, de adimenda Campaniæ Capua consilia inierunt, eo facilius, quod quondam Campani urbem antiquis cultoribus Etruscis eodem scelere ademissent. Conjuracionem deprehendit Consul *C. Marcius Rutilus*: & consilio prudentissimo, ut militarem impetum fru-

§. 2. Conjuratio militum & seditio in Campania. A. U. 411.

^a Liv. lib. c. 33. ^b ib. c. 37. ^c ib. c. 38.

frustraretur, rumorem dissipat in iisdem oppidis & anno post præsidia hibernatura. Ita in præsens seditio quievit: Consul, dum quietos Samnites habet, turbulentorum hominum missionibus exercitum purgat, aliis emerita dicendo stipendia esse; alios graves jam ætate, aut viribus parum validos. Alii per speciem militarium usum Romam ablegati vario prætextu ibi retinebantur. Cum vero non nisi eos, qui in Campania hibernassent, præcipueque ex iis seditionis auctores mitti viderent, haud dubius timor incessit animos, consilia sua emanasse: ergo cohors una, quæ forte haud procul Anxure erat, ibi itinere angusto inter montes & mare consedit; eosque qui mittebantur excepit. Cumque jam justus fere exercitus forma esset, sed deesset Imperator; T. Quinctium senem ex vulnere altero pede claudum, & inde procul ambitione ruri agentem cogunt, ut eos ad Urbem duceret. Verum ad octavum lapidem obviam habuerunt cum exercitu M. Valerium Corvum adversus eos Dictatorem dictum. Ibi, quamprimum in conspectum ventum est, armaque & signa agnita, oratione Corvi, quem gratissimum militibus fuisse vidimus, seditio illa sine sanguine composita^a. Dictator auctoribus Patribus legem tulit, *ne cui militum fraudi secessio esset*: oravitque Quirites, *ne quis eam rem, joco seriore*
cui-

^a Liv. L. VII. c. 40.

cuiquam exprobraret : aliæque etiam leges eodem tempore militibus favorabiles latæ sunt. Si alios etiam annales sequimur, ^a maximas sane vires defectio habuit : nam addunt latum etiam esse, ne fœnerare liceret ; ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet ; neu duos magistratus uno anno gereret : utique liceret Consules ambos plebejos creare. Alii multum in aliis variant : hoc certum est, huius seditionis famam & susceptum cum Samnitibus grave bellum, multos a societate Romanorum avertisse. Et Privernates quidem ac Volsci, qui defecerant, statim sunt victi ; fœdusque cum Samnitibus renovatum est.

§. III. Sed major belli tempestas a Latinis ingruebat : Samnites enim contra Sidicinos profecti in arctum eos redegerant : cumque Romani horum deditioem asperrarentur, Latinis jam sua sponte in arma motis se tradiderunt ^b ; ne Campanis quidem se iis armis abstinentibus. Ergo hi omnes simul Samnites adoriuntur. Re autem vera Latinorum principes occulte Romanum coquebant bellum : sed omnia summo studio occultare conabantur, ut priusquam Romani moverentur, Samnitem hostem a tergo tollerent. Indicia tamen conjurationis Romam emanarunt. Etsi autem defectio haud dubia erat, tamen Romani, tanquam de Samnitibus, non de se, curam agerent, de-

cem

§. 3. De bello Latino.

A. U. 413.

^a Ibid. c. 42. ^b Liv. L. VIII. c. 2.

cem principes Latinorum Romam evocaverunt, quibus imperarent, quæ vellent. Verum cum Consul *Manlius* cum iis egisset, ne Samnitibus fœderatis bellum inferrent, *Annius* Latinorum Prætor audaci oratione postulavit, ut in posterum Consul alter Romæ, alter ex Latio crearetur: Senatus pars æqua ex utraque gente esset: utque ita unus populus, una Respublica fieret: nomen Romanum utrisque commune esset. Summa Consulium Senatusque indignatio has petitiones excepit; additurque, vocem Annii spernentem numina Jovis Romani auditam: quam noxam præfens pœna excepit, ita ut quum commotus ira se ab vestibulo templi citato gradu proriperet, lapsus per gradus, capite graviter offenso, imo saxo ita impactus sit, ut sopiretur. Consensu igitur Latinis bellum est indictum; castraque ad Capuam locata, quo jam Latini sociique convenerant; Samnitibus jam etiam pro Romanis militantibus. Cum autem lingua, moribus, armorum genere, institutis militaribus hostium civiumque exercitus similes essent, ne quo errore milites caperentur, edicunt Consules, ne quis extra ordinem cum hoste pugnaret. Erat forte apud Latinos a *Geminus Metius* vir tum genere, tum factis inter suos clarus, qui *T. Manlium* Consulis filium ad certamen virium & virtutis provocavit. Hoc adeo ferre non potuit
ferox

A. U. 413.

a Liv. VIII. c. 7.

ferox juvenis, ut patrii imperii oblitus id certamen susciperet: fortiterque victo hoste spolia ex eo capta patri lætus offerret. At Consul averfatus filium concionem extemplo advocat; utque filii morte consulare imperium sanciret, securi eum percuti jubet. *Manliana* hinc *imperia* in proverbium abierunt: & tantum odium Manlio conflatum est, ut Romam venientem juvenus & tunc & omni vita deinde averfata execrataque fuerit. Addunt plerique hinc *Imperiosi* cognomen Manlio adhæsisse: sed *capitis precedentis* §. 2. jam innuimus hujus patri ob acerbis actum delectum hoc nominis fuisse inditum. Alii vero (ut Dion. Hal. VIII. 79.) bello Gallico hoc paternæ severitatis specimen evenisse volunt: sed vulgatiores est sententia, quam posuimus. Cum posthæc acie decerni placuisset evenit ^a, ut ab lævo cornu, cui præerat P. Decius Consul, hastati Romani Latinorum impressionem non ferentes recederent. Tum Decius ^b pro exercitu Diis Manibus se devovit; & in medios hostes invectus terrorem pavoremque religionis intulit. Ubi vero telis obrutus corruisset, Latini fugam ac vastitatem late fecerunt. Manlius ab altera parte fortissime prælium ciens plena victoria Romanos potiri fecit. Verum ne sic quidem quieverunt Latini: sed a Manlio Torquato Consule adeo eorum res accisæ sunt, ut se omnes dediderint;

^a *Ibid.* c. 9. ^b *Liv. L. VIII. c. 10.*

runt; deditioemque eam Campani sequerentur. Parte agri omnes mulctati sunt. Equitibus Campanis, qui non desciverant, civitas data. Atque ita Campania nobilissimus Italiae tractus, & *toto orbe terrarum plaga pulcherrima*, in ditionem Romanorum concessit. A. U. 414. Latini rebellantes a *Q. Publio Philone* Consule cæsi sunt. Alter vero Consul *Æmilius*, cum collegæ decretum triumphum audivisset, bello infecto repente omisso, ipse quoque triumphum ante victoriam flagitator Romam rediit. Cumque non tantum triumphus ipsi negatus esset, sed etiam a Senatu, qui Consulum imperium finire cupiebat, Dictatorem dicere esset jussus, collegam Dictatorem dixit. Hic popularem & orationibus in patres ^b (erat ipse homo plebejus) criminosis Dictaturam egit: legesque plebi secundissimas, adversas nobilitati tulit: unam, *ut plebiscita omnes Quirites tenerent*: alteram, *ut legum, que comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent*; hoc est, *ut promitterent, se id quod Populus jussisset, ratum habituros* ^c: tertiam, *ut alter utique censor ex plebe crearetur*. Anno sequente (U. C. 415.) *Pedum*, cujus urbis expugnationem Consul *Æmilius* anno præcedente omiserat, expugnandum ac delendum Senatus censuit. A *Camillo* Consule (magni *Camilli* ex filio primo Præatore nepos erat) oppidum scalis captum

a *Flor. L. I. c. 16.* b *Liv. L. VIII. c. 12.*

c *Id. L. I. c. 17.*

ducentæ coquentes inventæ sunt : & salubria ea medicamenta esse contendentes bibere iussæ ad viginti epoto medicamento suamet ipsæ fraude omnes interierunt. Comites earum comprehensæ magnum numerum matronarum indicaverunt : ex quibus ad centum septuaginta sunt damnatæ. Captis id magis mentibus matronarum ; quam consceleratis adscriptum est : & ad id prodigium procurandum C. *Quinctius* Dictator clavum fixit.

§. 4. *Bella cum Privernatibus Palapolitanis, Samnitibus, &c. A. U. 424.*

§. IV. A. U. 423. cum Privernatibus bellum initum ; iisque focii fuere *Fundani* duce *Vitruvio Vacco* : qui levi momento victus Priverni muris se tutari conatus est : anno sequente captâ urbe ipse necatus est ^a. Fundanis deprecantibus venia est data : sed in capita conjurationis animadvertum. Memorandum autem hic venit liberum & constans legati Privernatis responsum : qui in Senatu rogatus, *quam pœnam meritos Privernates censeret ? Eam*, inquit, *quam merentur, qui se libertatis dignos censent*. Cumque Consul addidisset : *Quid si pœnam remittimus vobis, qualem nos pacem vobiscum habituros speramus : Si bonam dederitis, inquit, & fidam & perpetuam ; si malam, haud diuturnam*. Atque ea libertate obtinuit, ut Privernatibus venia & civitas daretur.

A. U. 426. Anno quadringentesimo vicesimo sexto bellum exortum est cum Græca civitate *Palapolitanorum* ^b, qui haud procul inde habi-

a Liv. L. VII. c. 20. b Ib. c. 22.

habitabant, ubi nunc *Neapolis* sita est. Hæc multa hostiliter adversus Romanos agrum Campanum *Falernumque* incolentes fecerat, freta tum infida Samnitium adversus Romanos societate; tum pestilentia quæ Romanam Urbem adorta nunciabatur. Samnites enim ab amicitia Romanorum defecerant ob agrum *Fregellanum* a Romanis occupatum. Ergo *Publius Philo* Consul jussu Senatus Palæpolitano gravi obsidione pressit: cumque non e Republica esse videretur, *Publilium* ab spe capiendæ urbis avocare, Proconsul rem gerere jussus est, quoad cum Græcis debellatum foret. Atque ita huic *Publilio* primum omnium prorogatio magistratus Populi jussu contigit: & æsto honore, belloque confecto, triumphus^a. Nam anno sequente 427. Palæpolitani se dediderunt: eodemque tempore, cum Samnitibus bellum indictum esset; nova, nihil tum animo tale agitantibus Romanis, accesserunt auxilia^b. *Lucani & Apuli* arma virosque ad bellum pollicentes fœdere in amicitiam recepti sunt: sed *Lucani* statim fraude *Tarentinorum* (*Magnæ Græciæ*, sive *extremæ Italiæ* urbs Græcæ originis fuit, quæ vicinitatem Romanam, & merito quidem, metuebat) defecerunt. Quidam enim ex *Lucanorum* clara juventute pretio a *Tarentinis* adsciti seipfos virgis mulcarunt, & apud cives vociferati sunt, se, quod castra Romanorum ingredi ausi es-

A. U. 427.

K 2

sent,

a Liv. L. VIII. c. 26. b Ib. c. 25.

sent, a Consule virgis cæsos & prope securi percussos esse. Ejus rei indignitate permoti Lucani societatem cum Samnitibus renovarunt: sed statim fraude intellecta, nihil ultra, quam ut pœniteret frustra restabat. Ad omnem hanc belli molem accessit, quod etiam *Vestinus* populus Samnitibus jungeretur. Verum domi eo anno velut aliud initium libertatis plebi Romæ factum est, quod ligari nexi desierunt: cui mutationi libido simul crudelitasque unius sceleratoris occasionem præbuit^a. Cum enim *Publilius* quidam a *L. Papirio* verberibus laceratus in publicum se proripuisset, miseratione sui magnum tumultum concivit. Senatus etiam commotus Consules ad populum ferre jussit, *ne quis, nisi qui noxam meruisset, donec pœnam lueret, in compedibus, aut in nervo teneretur*. Atque ita nexi soluti cautumque in posterum, *ne reciderentur*. Eodem anno Vestinos subegit *Junius Brutus Scæva* Consul. Adversus Samnites vero Dictator creatus est *L. Papirius Cursor* omnium sua ætate clarissimus. Sed cum jam in Samnium Dictator pervenisset, auspicia non recte capta fuisse a pulvario monetur^b. Ergo ad ea repetenda Romam proficiscens *Q. Fabio Maximo Rulliano* Magistro equitum interdixit, *ne se absente cum hoste manum consereret*. At Fabius, siye illa occasio rei bene gerendæ fuerit, siye ferocia tantum adolescentiæ

^a *ib. c. 28.* ^b *ib. c. 30.*

A. U. 429.

ciaque potestati donare dixit. Abdicare tamen se magistratu coactus est. Papirius in *Samnium* reversus debellare cum Samnitibus potuisse credebatur, nisi miles de industria cessasset, ut laudibus ducis obrectaretur. Sensit peritus Dux, summaque comitate animos militares tractans ita eos sibi conciliavit, ut pacem petere Samnites coegerint. Pighius rursus a Livio annum præteritum putat, ita ut etiam anno quadringentesimo vicesimo nono Dictaturam continuaverit Papirius: nec dissentit *Onuphrius Panvinus*, auctoritate tabularum Capitolinarum uterque nitentes. Porro Samnites inducias duntaxat annuas impetrare potuerunt: Sed nec eas quidem servarunt; verum Apulis ad societatem belli pertractis rebellarunt. Igitur Dictator dictus *A. Cornelius Arvina* ancipiti ac difficili prælio Samnites vicit; cladisque Samnitibus potissima causa fuit, quod impedimenta Romanorum invadentes præda se immature præpedivisset^a. Ita rebus eorum infractis rupti fœderis auctorem *Papium Brutulum* (vel potius corpus ejus exanime; nam voluntaria morte ignominia se ac periculo subtraxerat) cum omni præda ac captivis pacem petentes Romanis dediderunt. Ita quidem Livius: sed ex fastis Capitolinis videmus etiam utrumque Consulem hoc anno de Samnitibus triumphasse.

§. 5. De

§. V. Verum anno sequente tristissima

Ro-

^a Liv. *ibid.* c. 38.

Romanorum clade acceptum damnum *clade Caudina*
 Samnites sarciverunt. C. Pontius Heren-
 nii filius Samnitium Imperator deditione, *dina*
 quam Romanis factam esse memoravi- *A. U. 432*
 mus, defunctos jam esse foederis legibus
 Samnites, justumque adversus Romanos
 bellum geri posse censebat^a. Ergo ca-
 stris ad *Caudium* quam occultissime loca-
 tis per milites decem pastorum habitu in-
 dutos & sua sponte captos, rumorem
 spargunt, *Luceriam*, quæ socia jam Ro-
 manis civitas erat, a Samnitibus obside-
 ri. (Et verum hoc fuisse, urbemque a
 Samnitibus fuisse captam series narratio-
 nis Livianæ ostendit^b.) Igitur Consules
 ad opem fidelibus sociis ferendam profi-
 ciscuntur. Ferebant autem ad *Luceriam*
 duæ viæ^c; quarum altera tutior, sed
 longior: altera brevior, sed periculi ple-
 nior erat: ducebat enim per locum, qui
 saltibus & montibus perpetuis cinctus
 angustum introitum, nec latiore exitum
 habebat. Sed non dubitantes quin
 hostis procul abesset, in eas angustias (*Fur-
 cas Caudinas* a forma & situ loci voca-
 bant) demisso agmine Romani statim un-
 dique clausi tenebantur. Tam lætis rebus
 ne Samnitibus quidem consilium suppete-
 bat: ita ut Herennium *Pontium* Impera-
 toris sui patrem per literas consulendum
 esse censerent^d. Is annis gravis, consilio
 valens, suadet, ut Romanos omnes inde
 quam primum inviolatos dimitteret: ite-

K 4 rum

^a Liv. IX. 1. ^b Vid. Ib. cap. 12. ^c Ibid. cap. 2.
^d Ibid. c. 3.

rum consultus censuit, ad unum omne interficiendos; ut ita, vel amici pararentur, vel inimici tollerentur. At mediam viam ingressus Pontius (notemus obiter, *media consilia non semper esse optima*, licet plurimum ita credatur) *inermes cum singulis vestimentis sub jugum missurum* dixit: *alias conditiones pacis equas victis & victoribus fore: agro Samnitium decederetur: suis deinde legibus Romanus ac Samnis viveret*. Inde Consules ipsi ad Pontium profecti ^a, quum de fœdere victor agitaret, negarunt, *injussu populi fœdus fieri posse: ita ut per sponsonem proprie, non fœdere pax Caudina facta sit*. *Sponsonem* intelligimus, ubi hi, qui a potestate summa mandatum non habent, aliquid promittunt, quod proprie eam tangit: unde is, qui summum imperium habet, nullam in partem obligatur ^b. Igitur sponponderunt deditioem Consules & duces reliqui; equitibus etiam sexcentis obsidibus traditis. Ita Consules primi prope seminudi sub jugum missi ^c; tum ut quisque gradu proximus erat; tum deinceps singulae legiones, non sine multa hostium illusionem & injuria. Demum ex saltu emissi prope Capuam omnium egeni corpora humi prostraverunt: summaque benignitate a Campanis excepti sunt, ingenitam iis superbiam evincente justa sociorum miseratione. Romæ ad famam obsidionis delectus haberi erat cœptus; sed

^a *Ibid.* c. 5. ^b *Grot. vidend. de I. B. P. L. II. c. 15. §. 3. & 16.* ^c *Liv. IX. c. 6.*

sed dimissus auxiliorum apparatus, postquam tædam deditioem acceperunt: summusque mœror totam civitatem invasit. Consules Urbem ingressi in privatum se abdiderunt, nihil pro magistratu agentes; nisi quod coacti Dictatorem comitiorum causa dixerunt: sed tædio magistratum ejus anni res ad interregnum rediit. Creati Consules statim de pace Caudina retulerunt^a; *Spuriusque Postumius*, qui Consul sub jugum missus fuerat, rogatus sententiam, se, collegam, questores, legatos, tribunos militum, qui sponsionem fecerant, dedendos Samnitibus censuit; *Tribunosque plebis*, (hi inter tribunos militum anni præcedentis & pacis etiam sponsores fuisse videntur) qui, quod sacrosancti essent, dedi se hostibus, violare posse negabant, *quum primum magistratu abiissent*. Oratione Postumii permoti Tribuni, se in Senatus potestate fore dixerunt. Ita summa cum Postumii laude lux quædam civitati affulsisse visa est^b. Sponsores pacis per feciales Samnitibus sunt dediti: ubi observari potest risu digna actio Sp. Postumii, qua bellum Romanorum in Samnites legitimum se posse reddere credebat. Fecialis nempe Romani sponsores tradentis femur quanta maxime poterat vi perculit, *ita a se, qui jam civis Samnis esset violatum contra jus gentium Fecialem adjiciens; eo justius Romanos bellum gesturos*. Pudet sane indignis-

a *ib. c. 8.* b *ib. c. 10.*

gnissimarum artium; quibus non hac solum occasione, sed sæpe alias Romani sunt usi: & puto ex similibus satis colligi, nequaquam justitiæ severos cultores, nec domi, (cujus rei exempla plurima jam habuimus) nec foris, priscos illos fuisse: quod obiter monendum fuisse videtur: cum fortitudinis quidem, frugalitatis, justitiæ inter cives exercitiæ, multarumque aliarum virtutum, quas domi coluerunt, exempla exstant; in hostes vero quidvis licere sibi putasse videantur. Ergo merito illam deditioem accipere, aut ratam habere abnuerunt Samnites^a: ita ut inviolatus in castra Romana reversus sit cum suis Postumius. Atque ita bellum infestius Samnitibus est renatum; ad quos tamen defecerunt *Satricani*^b: Fregellis vero Samnites, cum nocte urbem occupassent, sed acriter pro aris ac focis dimicaretur per præconem edixerunt, *impune abiturum qui arma posuisset*. Pars Fregellanorum pertinacior per aversam portam erupit: ceteros igni circumdatos Samnites concremaverunt. Iidem, ut ad Luceriam a Romanis obsessam ire possent, cum Publilio Consule primum certamen transigere statuunt^c: verum ira militari, & vesano prope impetu fusi sunt hostes. Alter Consul Papius Samnites, qui prope castra ad Luceriam confederant, secum signa conferre coegit: nequicquam intervenientibus

le-

a *Ib. c. 11.* b *Ibid. c. 12.* c *Ib. c. 13.*

legatis Tarentinis, qui annunciabant, ut bellum omitterent: per utros stetisset, quominus ab armis discederetur, adversus eos se pro alteris pugnaturos. Papirius ergo spretis Graculæ arrogantia hominibus hostes profligat: & paulo post Samnites, qui Luceria in præsidio erant, fame domitos (septem fuerunt millia) sub jugum misit. Præda ingens ibi capta: recepta signa armaque, quæ ad Caudium amiserant: & quod omnia superabat gaudia, recuperati Equites, quos pignora pacis Romani dederant. Quidam addunt Pontium Samnitium Imperatorem cum ceteris sub jugum missum. Disputatur etiam an L. Cornelius Dictator, cum L. Papirio Cursore Magistro Equitum has res gesserit: an vero Consul Papirius præcipuum hoc decus fuerit. Sed Fasti Triumphales Eutropiusque Papirio Cursori eam gloriam tribuunt: quem saltem certum est, præstantissimum hoc tempore Imperatorem fuisse. Eodem anno Consul alter Satricum recepit, ubi duæ factiones Senatum distinuerant; sed utraq; tamen ad reconciliandam pacem Consuli operam navaverunt^a: itaque pars altera, quæ Samnitibus faverat, Consuli enunciat, qua noctis hora, & qua via præsidium eorum essent emissuri: altera, quibus invitis descitum ad Samnites erat, etiam portam Consuli aperuerunt. Itaque duplici prodicione Samnites sunt oppres-

si. Sa-

^a Ibid. c. 16.

fi. Satricanorum, quorum opera defectio esset facta virgis cæsi, securique percussi sunt a.

§. 6. *Uterior Rom.
Imperii per
Italiam
propagatio.
A. U. 435.*

§. VI. Anno Urbis 335. Samnitium legati suppliciter renovationem fœderis petentibus induciæ tantum biennii concessæ sunt: Apuliaque perdomita in Lucanos perrexerunt Romani. Capuam etiam tum primum *Præfectus* mitti cœpit, qui ex legibus a prætore Romano datis jus diceret; quum utrumque ipsi pro remedio agris rebus discordia intestina petissent.

A. U. 437.

A. U. 437. Romanos *Saticulam* oppugnare adortos Samnites hac iusta rebellandi causa data ad eximendos obsidione socios aggressi sunt b: verum victoria, sera quidem, sed non incerta fusi. Anno tamen sequente eodem reversi sunt: ubi *Aulius* Magister Equitum Romanorum inconsulto Dictatore in eos evectus ipsum Samnitium Imperatorem occidit; sed ab ejus fratre vicissim trucidatur. Victores tamen fuere Romani; & intra paucos dies *Saticula* per deditiorem potiti sunt. Inde *Sora*, quæ ad Samnites interfectis colonis Romanorum defecerat, obsessa c. Dictator tum erat Q. Fabius; & in *Aulii* Magistri Equitum locum successus fuerat C. *Fabius*. Eum cum novo exercitu ab Roma advenientem occulte Dictator subsistere jubet; ejusque adventum militem suum celat. Quin tanquam nulla nisi in eruptione spes esset in hostem educit; castris etiam

a *Ibid.* c. 20. b *Liv.* L. IX. cap. 21. c *Ibid.* cap. 23.

etiam suis, qua hosti proxima erant, (licet de universis castris ipse ad milites loqueretur) igni subdito incensis. Ita animus militibus est additus; captisque & direptis castris hostium miles castrorum suorum partem maximam contra spem salvam invenit. Sora tandem capta est A. U. 439. opera transfugæ, qui decem milites Romanos delectos in arcem supra oppidum duxit; atque inde decurrens suis, quasi capta arx esset, ostentavit. Ausonum etiam gens a, quæ se Samnitibus junxerat, prodicione urbium, sicut Sora, in potestatem venit: ea vix certo defectio- nis crimine, deleta fuit, perinde ac si interneccino bello certassent. Luceria quoque prodicione Samnitium est facta: sed statim recepta, Lucerinis & Samnitibus ad interneccionem cæsis. De Luceria delenda Romæ actum fuit b: sed vicit sententia, ut coloni eo mitterentur: & adeo gravis hic annus Romanis fuit, ut Capuæ quoque occultæ conjurationes fierent: quin Romæ quoque nobiles homines ejusdem criminis rei postulabantur. Hi vero in *Manium* magis (qui *Dictator* *questionibus exercendis* factus fuerat; & ipse plebejus Magistrum Equitum plebejum sibi dixerat; *M. Foslium*) id crimen reiiciebant. Dictator se statim magistratu abdicavit; & cum Magistro Equitum absolutus est: & brevi nobilium etiam factionibus tota quæstio est oppressa. Samnites tamen

A. U. 439.

a *ib. c. 25.* b *ib. c. 26.*

tamen harum turbarum spe ad Caudium usque revocati sunt ; intenti in occasionem, si qua daretur, Capuam Romanis eripiendi ; sed a Consulibus tanta clade affecti sunt, ut ad triginta millia eorum cæsa, aut capta memorentur.

§. 7. Appii
Claudii
censura ce-
lebris &c.
A.U. 441.

§. VII. Anno sequente Hetrusci quidem belli fama fuit : at domi celebrior fuit Censura *Appii Claudii* ^a, qui viam illam celeberrimam *Appiam* Censor stravit Roma Capuam usque, quæ longitudo est passuum CXLII. millium : Eadem postea *Brundisium* usque producta fuit, quæ juxta Strabonem *L. VI. n. 283.* Roma abest passuum millia CCCLX. ^b ita ut merito *Regina longarum viarum* dicatur *Papinio Statio Sylvarum L. II. carm. II. v. 12.* Hodieque ingentes ejus reliquiae, & quibusdam partibus satis integræ superesse dicuntur ^c. Idem Censor Appius aquam, quæ ab ipso *Appia* itidem est appellata, per milliaria circiter undecim in Urbem deduxit ^d : licet alii, ut, exempli gratia, *Pancirollus Descr. Urbis Rome* passuum M. XXII. ei tribuant : Præterea Appius auctor fuisse dicitur *Potitiis* Herculis sacerdotibus, ut servis publicis hoc ministerium delegarent : unde dicunt, nomen Potitiorum in duodecim familias dispersum intra annum fuisse extinctum ; ipsumque Appium post aliquot annos lu-
mini-

^a Liv. *Ibid. c. 29.* ^b Sunt horæ itineris 120. ^c Vid. *Misson Itiner. T. I. ep. 27. p. 272. sqq. edit. Hag. 1694. Burnet. Voyag. p. 376.* ^d V. *Liss. de Magn. R. III. II. Al. Demat. de Urbe Rom. III. 18.*

minibus captum . Denique etiam prava
lectione ordinem Senatus deformavit ; ita
ut Consules anni sequentis eam lectionem
non observaverint ^a . Præterea hoc anno
e viginti quatuor Tribunis militaribus
sexdecim a populo creari cœperunt : octo
(in quatuor legiones , sive duos exercitus
consulares creabantur viginti quatuor
Tribuni) octo , inquam , beneficio Con-
sulum relictæ sunt . Interea in Samnio
Samnites *Cluviam* deditione ceperant : &
in deditos crudeliter sævierant . Ergo Con-
sul *C. Junius Bubulcus* oppido capto om-
nes puberes interfecit . Inde *Bovianum*
opulentissimum oppidum cepit ; præ-
damque militibus concessit . Videntes ita
Samnites , se vi aperta Romanis esse im-
pares , simili dolo ac apud *Caudium* usi
fuerant ; legiones Romanas in saltum in-
trare perpulerunt : at majore fortitudine
periculo se exemerunt ; ita ut perpaucis
hostium effugium patuerit , prædamque
ultro ab hoste oblatam Romani fuerint
nacti . Ab altera parte Etrusci *Sutrium* ,
sociam Romanorum Urbem , & velut
claustra Etruriæ ^b , oppugnarunt ; præ-
lioque pertinacissimo cum Romanis , qui
ad solvendam obsidionem venerant , depu-
gnarunt ; quod nocte demum veniente
diremptum est . Igitur anno sequente
433. etiam acrius bellum exarsit ; fusis-
que ingenti prælio Etruscis persequi ho-
stem Consul *Fabius* statuit ^c . Sed pene-
tra-

A.U. 443.

^a *Liv. l. IX. c. 30.* ^b *Ibid. c. 32.* ^c *Ibid. c. 53.*

tranda erat sylvæ *Ciminia* hæctenus Romanis invia . Ergo fratre suo , qui Etruscis literis eruditus (solebant tunc Etruscas disciplinas , ut postea Græcas , doceri Principum Romanorum liberi) linguam Etruscam probe noverat , cum uno servo comite præmisso societatem cum *Camertibus* Umbris firmat : fratremque cum exercitu subsecutus opulenta Etruriæ arva depopulatur , sero advenientibus Senatu Romano legatis , qui denuncia-
rent , *ne saltum Ciminium transfiret* .^a Hinc indignatione conciti Etrusci castra Romana subeunt ; quos vigilando fatigatos prima luce Consul invadit , clarissimæque pugna superat^b . Itaque præcipui Etruscorum populi pacem petentes inducias in triginta annos impetrarunt . Sed ob res ab altero Consule adversus Samnites ambiguo eventu gestas A. U. 444. Dictatorem dici placuit Papirium Curforem , quem toto hoc anno Dictatorem fuisse sine Consulibus ex fastis Capitolinis patet^c . Hic Samnitium aciem auro argentoque cœlatis armis fulgentem stravit castraque eorum cepit ; magistro Equitum , legatisque strenue rem gerentibus ; nec militibus ducum virtuti cedentibus^d . Papirius de Samnitibus triumphavit : ut etiam præcedentis anni Consul Fabius : nam ex fastis Capitolinis , ut jam dictum est patet , eum Proconsule triumphasse . Livius vero hic duo-
rum

A. U. 444.

^a Flor. L. I. c. 17. ^c Liv. Ibid. c. 37. ^c Vid. Pigh. hic *ad* A. 457. ^d Ibid. c. 40.

rum amorum gesta in unum confudit : unde etiam *capite* 41. perperam dicit , *Fabio in annum sequentem consulatum fuisse continuatum* ; cum annus Dictaturæ Papirianæ intercesserit . Ergo A. U. 445. Fabio tertium Consuli collega virtutis ergo , qua legatus anno præcedente in Samnites pugnaverat , est datus P. Decius secundum . A Fabio iterum victi Samnites cum novis etiam hostibus Pelignis ac *Marsis* ^a . Decius circumferendo passim in Etruria bellum nomen omne Etruscum fœdus petere coegit : sed induciæ tantum annuæ datæ . Verum magna Tuscorum pars statim ab Umbris ad rebellionem est compulsa ; ita , ut se ad oppugnandum Romanos ituros esse jactarent . Itaque etiam Fabius Consul ad Urbis tutelam arcessitur : cujus miles hostem maxima alacritate adortus facile sternit ; ita ut etiam in sequentem annum imperium ipsi prorogaretur : inque eo imperio ad *Allifas* urbem cum Samnitibus minime dubio prælio confligit . Ipsi sub jugum missi : sociorum ad septem millia sub corona venditi . Hernicorum qui capti erant per Latinos populos custodiendi dantur ; unde Hernici nominis populi etiam anno sequente Romanis bellum indixerunt . Sed trinis castris intra paucos dies exuti a *Marcio Tremulo* Consule in deditionem recepti sunt ^b . Eo bello confecto statim Marcius collegæ , qui in

L Sam-

A. U. 445.

A. U. 446.

^a *Ibid.* c. 41. ^b *Liv.* L. IX. c. 43.

Samnio locis impeditis obfessus hostes ad pugnam elicere non poterat, auxilio profectus est: ubi inter duos exercitus intercepti hostes & maxima clade affecti sunt. Samnitibus Hernicisque stipendium, vestes, frumentum in usum militum Romanorum imperata sunt: atque ita deinceps, ubi fieri potuit, hostium sumptibus exercitus Romani alii cœpti sunt. *A.U. 448.* Cumque anno sequente rursus infelicissime Samnites bellum gessissent, Imperatore etiam eorum *Statio Gallo* a Romanis capto, anno demum 449. petentibus iis foedus antiquum est redditum. Æqui etiam veteres hostes hoc anno rebellaverant^a: sed intra dies quadraginta unum & quinquaginta oppida ex iis capta dicuntur. Facile autem intelligi potest, talia hæc fuisse oppida, ut juxta præsentem rerum in *Europa*, & præsertim in patria nostra, faciem vix vicorum nomen tueri potuissent; cum tantum partem istius agri incoluerint Æqui, qui hodie *Campania Romana* dicitur. Eorum exemplo territi *Marrucini*, *Marsi*, *Peligni*, *Frentani* pacem petierunt, impetraruntque. *A.U. 449.* Eodem anno^b *Cn. Flavius* scriba, qui ædilibus apparebat, summa nobilium indignatione Ædilis Curulis factus est^c. Igitur, ut oculi iis dolerent civile jus repositum in penetralibus Pontificum evulgavit, fastosque circa forum in albo proposuit, ut quando legi agi posset, sciretur. Idem-

^a *Ibid. c. 45.* ^b *Liv. Ibid. c. 46.* ^c *Piso Annal. III. ap. Gell. N. A. L. VI. c. 9.*

Idemque formulas actionum, quæ anxie in judiciis observabantur, composuit; vel, juxta alios, a ab Ap. Claudio compositas vulgavit. Fabius contra Censor hoc eodem anno omnem turbam forensis excretam ex reliquis in quatuor tribus conjecit, ne in humillimorum comitia essent, *urbanasque* eas tribus appellavit: Ab eodemque institutum dicitur, ut Equites, *Idibus Quintilibus* transveherentur:

§. VIII. Anno Urbis 451. Æqui ægre patientes coloniam velut arcem suis finibus impositam, summa vi eam oppugnare adorti sunt b: & licet ab ipsis colonis essent pulsati tamen magnum Romæ terrorem fecere; quia vix credi poterat solos per se Æquos ad bellum coortos. Tamen a Dictatore C. Junio Bubulco, quem ejus belli metus creari fecerat, facile victi sunt. Græcorum etiam classis, quæ *Thurios* urbem in *Sallentinis* ceperat, a *M. Emilio* Consule profligata est; & urbs recepta, veterique cultori reddita. A. U. 452. a Dictatore *M. Valerio Maximo*, qui ob multiplicem terrorem exortum creatus fuerat, c Marsi sunt fusi; & parte agri mulctati. In Etruria vero Æmilius Magister Equitum absente Dictatore pabulatum egressus scæda strage afficitur: egregia tamen ejusdem curæ reliquæ exercitus servatæ sunt: Itaque Dictator reversus confestim castra in agrum hostilem pro-

§. 8. Bellum
rursus cum
Æquis,
Samnitibus
aliisque.
A. U. 451.

L. 2

mo-

a l. 2. §. 7. ff. de O. J. b Liv. L. X. c. 1.

c Ibid. c. 3.

movit . Ibi hostes pecus in conspectum præsidii Romani propellunt , ut eas in insidias elicerent ; sed ex peritis linguæ , quos se pastoribus jungere jusserat legatus , qui præsidio Romano præerat , intellexit , *sonum linguæ & corporum habitum ac nitorem* cultiora , quam pastoralia esse . Hostes , ubi consilia patuisse vident , in patentem campum signa proferunt . Legatus vero veritus , ut tantam aciem sustinere posset Dictatorem arcessit . Et hic quidem statim signa ferri , ac sequi armatos jubet ^a ; attamen data opera agmen retentat , & sensim incedere jubet , ut integri viribus fessos adoriri possent : eaque ratione victis Etruscis induciæ iterum in biennium datæ . Anno Urbis 453. foris nihil admodum memoria dignum est gestum : domi *Ogulnii* Tribuni plebis legem promulgarunt , pervicitque *P. Decius Mus* , ut *Pontificatus & Auguratus honor plebi communicaretur* . ^b

Anno sequente *Nequinum* Umbriæ oppidum proditione captum est : colonia eo adversum Umbros deducta *Narnia* nomen a fluvio *Nare* accepit . Etrusci spe auxilii Gallici freti , quod auro se sibi comparasse putabant , adversus inducias bellum parant : sed cum Galli mercedem se belli Romanis inferendi pactos negarent , *quicquid acceperint accepisse , ne agrum Etruscum vastarent* , dicentes ; postulantesque *certam sedem , si auxilium suum vel-*
lent

A. U. 454.

^a Ibid. c. 5. ^b Ibid. c. 9.

lent Etrusci, pecuniam ingentem sine labore ac periculo partam retulerunt. Etrusci solo adventu M. Valerii Corvi, qui jam sextum Consul erat factus in locum *T. Manlii* casu ex equo extincti, compressi sunt: Hic autem Valerius Corvus solus omnium ante *Marium* ad sextum Consulatum pervenit ^a: vixit annos centum, quadraginta quinque annis inter primum & sextum ejus Consulatum interpositis ^b. Samnites rebellantes hoc eodem anno egregio stratagemate adhibito *Fulvius* Consul vicit: cum enim se numero inferiorem cerneret, simulavit, unam legionem hostium a se corruptam ad prodicionem ^c; imperavitque, ut quantum quisque numerata pecunie, aut auri argenti que haberet conferret, ut representari merces proditoribus posset: quæ persuasio Romanis alacritatem & fiduciam, atque inde victoriam attulit. Anno Urbis 455. cum Lucanis querentibus Samnites *fines suos vastare* (anno præcedente iam nunciaverant *Picentes*, Samnites *arma & rebellionem spectare*) foedus est ictum: fuitque Fulvii Consulis clara pugna in Samnio ad Bovianum haudquaquam ambiguae victoriae ^d. Cum tamen A. U. 456. iterum nunciatum esset gravissimum bellum, tam a Samnitibus, quam ab Etruscis imminere, consensu civitatis seni Fabio Maximo recusanti licet Consulatus delatus

A. U. 455.

L 3 est;

^a *Plut. Mario p. m. 422.* ^b *Cic. de Sen. cap. 17.*
Plin. H. N. VII. 48. ^c *Frontin. Stratag. L. I. c.*
XI. n. 2. ^d *Liv. L. X. c. 12. f.*

est; cum lege, qua intra decem annos eundem Consulem reficere non licebat, solutus esset. Etruscis autem consilia de pace agitantibus tota belli moles cum utroque Consule in Samnium versa est: Samnitesque, sed difficili valde prælio, superati^a. Apuli quoque se Samnitibus ante prælium conjunxissent, nisi a Decio Consule fuissent fusi; at faciliore multo certamine, cum plus ibi fugæ fuerit, quam cædis. Ambo deinde Consules Samnium omne quinque mensium spatio evastarunt: nec destitit etiam Proconsul Decius anno sequente eorum agros populari, donec Samnitium exercitum nusquam se prælio committentem postremo expulit finibus: atque ita occasionem nactus plura eorum oppida cepit.

A. U. 457.

§. 9. Bellum etiam cum Etruscis.

§. IX. At Samnites, qui pulsi Etruriam petierant, ingens ibi bellum ex multis gentibus conciverunt^b: quod nec satis scite, nec fortunate ab Appio Consule gestum fuit. Addunt quidam, *Volumnium* alterum Consulem a collega litteris ex Samnio arcetum; sed dissimulasse Appium non tantum, (plebejum fuisse *Volumnium* notandum est) verum etiam rogasse, *satin' salva res in Samnio essent? Quæve causa eum, ut provincia sua excederet, induxisset?* Cumque *Volumnius*, res in Samnio prosperas esse, literisque ejus accitum venisse respondisset, se nihil eum morari, quin reverteretur, adjecit. Reverfusque

^a *Ibid.* c. 14. ^b *Ibid.* c. 18.

fusque fuisset Volumnius, nisi legati tribuni-
 que ex Appiano exercitu obstitissent. Ergo invitus fere Appius in aciem protra-
 ctus fortiter tamen pugnavit, ita ut egre-
 gia victoria Consules potiti sint. Volum-
 nius ^a magnis itineribus regressus hostes
 agrum Campanum populantes cædit;
 captivosque multos, & ingentem præ-
 dam sociorum ab iis recipit: atque inde
 ad comitia Romam reversus Fabium V.
 Decium IV. Consules creat, ^b tribus jam
 consulatibus & censura collegas; qui non
 gloria magis rerum, quæ ingens erat,
 quam concordia clari fuerunt ^c. Populi
 Senatusque consensu Fabio Etruria pro-
 vincia extra ordinem decreta est; licet
 plebeji auctores fuissent Decio, ut rem
 ad sortem revocaret. Profectus ad castra
 Fabius itineribus ac mutatione locorum
 milites suos, quo salubriores essent, exer-
 cuit. Verum, cum bellum illud expecta-
 tione majus inveniretur, Decium sibi a-
 djutorem dari petiit, imperavitque ^d. Et
 jam præsentia Consulium necessaria valde
 erat, cum Galli legionem Romanam, cui
 præerat *Scipio* legatus, circumvenissent;
 licet in hac historia tradenda auctores va-
 rient. Hoc constat Consules, dum jubent,
 ut Proprætore agrum Etruscum vastent,
 ita Etruscos & Umbros ad suos fines
 tuendos abduxisse; iisque absentibus cum
 Gallis & Samnitibus conseruisse pugnam.
 Sed etiam sic res in ancipiti erat ^e. Ergo

A. U. 458.

L 4

De-

a *Ibid.* c. 20. b *Ibid.* cap. 22. c *Ibid.* cap. 24.

d *Ibid.* c. 26. e *Ibid.* c. 28.

Decius paterno exemplo *se pro exercitu Populi Romani Quiritium devovit*. Quo piaculo factus additus est Romanis animus, victoriaque egregia, nec incruenta tamen potiti sunt. In Etruria per eosdem dies res a *Cn. Fulvio* Propratore ex sententia gesta ^a. Samnites etiam per Pelignum agrum fugientes a Pelignis cæsi sunt; iterumque a *L. Volumnio* Proconsule Appioque Pratore. Neque ita tamen cum Samnitibus debellatum est: sed anno rursus sequente etiam ultro castra Romana oppugnare sunt ausi, quæstoriumque ceperunt; ita ut in mediis castris, nec sine periculo, dimicaretur; pulsus tamen demum Samnitibus. Sed adventante etiam altero Consule *L. Postumio* recesserunt Samnites; *Postumius* ^b *Milonia* urbe potitus *Ferentinum* duxit: & illud oppidum, pluraque vicina deserta ab hostibus occupat: cumque in Samnitibus ipsi materia belli deesset in Etruriam versus tres validissimas urbes pacem petere coegit ^c: Alter vero Consul *Atilius* vario & anticipiti prælio cum Samnitibus pugnavit; ita ut apud utrosque exercitus par esset pavor. Samnites, ubi primum illuxit, abire sine certamine cupiebant: Romani, cum exploratores *vallum secum portare Samnites* affirmarent, *non dubium esse, quin castra circumvallaturi essent*, dicebant. Itaque vix compelli potuerunt, ut hostibus obviam castris exirent: Samnites vero,

^a *Ib. c. 30.* ^b *Ib. c. 34.* ^c *Ib. c. 37.*

vero, exire, id quod timuerint, ad impediendum iter Romanis fremebant. Cum igitur acie quidem instructa vestigio tamen nemo moveretur, Consul Romanus equitum turmas paucas immisit ^a: at hi pulsi etiam alios metu affecerunt: donec Consul se ipsum iis objecit, cuique qui ad vallum pergeret, sive iile Romanus, sive Samnis esset, mortem minitans. Ita omnes undique annisi hostes ad eum locum, in quo commissâ pugna erat, repellunt; ibique ingenti eos strage afficiunt, septem millibus etiam & trecentis suorum amissis. Inde revertens Consul etiam alterum Samnitium exercitum *Interamnatum* agros depopulatum cædit; prædamque iis ereptam summa æquitate dominis suis reddidit, quemadmodum ante biennium etiam fecerat Volumnius ^b; & A. U. 191. Consul *Lucretius* ^c. Utrumque hujus anni Consulem triumphasse ex fastis Capitolinis constat; de quo sibi parum liquere ob Annalium diversitatem tradit Livius ^d. Anno Urbis 460. A. U. 460. Samnites omni ope bellum reparaverunt, jurejurando etiam, sive carmine potius diro in execrationem capitis, familiæque & stirpis composito ad fortiter pugnandum adactis militibus; obtruncatisque circa altaria, qui juraturos se esse abnuissent. Sed *Papirius* Consul paterna suaque gloria clarissimus, dum collega

Car-

^a *Ibid.* c. 36. ^b *Liv.* L. X. c. 20. ^c *Id.* L. III. c. 10. *Vid. de hac re Grot. de I. B. P. L. III. c. XVI. §. 2.* ^d *L. X. c. 37.*

Carvilius destinando hosti *Cominium* oppugnat, summo militum ardore hostes adoritur, pullario etiam auspicia mentiri auso ^a, & *tripudium solistimum* nunciantem, cum tamen pulli pasci noluisissent. Exaudita tamen fuit veritas, & Consuli a fratris filio renunciata, qui religionem in eum qui falsi aliquid nunciasset rejecit: ac cecidit quoque pullarius ante, quam concurreretur, emisso temere pilo ictus. Nec prohibuit Samnites facta detestatio quo minus fugerent, hostes suos magis, quam jurisjurandi religionem metuentes. Ergo castris & urbe captis maxima clades Samnitibus illata fuit ^b: & ex armis Samnitium hoc prælio captis Colossus Jovi in Capitolio factus est ^c. *Cominium* etiam ab altero Consule captum fuit: utrumque oppidum igne injecto deflagavit ^d: *Volana* præterea, *Palumbium*, *Herculanæum* a *Carvilio* ex Samnitibus capta. Sed nunciata Etruscorum rebellione ex Senatusconsulto exercitum in Etruriam duxit; dum *Papirius Sepino* etiam in Samnio capto insignem, ut illorum temporum habitus erat, ex ea regione triumphum duxit. Interea *Carvilius* etiam in Etruria, & contra Faliscos, qui post multorum annorum amicitiam desciverant, feliciter adeo res gessit, ut & illæ honore triumphi dignæ esse viderentur. Tantaque ob has victorias fuit lætitia, ut *tum primum*

^a *Ibid.* c. 40. ^b *Ibid.* c. 42. ^c *Plin.* H. N. L. XXXIV. c. 7. ^d *Liv.* L, X. c. 44.

mun coronati ob res bello bene gestas *Indos spectaverint* Romani ^a.

§. X. Anno Urbis 461. Consul fuit *Q. Fabius Maximus Gurges* *Q. Fabii Maximi Rulliani*, quem sæpius jam memoravimus, filius, licet constanter cum Populo egisset pater, *ut aliquando vacationem hujus honoris Fabie genti daret* ^b. Et sane male adeo adversus Samnites pugnavit, ut in Senatu de removendo eo ab exercitu ageretur ^c. Sed deprecatus est pater hanc sibi ignominiam, pollicitus, *se legatum filio suo iturum esse*: atque ejus opera & consiliis filius Consul adjutus cæsis Samnitibus triumphavit: atque *C. Pontium Samnitium Imperatorem*, qui quondam ad *Caudinas furculas* Romanos sub jugum miserat, in triumphum ductum securi percussit: quæ tamen anno demum sequente facta esse ex fragmentis *Tabularum Capitolinarum* constat. Eodem anno, cum civitas pestilentia laboraret, oraculorum monitu legati *Epidaurum* sunt missi (*Argie* in *Peloponneso* urbs fuit, hodie *Malvasia*) qui *Æsculapii* signum inde Romam transferrent. Anguem, sub cujus forma Deus ille colebatur, secum deportaverunt; qui sponte in insulam *Tiberis* egressus fertur ^d; ibique illi, tanquam eas sedes elegisset, templum structum fuit. Habuit annus, quo Romam advectus est *Æsculapius*, Consulem *L. Postumium*

§. 10. Continuatio belli Samnitici.
A. U. 461.

A. U. 462.

III.

^a Liv. Ibid. c. 47. ^b Val. Max. L. IV. c. I. n. 5.
^c Epit. Liv. XI. ^d Ovid. Met. L. XV. v. 739.
Plut. Quæst. Rom. n. 93. sive p. m. 286.

A. U. 463

III. qui malo exemplo, ut quondam Appius Claudius se ipsum Decemvirum fecerat, comitiis, quæ ipse Interrex habebat, Consul declaratus fuerat. Neque minore arrogantia magistratum gessit, quam ceperat, Samnitici belli administrationem sibi extra ordinem sumens, Fabiumque Proconsulem in Samnio res gerentem provincia excedere cogens; ita ut invidia Postumi multum Fabio ad triumphum impetrandum profuerit; ipsi vero, licet Cominium aliaque oppida Samnitibus eripuisset, triumphus fuerit negatus. Ita omnibus exosus accusantibus Tribunis plebi ingenti multa damnatus est. Anno demum sequente Samnites a Consulibus *P. Cornelio* (fuit hic *Sulla* Dictatoris a-tavus) & *M. Curio Dentato* agrorum suorum populationibus, ruinis urbium, aliisque ingentibus cladibus ad pacem ferio petendam compulsi sunt. Igitur Consuli Curio foco in scamno assidenti, atque ligneo catillo cœnanti magnum auri pondus publice miserunt, a quo cum risu repudiati sunt, cum diceret, non aurum habere præclarum sibi videri; sed aurum habentibus imperare. Itaque post annos quadraginta novem (ut Eutropius dicit *L. II. c. 9.* sed verius post annos quinquaginta quatuor; cœpit enim anno urbis quadringentesimo decimo) hoc bellum confectum fuit: nam quod etiam postea

à *Cic. de Senect. cap. 16. Val. Max. L. IV. c. III. ex. 5.*

stea bellum tentaverint, non magni momenti negotium fuisse videtur.

§. XI. In eodem magistratu Curius Sabinos longa tum pace opulentos, atque inde, ut videtur, per proterviam Romani juris loca quædam invadentes vicit; eaque expeditione ad mare *Hadriaticum* (ita enim rectius scribitur) ^a usque pervenit; coloniæque *Castrum*, *Senam*, atque *Hadriam* deductæ sunt: ^b Sabinis victis civitas sine suffragio est data ^c. Ergo duos hoc anno triumphos egit Curius; alterum nempe de Samnitibus, alterum de Sabinis. Lex etiam de Lucanis bello persequendis hoc anno est lata ^d; quod *Thurinos* populi Romani socios hostiliter infestassent: sed anno demum sequente hoc bellum gestum videtur. Eodem etiam anno *L. Papius Turdus* legem de *Treviris capitalibus quotannis a Præatore creandis* tulit ^e. Anno Urbis 466., cum foris res satis lætæ essent, ingens rursus domi seditio est exorta propter æs alienum; ita ut plebs tandem in montem *Ianiculum* secederet. Ergo Dictator *seditionis sedandæ causâ* creatus est *Q. Hortensius*, quem leges concordiæ utiles tulisse facile conjici potest, cum hinc ad tempora Gracchana (spatium est centum quinquaginta quinque annorum) nulla periculosa seditio in
Ur-

§. II. *Bellum cum Sabinis, Lucanis, &c.*

A. U. 465.

a Vid. Cellar. Geogr. Ant. b Liv. Epit. XI. Polyb. L. II. c. 19. A. demum 470. *Senam* deductam dicit. c Vell. Paterc. L. I. c. 14. d Plin. H. N. XXXIV. c. 6. e Liv. Epit. d. Vid. Festum V. Sacramentum.

Urbem invaluerit : sed universas fere leges illas injuria temporum abolevit. Hoc tamen tradunt auctores in margine citati ^a *lege Hortensia* sancitum fuisse, *uti quodcumque plebs jussisset, omnes Quirites teneret*; cum antea plebiscitis patricii non tenerentur. Vidimus tamen supra *hujus libri c. 4. §. 3.* similem legem ab Horatio Consule fuisse latam; & *c. 8. §. 3.* a Publilio Dictatore relatam A. U. 414. Verum potest fieri, ut non semper fuerit observata; sed jam præterea hæc novis capitibus sanctionibusque firmioribus fuerit munita. Hic idem Dictator etiam in gratiam plebis videtur tulisse legem, *ut nundine fastæ essent, uti rustici, qui nundinandi causa in Urbem veniebant, lites componerent* ^b; cum prius feriæ fuissent, quibus Prætorem fari non licebat. His factis Hortensius, quod nulli Dictatori ante contigerat, in eodem magistratu expiravit ^c. Hoc etiam tempore, & ejusdem secessionis occasione videtur lata fuisse *Lex Mania, ut Patres ante inita suffragia Populi auctores fierent ejus rei, quam Populus Romanus jussurus erat*; quam legem jam in tribunatu agitaverat M' Curius ^d A. U. 455. In fragmento, quod ex tabulis Capitolinis esse videtur, invenitur hoc eodem anno Dictatorem fuisse A. Fabium

^a *Lelius Felix, ap. Gell. XV. 27. Plin. H. N. XVI. 10. Pomp. l. 2. §. 8. ff. de O. I. Justin. Instit. de I. n. G. C. c. §. 4.* ^b *Macrob. Saturn. L. I. c. 16.* ^c *August. de Civ. D. L. III. c. 17.* ^d *Cic. de clar. Or. c. 14. S. Aur. Victor. de vir. ill. in Curio.*

bium Maximum Rullianum, quæ tertia
 ejus Dictatura fuerit: & ob Gallici,
 Umbrici, & Etruscorum Volsiniensium-
 que belli reliquias ei delata fuisse vide-
 tur. Sed defectu historiæ Livianæ alio-
 rumque auctorum veterum horum ali-
 quot annorum res gestæ in occulto ja-
 cent. Anno Urbis 470. Lucani, *Bruttii*,
 Samnites cum Etruscis & *Senonibus* Gal-
 lis bellum contra Romanos moliti sunt^a;
 legatique ad exorandos Gallos missi ab
 iisdem interfecti sunt. Ergo cum imperio
 extra ordinem adversus eos missus est *L.*
Cæcilius Metellus Prætor^b; eique in præ-
 lio occiso successus est *M' Curius Denta-*
tus. Discrepat tamen aliquantulum *Po-*
lybius, qui *Arretium* a Gallis obsessum
 liberare volentes Romanos cum Cæcilio
 Prætoce occisos fuisse scribit: posteaque
 legatos a Curio in Galliam missos cæsos
 fuisse addit; atque ita demum eam inju-
 riam a Romanis fuisse vindicatam, *Sen-*
nibusque pulsis civitatem eorum colo-
 niam Romanam fuisse factam; *Senamque*
 appellatam. Florus vero *L. I. c. 13.* ab
 ejusdem anni Consule *Dolabella* in Etruria
 ad lacum *Vadimonis* omnes Gallorum *Se-*
nonum reliquias deletas dicit: ad quem
 lacum *Polybius L. II. c. 20.* Gallos *Bojos*
 & Etruscos cæsos fuisse narrat, eosdem
 tamen iterum defecisse, iterumque victos
 ægre tandem submisisse animos adjicit.

Sed

^a Oros. *L. III. c. 23.* & videtur eodem respicere
August. de Civ. Dei L. III. c. 17. ^b *Polyb.*
L. II. c. 19.

Sed viam jam ad famam Romanorum extra Italiam propagandam, & ad victorias transmarinas occasione belli Tarentini parabat providentia : de quo jam capite sequenti dicturi sumus.

CAPUT NONUM.

A. U. 472.

De bello Tarentino, & cum Pyrrho Rege.

§. I. De Tarenno, & occasione belli Tarentini.

§. I. **T**arentum urbs fuit Calabria, sive illius partis Italiae, quae Magna Graecia dicebatur, quod Graecorum coloniis plena esset; quodque Graeci per ambitionem, licet falso, eam tota Graecia majorem esse jaectarent ^a. Antiquissima quidem haec urbs fuit: quippe quae a Tarante quodam Heroe Neptuni filio condita fuisse dicatur ^b: sed postea occupata fuit a Phalantho Partheniarum e Laconia duce circa Olympiadem XXI. quo tempore Numa Romae regnabat. Inde ob commoditatem portus immensis divitiis aucti cives luxui se totos tradiderunt; unde molle Tarentum dicitur Horatio Serm. L. II. Sat. IV. v. 34. & imbelle eidem Epistolarum L. I. Ep. VII. v. 45. Juvenali vero Sat. VI. v. 267. coronatum & petulans, madidumque Tarentum. Et sane petulantia civium exitii causa ipsis fuit. Cum enim forte classis Romana, tanquam ad socios & amicos, litori

^a Vid. Plin. H. N. L. III. c. 5. ^b Pausan. Phoc, 10.

litori eorum adnavigasset, Tarentini ludos tum forte in theatro, quod mari imminet, celebrantes ut hostilem, & cum summo contemptu invadunt, *Qui, aut unde essent Romani?* rogantes ^a. Addunt quidam classis præfectum occisum ^b, bonaque Romanorum direpta fuisse. Ergo *Postumius* legatus, qui de his injuriis expoſtulareret, ad eos missus fuit. Sed hunc theatrum (ubi Græcorum more de summa Republica consultare solebant ^c) ingressum, postquam non satis ad exactissimam Græci sermonis normam loqui animadverteret ^d, per ludibrium ejecerunt: imo scurra quidam nomine *Philonides*, qui *Cotyla* a *vinolentia* dicebatur, (*Κοτυλη* omne cavum significat, & in specie etiam poculi genus) legatum, quem ejecerant, sublata veste perminxit: quod cum riderent Tarentini, *Ridete, inquit, ridete, Tarentini, dum licet; nam posthac diu flebitis.* Ad quas minas, cum nonnulli exacerbarentur, & *ut magis*, inquit, *stomachemini, hoc quoque vobis dicimus, fore, ut hanc vestem multo sanguine eluatis.* Ita Romam reversus legatus contumeliam sibi factam narravit: unde tanta indignatio est orta, ut confestim bellum iis indicendum Senatus decreverit: decretum Senatus Populus ratum fecit.

§. II. Ergo *Æmilio* Consuli bellum Tarentinum decernitur: qui tamen pri-

M

mum

§ 2. Belli
cum Ta-
rentinis
successus.

^a Flor. L. I. c. 18. ^b Oros. L. IV. c. I. ^c Attor. XIX. 29. Cic. pro Flacc. c. 7. ^d Dion. Hal. excerpt. de legat. c. 4.

mum Tarentinorum animos tentavit idoneis verbis ^a, æquis conditionibus pacem amplexuros esse ratus. Sed vicit apud hos juvenum sententia, qui bellum malebant. Carthaginenses, fama hujus rei accepta, centum & triginta navium classem Romanis auxilio miserunt: verum duci eorum respondit Senatus, *Populum Romanum bella suscipere solere, quæ suo milite gerere posset: proinde classem Carthaginem reduceret* ^b. Æmilius itaque agrum hostilem vastat; egressosque hostes cum clade in urbem repellit. Tarentini vero viribus suis diffisi *Pyrrhum* Epiri Regem in auxilium advocant: atque interim ducem sibi constituunt *Agidem* quendam Romanis satis amicum. Verum hujus consilio pacem jam agitantibus supervenit cum exercitu, *Cineas* Pyrrhi legatus ^c (Pyrrhus enim Tarentinorum societatem opportunam sibi ducebat, cum ita viam sibi ad subjugandam Siciliam, *Sardiniam* ipsamque Carthaginem aperire videretur.) Igitur etiam cum altero exercitu *Milonem* mittit; cui libenter, quod laborem fugerent, arcis & murorum custodiam permisere Tarentini, imperio Agidi jam dudum abrogato. Æmilius adventu militum Pyrrhi cognito recessit: cumque in angustiis quibusdam faucibus, quas transire cogebatur, iter ei interclusissent Tarentini, captivos eorum præmittit: at illi veriti, ne suos pro Romanis conficerent, destiterunt.

^a *Zonaras Annal. T. II.* ^b *Val. Max. L. III. c. 7. ex. 10.* ^c *Vid. Plut. Pyrrho p. m. 391.*

runt. Pyrrhus interea non expectato vere anni sequentis cum magno lectissimoque exercitu, quem mira alacritate conscripserat *elephantisque* præterea viginti (qui tum primum in Italiam venerunt; & a Romanis, quod eos in *Lucania* primum vidissent, *Boves Luca* sunt dicti) in Italiam trajecit ^a; magno suo exercitusque etiam sui periculo, & multis suorum amissis. Sed brevi Tarentinos arcessiti auxilii peregrini pœnituit. Pyrrhus enim statim ex junioribus eorum delectum egit; eosque manipulis suorum inseruit; ne contra se aliquid moliri possent: Theatrum etiam clausit; cœtibusque conviviorum & comessationum interdictis adolescentes aut in armis exerceri, aut in foro totos dies agere jussit ^b: Et ne quis se ex urbe subduceret, custodias in portis posuit. Eos vero, quos vel favoris erga Romanos suspectos habebat, vel Reipublicæ gerendæ noverat idoneos, partim clam sustulit; partim ex quæsitis causis ad filium in Epirum misit. Inter eos fuit *Aristarchus*; vir summus apud Tarentinos; quem certi negotii causa navigare in Epirum Pyrrhus jussit: ille vero obedientiam simulans Romam est profectus; Senatūque de multis ac magnis rebus edocuit. His rebus intellectis Romanos jam cura bellicosissimi Regis ceperat; delectibusque agendis & pecunia cogenda strenue bellum apparabant: nec immerito;

M 2 cum

^a *Cass. in Aric. c. 12.* ^b *Plut. Pyrrho p. 292.*

cum omnes sui temporis Imperatores peritia rei militaris superaverit, in acie præcipue instruenda, castris metandis, stratagematibus inveniendis versatissimus^a; & libris de ea arte editis clarus^b. Accessitque scelus *Decii Jubellii* Tribuni militum; quod sociorum animos a Romanis alienare erat aptissimum. Cum enim *Rhegium* oppidum in extrema Italia, ut hæc tempora ferebant, opulentum, tum *Pyrrhi*, tum *Carthaginensium* metu præsidium Romanorum expetivisset, missus est cum legione ex Campania conscripta *Decius*. Hic vero urbis occupandæ opportunitatem sibi natam ratus literas fingit tanquam a *Rheginis* ad *Pyrrhum* arcessendum datas; atque ita prodicionis ulciscendæ specie principum alios obtruncat, alios patria ejicit; novamque Reipublicæ formam instituit. Sed dissensione de præda dividenda, ut inter latrones, orta *Decius* ejectus *Messanam* confugit; ibique morbo oculorum correptus est; & medici dolo cæcus factus.

§. 3. *Bel-*
lum porro
cum Pyr-
rhogestum.
A. U. 473.

§. III. Anno Urbis quadringentesimo septuagesimo tertio *P. Valerius Lavinius* Consul, ut bellum quam longissime a finibus Romanorum averteret, sociorumque mobiles ad defectionem animos in fide retineret, cum exercitu in *Lucaniam* contendit: interque *Pandosiam* & *Heraclæam* urbes ad *Sirin* amnem, qui in sinum *Tarentinum* effunditur, confedit.
Cum-

^a *Donat. in Ter. Eun IV, 13.* ^b *Plut. Pyrrho p. m. 387.*

Cumque Pyrrhus prælium detrectaret, Romanos brevi in regione hostili omnium rerum inopia laboraturos esse sperans, Lævinus prior pugnam laceffit: sed licet fortiter & Dux & miles res gererent, terrore præcipue elephantorum virtuteque *Thessalici* equitatus Romani sunt victi. Majorque clades fuisset accepta, nisi ex elephantis unus accepto vulnere conversus suorum aciem turbasset. Tot tamen etiam ex victoribus ceciderunt, ut Pyrrhus victoriam gratulantibus responderet, *vereri se, ne si iterum sic vicisset, sine milite in Epirum revertetur*: quod tamen alii post ultimum cum Romanis prælium cum dixisse volunt ^a. Additur, quoque Pyrrhum cum Romanos omnes vulneribus honestis & in hostes versos oppetiisse vidisset, magna voce exclamasse, *Quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me ducem Romanis!* Imo ipse etiam juxta quosdam graviter vulneratus fuit ^b. Sed auctus Lucanorum, Bruttiorum, Samnitiumque auxiliis Campaniam populatus Præneste usque pervenit ^c; Capuam tamen & Neapolin frustra occupare conatus. At cum omnia Romæ in armis esse intelligeret, novoque delectu habito *Ti. Coruncaniam* Consulem sibi occurrere, dum Lævinus a tergo instaret, metu ne circumveniretur in Campaniam regressus est. Hinc vero, cum Ro-

M 3 manis

^a *Plut. Pyrrh. p. 397.* ^b *Justin. L. LXVIII. c. 8.*

^c *Plut. Pyrrho p. 394.*

manis nequaquam animos minutos esse vidisset, Cineam legatum de pacis conditionibus acturum Romam mittit, muneribus additis, quæ proceribus Romanis, eorumque uxoribus traderet. Verum ea a nemine admissa sunt. In Senatu tamen Cineas blanda oratione adeo animos moverat, ut plures ad pacem inclinaturi fuissent, nisi Ap. Claudius, qui cæcitatibus & senectutis causa jam dudum Reipublicæ administratione abstinuerat, hac re audita lectica se in Senatum deportari iussisset; & gravi oratione pacem disuassisset ^a. Responsum itaque est, *prius Italia excedere Pyrrhum debere, antequam de pace, aut societate cum eo ineunda ager posset*. Et tanta his temporibus Senatus erat veneratio ut Cineas diceret ^b, *Regum sibi illum confessum visum fuisse*. Missus est tamen cum aliis legatus ad Pyrrhum, qui de redimendis captivis ageret, C. Fabricius; quem frustra auro delinire Rex conatus est. Nec magis terrore commoveri potuit. Cum enim imperasset Pyrrhus, ut dum cum Fabricio colloqueretur, elephas ipsi post aulaum interpositum ad-moveretur, subitoque bellua proboscidem supra caput Fabricii extendisset, simulque vocem horrendam emitteret, ipse nihil territus, *Non magis, inquit, o Rex elephas tuus hodie me commovit, quam heri aurum*. Super cœnam vero, cum Cineam differentem audiret de *Epicuro*,
Phi-

^a Vid. Cic. de Senect. c. 6. ^b Flor. L. I. c. 18.

philosopho (vivebat enim hoc ipso tempore Epicurus , quippe qui mortuus est Olympiadis CXXVII. anno secundo , qui fuit Urbis quadringentesimus octuagesimus secundus) ^a *summum illum bonum in voluptate collocare ; Reipublica procuracionem , quasi vite beata noceat , devitare ; Deos , affirmare , a beneficentia & ira & cura nostri remotos otiosam & voluptatibus affluentem vitam agere ;* Vah , inquit Fabricius , *Pyrrho hæc præcepta & Sannitibus , dum nobiscum bellum gerunt , cordi sint* ^b . Admiratus egregiam viri mentem Pyrrhus invitavit , *ut , postquam de pace convenisset , se in Epirum comitari & secum atatem exigere vellet , primum inter amicos locum ipsi offerens ; & quartam regni partem , ut alii ^c , sed minore veri similitudine tradunt . At responsum , quod Fabricio tribuitur , cum cetera ejus sapientia minus mihi convenire videtur . Fertur enim dixisse , Non ex re Regis fore , si hoc faceret ; illos namque ipsos , qui nunc Pyrrhum venerarentur , siquidem se Fabricium plene pernovissent , eum sibi Regem præoptaturos esse . Quod tamen mihi quidem , ut dixi , nimia arrogantia fuisse videtur . Tanti tamen celsitudinem hanc animi fecisse dicitur Pyrrhus , ut captivos unius Fabricii fidei crederet , ea lege , ut si pacem abnuisset Senatus , salutatis propinquis , & Saturnalibus celebratis ad se reverterentur . Nec cessit hac parte generoso,*

M. 4 fo,

^a Diog. Laert. L. X. segm. 15. ^b Plut. Pyrrho p. m. 395. ^c Eutrop. L. II. c. 12. Sex. Aur. Vict.

fo Regis animo Senatus : peracto enim festo statim eos remisit ; & si quis domi remansisset , mortis supplicio affectus fuit . Præterea cum medicus Regis Consulibus obtulisset , si dignum facinoris pretium ostenderetur , se veneno regem necaturum esse , monuerunt Regem , ut insidias caveret ; meliusque in futurum amicos ab hostibus distinguere disceret ^a . Medici tamen nomen non addiderunt , ne eum , qui bene mereri paratus fuerat , proderent . Quin tanta hoc tempore virtus Romanorum fuit ; ut simul cum hoc gravissimo adversus Pyrrhum bello etiam cum Etruscis bellum gererent ; & quidem ea fortuna , ut belli illius reliquias Consul Coruncanius sustulerit : nullam enim deinceps belli cum Etruscis mentionem invenimus ante ultimum bellum , quod anno Urbis quingentesimo duodecimo confectum fuit . Triumphasse enim hoc anno Coruncanium de Volsiniensibus & Vulcientibus Etruscis ex tabularum Capitolinarum fragmentis constat ; quemadmodum etiam collegam ipsius in Consulatu *L. Æmiliam Barbulam* de Tarentinis Samnitibus & Sallentinis triumphum e-gisse ex iisdem tabulis discimus .

§. 4. Finis
belli cum
Pyrrho.
A. U. 474.

§. IV. Anno sequente bellum contra Tarentinos & Pyrrhum ambobus Consulibus est decretum : & magno prælio ad *Asculum* Apuliæ urbem concursum fuit . Ibi , cum ob loci inæqualitatem elephan-
torum

^a *Plut. Pyrrh. p. m. 396. Gell. L. III. c. 8.*

torum nullus usus esset ; post multam utrimque stragem editam nox prælium diremit . Postridie Pyrrhus , ut æquabili loco pugnare cogerentur Romani , difficiliora loca præsidiis occupavit : Romani vero , ut gravem armaturam , antequam bellæ ingruere possent , impellerent , acriter gladiis certaverunt vulnerum & cædis inmemores : atque ita , postquam diu pugnatum esset , initium fugæ eo loco cœpisse dicitur , ubi Pyrrhus agebat ^a . *Hieronymus* tamen historicus antiquus memoriæ prodidit , de Pyrrhi exercitu tantum tria millia quingentos & quinque cecidisse , sex vero millia ex Romanis , quod castra Pyrrhi haud procul abessent . *Frontinus Stratagematum* L. II. c. 3. ex. 20. quadraginta millia utrinque fuisse dicit : Pyrrhum dimidiam partem exercitus , Romanos quinque millia suorum desiderasse . Certe non nisi difficillime victoriam adeptos Romanos constat : licet in tota hac historia tradenda scriptores admodum varient . Videtur etiam posse colligi ex *Cicerone Tusculanarum questionum* L. I. c. 37. & *de Finibus bonor. & mal.* L. II. c. 19. alterum Consulem Decium paterno avitoque exemplo se pro exercitu devovisse , atque occubuisse ; quam alii auctores silentio hoc prætereant . Ex *Zonaræ* vero narratione videtur posse deprehendi , devovisse quidem se Decium ,
sed

^a *Plut. Pyrrho* p. m. 396.

sed non fuisse cæsum, cum mandatum dedisset Pyrrhus, ut vivus potius comprehenderetur. Et licet Zonaræ quidem per se non magna sit auctoritas, quippe Græculi hominis, qui ante sex, vel septem demum sæcula vixit, tamen videntur ejus ætate *Constantinopoli* adhuc superfuisse scriptores hodie deperditi, ex quibus sua haurire potuit. In hoc rerum incerto illud tamen scimus, superiores fuisse Romanos. Tarentum enim Pyrrhus concessit, non persequentibus tamen Romanis, quod magnitudinem cladis, quam etiam ipsi acceperant, satis arguit. Itaque anno sequente cum a *Syracusanis*, *Agrigentinis* & *Leontinis* quibusdam (seditione enim laborabant Siculi^a) evocatus esset, in Siciliam cum magna exercitus parte trajecit. Fabricius vero Consul de Lucanis, Bruttiis, Tarentinis; Samnitibus triumphavit^b. Pyrrho autem in Siciliam appulso civitates certatim se tradiderunt: bellumque jam cum Carthaginensibus animo agitabat. Carthaginenses enim fœdus cum Romanis inierant legibus, quæ sequuntur^c: *si societatem cum Pyrrho Populus Romanus, aut Carthaginensis inierit, fœderis legibus uterque caveto, ut si alterutrius ditionem hostis invaserit, sibi opem ferre liceat. Utrintri opus auxilio habuerint, naves a Carthaginensibus præbentor & ad iter & ad prælium. Stipendia suis utrique danto. Carthaginenses etiam mari,*

^a Plut. Pyrrh. p. m. 397. ^b Marmora Capitol.
^c Polyb. L. III. c. 25.

ri, si opus erit, auxiliantor. Socios navales nemo invitos navibus exire cogito. At in hoc bello apparando imperiose & dure cum Siculis egit, multos sibi suspectos e medio tollens, ita ut ex populari in tyrannum verteretur a. Sed hac ipsa causa sublapsæ ejus res retro referri cœperunt; ita ut aliæ civitates ad Carthaginenses, aliæ ad Mamertinos deficerent. (Mamertini Messanam urbem incolebant.) Commodum itaque honori Regis litteræ a Samnitibus & Tarentinis allatæ sunt, quibus opem ejus implorabant, quod a Romanis ad angustias redigerentur. Color ergo hic fuit, ne pro fuga discessus ejus haberetur. Et tamen etiam verum erat, Consules collatis viribus Samnium vastare, ita ut Samnites res suas in abruptos montes aviosque scopulos conferrent. Atque etiam alterum Consulem C. Junium Brutum Bubulcum de Lucanis & Bruttis triumphasse fasti docent: ut etiam anno sequente Q. Fabium Consulem; de quibus tamen triumphis apud auctores altum est silentium. Alter hujus anni Consul erat P. Cornelius Rufinus II. vir belli quidem peritus; sed avaritiæ nomine infamis. Mirabantur igitur homines, Fabricium spectatissimæ integritatis virum b in comitiis causam Rufini contra competitores ejus enixe provehere: quibus facete respondit Fabricius, *Nihil mirum videri debere, si difficillimis temporibus compilari se, quam*
veni-

A.U. 476.

a Plur. d. l. p. 396. b Val. Max. L. IV. c. 4. n. 10.

venire mallet ^a. Et bene sane rem gessit Rufinus Lucanis & Bruttiis afflictis; & Crotonem, quæ defecerat, præsidio *Epirotarum* recepto, dexteritate potius ingenii, quam vi recepit ^b. Pyrrhus autem, cum ex Sicilia discederet, fertur ad comites suos conversus dixisse, *Quam, o amici, palestram Carthaginensibus & Romanis relinquimus?* Quod verissimum prudentis Regis prælagium fuisse eventus mox comprobavit. In ipso trajectu cum *Pænis* confingere Pyrrhus coactus fuit; ac magna parte navium suarum amissa in Italiam potius fugit, quam venit. Transgressum statim invasere Mamertini: sed Pyrrhus, cum ipse præsens fortissime pugnaret; ita ut barbarum se invadentem medium dissecuerit, viam reliquam sibi tutam præstitit. Inde partem exercitus in Lucaniam adversus alterum Consulem mittit: ipse reliquam partem adversus Curium duxit; si ante quam auxilia adventarent, ipsius exercitum profligare posset. Sed Consul primam ejus aciem (per errorem enim viæ milites Pyrrhi non omnes simul advenire potuerunt) cædit elephantaque aliquot capit: eoque successu elatus & castris egressus plenam ab hostibus victoriam reportat. Atque ea victoria tantum fiducia animis Romanorum addidisse videtur, ut inde statim de imperio extra Italiam proferendo cogitare cœperint. Pyrrhus vero omni spe ulterioris adversus Romanos suc-

A. U. 478.

^a Gell. L. IV. c. 8. ^b Frontin. Strat. L. III. c. 6. ex. 4.

successus abjecta in Græciam est reversus
 anno sexto postquam in Italiam venerat :
 ibique anno Urbis quadringentesimo octo- A. U. 480.
 gesimo cum nocturna invasione *Argos* ur-
 bem ingressus esset , a muliercula , cujus
 filium occiderat , tegula e tecto projecta
 interfectus est . Reliquerat autem Tarenti
 Milonem Præfectum : sed ille ab ipsis Ta- A. U. 481.
 rentinis , quod male eos vexaret , in angu-
 stias redactus anno Urbis 481. arcem Ta-
 rentinorum *Papiria* Consuli tradidit . Ad-
 dit epitome Liviana L. XIV. & *Orosius* L.
 IV. c. 3. Carthaginenses Tarentinis contra
 Romanos auxilio venisse ; atque ita ab iis
 fœdus primum fuisse violatum . Nam *Ta-*
rentinis in epitome Liviana esse legendum ,
 non *Mamertinis* , ut habent editiones *Gry-*
phii A. 1554. *Gruteri* 1609. 8. *Clerici* 1710.
 docet ad eum locum *Sigonius* .

§. V. Eodem anno ab utroque Consule §. 5. *Alia*
 bellum Samniticum , quod per annos *bella post*
 plus quam septuaginta continuatum fue- *fugatum*
 rat , confectum fuit : Tarentinisque pax *Pyrrhum,*
 & libertas data est ^a . Atque ita , Etru-
 scis etiam & Gallis paulo ante debellatis
 tota fere Italia (ut tum scilicet finieba-
 tur , Gallia Cisalpina nondum eo nomine
 comprehensa) in potestatem Romano-
 rum venit : nisi quod de Sallentinis *Mes-*
*sapiis*que A. etiam 487. ab utroque Con-
 sule triumphatum fuit ; otioque Roma-
 nis dato legio Campana , quæ Rhegium
 occupaverat , obsessa : & , deditioe fa-
 cta ,

a Liv. Ep. XV.

cta, tota, millia hominum quatuor, in foro Romano securi percussi sunt ^a. Nisi verior alicui videatur sententia Polybii *L. I. c. 7.* qui pertinaciter adeo urbem ab ipsis defensam dicit, ut tantum paulo amplius trecentis in potestatem redegerint; securique percusserint Romani. Hinc cum Umbris bellum est gestum: *A. U. 483.* nam de *Sassinatibus* Umbræ populis anno Urbis quadringentesimo octuagesimo tertio triumphasse *Cn. Cornelium Blasio-nem* Consulem docent reliquæ marmororum fastorum: Anno vero sequente novum bellum cum Picentibus (quorum regio hodie *Marchia Anconitana* dicitur) exortum est ^b: sed anno statim quadringentesimo octogesimo quinto ipsis victis, captoque capite gentis *Asculo*, (diversum enim hoc est ab *Asculo* Apuliæ, de quo supra diximus) pax data est: cum anno præcedente primum argenteus nummus Romæ signatus esset ex argento; ut videtur; a *Ptolemao Ægypti* Rege legatis Romanorum *A. U. 480.* dono dato. Colonia in Picenum *Ariminum* deducta est; ut in fide ea gens retineretur. Eodem anno adhuc cum Umbris bellum gestum fuisse videtur: nam de hujus anni Consule *Ap. Claudio Crasso* cum Pighio intelligenda esse censeo; quæ narrat *Valerius Maximus L. VI. c. 5. ex. 1.* cum Camerinos (qui in Umbria fuerunt juxta *Strabonem; Ptolomeum* & alios) ductu atque auspici-

^a *Liv. L. XXV. II. c. 28.* ^b *Estrop. L. II. c. 16.*

auspiciis suis captos sub hasta vendidisse: quod Senatus ægre ferens, quia parum liquida fide ab Imperatore gestum erat, maxima cura requisitos redemit: iisque habitandi gratia locum in Aventino monte adsignavit & prædia eis restituit. Utrumque Consulem hujus anni de Picentibus triumphasse ex fastis Capitolinis patet; & tanta victoria fuit ut Picentium CCCLX. millia simul in fidem venerint. Anno Urbis quadringentesimo octuagesimo sexto Sallentinis ^a & Messapiis bellum est illatum, & Brundisium urbs ab illis capta; unde frequentissimus postea in Græciam trajectus fuit. Prætextus quidem belli erat, quod cum Pyrrho arma junxissent: sed vera ratio fuisse videtur, ut commodissimum illum ad trajectum in Græciam portum occuparent Romani; cum illa ratione facillime victorias suas etiam Orientem versus extendere possent. Addit Zonaras, Romanos urbe positos eo colonos misisse: sed Livius (ut ex epitome ejus decimanona constat) & *Vellejus Paterculus L. I. cap. 14.* *Torquato* demum *Sempronioque* Consulibus, sive anno Urbis 509. hoc factum fuisse referunt: quibus adversari nolum. Sed hoc anno jam Brundisium in potestatem Romanorum venisse patet ex *Valerio Maximo L. VI. cap. 6. ex. 5.* ubi narrat, *Ædiles* hujus anni *Q. Fabium* & *Cn. Apronium* legatos *Appolloniatum* orta

A. U. 486.

^a *Plin. H.N. III. c. 13.*

A. U. 488.

ta contentione pulsasse: eosque a Senatu per feciales fuisse deditos, Quæstoremque cum iis Brundisium ire iussum, nequam in itinere a cognatis deditorum injuriam acciperent. Anno Urbis quadringentesimo octogesimo octavo Volsiniensibus libertorum & servorum conjuratione oppressis, cum Romanorum opem per legatos implorassent, *Q. Fabius Gurges* Consul auxilio missus est; a quo superati sunt servi, & in urbem compulsi. Zonaras, Consulem Fabium ex vulnere obiisse dicit, eaque fiducia servos erupisse adjicit: sed ab altero Consule ad deditorem coactos, & cum cruciatu necatos fuisse, urbe etiam everfa indigenisque & servis, qui in fide manserant, alio translatis. Verum hoc de *Fulvio* anni insequentis Consule intelligendum esse columnæ Capitolinæ docent, triumphum ejus de Volsiniensibus referentes. Ita Italia omnis in potestatem redacta in quatuor provincias Quæstorias divisa fuit^a: pristinisque quatuor Quæstoribus quatuor alii sunt additi^b, qui vectigalia, tributa, decimas, portoria, omnes denique Populi Romani reditus ex agris, sylvis, pascuis publicis administrarent. Divisio autem hæc sequenti fere modo facta fuisse videtur^c; ut prima provincia quæstoria fuerit *Ostiensis*, quæ Etruriam & utrumque Latium cum adjunctis *Cisapenninis* & mediterraneis populis fuerit complexa. Secunda provin-

cia

^a Tac. Ann. L. XI. c. 23. ^b Lips. ad Tac. Ann. L. IV. c. 27. ^c Pigh. ad hunc A.

cia videtur fuisse *Calena*, dicta a *Calibus* Campanorum oppido, quæ Campaniam, Samnium, Lucanos, Bruttios, Magnam Græciam usque *Metapontum* & ad sinum Tarentinum continuerit. Tertia provincia fuit *Gallica*; quæ ita dicta videtur ab *agro Gallico* inter *Æsim* & *Rubiconem* fluvios ^a; quem Romani Senonibus Gallicis deletis occuparant, publicarantque: atque hanc provinciam, Umbriam etiam, & forte Picenum comprehendisse puto. Ita quarto demum Quæstori, Calabria administranda superfuert; cui includebantur Apuli, *Hirpini*, *Pediculi*, *Sallentini*, *Messapii*, *Japyges*, *Peucetii*, *Tarentini*, *Compsani*, alique. Quo nomine autem hæc provincia dicta fuerit obscurum est; nisi generali *Calabria* nomine venisse dicatur.

^a *Suet. Claud. c. 24.*

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De primo bello Punico.

§. I. De occasione belli Punicæ I.

§. I. **M**Ajora deinceps, & non unius terræ Italiæ, ut hæctenus, negotia casusque explicanda habebimus: cumque quingentis fere annis in Italia occupanda defudaverit virtus Romana, ducentis circiter insequentibus annis per maximam orbis tunc cogniti partem Imperium suum extendit^a. Et primam quidem occasionem dedit nobilissima, & ab Italia angustissimo freto dirempta Insula Sicilia & ipsi freto adjacens urbs Messana. Hanc Campani sub *Agathocle* merentes non multo ante hæc tempora pulchritudine oppidi inducti per dolum occupaverant^b, civibus partim ejectis, partim jugulatis; *Mamertinorum*que nomine sibi indito. Resque suas facile tutati sunt auxilio eorum, qui simili scelere Rhegium occupaverant^c: sed horum ope destituti a Syracusis & *Hierone* ejus urbis tyranno magna clade affecti sunt. (Observemus hoc obiter, hunc Hieronem initio vere tyrannum egisse; sed post diutinum morbum advocatis viris suo tempore eruditissimis, ut otium falleret, eorum monitis virum plane

^a *Flor. init. L. II.* ^b *Polyb. L. I. c. 7. sqq.* ^c *Vid. Supr. L. II. c. 9. §. 2.*

plane optimum factum fuisse. ^a) Ergo extremo hoc casu pars ad Carthaginenses confugere, iisque se arcemque suam tradidere: pars missis ad Populum Romanum legatis urbem ei dedidere auxilium postulantes, quod Italicæ, & ita communis cum Romanis originis essent. At satis intelligebant Romani magnam & manifestam fore absurditatem, si ipsi, qui paulo ante cives suos ob simile scelus in occupando Rhegio commissum supplicio affecerant, jam Mamertinis idem patrantibus opem ferrent. Videbant tamen etiam, si permitterent, arcem Messanæ urbis Carthaginensibus tradi, fore ut brevi spatio tota Sicilia potirentur; cum jam non tantum Africam, sed pleraque etiam *Hispania* loca maritima, insulasque maris inferi sui juris fecissent; atque ita metuendi sibi vicini fierent, undique Italiæ imminentes.

§. II. Igitur *Ap. Claudio* Consuli Sicilia provincia decernitur: tumque primum Romani, belli quidem causa, mare ingressi sunt ^b; sed classe rudi admodum & incondita, parumque ad pugnam apta. Hinc ipsæ naves, quibus tunc sunt usi, *caudicariae* sunt dictæ ^c quia *caudices* arborum ipsis adhuc adhærebant: & ipse *Appius* inde cognomine *Caudex* appellatus fuit. In Siciliam appulsus *Claudius*

§. 2. *Initium belli Punicæ II.*
A.U. 490.

N 2 Car-

^a Vid. Cl. P. Ceste Preface sur l'Hieron. de Xenophon. Suid. V. Hieron. ^b Flor. I. II. c. 2. Suet. Tib. c. 2. ^c V. Sen. de brev. vit. c. 13. Est. N. n. p. 559. ed. Pl. n. 1565.

A. U. 490.

Carthaginenses & Syracusanos intra munitiones suas compulit ^a; eamque urbem illico obsedit. Cumque anno sequente ambo Consules cum novis etiam copiis in Siciliam missi essent, pleraque tam Carthaginensium, quam Syracusanorum oppida ad Romanos defecerunt. Rex Hiero, qui jam victus a Romanis fuisset, atque metum Siculorum & multitudinem ac vim Romanarum legionum cerneret, legatos ad Consules de pace & amicitia mittit; eamque æquis legibus impetravit, & constantissime postea amicitiam cum Romanis exercuit. Mirari hic lubet prudentiam Romanorum, qui inimicorum suorum gratiam ita sibi conciliaverint; præsertim si qui ipsis prodesse poterant, ut eorum egregia opera imperium suum stabiliverint; quemadmodum secundo Punico bello ita *Massinissam* Regem; & bello Asiatico *Attalum* atque *Eumenem* sibi adjunxerunt. Triumphasse tamen hoc anno de Pœnis & Hierone Rege *Valerium* Consulem ex fastis patet: qui etiam ab urbe *Messana* victa, *Messana*, paulatimque vulgo permutante literas, ^b *Messalla* appellatus fuit. Non magni est momenti, sed tamen observatione non indignum, hunc *Valerium primum*, *Catana* capta, ex Sicilia *horologium* in Urbem detulisse; & in columna publice secundum rostra statuisse ^c; quod tamen valde imperfectum fuisse, lineis ejus ad horas non con-

^a Polyb. L. I. c. 15. ^b Senec. de brev. vit. c. 13. *Ma-*
sr. Sat. L. I. c. 6. ^c *Plin. Hist. Nat. L. VII. c. 60. salt.*

congruentibus ex Plinii loco citato patet. Facete eo alludit *Plautus* in comœdia deperdita, quæ *Bœotia* dicta fuit, in loco, quem citat *Gellius Noct. Attic. L. III. c. 3.* & qui apud ipsum legi potest. Anno sequente utrique iterum Consuli bellum in Sicilia est mandatum: cumque Pœni *Agrigentum* sibi quasi arcem belli constituisent, eoque annonam & copias collegissent, Consules eam obsidione cingunt^a. Cumque post duos menses ad summas jam angustias redacti essent, *Hannonique* Pœnorum duci significassent, famem amplius tolerari non posse, belli fortunam sibi tentandam esse, Dux Carthaginienſium constituit. Sed cum magno prælio fuisset fusus^b *Hannibal*, qui cum imperio copiis obsessis præerat, rebus desperatis noctu Romanis insciis copias suas incolumes abduxit. Ita postridie Romani facile urbem ceperunt, multis mancipiis, multoque omnis generis apparatu potiti. Hæc victoria Romam nunciata in spem adduxit Romanos, posse omni Insula exturbari Carthaginienſes.

§. III. Igitur, cum pedestres quidem copias idoneas habere se considerent Romani, sed maris Imperium obtinerent Carthaginienſes^c, ad navium fabricam omni conatu animum applicuere, quinqueremes centum, triremes viginti fabricare statuentes: & licet rudes admodum talium navium construendarum essent,

§. 3. Initium rei maritimæ apud Romæ

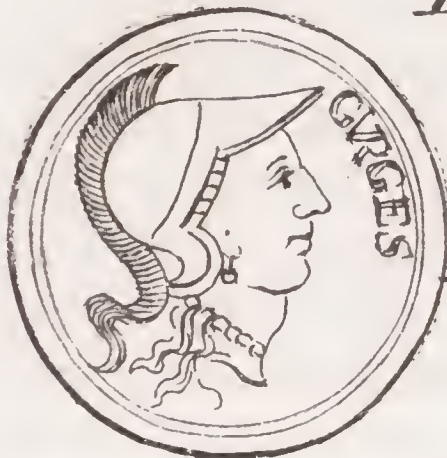
N 3 ta-

^a *Polyb. L. I. c. 18.* ^b *Ibid. c. 29.* ^c *Ibid. c. 20.*

tamen intra sexagesimum diem ; quam
 caesa sylva fuerat ^a , centum viginti na-
 vium classis in anchoris stetit ; imo cen-
 tum sexaginta eas fuisse dicit Florus. Et
 hujus rei memoriam in denario servare
 voluisse videtur *Q. Fabius Maximus Gur-
 ges* ^b ; quem Quæstorem hoc anno fuisse
 Pighius conjicit. Dum autem classis in-
 struitur, simul etiam remiges exerceban-
 tur ; in litore enim ad remos sedere jussi
 eundem ordinem servabant, quem in tran-
 stris navium sedentes servaturi essent &
hortatore ^c , sive *celeusta* (*portisculum* di-
 xerunt Latini ^d) in medium locato, qui
 omnes simul reclinare sese manus addu-
 cendo, & rursus incumbere easdem pro-
 pellendo docuit. Ita paulum modo veram
 navigationem in mari experti juxta Ita-
 liæ litus navigare inceperunt ^e . At *Cn.
 Cornelius* Consul, quem rei navali præfe-
 cerant Romani, cum septemdecim navi-
 bus Messanam jam erat profectus : sed
 cum spes capiendi per prodicionem Lipa-
 reorum oppidi ei affulsisset, inconsultius
 ad ejus muros appellit ; & a Carthagi-
 niensibus opprimitur. Et socii quidem
 navales in terram evasere, ipse vero cum
 navibus captus est. Verum parum abfuit,
 quin etiam Hannibal classem Romanam
 cognoscendi cupidus in simile discrimen
 inci-

^a *Plin. H. N. L. XVI. cap. 39.* ^b *Vid. Vaill. de fam. Rom. G. Fabia n. 7.* ^c *Vid. Ovid. Met. L. III. v. 619.* ^d *Ennius Ann. VIII. ap. Non. p. 179. ed. Plant. A. 1565. Vid. & Plaut. Asin. A. III. S. l. v. 15.* ^e *Polyb. L. I. c. 21.*

Pag. 198.

Pag. 367.

Pag. 415.

incideret : sed amissis plerisque navibus ipse tamen incolumis evasit . Interim clas-
 sis Romana jam Siciliae appropinquave-
 rat ; ejusque praefecturam alter Consul
Duillius in se susceperat . Experti autem
 fuerant prioribus pugnis Romani , naves
 suas rudi opere constructas a Carthagi-
 niensium navibus velocitate longe supe-
 rari : ergo *Duillius* machinas quasdam ex-
 cogitavit , sive asseres ferreo unco praefixos ,
 quos hostium navibus injiceret , ut coge-
 rentur quasi in solido decernere ^a . *Ma-
 nus ferreas* , sive *harpagonas* vocabant ^b .
 Cum his non confundendos esse *corvos* ,
 quos describit *Polybius* , volunt interpre-
 tes : quod jam ulteriori per otium inqui-
 sitioni relinquo . *Duillius* ita instructus
 apud *Liparam* insulam hostes adoritur ;
 stupentesque miraculo rei Carthaginenses
 amissis quinquaginta navibus in fugam in-
 clinati sunt . ^c Inde exscensione in Siciliam
 facta Romani *Agesthanos* ad ultima jam
 redactos obsidione liberarunt ; *Macellam*-
 que urbem vi expugnarunt . Propter hanc
 victoriam *Duillio* maximi honores fuerunt
 habiti ; eique *omnium primo triumphus na-
 valis* est decretus : cujus memoriam etiam
 servant nummi ^d . Tum columna ei in
 foro marmorea rostrisque captarum na-
 vium insignis erecta est ^e : cujus basi ti-
 tulus victoriae rerumque gestarum erat in-

N 4 scri-

a *Flor. d. l.* b *Vid. Liv. L. XXX. c. 10. Curt. L. IV. cap. 2.* c *Polyb. L. 1. c. 23.* d *Vid. Vaillant. de fam. Rom. Gense Duillia num. 2.* e *Silius Ital. L. VI. f.*

scriptus: quem ad sua usque tempora existisse significat Plinius a; & post aliquot secula adhuc superfuisse ex *Sexti Ruffi* libello de *Regionibus Urbis* discimus: nam apud eum in *descriptione regionis VIII. dicta Forum Romanum* pro *Columna divi Julii* legendum esse *Columna Duillii* felix est *Pighii* in *Annalibus Romanis* conjectura. Hodieque pars basis ejus cum inscriptione restat; & in *Capitolio Romano* conspicitur. *Petrus* vero *Ciacconius Toletanus*, qui inscriptionem a se, qua temporum injuria corrupta fuit, suppletam cum commentario luculento edidit b, non putat esse antiquissimam columnæ basin, sed quæ post *C. Casarem*, & fortasse post *Plinium* & *Quintilianum* restituta sit; cum & literæ elegantiores sint, quam ut rudi harum artium seculo cœlata videri possint; & scribendi ratio, qua illa ætate Romani utebantur, non exacte in ea reperiatur servata. Vide exactissimam lapidei frusti, quale hodie in *Palatio Conservatorum* in *Capitolio* existat, imaginem apud *Cl. Grævium Pref. Tomi Quarti Antiquitatum Romanarum*.

§. 4. Ulterior hujus belli progressus.

§. IV. Hannibal c licet alter *Carthaginensium Dux Hamilcar* socios Romanorum ex improvise idonea fatis strage affecisset, tamen cum omnibus, quæ restabant navibus *Carthaginem* petiit. Sed inde paulo post aliis navibus assumptis in *Sardiniam* trajecit; ubi a
Ro-

a *Hist. N. L. XXXIV. cap. 5.* b *Extat in Thes. Græv. T. IV.* c *Polyb. L. I. c. 24.*

ANNO

D' EXEMET' LECIONE

XIMOSQVE' MACISTRATOS' L

VEM' CASTREIS' EXFOCIONT' MACEL

VCNANDOD' CEPET' ENQVE' EODEM' MAC

EM' NAVEBOS' MARID' CONSOL' PRIMOS' C

LASES'QVE' NAVALES' PRIMOS ORNAVET' PA

VMQVE' EIS' NAVEBOS' CLASEIS' POENICAS' OM

VMAS' COPIAS' CARTACINIENSIS' PRAESENTE

SIC TATORED' OLOROM' INALTOD' MARID' PVE

MOVE' NAVEIS' CEPET' CVM' SOCIEIS' SEPTEM

QVE' TRIRESMOSOVE' NAVEIS' X

M' CAP TOM NVMEI

TOM CAP TOM' PRAEDA NVMEI'

CAP TOM' AES

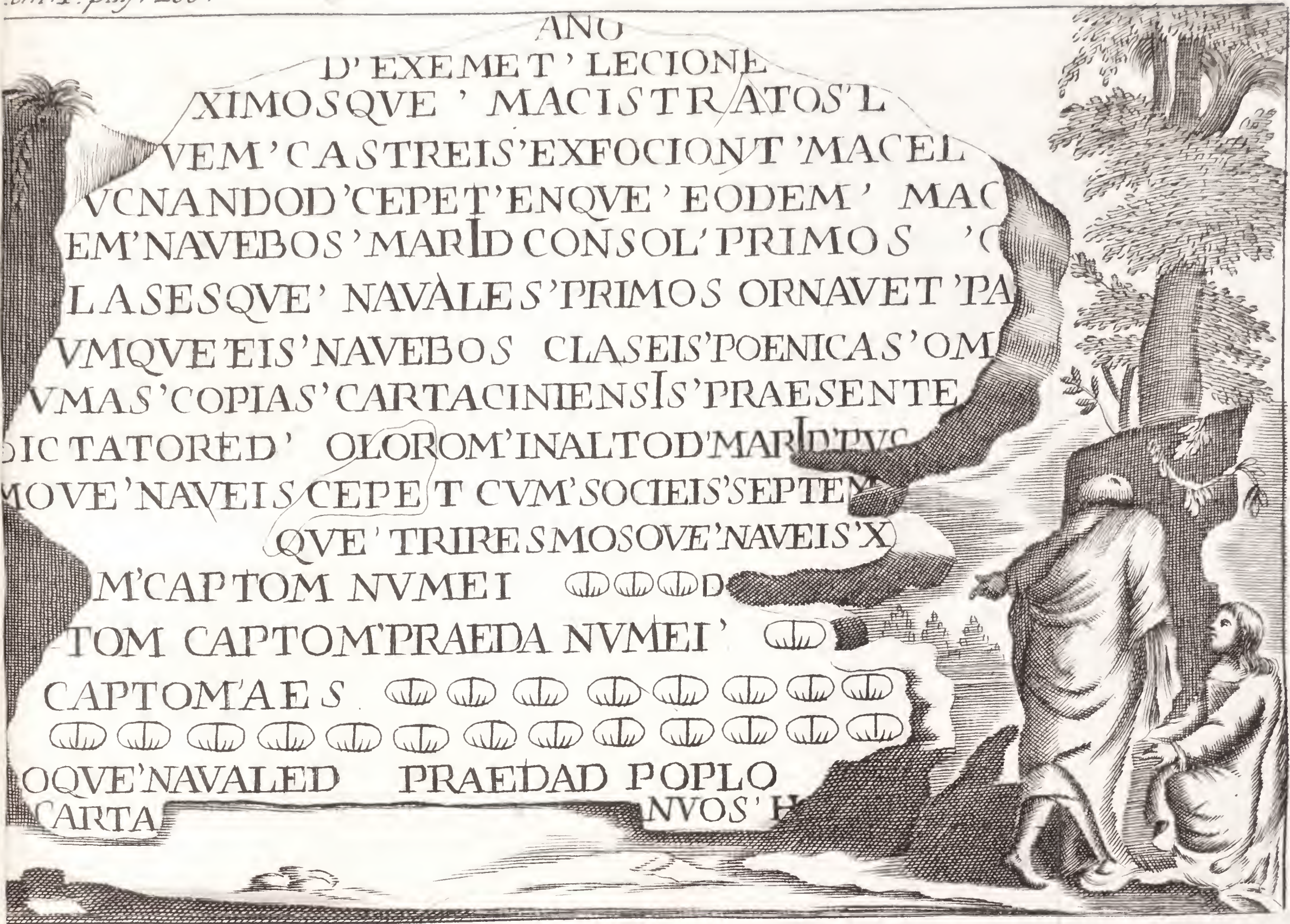

QVE' NAVALED

PRAEDAD POPLO

CARTA

NVOS' H

Romanis in portu quodam inclusus plu-

a Flor. l. d. Vid. omn. Inscr. antiquiss. & ejus expl. c.
in T. IV. Thes. Græviani. b Val. Max. L. V. c.
n. 2. Silius It. L. VI. v. 670. c Zonar. L. II.
Oros. L. II. c. 7.

HONCOINO·PIOIRVME·COSENTIONT·R
DVONORO·OPTVMO·FVISE·VIRO
LVCIOM·SCIPIONE·FILIOS·BARDATI
CONSOL·CENSOR·AIDILIS·HIC·FVET·A
HEC·CEPIT·CORSICA·ALERIAQVE·VRBE
DEDET·TEMPERSTATEBVS·AIDE·MERE TO

Romanis in portu quodam inclusus plurimas naves amisit ; cuius rei pretium a Carthaginensibus suis crucem tulit . Anno sequente *L. Cornelius Scipio* Consul in *A. U. 434* Sardiniam & *Corficam* insulas trajecit ; quarum imperio Pœni potiebantur : & in hac *Aleriam* , in illa *Olbiam* urbem expugnavit a ; totisque insulis facile potitus est . Imo terra marique Pœnos sic profli- gavit , ut victoriæ nihil , nisi Africa ipsa , restaret : quod sentiens Hanno Pœnorum Dux rebus deploratis inter confertissimas hostium turmas se precipitans occubuit , amplissimo mox funere a Scipione elatus b . Sed interea Romæ improvifum & su- bitum periculum patres sollicitudine si- mul affecit & liberavit c . Samnites erant ad quatuor millia ad usum navalis mili- tiæ conscripti : qui cum a mari abhorre- rent , urbis incendium & direptionem a- gitabant ; servorumque jam tria millia in suas partes pertraxerant . Assentiri se his etiam simulaverat *Erius Potilius* auxilio- rum ductor , ut omnia eorum consilia pe- nitus cognosceret . Quia vero illa deferre non poterat , cum undique Samnitibus cingeretur , persuasit illis , ut ; cum Se- natus haberetur , in foro congressi vocife- rantur , in dimetiendo frumento frau- dem sibi factam . Atque ita tanquam au- ctor tumultus arcessitus insidias Senatui expo-

a *Flor. l. d. Vid. omn. Inscr. antiquiss. & ejus expl. c. in T. IV. Thes. Græviani.* b *Val. Max. L. V. c. n. 2. Silius It. L. VI. v. 670.* c *Zonar. L. II. Oros. L. II. c. 7.*

A. U. 294.

exposuit: ac tum quidem seditione sopita illi sunt dimissi. Noctu autem, cum quisque servos suos domi comprehendisset, omnis conjuratio dissipata est. In Sicilia interea Hamilcar tanta prosperitate bellum gerebat, urbes alias vi, alias prodicione occupans; ut nisi a C. Floro Proconsule fuisset coercitus, totam Siciliam subigere potuisse videatur. Et hinc est, quod dicit Polybius *L. I. c. 24.* Romanas legiones eo anno nihil memoria dignum in Sicilia gessisse: sed anno sequente idem *Hippanam, Mytistratum, Camarinam, Ennam*, aliaque a Romanis occupata narrat.

§. 5. *Mira
fortitudo
Calpurnii
Flamme.*

§. V. Mirandum vero videtur, eum nullam facere mentionem eximiae fortitudinis M. Calpurnii Flamme^a Tribuni, & trecentorum, qui cum eo erant, militum; qua gloriam *Leonidae Spartani*, & trecentorum, qui quondam cum eo ad *Thermopylas* cæsi fuerant^b, exæquarunt. Narrat hanc historiam ex M. Catonis *Originum libris* Gellius *Noct. Att. L. III. c. 7.* sed ibi *Q. Cedicius* dicitur; & in hoc nomine valde variatum fuisse patet ex Frontino *Stratag. L. IV. c. v. ex. 10.* ubi etiam *Laberium* a quibusdam vocatum fuisse addit; quemadmodum Gellius *Valerio* ipsi nomen fuisse ex Cl. Quadrigario refert. Res autem ipsa ita se habet: Cum milites Romani se in locum fraudi & pernicii

^a Florus *l. d. Liv. Epit. 17.* & ipse *Liv. L. XXII. c. 60. Plin. L. XXII. c. 6.* ^b *Vid. Herodot. L. VII. c. 220. & 224. innumerosque alios.*

niciei obnoxium insinuassent, Tribunus ad Consulem venit, & ostendit, nullam viam salutis exercitui superesse, nisi locus editus, qui in conspectu erat, a paucis (quadringentos dicebat) occuparetur, ut, dum in horum quadringentorum cæde occupatus esset hostis, tempus exercitum ex eo loco educendi haberet. Respondit Consul, consilium quidem fidum ac providens sibi videri; sed dubitare, quem invenire possit, qui milites quadringentos ad eum locum in hostium cuneos & certam mortem duceret. Operam suam offerenti Tribuno gratiæ a Consule sunt actæ: Tribunusque cum quadringentis militibus ad moriendum profectus est: Stupuerunt primo ad tantam audaciam hostes: sed mox strenuissimos suorum adversus Romanos mittunt. Tandemque post anceps prælium multitudo superavit: quadringentique ad unum omnes perfossi gladiis ac missilibus operti ceciderunt. Consul interea se in locos tutos & editos subducit. Cato tamen *in Originum libris*, Tribunum, cum inter mortuos defatigatus vulneribus, ægreque spirans diu jacuisset, sublatum fuisse, atque inde convaluisse, asserit; sæpeque post illa operam fortem Reipublicæ atque strenuam præbuisse.

§. VI. Eodem anno *Sulpicius* Consul successibus, quibus in Sardinia usus fuerat, elatus in Africam navigare contendit. Hannibal patriæ suæ metuens eum insecutus est: verum adversis ventis repulsi am-

§. 6. *Bel-*
lum in A-
fricâ trans-
latum.

A. U. 495:

A. U. 496.

bo recesserunt . At mox alter Consul ^a *Aulus Atilius* Hannibalem per transfugas tanquam etiam ipse in Africam navigaturus esset ; decepit . Nam celeriter portu egressum Sulpicius Consul invasit ; pleraque naves ejus præ caligine diu ignorantes quid rei esset , demersit ; reliquas inanes cepit , cum defensores earum ad terram profugissent . Hannibal mox seditione suorum periit . Anno Urbis quadringentesimo nonagesimo sexto cum Consul *C. Atilius Regulus* (qui etiam *Serrani* cognomentum habuit , quod ipsi in agro *sementi* Consulatus oblatus esset ^b) stationem apud promontorium Siciliæ *Tyndaridem* haberet , Punicam vero classem ex litore inordinatius præternavigantem conspexisset , cum decem solum navibus , reliquis sequi jussis , ipsi obviam pergit ^c : Pœni qui animadverterant , cum longo intervallo a sequentibus esse divulsum , subito conversi omnes prætoriam capiunt ; sed mox a reliquis Romanorum navibus , quæ jam se instruxerant , cum magna clade repelluntur . Inde *Liparam* non tantum ; sed etiam *Meliten* Insulam cepisse Consulem Atilium vult *Orosius L. IV. c. 8.* & recte ; ut videtur , cum *Capitolinæ tabulæ* , eum triumphum navalem hoc anno egisse , testentur ; quemadmodum etiam *denarii triumphii* hujus testes hodie inveniuntur ^d : Ergo prospera hac fortuna

^a *Zonar. Ann. T. I.* ^b *Val. Max. L. IV. cap. 4.*
Plin. H. N. XVIII. 3. ^c *Polyb. L. I. c. 25.* ^d *Vid. Vaillant. de fam. Rom. G. Attilia n. 9.*

na aucti animis Romani anno sequente Sicilia, ut jam suæ ditionis, relicta, ejusque insulæ rebus ordinatis, in Africam bellum transferre decreverunt; ut jam non amplius de Sicilia, sed de salute sua propria, suisque agris pugnarent Pœni. Nec segnius hi Romanos avitis suis sedibus arcere parabant^a; & maxime, ut navali prælio hostes excipere possent; ita ut utraque Respublica tota sua amplitudine, totisque viribus jam in bellum incumberet. Non vero Carthaginenses adventum Romanorum expectarunt; sed ad *Heracleam Minoam* (Siciliæ in litore Australi urbs est) cum ipsis congressi sunt^b: verum post acrem pugnam superatus eorum Imperator Hamilcar, ut tempus teneret, donec domo auxilium mitteretur, *Hannonem* ad Consules, tanquam de pacis conditionibus tractaturum, mittit. Quem cum multi comprehendendum esse clamarent, (quod etiam Carthaginenses Cornelium Consulem fraude cepissent^c) dixisse fertur: *Hoc vero si feceritis, jam nihil eritis Afris meliores*. Et sane excepit vocem ejus dictum Consulum grave, *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat*^d. Eaque adulatione vitam sibi servavit Pœnus. Fuerunt autem Carthaginenses perjurii & fraudis nomine infames; unde *Punica perfidia* apud Romanos in proverbium abiit^e: licet tamen

no-

^a Polyb. L.I.c.26. ^b Zonar.T.II. ^c Vid. supr. §.3.

^d Zonar. d.l. Val. Max. L.VI. c.6. ex. 2. ^e Vid.

Liv.L.XXII.c.6. Erasm. Adag.Chil I.Cent.8.n.48.

nolim Romanis de hostibus suis id affirmantibus in omnibus fidem habere : & puto, si Pœnorum libri ad nos pervenissent, non pauciores nos querelas de mala Romanorum fide, & forte non minore jure, inventuros fuisse. Consules porro, rejectis pacis conditionibus, in Africam ad *Mercurii promontorium* appulere: statimque *Clypea* urbe obsidione potiti sunt ^a, (*Aspidem* vocant Græci, quæ vox ipsis *clypeum* notat) sive, ut Zonaras dicit, eam ab incolis desertam occuparunt : & ingentem porro ex agris pecudum mancipiorumque prædam collegerunt. Imo ad trecenta, sive castella ^b, sive urbes in potestatem redegerunt, Pœnorum agros ad Carthaginis usque mœnia depopulati. Ita cum ingenti præda *L. Manlius* Consul Romam reversus navalem de Pœnis triumphum egit; multis etiam Romanorum^c, qui occasionibus variis fuerant capti, servitute liberatis ^c. *Regulus* autem ex Senatusconsulto bellum in Africa continuavit: cumque ad *Bagradam fluvium* castra haberet, tantæ magnitudinis serpens milites complures, qui aquatum, aut pabularum exiverant, devoravit, ut arcis cujusdam instar militaribus copiis & catapultis conficiendus fuerit. Ejus pellis centum viginti pedum longitudine Romam perlata fuisse perhibetur ^d. *Regulus* porro variis jam captis castellis *Adin*, non pœ-

niten-

^a *Polyb.* L. I. c. 29. ^b *Flor.* l. c. ^c *Zonar.* l. d.
^d *Plin.* H. N. L. VII. c. 14.

nitendum oppidum , oppugnat ^a . Carthaginienſes , qui illud ſervatum cupiebant , caſtra in propinquo colle locant : ſed cum ita equitatum & elephantos , quo genere copiarum maxime valebant , inutilis ſibi reddidiſſent , Romani occasione uſi undique ad collem accedunt : & , licet mercenarius Carthaginienſium miles ſtrenue pugnando primam Romanorum legionem jam in fugam compuliſſet , tamen reliqui pugnam reſtituerunt , caſtris-que captis non tantum libere undique prædas agere potuerunt ; ſed etiam oppido *Tuneto* Carthagini vicino potiti ſunt . Cumque etiam *Numida* haud ſecus ac Romani Pœnos invaderent , in arctum valde locum eorum res ſunt redactæ . Hinc Regulus brevi ſucceſſorem ſibi Roma mittendum exſpectans ^b , ne conſecti belli gloria penes alterum eſſet , hoſtes ad pacem hortatus eſt . Sed cum nimia felicitate inflatus duriffimas pacis leges ferret , quamvis conditionem ſubire , quam iis legibus pacem facere maluerunt .

§. VII. Commodum Carthaginienſibus §. 7. *Xanthippus*
 evenit , quod eodem tempore qui in Græ-
 ciam miſſi fuerant ad conducendum mili-
 tarem , cum magna auxiliarium manu re-
 verſi ſint , quibus *Xanthippus* Lacedæmo-
 nius , Dux præſtantiffimus , præerat . Hic
 ſtatim Carthaginienſium Senatum edocuit,
 multis partibus imperitia Ducum pecca-
 tum fuiſſe ; ita ut , cum magnam alacri-
 tatem

Pœnis Dux
advenit .
A. U. 498.

^a *Polyb. l. i. c. 30.* ^b *Polyb. d. l. c. 31.*

tatem animi ad pugnandum omnes præsetulissent a, acie cum Romanis conflixerint; eosque memorabili valde prælio vicerint; quo totus Romanorum, qui in Africa erat, exercitus, vel cæsus, vel cum ipso M. Regulo Proconsule captus fuit, exceptis 2000. fuga Clupeam elapsis b; quam urbem statim obsederunt Pœni. Interea quoque eorum Dux Hamilcar per *Numidiam & Mauritaniam* omnes urbes, quæ ad Romanos defecerant, diripuit & vastavit, principibus earum patibulo affixis. Addit Zonaras, (cui an hic sit credendum dubito, licet etiam Polybius *L. I. c. 36.* satis indicet, diversam de Xanthippi profectioe famam fuisse) Pœnos post victoriam socios suos crudelissime tractasse: *nam, dicit, cum prestare non possent, quæ promiserant, dimiserunt eos, ut stipendia paulo post soluturi: sed navium magistris, qui eos veherent, jusserunt, ut illis in deserta aliqua insula expositis clam discederent.* Xanthippum etiam, ne gratiam ei referre cogerentur, submersum quidam fuisse ferunt ab iis, qui abeuntem prosequerentur: alii, navem veterem & rimarum plenam, sed recens picatam ei fuisse datam, ut ita in mari periret, narrant; quo is animadverso alia navi conscensa evaserit.

§. 8. Belli
continuatio

§. VIII. Ut autem Romæ nunciatum
fuisse,

a Polyb. *L. I. c. 33.*

b Eutrop. *L. II. c. 21.*

est, tantam cladem in Africa acceptam fuisse, Consules ambo *Ser. Fulvius & M. Aemilius* nova classe trecentarum & quinquaginta navium, Italia prius Siciliaque praesidiis munita, exercitum in Africam transferre, & obsidibus opem ferre iussi sunt. His nunciatis a Clupeæ obsidione desistunt Pœni, classique Romanæ ad Mercurii promontorium occurrunt; sed primo statim impetu in fugam versi centum & quatuordecim naves cum suis classariis amiserunt. Addunt Zonaras & Orosius, etiam terrestri prælio expositis ad Clupeam copiis victos fuisse Carthaginenses, multosque Pœnorum captos & servatos fuisse in spem recuperandi Reguli: sed silent de ea re Polybius & Eutropius. Ergo victores Romani magna præda parta, præsidioque Clupeensi navibus imposito in Siciliam navigarunt; at cum insulæ jam appropinquarent, ingens naufragium victorias omnes deformavit: nam tempestate terribili coorta ex trecentis sexaginta tribus navibus octoginta tantum superfuerunt; ita ut nunquam alias tanta clades mari accepta fuerit. Culpa autem Consulum hanc cladem passos fuisse Romanos asserit Polybius, quippe qui urbibus quibusdam in exteriori latere Siciliae sitis victricis classe metum injicere, & ita ad deditionem eas compellere se posse sperarent; cum tota hæc ora importuosa sit, annique tempestas jam anceps navigantibus esset. Non neglexerunt occasionem opportunam adeo oblatam Cartha-

post profusionem
Xanthippi.
A. U. 498.

ginienses ^a ; sed confestim Hasdrubalem cum classe ducentarum navium, elephantis centum & quadraginta, ceterisque rebus ad bellum necessariis in Siciliam mittunt : Romani etiam diligentia vix credenda trimestri spatio ducentas viginti naves ab ipsis carinis usque ædificant ; ita ut novi Consules anni quadringentesimi noni statim restauratis naufragii superioris reliquiis trecentarum navium classem impleverint ^b : eaque tertio post naufragium mense in Siciliam profecti *Panormum* præcipuam Carthaginensium urbem vi ad deditionem adegerint . Nec eo contenti anni sequentis Consules , licet *Lilybæum* frustra tentassent , tamen in Africam trajiciunt ; ibique præda luculenta potiuntur : sed redeuntes in loca *parvæ Syrtis* vadosa illapsi imperitia locorum vix incolumes elabuntur , navibus præda evacuatis ^c ; ita ut auctores minus certos secutus fuerit Solinus ^d , qui dicit , *se accepisse , his Consulibus classem Romanam inter hæc vadosa impune persfretasse* . Neque hac clade defuncti periculis fuerunt Romani : nam , dum Consules temere per fretum Romam contendunt , tantam iterum tempestatem experti sunt , ut amplius centum quinquaginta naves amitterent : ita ut Senatusconsulto decretum fuerit , *maris pericula non ultra experiri* ; sexaginta modo navium classe servata , qua necessaria in provincias transveherentur .

^a Polyb. L. 1. c. 38. ^b Zonar. T. II. ^c Polyb. L. 1. c. 39. ^d c. 30.

tur. Vix ergo cum Polybio, Eutropio, Zonara, qui de cladibus hoc anno acceptis loquuntur, conciliari possunt Fasti triumphales, in quibus duo triumphi de Pœnis ad hunc annum memorantur: nisi dicamus olim factum fuisse, quod hodie non infrequens est, ut etiam victi victorias suas celebrent. Atque ita falsus etiam fuerit denarius, (vel potius qui eum fieri curavit) qui *Cn. Scipionis Asinae* Consulis Anni 499. triumphum de Pœnis celebrat ^a: itemque alter, in quo *C. Sempronio Blaso* collegæ Scipionis triumphanti victoria supervolans coronam affert ^b: Non tamen tantis cladibus acceptis animis conciderunt Romani: sed anno rursus quingentesimo primo ambo Consules in Siciliam profecti sunt; ubi maxime Pœnorum res florebant, quod & maris dominatu cessissent Romani, & elephatorum metu nimium quantum afficerentur; ita ut nihil aliud egerint, quam ut *Thermam* & *Liparam* difficillimis & elephantis inaccessis locis sita expugnarint: unde iterum ad maris curam animum sibi adiciendum esse censuerunt. Atque ita quidem narrat Polybius. Zonaras tamen hoc anno *Himeram* civibus vacuam a Romanis captam asserit: & alterum Consulem *Aurelium*, acceptis ab Hierone Rege navibus in *Liparam* insulam trajecisse, ibique urbem insulæ cognominem expugnasse.

A. U. 501.

O 2 fe.

^a Vid. Vaill, G. *Cornelia* n. 6. ^b V. ib. G. *Sempronio*: Et utrumque nummum citat Pighius ad h. omni.

se. Et sane etiam in marmoribus Capitolinis triumphus Aurelii *Cottæ* Consulis de Pœnis & Siculis recensetur: & convenit Orosius *L. IV. c. 9.* Ita ut hujus anni historiam minus accurate tradidisset Polybius videatur, vel hujus, & sequentis anni res gestas confudisse; qui fere in apparatu belli utrimque consumptus fuisse videtur. Quin alios quoque auctores videtur secutus fuisse Eusebius, qui in *Chronico* sexaginta naves Romanas, *Metello* Consule in fugam verso a Pœnis captas esse asserit.

§. 9. *Insignis victoria Metelli.*
A. U. 503.

§. IX. Verum anno quingentesimo tertio, antequam Consules novi advenissent, Hasdrubal^a, qui sciret, alterum Consulem cum parte dimidia copiarum in Italiam rediisse, *Panormitanum* agrum instante messis tempore invadit. Cumque Metellus Proconsul temeraria ejus audacia cognita suos intra portas Panormi contineret, elephantos cum exercitus parte vicinum fluvium transire jubet. Hos laceffens Metellus universum Hasdrubalis exercitum in aciem prodire cogit. Suorum autem expeditos quosdam ante fossas urbis locaverat: ita ut belluis nimis eos prementibus in fossas confugerent: ipse velitantibus alios super alios auxilio mittit. Demum belluarum rectores victoriæ gloriam sibi asserere conati uno impetu in primos pugnatōres irruunt facileque eos in fossam compellunt. Sed
cum

^a *Polyb. L. I. c. 40.*

cum ita elephantis propius ad muros successissent, undique tum ab iis, qui profossis pugnabant, tum a mœnibus confangebantur: adeo ut præ vulnerum dolore lævire incipientes suorum ordines ipsi conculcarent, dissiparentque. Tum demum omnibus copiis turbatos invadens Metellus ingenti strage edita hostes in fugam vertit, & decem ex belluis cum *Indis* suis capit; ac ceteras, quæ rectores dejecerant, post pugnam omnes ab equitibus circumventas in potestatem redigit. Hasdrubal, cum Carthaginem venisset, in crucem actus est. Metellus vero Romam reversus nobilissimum triumphum egit, tredecim ducibus hostium & magno elephantorum numero in triumphum ductis. Centum quadraginta duos fuisse dicit Plinius ^a: qui addit ex *Verrio*; eos pugnasse in Circo, interfectosque jaculis penuria consilii; quoniam neque ali placuisset neque donari regibus.

§. X. Hoc etiam, vel sequenti anno Regulus ex captivitate Romam missus videtur; ut de permutandis captivis cum Senatu ageret ^b, ea lege ut, si non obtinisset, rursus Carthagini se sisteret. At ille Romam cum advenisset in Senatum venit, mandata exposuit, sententiam ne diceret recusavit ^c: quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se Senatorem. Reddere tamen captivos negavit esse utile: illos enim adolescentes esse, & bonos Duces;

§. 10. Disquisitione de morte Reguli.

^a H. N. L. VIII. c. 6. ^b Cic. Offic. III. 26. sq. ^c Cic. Ibid. Vid. cumq. pro Sext. c. 29. & de Fin. II. 20.

ces ; se jam confectum senectute . Quin uxoris quoque & liberorum oscula averfatus dicitur ^a , quippe qui cum libertate etiam civitatem simul perdidisset ; atque ita nec connubii jus cum cive Romana ; nec patriam in liberos potestatem obtineret . Nam qui bello capti in hostium erant potestate , eorum libertas civitasque in suspenso esse videbatur : licet propter *jus postliminii* ea amisisse non crederentur . Cum igitur nuptiæ nisi inter cives legitime consistere non possent , & jus patriæ potestatis civium tantum Romanorum esset , merito neque uxorem lege habere se , neque liberos in potestate credidit Regulus ; quippe qui jurasset , se *Carthaginem reversurum* ; nec animum Romæ remanendi haberet ^b . Ergo nequicquam deprecantibus uxore , liberis , amicis , Carthaginem rediit ; ibique diris tormentis necatus dicitur . De genere mortis ejus non satis inter auctores convenit : plerique tamen eo redeunt , ut palpebris resectis in machinam inclusus ; ibique vigilando occisus fuerit ^c . *Seneca crucem vicisse* Regulum dicit ; sed ita loquitur ob supplicii acerbicatem ^d ; cum alibi etiam ejus *arcam* memoret ^e : & ex *eiusdem* libro de *providentia* c. 3. satis pateat , eum hoc supplicium generatim pro quovis crudelissimo pœne genere posuisse . Tradiderunt vulgari sententiæ fere similia historici antiquissimi-

^a *Herat. Od. L. II. Od. V. v. 41.* ^b *l. 5. §. 3. ff. de capt. & postl. rev.* ^c *Cic. in Pis. c. 19. & de Off. d. l.* ^d *Epist. 58.* ^e *Epist. 67.*

quissimi Tubero & *Tuditanus*^a : ita ut putem eorum testimonio facile posse redargui tum alios recentiores scriptores , qui tantum , ne vulgari & regia via ire viderentur , ab aliis dissentiant ; tum præcipue Palmerium a Grentesmenil virum præteriti sæculi (Obiit A. 1670. provecta ætate) nobilissimum ac doctissimum , qui in *exercitationibus ad Appianum Alexandrinum p. m. 151. & sqq.* putat , *Bo-starem* & *Hamilcarem* eo prælio , de quo supra §. 8. diximus , victos cum navibus captis & victoriæ nuncio Romam fuisse missos : eosque a Senatu uxori liberisque Reguli in custodiam fuisse traditos ; ut eorum commutatione Regulum redimere possent . At cum in captivitate morbo obiisset Atilius , uxorem ejus omni spe abjecta captivos crudeliter vexasse : cumque id ægerrime Senatus Romanus ferret , fabulam hanc de necato per incudiam , & vigilias , & tormenta Atilio per ejus propinquos in vulgus sparsam fuisse . Et de crudelitate quidem in Pœnos captivos exercita loquitur Diodorus Siculus *fragmento L. XXIV.* quod per incuriam periisse Atilium ejus propinqui crederent : quæ ipsa crudelitas vulgarem opinionem firmare videtur ; cum non sine magna causa eam exercitam fuisse verisimile sit . Sed quod addit Diodorus , *credidisse propinquos Reguli , eum per incuriam periisse* , δι' ἀμέλειαν , nescio an parva

O 4 mu-

a *Ap. Gell. Noct. Att. L. VII. c. 24.*

mulatione legi possit, δι' ἀπηνείαν, per crudelitatem: μ enim & π in veteribus libris non admodum diversæ esse figuræ facile iis, qui illas versarunt, credo: λ autem fere est ν inversum; η denique & ε ejusdem fere soni literæ facillime confunduntur. Idem certe cum recepta vulgo opinione etiam tradidit Cato in *Originibus suis*; ut ex loco Ciceronis citato satis constat. Atqui Cato, qui anno Urbis sexcentesimo quarto vel sequenti, ætatis octuagesimo quinto, mortuus est, non potuit id nescire; quippe qui septemdecim circiter annis demum post mortem Reguli natus facile illud ex ejus æqualibus audire potuerit. Mitto historicum Appianum Alexandrinum ^a, *Silium Italicum* ^b poetarumque alios similia fere de Regulo referre; cum poetarum præcipue testimoniis, quippe qui mirabilia fere sectantur, minus insistendum putem.

g. it. Ad
historiæ
seriem re-
ditus.

§. XI. Eodem quo Metellus triumphavit anno Consules bello (quod per quatuordecim jam annos gerebatur) finem imponere cupientes cum classe ducentarum navium in Siciliam trajiciunt, & Lilybæum obsident ^c; quo capto se facile bellum in Africam transmittere posse sperarent. *Himilco* vero Carthaginiensium in ea urbe præfectus omnibus artibus Romanorum oppugnationem moratus est. Interea præcipui inter peregrinos, qui mercede conducti Carthaginiensibus mi-
lita-

^a de bell. Pun. p. 3. ^b L. IV. v. 259.

^c Pelyb. L. I. c. 41.

litabant, conſpirationem cum Romanis
 inſurgere noctu in caſtra ad eos tranſiliunt,
 ut cum Conſulibus colloquerentur. In-
 notuit ea fraus Himilconi ope *Alexonis*
Achai; ejuſque opera, qui in urbe re-
 manſerant mercenarii in fide retinentur;
 atque alii lapidibus ac telis excepti a
 muris recedere coguntur. Cumque et-
 iam auxilium Carthagine inopinato ur-
 bem intraret, animos reſumere ob-
 ſeſſi, ut eruptione facta pleraſque Ro-
 manorum machinas corrumpere^b;
 Verum hæc Romam nunciata majorem
 etiam ardorem belli reſtaurandi animis
 injiciunt. Ergo *P. Clodius* (ſive *Claudius*
Pulcher) Conſul cum omni claſſe
 profectus eſt *Drepanum*; quod ſolum
 oppidum præter *Lilybæum* in Sicilia ob-
 tinebatur a Pœnis. Sed tanquam paratæ
 ſpes prædæ oſtenderetur, cum credituros
 non putaret Pœnos poſt tantas clades claſ-
 ſem idoneam habere Romanos, veteres
 novosque remiges ſine delectu navibus im-
 ponit. Et ſane primo ad inopinatæ rei ſpe-
 ctaculum ſtupebat *Adherbal*: ſed mox col-
 lectis animis ante litus aciem inſtruxit,
 cum jam naves plures Romanorum in
 portum penetrarent. Verum cum hoſtem
 nequaquam, ut crediderat, adventu ſuo
 territum cerneret *Claudius*, naves ſuas e
 portu retro navigare jubet; unde neces-
 ſario maxima debebat exiſtere omnium re-
 rum confuſio, & maximo ſuo incommo-
 do

A. U. 504.

a *Ibid.* c. 45. & 48.

do ad ipsum litus pugnare cogebantur Romani. Et initio quidem aqua satis pugna fuit ^a; sed cum Romani & peritia maris, & loco pugnae longe essent inferiores; quippe qui si premerentur retro se recipere non possent; verum aut in brevia inciderent, aut solo illiderentur, Consul cum navibus triginta fugam cepisset; reliquas cum ipsis remigibus militibusque ceperunt Pœni. Patet vero, Claudium fuisse hominem cœcæ ac temerariæ audaciæ; Deorum ac hominum contemptorem. Cum enim ex more ante prælium auspiciam fumeretur, & renunciasset pullarius, *pascere nolle pullos; ergo bibant* ^b, inquit; & cum ipsa cavea in mare eos projici jussit ^c. Deinde post cladem, cum a Senatu revocatus, ac Dictatorem dicere jussus esset, palam illudens discrimini publico, scribam suum, vel viatorem ^d, infimæ certe fortis hominem, dixit *M. Claudium Gliciam* ^e: qui statim magistratu se abdicare coactus postea nihilominus tanquam summo magistratu functus ludos prætextatus spectavit ^f. Nec ipse tantum Claudius hic Pulcher importunus; sed etiam soror ejus *Claudia* atroci mulier animo fuit: quippe quæ aliquando a ludis revertens cum turba premeretur, optaverit ^g, *ut rursus frater suus classem duceret*; ut nempe mul-

^a *Ibid.* c. 51. ^b *Cic. de Nat. Deor.* L. II. c. 3. ^c *de Divin.* L. I. c. 16. ^d *de II.* c. 8. ^e *Liv. epit.* 16. ^f *Suet. Tib.* c. 2. ^g *Tabb. Capit.* ^f *Liv. d. epit.* ^g *Ibid. Val. Max.* L. VIII. c. 1, n. 17. *Suet. d. l.*

multitudo ea civium minueretur: ob quæ verba mulieris tam improba & incivilia Ædiles plebis ei mulctam dixerunt ^a. Claudius etiam habito de eo Populi iudicio graviter mulctatus est ^b: licet sui ipsius parum memor Valerius Maximus *L. VIII. c. 1. ex. 4.* dicat, cum imbre discussa fuisset quæstio, aliam velut Diis interpellantibus de integro instaurari non placuisse:

Eodem anno etiam alter Consul *L. Junius Pullus* cum longis navibus centum viginti, onerariis vero, annona ceterisque rebus necessariis onustis prope octingentis in Siciliam trajicit; & cum maxima clas- sis parte Syracusis subsistens Quæstores dimittit, qui necessaria legionibus ad Lily- bæum deferrent: ubi interea idonea clade Romanos affecerat Pœnus Adherbal ^c. Qui cum auxilium illud obsessis adventa- re audivisset, obviam Quæstori pergit: sed cum ad litus se recepissent Romani, paucas naves commeatibus onustas abdu- xisse contentus tuto ex loco discessum ho- stium observat. Consul omnium, quæ suis accidissent, ignarus secure adnavigat: cumque ipsi statim obviam factus esset præfectus Pœnorum, naves suas ad loca aspera Consul ejicit, ne iis potirentur Carthaginenses. Atque ibi paulo post coorta tempestate ita misere Romanorum naves contractæ sunt, ut ne tabula qui- dem

^a *Gell. L. X. c. 6.* ^b *Polyb. L. 1. c. 52. Cic. de Nat. Deor. L. II. c. 3. Val. Max. L. 1. c. 4. n. 3.*

^c *Polyb. Ibid. c. 53.*

dem ullius usus e naufragio superaret. Itaque jam rursus maris dominium plene obtinebant Pœni: Consule tamen, ut aliquid memorabilis facinoris ederet, *Erycem* montem & urbem Veneris cultu clarissimam in potestatem redigente ^a. Hoc tamen non profuit ipsi, quin ad Populum accusatus damnationis infamiam voluntaria morte prævenire coactus fuerit. In Gliciaë porro per ludibrium Dictatoris facti locum sussectus est A. Atilius Calatinus, qui *primus Dictator exercitum extra Italiam duxit*: sed nihil, quod memorari mereatur, gessit: licet tanta animarum pertinacia possit tot damna bellum reparassent Romani, ut quendam in Senatu de pace cum Carthaginensibus faciendâ loqui ausum occiderint. Anno tamen sequente continenti Italiaë arcere Pœnos contenti fere fuerunt Romani; cum commode etiam conductitius Carthaginensium miles in Sicilia ob non soluta stipendia atroci in Imperatorem suum seditione insurgeret. Superveniente tamen cum novis auxiliis *Hamilcare* cognomento *Barca*, qui adolescentulus admodum erat ^b, & pater celeberrimi istius *Hannibalis* toties nobis in sequentibus memorandi exstitit, multi ex seditionis, tum alia ratione occisi tum in mare demersi sunt. Idemque in Italiam trajiciens maritimam oram omnem depopulatus est. Eodem quoque anno cum Syracusarum

Rege

A. U. 505.

^a Polyb. lb. c. 55. ^c Nepos ejus vica.

Rege Hierone perpetuam amicitiam faxerunt Romani, quam Rex quoad vixit sinceram & integram servavit a. Cum autem in Siciliam reversus esset Hamilcar tuto loco inter Erycem & Panormum confedit b, loco nempe ad castrametationem opportunissimo, & ingenti audacia, cum nullam sociam urbem, nullam spem haberet, plurimum inde negotii Romanis faceffit. Et deinde, quum non procul ab eo loco, etiam Romani castra locassent, trium ferme annorum spatio multa & varia certamina inter eos commissa sunt, quæ hic sigillatim referre opus non est: nisi quod omnia, quæ industria, quæ experientia, quæ virtus bellica comminisci potuit, in opus dedueta esse sciamus. Tandem tamen Romanos belli tam diu varia adeo fortuna gesti generosum tædium cepit: ita ut etiam privati pro modo facultatum ad belli sumptus conferre cœperint, singuli, aut bini, aut terni, quinqueren cum omni suo instrumento præbendam suscipientes. Imo tantum animorum fuit, ut classe privatis sumptibus instructa *Hipponem* Africæ urbem adorti fuerint: magnaque præda parta inde discessuri erant Romani cum sentiunt cives, dum ipsi prædæ intenti sunt, aditum portus catenis clausisse. Igitur arte hic & audacia opus esse animadvertentes, cum rostra navium jam catenas fere tangerent, subito in puppim omnes transferunt; atque
ita

A. U. 506.

a *Zonar. T. II. Oros. L. IV.* b *Polyb. Ibid. c. 56.*

ita proris levatis catenas superarunt ;
 -cumque rursus in proras transiliissent pup-
 pibus iterum levatis transfiverunt. Viden-
 tur autem hi privati Ducem Proconsule
 habuisse præcedentis anni Consulem *C.*
Aurelium Cottam ; ut ex nummi cujusdam
 inscriptione conjicit Pighius. Sed sequen-
 tibus proxime annis nihil memoria di-
 gnum gestum videtur ; cum nec Polybius ;
 nec Livii epitome quicquam memorabile
 notaverint : & expressim dicat Zonaras ;
 plures tum fuisse Consules nullo facinore
 edito celebres. Atque observat idem scri-
 ptor, maximo detrimento Romanis fuisse ;
 quod quotannis Imperatores muta-
 rent ; & eos, qui belli administrandi mu-
 nia discebant adhuc, revocarent, quasi
 non rei gerendæ, sed exercitii solum caus-
 sa eos misissent. Ex Floro ^a videmus *M.*
Fabio Buteone Consule (fuit hic annus
 A. U. 508. Urbis conditæ quingentesimus octavus)
 Romanos classem hostium in Italiam ul-
 tro jam navigantem in Africo mari apud
Ægimurum profligasse : eamque classem
 naufragio facto prædâ opulentissima Afri-
 cam & *Syrtes*, insularumque litora im-
 plevisse : de qua re apud alios auctores al-
 tum est silentium.

§. 12. Exi-
 tus I. belli
 Punicæ.

A. U. 510.

§. XII. Verum tandem anno Urbis
 quingentesimo decimo, cum etiam stipen-
 diarii Galli a sociis Pœnis male habiti de-
 fecissent ^b : atque deinde stipendio condu-
 cti Romanis militassent, (cum antea pe-
 regri-

^a L. II, c. 2. ^b Zonar.

peregrinum militem alere non consuevissent Romani) ducentarum quinqueremium classe parata anno sequente C. *Lutatio* A.U. 511. Consuli belli summam commiserunt: cum collegam ejus *A. Postumium* ad bellum proficisci volentem *L. Cecilius Metellus* Pontifex Maximus in Urbe retinuisset, quod Flamen Martialis esset, sacra deserere nequaquam passus^a. *Lutatio* sortes *Prænestinas* de belli exitu consulere cupienti Senatus restitit, auspiciis patriis, non alienigenis Rempublicam administrari oportere judicans^b. Quæ etiam causa fuisse dicitur, cur tum primum duo Prætores creari cœperint; ut, cum unus tantum ad bellum mitti potuisset Consul, velut adjutor ei Prætor alter daretur. Verum non, nisi postulante necessitate, (veluti hoc anno cum *Postumius* a Pontifice in Urbe retineretur) bellicarum rerum administratio ipsi commissa fuit, cum proprie juri inter cives & peregrinos dicundo creatus esset^c: unde etiam *Prætor Peregrinus* est dictus. Et hic *Lutatio* Consule vulnerato ducis partes subiit; maximumque ad victoriam momentum contulit^d: unde etiam neque ac Consul anno sequente navalem triumphum egit; ut ex factis patet; nam, si *Valerio Maximo* credamus, triumphus ipsi negatus fuit. Consul ergo *Lutatus* cum Prætor in Siciliam profectus Dre-
pa-

a *Liv. Epit.* 19. § L. XXXVII. c. 51. b *Val. Max.* L. I. c. 3. n. 3. c l. 2. §. 28. ff. de O. J. d *Val. Max.* L. II. c. 8. n. 2.

panum terra marique summis viribus aggressus est: nec minus diligenter socios navales quotidie exercuit; cum futurum esse provideret, ut paulo post cum classe occurrerent Pœni. Nam hi, cum præter spem cognovissent ^a, Romanos classem in mari habere, illudque denuo sibi assertum ire, etiam ipsi quadringentarum navium classem expediunt; ^b ducemque ei præficiunt Hannonem, omni modo cum hoste conflare cupientes: quod cum facile conjiceret Lutatius fortissimum quemque e pedestribus copiis assumit; & *Ægates* insulas Lilybæo oppositas petit. Postridie statim, licet ventos haberet adversos, cum hoste confligit; hoc reputans, posse eum sola Hannonis classe, eaque com meatibus onerata; & iis, quas adduxerat, copiis, tironum fere, decernere: sin autem expectasset, donec desævissset tempestas, cum navibus onere jam levatis, cum militibus ex terrestri militia lectissimis; &, quod maximum erat cum audacissimo Hamilcare dimicandum fore. Ergo cum navibus ad certamen ineptis; cum remigibus subitariis & rudibus; cum milite tirone confligentes Romanos facile futuros superiores. Nec defuit consiliis eventus: nam primo statim congressu facile superati sunt Pœni, demersis navibus ipsorum quinquaginta, captis cum ipsis rectoribus septuaginta, reliquis omnibus in fugam conversis. Hominum juxta Polybium

^a Polyb. *Ibid.* c. 60. ^b Polyb. *L. II.* c. 27.

lybium ad decem millia vivi sunt capti: nam Eutropius tum navium captarum & demersarum, tum hominum cæforum captorumque longe majorem facit numerum, non sine specie veritatis. Hanno cum paucis navibus in Africam elapsus haud diu post crucis supplicio pœnas dedit: qui mos duces infortunatos, æque ac imprudentes puniendi hodie etiam apud *Turcas*, barbararumque gentium alias obtinet. Hæc tandem victoria pacem inter duos populos restituit. Nam, quamquam animis quidem ad bellum gerendum promptissimi essent Carthaginenses, rationem tamen sustinendi ulterius belli commodam inire nullam poterant; nec ducibus ipsis amplius, quibus quidem Rempublicam credere auderent, nec militibus suppetentibus. Maxima igitur diligentia nunciis cum mandatis ad Hamilcarem missis summam rerum ipsius arbitrio permittunt: qui omnes primum vias audaces & periculosas bellando tentavit: sed postquam omnis omnino spes res lapsas restituendi decollasset, legatos de fœdere ac pace ad Consulem mittit. Nec Lutatio, qui vires Populi Romani hoc bello detritas probe sciret, ingrata legatio fuit. Itaque pacis conditiones, si ita Populo Romano videretur, Carthaginensibus tulit:

„ Pœni universa Sicilia excederent; cum
 „ Hierone Rege, Syracusanis, eorumve
 „ sociis bellum ne amplius gererent, capti-
 „ tivos sine pretio redderent; argenti ta-

P

„ lenta

„ lenta *Euhoica* bis mille ducenta ^a in an-
 „ nos viginti penderent. Graviores ali-
 „ quanto leges *Populus Romanus* fecit
 „ ^b : tempus enim pendendi tributi coar-
 „ ctavit; talenta mille ^c ad summam ad-
 „ jecit; omnibus insulis inter *Italiam* &
 „ *Siciliam* excedere *Pœnos* jussit ^d. His
 legibus bellum gravissimum & per annos
 vigintiquatuor maximis utrinque cladibus
 gestum tandem sopitum fuit acrius mul-
 to post aliquot annos exarsurum. *Sicilia*,
 præter ea, quæ *Regis Hieronis* erant, in
 provinciæ formam redacta est: eaque pri-
 ma *Populi Romani* extra *Italiam* provin-
 cia fuit facta ^d. Videtur autem a *Q. Lu-*
tatio *Caji* fratre, qui anno quingentesimo
 A. U. 513. duodecimo Consul fuit, anno sequente
 quingentesimo decimo tertio ex decem le-
 gatorum sententia ordinata fuisse: eoque
 deinceps privati *Consulares*, vel *Prætorii*
 extra ordinem cum imperio missi sunt ^e.
Pœnos autem domi atrox seditio merce-
 nariorum militum excepit; quam narrat
Polybius *L. I. 68. sqq.*

§. 13. *Alia*
minoris
momenti,
qua hoc
tempore e-
wenerunt.

§. XIII. Anno quingentesimo duodeci-
 mo cum *Faliscis* etiam bellum gestum
 est: ad quod ambo *Consules* profecti in-
 tra sextum diem illud confecerunt, urbe
 hostium capta; & , cæsis quindecim mil-
 libus, ceteris pax est concessa, agrorum
 tamen

^a *Florenorum* vicies centena sexcenta quadraginta
 millia. 2640000. ^b *Polyb. ibid. c. 63.* ^c *Flor.*
 decies centena ducenta millia. 1200000. ^d *Cic.*
in Var. L. II. c. 1. ^e *Vid. Pigh. ad A. U. 513.*

tamen dimidia parte multatis ^a. Causa belli videtur fuisse, quod *Genucium* tribunum plebis contumelia affecissent: ut hinc ortæ videantur ingentes illæ Romanorum in Faliscos iræ ^b; qui severe in eos animadvertissent, nisi edocti fuissent, Faliscos se *non potestati, sed fidei* Romanorum commisisse: sed eo intellecto omnem iram placida mente deposuerunt ^c.

Hoc primum tempore si a primis plane initiis incipimus, Romani, qui hactenus bellica solum laude floruisent, etiam ingenii claris opibus famam perennem sibi asserere cœperunt. Nam anno 513. *L. Livius Andronicus* poeta primus Romæ fabulam docuit ^d; ita ut ultra annos quingentos carminum & rei scenicæ scientia caruerint Romani. Et anno sequente natus est *Ennius* pater poeseos Romanæ; quæ prima incunabula humaniorum artium apud Romanos fuerunt. Itaque non multum a veritate abfuit *Porcius Licinius* poeta, cum cecinit ^e,

*Pœnico bello secundo Musa pinnato
gradu*

*Intulit se bellicosam in Romuli gentem
feram.*

Et Varro ^e carmine, quod de Punico bello primo scripsit *C. Nevius*, probat, eum hoc bello stipendia fecisse ^f. Nec diu adeo post hæc tempora Plautus fa-

P 2 bulas

^a *Eutrop.* L. II. c. 28. ^b *Plut.* *Gracchis* p. m. 836.
^c *Val. Max.* L. VI. c. 5. ex. I. ^d *Cic.* *Bruto*
c. 18. ^e *Gell.* L. XVII. c. 21. ^f *apud Gell.*
d. l.

bulas Romæ docuit; mortuus quippe anno Urbis quingentesimo quinquagesimo tertio ^a. Atque inde magis magisque apud Romanos literarum amor invalescere cœpit: cum etiam Fabius Pictor & Cincius Alimentus historici ad hoc tempus sint referendi; & *Licinius Tegula*, an *Ambrex* poeta.

CAPUT SECUNDUM.

Alia bella, & maxime Gallica.

EX bello Punico feliciter confecto in gens gloria Romanis accesserat; ita ut legatos quoque ad *Ptolemaum Ægypti* Regem miserint, auxilium ei adversus *Antiochum* Syriæ Regem, qui ditiones ejus bello invaserat, offerentes. Verum cum pugna inter Reges jam transactum esset negotium gratias egit Ptolemæus; auxilia non accepit; periculi rem plenam esse sciens, quod in conductitiis suis experti sunt Pœni ^b.

§. I. *Bel-*
lum Galli-
cum & Li-
gusticum,
cum Sardis.
A. U. 514.

§. I. Veruntamen alia rursus statim bella exorta sunt. Nam ipso anno, qui pacem cum Pœnis factam excepit, suspicio quidem erat, *Sardos & Corsos* a Pœnis ad bellum contra Romanos incitari: sed Gallorum *Ligurumque* conatus tamen erant suspectiores; quippe qui anno sequente in apertum bellum eruperint

^a *Euf. b. in Chron. sed Cic. de Cl. Orator. c. 15° eam A. U. 569. mortuum dicit.* ^b *Polyb. l. 1. 68. L. III. c. 1.*

fint cum Etruriam Romanæ ditionis regionem hostiliter vexarent. Contra Gallos missus alter Consul *P. Valerius Falto* primo quidem prælio ab iis victus fuit: & postquam auxilia sibi mitti Roma intellexisset, denuo (priusquam illa venirent) Gallos aggressus est, ne socium victoriæ haberet: & fortuna quidem superior fuit^a. Triumphus tamen ipsi negatus est, quod priore prælio tria millia Romanorum perdidisset^b. Alter Consul *Ti. Gracchus* Sardiniam Corsicamque subegit: nec prædæ quicquam aliud, quam mancipia inde reportavit: quæ cum essent vilissima, proverbium inde ortum voluit, *Sardi veniales, alius alio nequior*^c: quod alii ad posteriorem Gracchum hujus nepotem referunt.

§. II. Cum Gallis vero bellum continuatum est: & anno quingentesimo decimo sexto ambo Consules adversus eos missi, dum quidem una tenderent, insuperabiles erant: sed dum majoris prædæ cupiditate loca quædam separati vastare cœpissent a *Q. Fulvii Flacci* Consulis castris ægre repulsi sunt barbari d. Alterum vero Consulem *L. Cornelium Lentulum* de Liguribus triumphasse ex Tabulis Capitolinis & Zonara colligitur. Verum in quo codice Eutropii legere Pighius, hos Consules primum exercitum trans *Padum* duxisse, & magnam

§. 2. Belli
Gallici
continua-
tio, & alia.
A. U. 516.

P 3 vim

^a Zonar. T. II. p. m. 51. f. ^b Oros. L. ^c Fest. V. Sardi veniales. ^d Zonar. T. II.

vim Ligurum & *Insubrum* cecidisse nescio, cum in meis nihil tale inveniam^a. Et sane ad annum sequentem ex MS. *Santensi* codice Eutropii prodigia quædam refert Pighius, quæ in editis non habentur. Hoc anno Galli tantam belli molem conciverunt, ut ambobus Consulibus provincia Gallia decerneretur: a quibus per legatos agrum *Ariminensem* repetierunt; eosque urbe Arimino, quæ sua esset, cedere iusserunt. A Consulibus ad Senatum missi re infecta redire coacti sunt; & ad suos reversi intestinis dissensionibus eos invenerunt afflictos^b: ita ut quiescentibus Romanis Gallicus ille tumultus per se conciderit. Boji tamen, quod rebellassent, magna agri parte mulctati sunt. Eodem anno cum alter Consul *C. Licinius Varus* Sardiniam obtinuisset, legatum suum Claudium Gliciam cum copiis in Corsicam præmisit, quando ipse cum toto exercitu ob penuriam navium eo trajicere non posset. At hic Glicia ante Consulis adventum pacem cum Corsis fecit: quam cum Senatus ratam habere nollet Gliciam Corsis dedit: a quibus tamen receptus non est^c; quemadmodum olim a Samnitibus Consules, qui pacem Caudinam fecerant, cum dederentur,

a Sed inspecta editione Colinae Paris. 1539. id ibi legi video. Antea Cellarii tantum & Tan. Fabri filiaque ejus editiones inspexeram; ubi non haberetur; ut nec in Paanii Metaphrasi. b Polyb. L. II. c. 21. c Zonaras. Ann. Marc. L. XIV. f.

rentur, receptos non fuisse vidimus. Sed domum reversus in publica custodia necatus est Glicia; & in *scalas Gemonias* abjectus. Nescio autem, an hic idem sit Glicia, quem *capite precedente* §. 11. Dictatorem a Claudio per ludibrium dictum vidimus: nam fieri potest, ut ab eo tempore honores quosdam, licet indignus, gesserit. Pighius quidem eundem fuisse putat. Hoc eodem anno *ludos Sæculares* tertios Romæ actos fuisse ex fragmentis tabularum Capitolinarum apud Panvin. *fastis p. m. 27.* constat. Instituti fuerant anno Urbis ducentesimo nonagesimo septimo; ut singulis centenis & denis annis pro incolumitate Imperii celebrarentur²: ergo secundum celebrati fuerunt anno quadringentesimo septimo: tertium hoc anno quingentesimo decimo septimo licet postea numerus ille annorum non omnino observatus fuerit.

Anno sequente pace undique terra marique parva, Sardisque in potestatem reductis templum Jani clausum fuit; quod post Numæ tempora non contigerat; nec deinceps ante rempublicam ab Augusto in monarchiam versam factum fuit. Sed eo ipso adhuc anno Sardi instigantibus Pœnis rebellarunt: qui tamen Pœni, cum jam bellum iis indictum esset, crebra & sollicita legatione pacem obtinuerunt. Eodemque anno *Manlius Torquatus* Con-

P 4

sul

² Zosim. ab init. L. II. Censurin. de die nat. c. 13.

ful de Sardis triumphavit ; ut etiam anno sequente *Sp. Carvilius Maximus* Consul : quo eodem anno alter *Sp. Carvilius* cognomento *Ruga* primus post Urbem conditam *divortium cum uxore fecit* ^a ; postquam apud Censores jurasset, *se liberorum querendorum causa uxorem duxisse, suamque, quam jam haberet, sterilem fuisse inventam*. Insigne certe Romanorum in vita privata moderationis documentum ; praesertim cum legamus ^b, *Carvilius* ne ita quidem causam suam severioribus morum aestimatoribus probasse. Eam autem historiam hic referimus ; quia hic annus Censores habuit : licet forte ad sequens lustrum, sive ad annum quingentesimum vigesimum tertium referenda sit : nam Consules, quos nominat *Gellius*, cadunt in annum quingentesimum vicesimum sextum ; quo nulli Censores fuerunt. *Dionysius* ab *Halicarnasso* *L. I. cap. 25.* hunc eundem casum narrans Consules anni quingentesimi vigesimi secundi profert.

§. 3. *Bella cum Liguribus, Sardis Corsis, De Centumviris.*

§. III. Continua porro his annis cum Liguribus Sardis & Corsis fuerunt bella ^c ; cum instigare eos non cessarent *Carthaginenses* : ita ut hi anno quingentesimo vigesimo hostes judicarentur ; legatibusque missis juberentur magnam pecuniae summam numerare, & omnibus insulis inter Italiam & Africam, ut quae Romano-

^a *Gell. L. IV. cap. 3.* ^b *Dion. Halic. L. II. cap. 25. Val. Max. L. II. cap. I. ex. 4.* ^c *Zonar,*

manorum essent, excedere; vel bellum suscipere; quarum rerum signa *hastam* & *caduceum* legatus ferebat. Carthaginenses nihil territi, se neutrum velle dixerunt; sed illud alacriter accepturos, quod legati reliquissent. Et ita quidem acerbissimorum rursus odiorum semina sparsa sunt: neuter tamen populus bellum incepit.

Circa idem tempus, vel non diu certe ante illud *Judicium Centumvirale* in Republica videtur fuisse institutum; cum ante octo annos primum triginta quinque *A. U. 512.* tribuum numerus Romæ expletus esset: nam licet *Centumviri* dicerentur, qui hoc judicio judicabant, revera tamen erant *centum*, & *quinque*; tribus scilicet iudicibus ex quaque tribu lectis. Hi iudicia faciebant in causis gravioribus, & quæ non facti, sed juris erant; ut, exempli gratia, in petitione hereditatis, causa inofficiosi testamenti, usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, & similibus ^a. Et semper hi *Centumviri* sunt dicti: licet post Augustum *centum*, & *octoginta* conscriberentur in quatuor consilia plerumque divisi ^b.

Eodem hoc anno de Liguribus triumphavit *Q. Fabius Maximus Verucossus*, ille qui postea, quod *cunctando* Hannibalem fregisset, *Cunctator* appellatus est; itemque alter Consul *M. Pomponius Ma-*
tho

^a Cic. Orat. I. 38. ^b Plin. L. I. Epist. num. 18. L. IV. num. 24. L. VI. n. 33. Quintil. Instit. L. XII. c. 5.

tho de Sardis: quos post biennium hujus Mathonis, ut videtur, frater *Marcus*, cum se saltuosos antris & aviis sylvis tutarentur, tanquam feras, canibus sagacibus ex Italia arcessitis, inde extraxit ^a, Hujus vero Mathonis collega *C. Papirius Maso* Corsos ad deditioem compulit: atque ita hoc anno Sardinia & Corsica penitus subactæ sunt; & in unius provinciae formam redactæ. Ita ut non satis recte scribat Vellejus Paterculus ^b T. Manlii Consulis ductu (vide ad annum 518.) *Sardiniam certum recepisse imperii jugum*. Observandum etiam est, Romanos occasione fuisse usos domesticarum turbarum, quibus agitabantur Pœni: qui absque eo fuisset non sivissent, puto, Romanos tam facile his insulis potiri: unde ægre ferebat Hamilcar, Sardiniam inter motum Africae fraude Romanorum, stipendio etiam superimposito fuisse ^c interceptam. Tum quoque notandum est, hunc Papirium Masonem, cum Senatus ipsi triumphum negasset, quod non sine magna clade, & multo cum civium sanguine victoriam obtinuisset, *primum in monte Albano triumphasse* ^d; quod deinde simili occasione sæpius factum fuit.

b. 4. Origo belli Gallici etiam gravioris.

§. IV. Anno 521. *C. Flaminius* Tribunus plebis legem tulerat *de agro Picente Gallicoque plebi viritim dividendo*: & licet pater ejus pro sua potestate filium pro

^a Zonaras. ^b L. II. c. 38. ^c Liv. L. XXI. c. I. ^d Tab. Capit. Val. Max. L. III. c. 6. ex 5. Plin. H. N. xv. 29.

pro rostris legem ferentem inde deduxisset a, perlatam nihilominus eam legem postea fuisse verosimile est, cum quiescere consultius duxisset'. Sed Gallis ex hac rogatione justissima belli causa nata fuit b: quod diu ab illis coctum & paratum anno demum quingentesimo vigesimo octavo in apertum incendium exarsit. Tradit quidem Zonaras in historia anni quingentesimi vigesimi tertii Carthaginenses, Romanorum in Ligures expeditione cognita, se ad Romam invadendam parasse; sed videtur errantis calami lapsus; & pro Pœnis Galli forte sunt intelligendi.

§. V. Verum eodem anno novum bellum Romanis est exortum cum *Tenta Illyricorum* Regina: quod etiam in Græciam aditum Romanis patefecit c. Ferrus præcipue hoc tempore erat mulier, (penes quam post mortem mariti *Agro-nis* summa rerum apud Illyricos erat) quod mariti auspiciis *Ætolos* gentem ferocissimam vicisset d; præsertim cum etiam *Epirotæ* & *Acar-nanes* societatem cum ea inivissent e. Igitur mercatores Italicos, alios despoliant, alios trucidant; nec paucos vivos captos secum abducunt. Romani mercatorum querimoniis excitati legatos in Illyricum de mercatorum inju-

§. 5. De bello Illyrico. A. U. 523.

a Cic. de Invent. L. II. c. 17. Vid. eund. Lucull. c. 5. b Polyb. L. II. c. 21. Cic. de Senect. c. 4. qui eam refert ad II. Fabii consulatum, sive ad A. 525. Vid. eund. Bruto c. 14. c Polyb. L. II. c. 2. d Ibid. c. 4. e Ibid. c. 6.

injuriis expostulatu-
 unus intempe-
 adeo incendit, ut spreto gentium jure mi-
 ferit, qui legatos abeuntes necarent a.
 Ergo merito indignati Romani anno Ur-
 bis quingentesimo vigesimo quarto alte-
 rum Consulem *Cn. Fulvium Centumalium*
 (male apud Polybium *Cajus* dicitur)
 cum ducentarum navium classe, alterum
L. Postumium Albinum (etiam hic per-
 peram *Aulus* prænومine Polybio dicitur,
 quod mirum est editores Polybii non ani-
 madvertisse, cum in Tabulis Capitolinis
 horum Consulum nomina legantur) cum
 terrestribus copiis adversus Illyricos mit-
 tunt b. Fulvio *Corcyrenses*, qui *Deme-
 trium Pharium* (eo duce Regina uteba-
 tur) cum præsidio Illyriorum recepe-
 rant, sese læti dedunt consentiente etiam
 Demetrio: quo duce ad reliqua peragen-
 da deinde Romani sunt usi. Cumque et-
 iam Postumius cum terrestri exercitu
 Brundusio trajecisset ab *Appolloniatis*
 in urbem recipitur: moxque simul cum
 collega *Dyrrhachium* obsidione Illyriorum
 liberat: & variis populorum vicinorum
 legationibus auditis in fidem, & amici-
 tiam eos recipit: interque eos *Issæos*, a
 quorum obsidio etiam Illyrios fugaverat.
Nutriam ambo Consules, sed multis, iis-
 que ex præcipuis suorum amissis, expu-
 gnant: atque ita plerisque populis Illy-
 rici Demetrio traditis exercitum Dyrrha-
 chium

c *Ibid.* c. 8. Paulo aliter *Appian.* *Illyricis* n. 76e.

d *Ibid.* c. 11.

chium reducunt : Sub initium veris Teu- A. U. 525.
ta his cladibus fracta pacem his legibus
cum Romanis sancit ^a : *Tributum certum*
imponendum Regina quotannis pendito : Il-
lyrico toto, paucis locis exceptis, excedito:
ne ultra Lissum pluribus quam duobus lem-
bis, iisque inermibus navigato . Atque ita
Græci magno metu, quem ex crescente
Illyriorum potentia habebant, liberati
sunt; justiore multo metus causam,
ut eventus docuit, a Romanis deinde
habitori.

§. VI. Eodem tempore etiam Occiden- §. 6. De
tem versus imperium propagare desidera- bello Gab-
bant Romani; cum viderent Pœnos, *Car-* lico.
thagine nova in Hispania condita (eadem
est, quæ hodie *Carthagena* dicitur) in-
gens momentum rebus suis augendis at-
tulisse ^b : sed, cum simul bellum Galli-
cum timerent ^c, contenti fuerunt fœdus
cum *Hasdrubale*, qui *Hamilcari* focero
in imperiis exercituum successerat, sanciri,
quo ultra *Iberum* amnem se continere
Pœni tenebantur : ita ut *Saguntinis* me-
diis inter fines duorum Populorum liber-
tas servaretur : quæ egregia occasio Pœnis
potentiæ suæ firmandæ fuit ^d. Etiam
Romani interea Reipublicæ suæ firman- A. U. 526,
dæ intenti quatuor tum primum Prætores
creant : quorum duo quidem ordinariam in
Urbe jurisdictionem obirent, duo Siciliam
& Sardiniam provincias regundas forti-
rentur ^e. Nec tamen cessabat belli Galli-
ci

^a *Ib. c. 12.* ^b *Ib. c. 13.* ^c *Vid. Plut. Marcell. p. m. 299, B.* ^d *Polyb. Ibid. c. 22.* ^e *l. 2. §. 32. ff. de O. I.*

ci metus: qui tantus erat, ut ad malum illud avertendum ferali sacrificio sibi utendum putarint Romani, Gallo cum Galia, Græco cum Græca vivis in foro boario defossis ^a: quod Livius post cladem Cannensem factum refert ^b; sed verosimile est talia sacrificia sæpius iterata fuisse. *A. U. 529.* Anno ergo quingentesimo vigesimo octavo Sardorum quidem rebellantium motus intra paucos dies *C. Atilius* Consul compefcuit ^c. Contra Gallos vero missus est collega ejus *L. Æmilius Papus* cum majore quam unquam exercitu; & cujus numerus fidem fere superat ^d. Dicunt enim multitudinis ad bellum aptæ; quæque nomen militiæ dedisset, tam ex sociis, quam ex civibus Romanis hoc bello, uno quidem tempore, militasse peditum millia septingenta; equitum septuaginta millia: quæ tunc in exercitu adversus Hannibalem, tum ad custodiam Urbis, tum ad varios in variis locis usus sub armis erat. Ita ut plane mirum videri debeat, Hannibalem, cum ipse vix viginti millia haberet, quos huic multitudini opponeret, Italiam invadere ausum fuisse. Eutropius ^e etiam ex Fabio Historico, qui ei bello interfuit, tradit, octingenta millia hominum parata ad id bellum fuisse. Galli interea jam erant ad *Clusium* ^f, quæ urbs tridui tantum itinere Roma distat, ipsam Urbem perentes; cum

^a *Plut. d. l.* ^b *L. XXIII. c. 57.* ^c *Vid. Polyb. L. II. c. 27.* ^d *Polyb. Ibid. c. 24.* ^e *L. III. c. 5.* ^f *Polyb. Ibid. c. 25.*

cum nunciatur, Romanorum exercitum ipsis a tergo imminere: igitur cupidine pugnandi flagrantes agmen convertunt, Romanos subito adoriuntur, & in collem quendam, sex millibus suorum amissis confugere cogunt: verum obsessis ibi a Gallis opportune advenit tum exercitu L. Æmilius Consul ^a: nam ejus adventu cognito Galli statim abire statuunt, ut prædam ingentem, qua potiti fuerant, incolumem sibi servarent. Æmilius prælio cum iis contendere non e re sua esse ratus occasiones tantum aut hostibus nocendi, aut aliquid de præda avertendi captare statuit. At singulari quodam casu alter Consul C. Atilius, qui exercitum e Sardinia reportaverat, contrarium Gallis in eodem maris inferioris litore iter habens Romam cum copiis tendebat. Ita inter duos exercitus intercepti Galli, & a Romanis victi sunt ^b; nequaquam tamen incruenta pugna; & altero etiam Consule in prælio occiso ^c. Sed Gallorum quadraginta millia caesa; decem millia dicuntur capta: in quibus alter regum *Concolitanus*; alter vero *Aneroe-stus*, & necessarii ejus manus sibi intulerunt. Æmilius Consul splendidum de Gallis triumphum egit: cumque finem hæc Gallorum in Italiam expeditio habuit. Ut tamen penitus Gallos e *Circumpadanis* regionibus expellerent Romani anni sequentis ambos Consules cum

A. U. 529.
ma-

^a *Ibid.* c. 26. ^b *Ibid.* c. 30. ^c *Ibid.* c. 3.

maximis copiis iterum in illos miserunt, Sed hi, juxta Polybium, imbris continuis & peste deterriti nihil memorabile gesserunt; nisi quod Bojorum gentem in deditiorem receperint. Orofius vero primos hos trans Padum Romanas duxisse legiones tradit; feliciterque ibi cum Insubribus Gallis pugnasse. Sed majorem fidem meretur Polybius, qui anni demum sequentis Consules *C. Flaminius* & *P. Furius Philium* in regionem Insubrum trajecisse dicit^a: sed cæsos fuisse, & ex pacto regionibus illis excessisse adjicit; ita ut in Gallorum Cenomannorum, qui societatem cum Romanis colebant, fines se receperint. Tum auxiliis ex ea gente adscitis, neglectisque pacti legibus in Insubrum terras reversi sunt. Non multum tamen Gallis istis sociis fidentes Romani fluvium eos trajicere jubent: ipsi ad alteram ejus partem remanent: atque ita una opera & nocendi facultatem Gallis adimunt; & vincendi necessitatem imponunt. Edocuerant præterea milites suos Tribuni Romanorum^b, quod e superioribus bellis observaverant, Gallorum animos post primum impetum statim defervescere^c; & præterea gladios eorum ita esse factos, ut post primum ictum facillime curvarentur, ita ut nisi, mucrone terræ imposito, pede iterum eos dirigerent, plane ad alterum ictum inepti forent. Ergo cum hastas Romanorum cædentes primo statim

^a L. II. c. 31. ^b Ib. c. 33. ^c Flor. II. c. 4. L.

tim ictu gladios suos inutiles reddidissent, statim Romani strictis suis gladiis in eos irruerunt: ita ut victoriam adepti spoliisque non paucis partis Romam redierint. Et ex tabulis Capitolinis utrumque Consulem triumphasse apparet; licet Zonaras contumaciæ crimen ambobus a Senatu objectum scribat; quod, cum, vitio creatos eos esse, augures pronunciasent, Senatusque propterea ab exercitu eos revocasset, nihilominus, collega Flamini dictis obsequente Furio, in provincia mansissent; prælioque cum hoste conflixissent: qui tamen etiam asserit, invito Senatu, decreto Populi eos triumphasse. Hic est Flaminius, qui circum a suo nomine dictam exstruxit, viamque stravit ^a.

§. VII. Consulatus tamen ex Senatus-consulto ipsis abrogatus fuit: ita ut, re ad interregnum delata ^b, anni sequentis Consules *idibus* demum *Martii* Consulatum inierint: qui dies deinde per multos annos magistratui incundo solemnitas fuit. Itaque *M. Claudius Marcellus* Consul cum collega *Cn. Cornelio Scipione Calvo* urbem *Insubrum Acerras* obsident: contra Galli *Clastidium* sociorum Populi Romani oppidum oppugnant: sed ad auxilium obsessis ferendum adventanti Marcello obviam profecti magna clade vincuntur: illisque se *Mediolanum* recipientibus *Acerras* occuparunt Romani.

§. 7. Belli Gallici finis, & spolia opima a Marcello relata.
A. U. 531.

^a Ep. Liv. 20. Fest. ^b Plut. Marcell. p. m. 300. C.

mani . Hoc praelio Marcellus *Viridomarus* Gallorum *Gesatarum* Regem conspiciatus in eum impetum dedit , victum spoliavit , & *tertia spolia opima Jovi Ferretio tulit* ^a . Interea Scipioni obsidio Mediolani minus ex voto cedebat : & , Gallis fortiter pro hac sua præcipua urbe pugnantibus , non tam obsidebant , quam obsidebantur Romani : donec a cæde hostium reverso Marcello urbs expugnata fuit : & principes Insubrum animis fracti Romanis se permiserunt . In agrum a Gallis captum mox *Placentia* & *Cremona* coloniarum deductæ sunt ^b . Marcellus Romam reversus splendidissimum egit triumphum : qui honos collega ejus , quod minus bene rem gessisset , negatus est : qui tamen videtur more majorum ex decem legatorum consilio provinciam Galliam constituisse ; licet anni

A. U. 533. sequentes Consules reliquias adhuc quasdam belli per Gallias & Liguriam ad Alpes usque profecuti sint ^c : quo anno etiam libertini , qui in omnes triginta quinque tribus dispersi fuerant , a Censoribus rursus in quatuor urbanas redacti sunt .

§. 8. *Bel-
lum rursus
Istricum.*

§. VIII. Eodem anno , quo victoriam illam obtinuerat Marcellus , secundum bellum *Istricum* in *Illyrico* motum est : quod *Istri* naves Romanorum frumentum vehentes infestassent ^d : & ambo Consules plures ejus regionis Populos non sine multo

^a *Plut. Marcell. p. 301.* ^b *Liv. epit. 20.* ^c *Zonar.*
^d *Eutr. L. III. c. 7.*

multo Romanorum sanguine subegerunt. Sed hæc omnia bella cum Sardis, Corsis, Istris & Illyriis gesta gravia non fuerunt; ita ut læcessisse magis, quam exercuisse Romana arma videantur^a. Et cum Gallis quoque tumultuatum verius quam bellatum fuisse loco in margine citato dicit Livius: hoc, puto, innuens, non ordinata ex arte bellica acie, nec ex morationum gentium institutis, bella gerere Gallos id temporis fuisse solitos. Itaque ad belli Punici secundi, omnium, quotquot unquam gessere Romani, bellorum gravissimi, rei que publicæ eorum periculossimi enarrationem transeamus.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

De Bello Punico Secundo.

§. I. **C**UM circa annum Urbis quingentesimum decimum septimum Hamilcar Pœnorum Dux in Hispaniam trajiceret, ut Carthaginensium in ea regione Imperium restauraret, atque profecturus jam pro more sacrificaret, dicitur filium Hannibalem novem annorum puerum, quem secum

§. I. Orig^o
belli Puni-
ci II.

Q 2 in

^a Liv. L. XXI. c. 16.

in eam expeditionem ducebat, ad aras Deorum admovisse, jureque jurando ad-
 gisse, *nunquam amicum Romanorum fore*
 a. Hamilcar ibi per novem annos strenue
 bellum administravit: tandemque cum
 hoste fortissimo potentissimoque signis col-
 latis dimicans vitam finiit b. Imperium
 ad Hasdrubalem generum ejus delatum
 fuit: isque circiter octo annis illud obti-
 nuit c, noctu demum in hospitio suo a
 Gallo quodam privatas ulciscente injurias
 casus d. Tum milites uno consensu im-
 perium Hannibali deferunt: militumque
 suffragia Senatus Carthaginensium rata
 habuit. Ita Imperator constitutus Han-
 nibal occasiones statim rumpendi cum
 Romanis fœderis quæsit. Et, si testi-
 monio scriptorum Romanorum, vel eo-
 rum, qui ex Romanorum narrationibus
 scripserunt e, standum est, omnibus qui-
 dem virtutibus, quæ perfectum faciunt Im-
 peratorem, præditus fuit Hannibal; sed si-
 mul etiam ingentia vitia has tantas viri
 virtutes æquabant: inhumana crudelitas,
 perfidia plus quam Punica, (Romanæ fa-
 ctionis scriptores sunt, qui loquuntur)
*nihil veri, nihil sancti, nullus Deorum
 metus, nullum jusjurandum, nulla religio.*
 Polybius f vero, ut in omnibus, qui ma-
 gnas res gesserunt, ita quoque in iis, quæ
 de Hannibale scribuntur, veritatem asse-
 qui

a Polyb. L. III. c. 12. Liv. L. XXI. 7. b Polyb. L. II. c. 1.
 c Polyb. L. II. c. 36. Liv. L. XXI. c. 2. d Polyb. L.
 III. c. 13. e Liv. XXI. 4. f Excerpt. de virt.
 & vit. c. 9.

nia circum loca sibi prius subjiceret, antequam ullum belli prætextum Romanis daret. Saguntini vero ^a, qui satis prospiciebant, fore, ut omnibus in Hispania a Carthaginensibus subactis, ipsi etiam denique victoriæ accessio fierent, identidem nuncios Romam mittebant, qui conditionis incertissimæ, qua res eorum erant, Romanos monerent. Romani, postquam sæpe hos nuncios neglexissent, tandem legatos in Hispaniam miserunt, qui præsentibus de omnibus rebus cognoscerent. Hi cum Hannibale collocuti eum monent, ut Saguntinis, qui in fide Populi Romani erant, parcere vellet; neve amnem Iberum contra fœderis cum Hasdrubale icti leges transfret. Hannibal contra, quasi ipse Saguntinis faveret, questus est, paucis ante annis exorta Sagunti seditione, cum totius controversiæ arbitrium Romanis fuisset permissum, ut cives ad concordiam perducerent, nonnullos principum iniqua morte affectos fuisse. Adjecitque Carthaginenses a patribus ita fuisse edoctos, ut neminem injuria paterentur affici. Simul misit Carthaginem, qui sciscitarentur, quid sibi faciendum foret, quando Saguntini amicitia Romanorum freti suæ ditioris populos injuriis lacerarent. Testaturque Polybius ^b, falsam hanc causam ab Hannibale & Pœnis fuisse confictam, qui longe honestius de Sardinia erepta, & sti-

pen-

^a *Ibid.* c. 13. ^b *d.* c. 15.

pendio sibi a Romanis imposito, dum mercenariorum bello implicarentur, queri potuissent. Legati etiam Romanorum Carthaginem, ut similia ibi in Senatu Pœnorum testarentur, profecti sunt: sed ea quoque legatio irrita fuit; responsumque est, „ Bellum a Saguntinis, non ab „ Hannibale ortum esse; Populum Ro- „ manum injuste facere, si Saguntinos „ vetustissimæ Carthaginensium societati „ præponat^a. “

§. III. Cum tamen interea Senatus reputaret, si bellum cum Pœnis gerendum esset, diuturnum hoc, & ob distantiam locorum (quippe quod in Hispania gerendum foret) molestum futurum, primum res in Illyrico componendas esse statuit^b. Demetrius enim Pharius beneficiorum a Romanis acceptorum immemor^c, & spe auxilii a *Macedonibus* fretus, Romanorum in Illyrico urbes vastabat; & contra pacis leges ultra *Lissum* quinquaginta lembis navigans *Cycladas* insulas incurfabat. Ergo Romani *L. Æmilius Paullus* Consulem cum exercitu in Illyricum mittunt; dum interea Hannibal Saguntinos acerrima jam obsidione premeret. Æmilius statim, ut in Illyricum venit, *Dimalum* munitissimam urbem oppugnare statuit; eamque die septimo in potestatem redegit^d. Inde *Pharum* æque munitam urbem adortus majorem exerci-

§. 3. Bellum etiam interea cum Istriis.

A. U. 534.

Q 4 tus

a Liv. XXI. II. b Polyb. L. III. cap. 16. c Vid. Liv. præc. cap. ult. §. 5. d Polyb. Ibid. cap. 18.

tus partem noctu in terram exponit, austrisque & sylvis abscondit: ipse luce orta cum viginti tantum navibus portum petit: dumque contemptim iis obviam occurrunt Pharii, progressi, qui expositi fuerant Romani pugnantes Illyrios ab urbe excludunt. Et licet fortiter cum suis pugnaret Demetrius, tamen exercitu ejus in fugam acto, etiam ipse ad *Philippum Macedonia* Regem confugit. Ita Romanus Consul Pharam captam diruit: totoque Illyrico in potestatem redacto exercitum ad triumphum deportavit. Ex *Zonara* patet, etiam *Livium* alterum Consulem huic bello adfuisse: imo ex eo triumphasse tradit *Aur. Victor*. *Frontinus* autem *Stratag. L. IV. c. 1. f.* damnatum eum dicit ob prædam inæqualiter divisam; cui adsentitur *Livius L. XXII. c. 35. & L. XXVII. c. 34.*

§. 4. Redi-
um ad
bellum
cum Pœ-
nis.

§. IV. Sed dum hæc in Illyrico geruntur, & de bello Pœnis indicendo Romæ deliberatur, legationibusque mittendis tempus teritur, in Hispania Hannibal post octo mensium obsidionem Saguntum ceperat: cum omnia experti essent cives, quæ longa obsidio fert incommoda, ita ut *fames Saguntina*^a in proverbium abierit. Imo cum ultra urbem suam sese tueri posse desperarent Saguntini^b, collatis in forum, quæ unicuique erant carissima, & circumdatis accensisque nutrimentis, publico & communi rogo semetipsos superje-

^a *Erasm. Adag. Ch. I. Cent. IX. n. 67.* ^b *Val. Max. L. VI. c. 6. ext. ex. I.*

perjecerunt. Restauratam fuisse a Carthaginensibus urbem dicit Appianus ^a; suoque tempore vocatam *Carthaginem Spartagenam*: de quo posteriore nomine alibi legisse non memini. Et eodem nomine Carthaginis retento fuisse repositam patet ex *Inscriptione*, quam Imperatore Claudio positam refert *Paulus Merula Cosmogr. p. II. L. II. c. 21.* & item ex alia, quæ tempore Imperatoris *Hadriani* facta apud Gruterum ^b legitur: quod eruditissimi & accuratissimi *Cellarii* diligentiam fugisse miror. Ex hujus urbis interitu, & Romanorum in auxilio iis inferendo lentitudine alterum & vulgatum dictum est ortum, *dum deliberant Romani perit Saguntus.*

§. V. Itaque Romani, cum bellum necessario gerendum esse viderent, omnia diligentissime comparant: exercitum tam fociorum, quam civium septuaginta duorum millium peditum; equitum quinque millium & octingentorum conscribunt; classemque instruunt: atque ita legatis Carthaginem missis bellum Pœnis indicunt: a quibus alacriter id acceptum est. Videtur autem in utramque partem posse disputari, utrum pium hoc bellum & justum Romani susceperint: nam licet fœdere inter Romanos & Pœnos factum foret, ut utriusque Populi socii ab utroque Populo tuti forent; tamen cum ejus fœde-

§. 5. Bellum rise Pœnis indictum.

^a de bellis Hisp. num. 261. ^b p. CCCLXXVIII. num. 4. ^c Polyb. L. III. c. 33. Liv. L. XXI. c. 8. Flor. L. II. c. 6.

fœderis tempore Saguntini nondum in societatem Romanorum essent adsciti, apud utrosque & Pœnos & Romanos eodem esse loco debebant^a, quasi de sociis nihil convenisset. Verum hoc non prohibuit, quominus licuerit Romanis Saguntinos & in societatem adsciscere, & adscitos defendere; non scilicet ex vi fœderis; sed ex jure naturali, quod fœdere non erat abolitum: præsertim cum jam olim Saguntini se in fidem Romanorum & potestatem dedissent. Et sane vera hujus belli causa fuit indignatio Carthaginensium ob Sardiniam ademptam, & ob pactiones, quas Romani iniquis temporibus, cum mercenariorum seditione occupati essent Pœni, expresserant: & quod iisdem ex felici bellorum in Hispania successu animi aucti fuerant^b. Quibus rebus deinde, quod omnium maximum erat, internecinum Hamilcaris & filii ejus Hannibalis in Romanos odium accedebat^c.

§. 6. Hannibal in Italiam expeditio.

§. VI. Ergo bello utrimque decreto Hannibal, postquam securitati Africæ & Hispaniæ prospexisset, ad expeditionem in Italiam suscipiendam se parabat^d. Et gnarus imprimis, Gallos *Subalpinos* & Circumpadanos iniquissimo animo dominationem Romanorum ferre^e, nunciis missis & prolixis pollicitationibus eos in societatem suam pertraxit: licet Roma-

ni

^a Polyb. L. III. c. 27. ^b Vid. de tota re Grot. de jur. B. & P. P. II. c. 16. §. 13. & c. 17. §. 19. c. 22. §. 1. ^c Polyb. L. III. c. 9. & 12. ^d Polyb. L. III. c. 33. ^e Ibid. c. 34.

ni quoque legatos in Gallias misissent, qui peterent, ne Pœno bellum Italia inferenti per agros urbesque suas transitum darent. Quibus dictis tantus cum fremitu risus Gallorum ortus dicitur, ut vix a magistratibus majoribusque natu juvenus sedaretur^a. Responsumque legatis est, Neque Romanorum in se meritum esse, neque Carthaginensium injuriam, ob quæ aut pro Romanis, aut adversus Pœnos sumant arma. Contra ea audire sese, gentis suæ homines agris finibusque Italia pelli a Populo Romano, stipendiumque pendere; & cetera indigna pati. Atque eadem ferme in ceteris Galliæ conciliis audivere. Hannibal itaque omnibus necessariis firmatus initio veris copias ex hibernis educit peditum millia nonaginta, equitum duodecim, elatior etiam animo postquam audivisset, quomodo legatio Romanorum Carthagine fuisset excepta. Sed iis, quæ inter Iberum amnem, & montes erant Pyrenæos, subactis Hannoni cum parte copiarum eas regiones custodiendas tradit: ipse cum exercitu quinquaginta millium peditum, equitibus vero novies mille, quæ omnes copię erant validæ, & ex continuis, quæ in Hispania gesserant, bellis exercitatissimæ, Pyrenæum transit; & ad Rhodanum fluvium ducit^b. Iter autem^c, quod a Carthagine nova ad Italiam & campos Circumpadanos ipsi conficiendum erat, fuit milliarium Romanorum

A. U. 535.

^b Liv. L. XXI. cap. 20. ^b Polyb. L. III. c. 35.^c Ibid. c. 39.

norum mille centum & viginti quinque :
 quæ sunt horæ itineris trecentæ septuagin-
 ta quinque . Ejus adventus opportunitate
 statim deficiunt in Gallia Cisalpina Boji
 a : quanquam Romani, ut eos in fide re-
 tinerent, paulo ante duas validissimas co-
 lonias, Placentiam & Cremonam in eo-
 rum agros deduxissent b . Eadem conta-
 gio etiam Insubres traxit; qui *Mutinam*
 coloniam obsident : Triumviros ejus colo-
 niæ deducendæ, quorum unus erat C.
 Lutatius Vir Consularis fide accepta ad
 colloquium egressos violata fide vinciunt,
 sperantes se ita obsides suos, quos sub e-
 xitum præcedentis belli dederant, recep-
 turos esse . Perfidia Gallorum intellecta
L. Manlius, qui regionibus illis præerat,
 cum exercitu magno studio ad ferendam
 opem contendit . Eum Boji in saltu quo-
 dam ex insidiis circumvenientes plurimos
 cædunt; reliquos in vico *Taneto* obsident :
 quibus confestim C. *Atilius* Prætor c
 cum legione una auxilio mittitur . Inte-
 rim Hannibal cum bona pace regulorum
 Gallorum per fines eorum exercitum du-
 cebat . Jamque ad Rhodanum fluvium
 pervenerat, cum *P. Cornelius Scipio* Con-
 sul, qui ad ostium Rhodani Massiliæ pro-
 ximum castra habebat, vixdum satis cre-
 deret, Pyrenæos montes ab eo esse supe-
 ratos . Nam alter quidem hujus anni Con-
 sul *Ti. Sempronius Gracchus* cum classe
 bellum in Africam trajicere cogitaverat,
 tantis

a *Liv. L. XXI. c. 25.* b *Polyb. L. III. cap. 40.*

c *Liv. L. XXI. c. 26.*

tantis in Sicilia factis apparatusibus, quasi ipsam Carthaginem primo appuifu fuisset obsessurus ^a: sed Hannibalem in Italiam adventare nunciato, confestim ad patriæ opem ferendam revocatur ^b.

§. VII. Hannibal porro, cum ad Rhodanum fluvium accessisset, ita ut quatuor dierum itinere ejus castra a mari abessent ^c, statim copias trajicere conabatur: atque in eum finem magnam vim lintrium ab accolis emit, magnam *pontonum* (genus est navium Gallicarum ^d; quod etiam hodie eo nomine dicitur) multitudinem bidui spatii fabricari curat ^e. Cum vero ingentes copias barbarorum trans amnem conspexisset, trajectionem impediturus Hannonem cum parte exercitus viginti quinque circiter milliaria supra castra sua flumen transire jubet, ut cum opus facto esset, a tergo hostem adorirentur. Cumque ex signo, de quo convenerat, cognovisset Hannibal, eos transisse, & haud procul jam abesse, etiam suos trajicere jubet, equis partim nando traductis ^f, elephantos vero ratibus transmittens. Ratem unam ^g ducentos longam pedes quinquaginta latam a terra in amnem porrexerunt: quam, ne secunda aqua deferretur, pluribus validis retinaculis parte superiore ripæ religatam pontis in modum humo injecta constraverunt, ut belluæ auda-

§. 7. Quomodo Rhodanum trajecerit Hannibal.

^a Polyb. L. III. c. 41. ^b Ibid. c. 61. ^c Ibid. c. 41.
^d Cæsar. de B. C. III. 29. ^e Liv. L. XXI. c. 26.
^f Polyb. L. III. cap. 43. sqq. ^g Liv. Ibid. cap. 28.

audacter velut per solum ingrederentur: altera ratis, æque lata, longa pedes centum, ad trajiciendum apta huic copulata est: & quum elephanti per stabilem ratem tanquam viam prægredientibus feminis, acti, in minorem applicatam transgressi essent, extemplo, resolutis, quibus leviter annexa erat, vinculis, ab actuariis aliquot navibus ad alteram ripam pertrahebatur. Ita primis expositis alii deinceps repetiti ac trajecti sunt. Interim quingenti equites Numidæ, quos castra Romanorum speculatum Hannibal miserat, ab ala equitum Romanorum fugantur, ingenti utrimque, majore tamen Numidarum ^a, pro numero, cæde: quod principium simul & omen belli, ut summæ rerum prosperum eventum, ita haud sane incruentam victoriam Romanis portendit.

§. 8. *Iter Hannibalis per Alpes.*

§. VIII. Transgresso Hannibali Boji se itineris duces obtulerunt. Ille, qui cum Romanis, priusquam in Italiam ventum foret, manus conferere nollet, mediterranea Galliarum petit; ut ea parte, qua oritur Rhodanus, Alpes transgressus Italiam intraret: quod tamen perficere non potuit; cum per *Cottias* potius & *Taurinas* Alpes in eam pervenerit. Plerique autem scriptores, qui monstruosum aliquid & inauditum proferre cupiunt, hoc iter Hannibalis ita describunt, ut nisi Deus, aut Heros aliquis e machina ipsi

cc-

^a *Polyt. Ibid. c. 45.*

occurrisset, omnes incerti quo se vertent, fuissent perituri: cum certum sit & olim & hodie a magnis exercitibus Alpes sæpe fuisse superatas. Quarto die postquam profectus erat Hannibal pervenit ad locum, ubi *Arar* Rhodanusque amnes diversi ex Alpibus decurrentes in unum confluunt. Mediis campis *Insula* nomen erat inditum a. Incolebant prope *Allobroges*: apud quos regni certamine ambigebant fratres; quæ res Hannibali incommodum vertit. Nam cum ad ipsum disceptatio esset rejecta, imperium majori restituit, quod senatus principumque sententiam futurum præsenferat. Inde *Druentiam* flumen transgressus cum bona pace incolentium ad Alpes pervenit. Hic tamen altitudo montium, nivæque prope cœlo immixtæ ingentem fecere terrorem: & si Galli, noctu præcipue, valles occultiores insedissent, ingentem fugam stragemque facere potuissent. Sed cum ex speculatoribus didicisset Hannibal, noctu tantum saltus illos ab hostibus insideri, cum exercitu ad ipsas illas angustias accedit; ibique castra communit. At quamprimum tumulis digressos montanos sensit, ipse prima vigilia ignibus in castris accendi jussis cum selecta expeditorum manu angustias silentio noctis evadit: atque ipsis tumulis, quos hostes tenuerant, conscendit. Itaque postridie quidem montani tumulos a Pœnis occupatos vident b:

verum

a *Liv. d. l. c. 31.* b *Polyb. l. III. c. 51. Liv. d. l. c. 33.*

verum cum in angustias tumultuari eos conspiciunt, equis maxime consternatis, multis ex locis simul in eos irruunt: quod videns Hannibal, & simul cogitans, nequicquam incolumem futurum exercitum, si jumentis & impedimentis exueretur, cum ea manu, qua angustias noctu occupaverat, e superiore loco in hostem decurrit; iisque in fugam versis otio suos traducit. Quin oppidum, unde imprefionem fecerat hostes, desertum prope cepit; multos homines, equosque, qui capti jam fuerant, recuperavit: ita ut per duos tresve dies pecoribus & frumento abundaret. Imo adeo perculit montanos, ut triduo aliquantum itineris conficere potuerit. Inde dolis etiam eum aggressi sunt barbari, missis, qui comitatum, amicitiam, duces itineris & obsides offerrent^a. Accepit Hannibal, quæ afferbantur, summa tamen cautione, ut inter fraudis suspectos. Nec multum processerat, cum in via insidiis apta undique coorti barbari eum aggrediuntur: & nisi Hannibalis providentia agminis extrema maxime firmata fuissent, ingens utique clades accepta foret. Sed etiam sic magna equorum jumentorumque multitudo perit. Atque ita nono tandem die in summa Alpium juga perventum est. Ibi biduo stativis habitis, jumenta multa equosque, qui aberraverant, recipit: eademque occasione usus est, cum jam in
con-

^a Polyb. L. III. c. 52. Liv. L. XXI. 34.

peditum millia duodecim: ex Hispanis ad octo millia: equitum dumtaxat sex mille; ut quidem eas numerat Polybius; nam alii aliter & majores faciunt. Hic rursus, ut paulo ante apud Allobroges fecerat, occasione discordiarum inter *Taurinos* & *Insubres* uti potuisset, nisi ex nimia fatigatione ad subitum otium transgressi ejus milites ea ipsa mutatione ad res gerendas minus idonei fuissent. Hic porro Scipio Consul, qui discessu Hannibalis ex castris ad Rhodanum audito navibus in Italiam contenderat, se ipsi ab Alpibus digresso objicit: suoque adventu Gallorum, qui Padum accolebant, defectionem ad Hannibalem prohibuit: (frater autem Consulis, ut hoc obiter addamus, ab eo cum legionibus relictus fuerat, ut Hasdrubali sese fortiter opponeret ^a) qui tamen Taurinorum urbem amicitiam recusantem vi expugnavit ^b. Mox Pado trajecto Consul castra ad *Ticinum* amnem admovit. Quæ res utrumque ducem alterius admiratione imbuit: quod nempe Scipio in Gallia relictus jam obviam fieret descendenti ex Alpibus Hannibali; quodque Hannibal audacter adeo & feliciter Alpes trajecisset. Inde cum & Romanorum & Pœnorum animi ab Imperatoribus suis egregiis adhortationibus ad certamen essent accensi ^c, Romani Ticinum ponte jungunt, exercitumque traducunt ^d:

Han-

^a Polyb. d. l. ^b Liv. Ibid. cap. 39. Polyb. l. III. cap. 60. ^c Liv. Ibid. cap. 40. sqq. ^d Polyb. d. l. c. 64.

Hannibal vero nova etiam oratione suis animum addit, necessitate maxime vincendi aut moriendi proposita. Præterea ingentia præmia strenuissimo cuique proponit, fide sua solemni jurejurando interposita; & præda præterea locupletissima ex subacta Italia ostensa. Ac prælio commisso victi sunt Romani, Consule etiam vulnerato; cujus periculum intercursum primum pubescentis filii propulsatum est ^a. Hic erit *Scipio*, penes quem perfecti hujusce belli laus futura est; quique postea ex victoria *Africani* nomen meruit. Facile autem ex hoc primo prælio apparuit, equitatu meliorem esse Pœnum; & ob id campos patentes, quales sunt inter Padum Alpesque, bello gerendo Romanis aptos non esse. Hi ergo proxima nocte silentio profecti ^b ad Placentiam Padum rursus transeunt ponte post se rescisso. Sexcentos tamen moratorum in ulteriore ripa Hannibal cepit: trajectoque Pado Romanis pugnae potestatem fecit. Sed nemine adversus eum prodeunte sex millia a Placentia castra communivit. Insequente nocte auxiliares Galli, qui in castris Romanorum erant, ^c ad duo millia peditum & ducentos equites ad Hannibalem transfugiunt, vigilibus ad portas trucidatis: quos in civitates quemque suas ad sollicitandos popularium animos dimisit. Boii etiam Tresviros coloniarum deducendæ initio belli a se

R 2 inter.

^a Liv. d. l. c. 46. ^b Polyb. *ibid.* c. 66. ^c Liv. L. XXI. c. 48.

se interceptos ad Hannibalem misere ; Scipio omnium Gallorum defectionem metuens (præsertim cum etiam Clastidium vicum, quo magnam frumenti vim comportaverant Romani præfectus ejus *Dasius* Brundusinus precio corruptus Hannibali tradidisset) silentio noctis ad *Trebianam* flumen in loca impeditiora castra movit collegam Sempronium ibi expectaturus : qui paulo post cum exercitu adveniens, ut ex Sicilia accitus erat, collega conjungitur ^a. Hic interim dum Scipio Hannibali oppositus est, ad Siciliam mari feliciter satis rem gesserat ; Melita etiam insula, quæ Carthaginensium erat, capta.

§. 10. Pugna ad Trebiam.

§. X. Eo successu ferocior cum Hannibale configere cupiebat ; cum Consul alter equestri prælio uno & vulnere suo minutus rem trahi maluisset. Et opportune cupiditati Sempronii eveniebat, quod Galli ^b inter Trebiam & Padum incolentes adversus Numidas populabundos auxilium Romanorum implorassent. Ergo cunctante collega equitum partem maximam, cum peditibus aliquot & jaculatoribus mittit, qui Numidas in castra repellunt. Ipsi vicissim repulsi, cum omnes equites jaculatoresque iis auxilio misisset Sempronius Pœnos iterum recedere cogunt : ita ut victoria penes Romanos esse videretur. Inde jam exultans Sempronius ad certamen milites parari

^a Liv. *ibid.* c. 51. Polyb. L. III. c. 61. & 68.

^b *Ibid.* c. 69. Liv. *ibid.* c. 52.

rari jubet, nequicquam dissentiente Cornelio ^a. Cornelius enim prudenter reputabat, & militem tironem exercendo per hyemem meliorem futurum; & Gallos pro infita genti levitate rursus a Pœnis defecturos: & denique se, ubi ex vulnere convaluisset, utilem patriæ operam navare posse sperabat: eademque causæ faciabant, ut etiam Hannibal quamprimum acie decertare optaret. Cum ergo speculatores Galli, qui tutiores erant, quod in utrisque castris ex ea gente militabant, paratos pugnae esse Romanos nunciassent, locum insidiis circumspectare Pœnus cœpit, ubi fratrem suum *Magonem* cum mille equitibus, totidemque peditibus confidere jubet ^b. Inde ad corporis curam & prandium jussu Hannibalis conversi sunt: qui oleum etiam per manipulos misit, ut ignibus ante tentoria factis artus mollirent milites. Nam erat brumæ tempus, & forte nivalis dies in locis Alpibus *Apenninoque* interjectis, propinquitate etiam fluminum ac paludum prægelidis. Interea, ut jejuni frigidique pugnarent Romani Numidis, ut castris eorum obequitarent, mandat: quos mox refugientes infecuti Romani fluvium etiam ingrediuntur; unde frigore simul & fame cito defecerunt ^c. Tum demum suos animis corporibusque alacres arma sumere jubet Pœnus: atque ita fessi, jejuni & gelu

R 3 tor.

^a Liv. *Ibid.* c. 53. Polyb. *Ibid.* c. 70. ^b Liv. *Ibid.* c. 54. ^c Polyb. *Ibid.* c. 72.

torpentes a saturis & corpore curato alacribus superati sunt ; licet non sine Pœnorum cæde ^a . Et vi frigoris etiam ex Pœnis & homines multi & jumenta & elephanti prope omnes absumpti sunt . Ita quietis Pœnis Scipio exercitum Placentiam perduxit . Alter Consul Sempromius per effusos ad prædandum hostes Romanam elabatur ; & creatis in annum sequentem Consulibus in hiberna redit : ubi continuis etiam expeditionibus Romanos exercebat Hannibal : quarum una ipse saucius pugna excessit .

§. 11. Res
in Hispania
gestæ .

§. XI. Interea Cn. Cornelius Scipio in Hispania Publii fratris legatus plurimos tam maritimos , quam mediterraneos cis Iberum Populos Romanæ ditionis fecit clementiæ potissimum fama : Hannonemque ei regioni præfectum cæso ejus exercitu capit , magna præsertim præda potitus ^b , quod Hannibalis miles in iis castris omnes res sibi caras deposuisset . Sed vixdum eo digresso Hasdrubal *Illergetes* ad defectionem impulit ^c ; quos paulo post ab auctore defectionis suæ relictos Scipio rursus in jus ditionemque recepit ; at pecunia ante mulctatos . *Auseanos* præterea & *Lacetanos* socios Pœnorum vicit .

§. 12. Præ-
tium ad
Trasimenum
lucrum .

§. XII. In Italia Consulium designatorum alter C. Flaminius (de cujus contentione cum Senatu jam aliquid vidimus *Libr. præc. c. ult. §. 5.*) metuens, ne auspiciis

^a *Ibid. c. 74. Liv. Ibid. c. 56.* ^b *Liv. Ibid. c. 60. Po-
lyb. Ibid. c. 76.* ^c *Liv. Ibid. c. 61.*

ciis ementiendis , Latinarumque feriarum mora , & consularibus aliis impedimentis in Urbe retineretur , clam simulato itinere privatus in provinciam abiit ^a : & circa mœnia Aretii in Etruria confedit . Nam forte ipsi bellum cum Hannibale & legiones , quæ Placentiæ hyemaverant , obvenerant . Hannibal vero , cum metueret , ne Galli , quos prædæ populationumque spes conciverat , agere ferrent , suas terras sedem belli esse , maturius ex hibernis moveri coactus est . Cumque duo essent itinera , quibus ad Consulem pergere posset , longius aliud & commodius , aliud propius , sed per paludes & propinquas lacuum voragine , breviorē viam insistit . Sed maximis difficultatibus itineris conflictatus , & non tantum multis hominibus jumentisque , verum etiam altero oculo vigiliis & nocturno humore privatus tandem emerfit . Inde vastatis agris ^b , quo magis iram Flaminio ad vindicandas sociorum injurias acueret , ipsum in locum lacu (*Trasimeno* ei nomen erat) ac montibus clausum illicit ; atque ibi undique insurgentibus hostibus in medio cæsi sunt Romani ^c . Ipse Consul fortiter pugnans lancea transfixus fuit . Cecidere in acie Romanorum quindecim millia . Sex millia ferme , qui strenue facta eruptione per adversos hostes evaserant , postridie se dediderunt incolumem

R 4 abitur.

^a Liv. L. XXII. c. 2. & 3. ^b Polyb. Ibid. c. 82.

^c Liv. L. XXII. c. 5.

ab initio pacti : sed Punica religione ab Hannibale in vincula coniecta sunt : qui vero Latini nominis essent captivi sine precio dimissi sunt : cum Hannibal se pro Latinorum libertate adversus Romanos pugnaturum in Italiam venisse diceret ^a. Romæ hoc nuncio accepto terrore cuncta repleta sunt : præsertim postquam *M. Pomponius* Prætor in concione fuisset factus ^b, *Magno prælio victos fuisse Romanos*. Atque alia clades tertio post priorem die nunciata animos ægros majore adhuc sollicitudine percudit. Quatuor millia equitum cum *C. Centenio Penula* Proprætoris a *Servilio* Consule ad collegam missa in Umbria ab Hannibale circumventa fuerant.

§. 13. *Fabii res gestæ adversus Hannibalem.*

§. XIII. Itaque summo Urbis metu ^c, cum Dictatorem dici placuisset ; nec ad Consulem , a quo solo rite dici poterat , facile literæ , aut nuncius mitti posset , *Prodictator* a Populo dictus est *Q. Fabius Maximus Verrucosus* , addito Magistro Equitum *M. Minucio Ruso* , qui anno Urbis 532. Consul fuerat . Hannibal interim per Umbriam *Spoletum* usque profectus ab ejus coloniæ oppugnatione magna suorum cæde repulsus est . Sed in Piceno præda & populationibus milite recreato circa *Luceriam* & *Arpos* in Apulia confedit . Fabius a Diis Dictaturam orsus ex inspectione librorum Sibyllinorum sacra quædam curari jubet . Rei
ma-

^a *Polyb. L. III. c. 85.* ^b *Liv. Ibid. c. 7.*

^c *Liv. Ibid. c. 8. Nepos Hann. c. 4.*

maritimæ curam Consuli Servilio mandat ^a. Inde ejusdem Servilii exercitu accepto ^b, duabusque legionibus aucto recta ad hostem ducit: nullo tamen loco, nisi quantum necessitas cogeret, fortunæ se commissurus. Hannibal, qui palam quidem, *victos tandem Martios animos Romanorum debellatumque*, increpabat, sed tacita cura incendebatur, quod cum prudentissimo duce sibi rem fore videret, omni ratione eum in aciem elicere, sed frustra, conatus est: quanquam ad irritandum eum etiam Beneventanum agrum depopularetur, *Telesiamque urbem* caperet ^c. Deinde cum tres equites Campani, quos ad Trasimenum lacum ceperat Hannibal, spem ei Capuæ potiundi fecissent, exercitum in agrum *Casinatem*, qui est in Latii & Campaniæ limite, ducere statuit, ut exitum Romanis ad opem fociis ferendam intercluderet. At cum homo Pœnus minus recte nomen Latinum itineris duci edidisset, hic pro *Casino Casilinum* duxit: quæ urbs erat ad *Vulturnum* supra Capuam; nec prohibere poterat, quo minus Capuæ auxilium ferrent Romani. Ergo spe sua frustratus Hannibal ad agrorum exustiones se convertit, Fabio per juga montis *Massici* exercitum ducente. Bellum enim trahere conveniebat Romanis; quod ingens comituum copia, & numerus hominum ad delectus ipsis adessent; a quibus mi-

nus

^a Polyb. L. III c. 88. ^b Liv. d. l. c. II. ^c Ib. v. 13.

nus paratus erat Hannibal ^a. Verum cum ibi sub oculis essent populationes, nec ulla mentio pugnae, Minucius Magister Equitum continuas apud milites ducesque habebat conciones, quibus cunctationem Fabii insectabatur. Hic, licet & Romae & in castris cunctationem suam infamem esse sciret, obstinatus tamen eodem consiliorum tenore aestatis reliquum extraxit: ita ut Hannibal jam hiberna circumspiceret, quibus eo loco incommodis erat usus. Ergo fallaci consilio (praesertim cum per angustas valles iter faciendum esset) utendum ratus, boum cornibus, quos ad duo ferme millia inter ceteram praedam agebat, faces undique ex agris collectas, fascesque atque arida farmen- ta praeligat ^b; iisque ante signa actis cum miraculo primum attoniti, deinde insidias rati vel fugerent, vel castris se continerent Romani, exercitum traduxit. Elapsum in Apuliam Hannibalem sequebatur Dictator Fabius: sed sacrorum causa Romam revocatus Magistro equitum exercitum tradit praemonito, & precibus quidem, ne acie cum Hannibale decertaret ^c. Verum occasionem praebente Hannibale monitorum Fabii oblitus, confluxit, eo successu, ut pari fere clade utrimque discederetur ^d: castra tamen Pœnorum capta sunt; sed vacua, cum cuncta in altera castra amoveri jam curas-

^a Polyb. L. III. cap. 90. ^b Ibid. cap. 93. Liv. XXII. cap. 16. ^c Liv. Ibid. cap. 18. ^d Ibid. cap. 24.

curasset Hannibal^a. Adeo tamen læta hoc nuncio civitas fuit, ut legem ferente *M. Metilio* Tribuno plebis Dictatoris & Magistri equitum, quod nunquam antea, jus sit æquatum. Suasor ejus legis præcipuus erat *C. Terentius Varro*, qui anno prior Prætor fuerat, vir sordido genere, patre quippè Ianio ortus; sed ad Consulatus spem auram favoris popularis ex Dictatoris invidia petens. Dictator, postquam in castra advenit, obtinuit, ut legiones sicut Consulorum mos esset, inter se dividerent, locum nempe remedio quaerens, si quid Minucii temeritate turbatum foret. Hannibal statim eandem temeritatem captans misit, qui tumulum inter duo castra medium occuparent, quinque millibus peditum, equitumque latebris opportune abditis^b. Ita pugna orta primum satis bene res Romanis procedebat: sed exortis repente insidiatoribus animi Romanis collapsi sunt. Tum demum Fabius cum suis legionibus accurrens victoriam Hannibali de manibus extorquet. Minucius statim ut in castra reditum est convocatis militibus ad castra Fabii contendit, & culpam passus eum militesque ejus patronos salutatur: & deposito imperio, ut magisterium equitum rursus sibi concedat, supplex petit; Hannibale quoque tum demum sentiente cum Romanis sibi, atque in Italia bellum esse. Atque ita vere rem Roma-

ma-

^a *Polyb. L. III. c. 103.* ^b *Liv. Ibid. c. 28.*

manam *cunctando restituit* Fabius ^a ; qui *scutum* inde *Populi* est dictus ^b ; ut postea *Marcellus* ejusdem *Populi gladius* ^c : Hannibal vero Fabium *Pedagogum suum* ^d vocabat : quod se, *ut pedagogus discipulum* ubique sequeretur :

§. 14. Res
Hispaniæ.

§. XIV. In Hispania Cn. Scipio Hasdrubalem secure agentem maritimo prælio vicit ^e : & , quod pulcherrimum ejus victoriæ fuit , una levi pugna toto ejus oræ mari potitur : ipsiusque Novæ Carthaginis tecta injuncta muro portisque incendit . *Ebusum* inde insulam diripit ; *Balcarium* insularum legatos pacem petentes audit ; populos Hispaniæ amplius centum viginti obsidibus acceptis ditioris Romanæ facit : cum interim etiam Servilius Consul mari bene rem gereret ^f : qui tamen in Siciliam reversus & in hostium insidias illapsus idoneam satis cladem passus est ^g . *Celtiberi* inde nobilissima Hispaniæ gens , qui principes regionis suæ legatos miserant , obsidesque dederant , Hasdrubalem duobus præliis egregie vincunt ^h . Hoc statu rerum etiam P. Scipio Cnei frater Proconsul cum triginta longis navibus , & octo millibus militum magnoque comœatu in Hispaniam venit : cui *Abelox* nobilis Saguntinus ,
fidus

^a Cic. Cat. Maj. c. 4. & Virg. Æn. VI. v. 847. uterque ex Ennio. ^b Flor. II. 6. ^c Plut. Fabius Max. p. m. 185. ^d Id. Apophth. p. m. 195. ^e Polyb. L. III. c. 95. seqq. Liv. L. XXII. c. 20. seqq. ^f Polyb. *Ibid.* c. 96. ^g Liv. d. l. c. 31. ^h *Ib.* c. 21.

fidus Antea Pœnis, sed prosperis Romanorum in Hispania rebus mutatus obsides Hispanorum, qui Sagunti servabantur, per proditionem tradit.

Servilius in Italiam reversus cum collega *M. Atilio* Fabianis artibus ita Hannibalem exercuit, ut Galliam repetiturus fuisset, si insequentis anni Consules iisdem artibus bellum gessissent ^a.

§. XV. Sequitur annus Urbis quingentesimus trigessimus septimus majore clade, quam unquam Romani acceperunt, funestus. Consules erant *L. Æmilius Paullus* & *C. Terentius Varro*; de cujus fordida origine jam diximus. Hi cum Dictator anno præcedente spem præbuisset, posse vinci Hannibalem ^b, majores quam unquam copias conscribunt ^c: nam octo legionibus rem geri placuit attributis cuique legioni quinque hominum millibus, præter sociorum auxilia. Horum multitudo, peditum quidem, numerum Romanarum legionum æquabat; equitum, ut plurimum, triplo major erat. Hiero quoque Syracusarum dominus, præter mille sagittarios & funditores, ingentem etiam tritici hordeique vim miserat ^d. Utque majore religione militum animi tenerentur, quod nunquam antea factum erat, jurejurando a Tribunis militum adacti, *jussu Consulum conventuros, neque injussu abituros*. Interim Varro multis ferocibus concionibus

§. 15. *Clades Cannensis.*
A. U. 537.

^a Liv. *Ibid.* c. 32. ^b Liv. *Ibid.* c. 36. ^c Polyb. L. III. c. 107. ^d Liv. *d. l.* c. 37.

bus optimates exagitabat ; *arcessitum bellum in Italiam a nobilibus , mansurumque in visceribus Reipublicæ , si plures Fabios imperatores haberet : se , quo die hostem vidisset , perfecturum .* Æmilius in concione modeste nihil aliud , quam „ mirari se dicebat , quomodo quis dux priusquam aut suum , aut hostium exercitum , locorum situm , naturam regionis nosset , jam nunc locatus in Urbe sciret , quæ sibi agenda forent : se „ ex rebus consilia capturum . “ Firmavit eum proficiscentem ^a , ut constanter in proposito perseveraret , Q. Fabius Maximus , *nullam Hannibali occasionem præbendam dicens ; collegaque temeritati , cum qua non minus ipsi certaminis , quam cum Hannibale futurum esset , summa prudentia obviam eundum .* Consul , *vera quidem quæ diceret fateri ; sed haud facilia factu esse respondit .* Maxime porro lætatus est Hannibal , Consules in castra venisse ; cum vix decem dierum frumentum ipsi superesset . Temeritati Consulibus materiam etiam fortuna dedit ^b : cum tumultuario in prohibendis prædatoribus prælio longe superiores fuissent Romani ^c ; Paulo tamen Consule metu insidiarum ab ulteriore prosecutione victores prohibente . Postridie Hannibal inescatum jam alterum Consulem non dubitans castra plena prædæ relinquit , militibus trans proximos montes absconditis .

^a Liv. Ibid. c. 39. ^b Ibid. c. 41. ^c Polyb. L. III. c. 110

ditis. Et statim Varro ad castra hostium diripienda duxisset, nisi Æmilius præfectum ex sociis exploratum misisset; qui profecto insidias esse renuntiavit; & ne sic quidem cœptis abstinenti Varroni obnunciare jussisset, quod pulli auspicio non addixissent. Hannibal detecta etiam a transfugis fraude in castra rediit. Cumque ob inopiam frumenti seditionem metueret, castra in calidiora Apuliæ loca movere inde statuit. Secuti eum sunt, invito Paulo, Romani: &, ut ventum ad Cannas est, (ignobilis Apuliæ vicus fuit^a, sed clade Romana nobilitatus) in conspectu Pœni bina castra communiunt. Ibi Varro die, quo fors imperii penes ipsum erat, nihil consulto collega, & vixdum orto sole^b signum pugnae proposuit; ita ut Paullus^c, licet non probaret, tamen adjutare consilium ejus cogeretur. Erant autem copiae utrimque^d, Romanorum quidem peditum octoginta millia, equites supra sexies mille: Carthaginiensium vero pedites tantum quadragies mille; equitum decem millia. Romanis maxime incommodum evenit, quod ventus ipsis adversus multo pulvere in ipsa ora volvendo prospectum adimeret. Equites Romani^e, postquam acrius quam diutius esset pugnatum, terga verterunt. At pedites diu ac sæpe connisi per mediam Afrorum aciem

^a Liv. d. l. c. 43. Flor. L. II. c. 6. ^b Polyb. d. l. c. 113. ^c Liv. Ibid. c. 45. ^d Polyb. Ibid. ^e Liv. d. l. c. 47.

aciem ad ipsa eorum subsidia perveniunt. Sed dum ita incauti in medium irruerent, Pœni cornua extendendo eos a tergo clauferunt: ut ita fessi cum recentibus pugnare cogerentur; nec diu impetum hostium sustinere potuerunt. Hæc in dextro cornu. Ad lævum vero quingenti ferme Numidæ, præter iusta arma gladios occultos habentes, transfugarum specie adequitaverant; qui armis traditis a tergo Romanorum confidere jubentur: verum hi, dum omnes certamini intenti sunt, averfam adoriuntur Romanorum aciem, Atque ita undique fugam fecere Romani; nisi quod parte alia pugne Paullus Consul ^a licet graviter vulneratus, diu rem sustinuit, multis etiam hostium manu sua cæsis ^b. Postquam vero Romani fuga dilapsi essent, ab hostibus quis foret ignorantibus cæsus est. Alter Consul cum septuaginta fere equitibus *Venusiam* est elapsus. Ad septuaginta millia, vel etiam ultra Romanorum sociorumque fortiter pugnantium hoc prælio cæsa dicuntur. Qui vero in binis Romanorum castris erant strenue facta eruptione *Canusium* incolumes pervenerunt: quos postridie etiam ex iisdem castris quatuor millia peditum, & ducenti equites secuti sunt. Pervenere tamen, qui in prælio aut castris capti sunt, in Hannibalis potestatem tredecim fere millia. Ducum & procerum

cæsi

^a Liv. *Ibid.* c. 49. ^d Polyb. L. III. c. 16

cæsi dicuntur ambo Quæstores, unus & viginti Tribuni militum, octoginta præterea Senatorii ordinis viri, in quibus Consulares quidam, Prætoriique, & Ædilicii. Hannibali victori cum ceteri gratulantes suaderent a, ut tanto perfunctus bello quietem caperet, *Maharbal*, cum die quinto in Capitolio epulaturum dixit, si se cum equite prægressum confestim sequeretur b. At cum Hannibal, temporis opus esse ad consilium pensandum respondisset, *Non omnia nimirum eidem Diis dederunt*, *Maharbal* inquit: *vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis*. Crediturque ea mora Urbi atque Imperio salutis fuisse.

§. XVI. Tota inde Italiæ pars, quæ *Magna Græcia* dicitur, *Capuani* præterea aliique Hannibali se tradiderunt: quod tamen non ita intelligendum est, ut omnes statim defecerint; sed sequentibus deinceps annis, ut cuique populo facultas oblata est, ut sequentia docebunt c. Et cumulus afflictis Romanorum rebus accessit, quod *L. Postumius*, qui in Galliam Cisalpinam missus fuerat, cum universo exercitu occisione occisus fuisse nunciaretur d. Cum vero post tantam cladem de deserenda Italia, & ad Regum aliquem transfugiendo consilia nobiles quidam juvenes agitarent, *P. Scipio* juvenis fatalis Dux hujusce belli statim ad

S eos .

§. 16. Ea, qua Cannensem cladem proxime secuta sunt.

a Liv. Ibid. c. 51. b Cato & Calius ap. Gell. Noct. Att. X. 23. c Polyb. L. II. c. 118. Liv. d. l. c. 16. d Liv. XXII. 24.

cos contendit, strictoque super capita eorum gladio jurare coegit, *Rempublicam Populi Romani non deserturos*. Reliquiae caesi exercitus Venusiam ad Consulem convenerunt: qui se inde ad copias, quæ cum Scipione Canusii erant, contulit; ita ut jam species aliqua Consularis exercitus esset. Romæ clade audita summus, ut par est, luctus & consternatio fuit: & prima cura Deorum placandorum habita est. Inter alia sacrificia Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro boario sub terram vivi demissi sunt ^a, ut antea bello Gallico factum fuerat. Placatisque satis, ut rebantur, Diis ad humanas etiam res curandas conversi sunt. Romam præsidii causa ab Ostia mille & quingentos classarios miserat Marcellus: qui ipse paucos post dies cum legione classis Canusium contendit. Dictator inde dictus *M. Junius Pera* exercitum ex civibus focisque conscribit, junioribus etiam ab annis septemdecim, & prætextatis quibusdam ad militiam assumptis. Octo millia præterea servorum; cum antea rogassent, *vellentne militare?* (unde *volones* sunt dicti) empta publice armaverunt; cum captivos redimere non placuisset. Nam miserat Hannibal decem ex captis Romanis, qui de redemptione agerent: & cum iis *Carthalonem* Carthaginensem, qui, si forte ad pacem inclinarent animos, condiciones ferret. Carthalonem ante noctem finibus Ro-

^a Liv. *ibid.* c. 75.

Romanis excedere jusserunt. Legatis captivorum Senatus datus est ^a. Sed postquam illi auditi sunt, licet etiam clamor flebilis a turba; quæ ante curiam erat; audiretur, in sententiam *L. Manlii* Senatusconsultum factum est, *captivos non esse redimendos* ^b: cum nec antiquitus indulgens in captivos civitas fuisset; nec ærarium exhaurire ad Hannibalem locupletandum vellent; nec denique iis civibus opus habere Respublica videretur; qui, cum armati essent, capi potuissent. Itaque eorum plurimi ab Hannibale interfecti ^c; quidam ex præcipuis Carthaginem missi sunt. Eodem fratrem suum Magonem, cum aliquot dies in recipiendis civitatibus Bruttiorum retentus fuisset misit Hannibal ^d: qui, ut fidem tam lætarum rerum faceret, dimidium supra tres modios aureorum annulorum in vestibulo curiæ effudit; (alii haud plus fuisse modio dicunt) adiiciens, *neminem, nisi Equitem, atque eorum ipsorum primores, id gerere insigne*. Hac occasione usus *Himilco*, vir factionis *Barcina*, Hannonem increpans rogavit; *num etiam nunc belli adversus Romanos suscepti pœniteret?* Hannonem ex Magone sciscitatus; *an Latini nominis populus aliquis ad Pœnos defecisset? an homo aliquis ex quinque & triginta tribubus ad Hannibalem transfugisset? an*

S 2

de-

^a *Ibid.* c. 59. ^b *Ibid.* c. 61. *Polyb.* L. VI. c. 56. *Cic. de Off.* L. III. cap. 32. ^c *Entrop.* L. III. cap. II. *Zonar.* T. II. ^d *Liv.* L. XXIII. capit. II.

denique mentionem aliquam pacis fecissent Romani? omnia negante. Magone, *Bellum igitur, inquit tam integrum habemus quam habuimus, quo die Hannibal in Italiam est transgressus.* Ac propterea jam statim de pace cum Romanis agendum esse censuit. At cum nota similtas ejus cum familia Barcina esset auditus nequaquam fuit: sed necessaria ad bellum porro gerendum expediri jussa sunt; quod tamen, ut in rebus latis, segniter & otiose factum est.

§. 17. Campani ad Hannibalem desiciunt.

§. XVII. Hannibal demum ad victoriam persequendam conversus Neapolitanos quidem frustra tentavit. ^a Capuani vero artibus *Pacuvii Calavii*, nobilis & popularis hominis ad defectionem a Romanis inclinati sunt: nec aliud, ne extemplo deficerent, in mora fuit, quam quod connubium vetustum multas claras ac potentes familias Romanis miscuerat: quodque trecenti Equites, nobilissimus quisque Campanorum, Romanis militantes ad præsidia Sicularum urbium erant missi ^b. Ergo eorum parentes cognatique ægre pervicerunt, ut legati ad Consulem Romanum mitterentur. Hic summam Romanorum necessitatem falsus documentum fidei Campanorum petiit, ut triginta millia peditum, quatuor equitum ex Campania conscriberentur; pecunia insuper & frumentum præberetur. Sed hac confessione Consulis, qua magnitudo cladis

^a Liv. L. XXXIII. c. 2. ^b Ibid. c. 4.

dis ostendebatur, usi qui Capuæ Hannibali studebant, effecerunt, ut fœdus cum Pœno pangeretur^a. Præfectos etiam sociorum, civesque Romanos alios comprehensos plebes Campana balneis includi iussit; ubi fervore atque æstu interclusa anima fœdum in modum expirarent. Ita nequicquam summa ope resistente *Decimo Magio*, primario apud Capuanos viro, recipitur Hannibal^b. Narratu dignum est, ipsius Calavii filium *Perollam* patri aperuisse consilium, Hannibalem inter epulas interficiendi, ut eo sanguine fœdus cum Romanis iterum sanciretur; nec nisi lacrymis & enixissimis patris precibus ab eo consilio abduci potuisse^c. At Hannibal curiam ingressus Decimum Magium sibi dedi postulat: statimque egressus eum comprehendi & capite involuto in castra perduci iussit; indeque extemplo Carthaginem avari. Sed tempestate delatus *Cyrenas*, & a custodibus Alexandriam ad *Ptolemaum* Regem deportatus est; ab eoque vinculis liberatus.

§. XVIII. Romæ interea summo animi ardore bellum reparabatur: nam præter servos, de quibus diximus, etiam obæratī sceleratique armati sunt^d: & cum viginti quinque millibus armatorum ab Urbe Flaminius profectus est. Hannibal vero, Nola absque successu tentata; Nuceriam in deditiōnem acceptam diripit

S 3 & in-

§. 18. Bel-
lum a Ro-
manis re-
paratum.

^a *Ibid.* c. 7. ^b *Ibid.* c. 10. ^c *Ibid.* c. 8. & sq. ^d *Liv.* L. XXIII. c. 4.

& incendit ^a. Nolam Marcellus Claudius, cum plebs Hannibalis tota esset, a Senatu Nolanorum accitus in fide retinuit, *L. Bantio* præsertim sibi conciliato. Erat hic sociorum ea tempestate nobilissimus eques, quem Cannensi prælio feminecem repertum Hannibal curatum cum donis domum remiserat. Hic Marcelli artibus adeo mollitus est, ut nemo deinde sociorum rem Romanam enixius iuverit. Cumque etiam favori plebis Nolanæ fideret Hannibal, Marcellus a Senatoribus Nolanis monitus aciem ita intra urbem instruxit, ut patefactis repente portis erumpens idoneam cladem Hannibali intulerit, atque ita docuerit, *vinci eum posse*. His factis Marcellus extemplo clausis portis, & quæstione de noxiis habita supra septuaginta damnatos proditionis securi percussit ^b. Motis ergo inde castris Hannibal *Acerras* (Campaniæ oppidum erat ad *Claniam* fluvium) capit, direptamque incendit. Casilinum inde, parvam urbem, summa vi oppugnat; sed ipso pudore ab incepto desistere cogitur, castris tamen modicis communitis, ne omissa res videretur. Hinc Capuam in hiberna regressus est; ubi mollissimæ urbis deliciis enervatus majorem otio & luxu exercitui suo cladem, quam antea ad Cannas ferro Romanus acceperat, intulit: ita ut vere dixerit Marcellus, *Capuam Hannibali Cannas fuisse* ^c.

Mi-

^a *Ibid. c.45. Flor. L.II. c.6.* ^b *Ibid. c.15.* ^c *Ibid. c.17.*

Mitescente tamen hyeme ad oppugnationem Casilini rediit ^a : cum ejus incolæ jam extremam famem paterentur. *Gracchus* quidem Magister Equitum, qui Romanam profecto Dictatore Casilino assidebat, cum edicto Dictatoris per absentiam ejus aliquid gerere prohiberetur, complura tamen dolia frumento plena secundo amne Casilinum misit. Sed etiam eo absumpto insolitis quibusvis alimentis usi tandem Hannibali se dedere coacti sunt : qui oppidum Campanis reddidit, præsidio tamen suo firmatum. Sicilia etiam & Sardinia hoc tempore vix retentæ sunt, pecunia & frumento ab Hierone Rege, & fociis in Sardinia civitatibus benigne collato ^b. Inde ad curam Senatus supplendi conversi Patres *N. Fabium Buteonem* Senatus supplendi causa faciunt Dictatorem sine Magistro Equitum, ^c quod singulare in historia Romana exemplum est : quemadmodum etiam nunquam duo simul Dictatores in Republica fuerunt : eo enim magistratu Junius Pera adhuc fungebatur. Fabius primum legit eos qui post proximos Censores curulem magistratum cepissent : tum qui Ædiles, Tribuni plebis, Quæstoresvæ fuerant : denique qui spolia ex Romano hoste fixa domi haberent, aut civicam coronam accepissent. Ita centum septuaginta septem cum ingenti approbatione omnium in Senatum lectis, extemplo se magistratu abdicavit.

S 4

§. XIX.

^a Liv. lib. c. 19. ^b Ibid. c. 21. ^c Ibid. c. 23.

§. 19. Res
Hispania.

§. XIX. In Hispania interim nihilò segnius a duobus Scipionibus res sunt gestæ a. Hasdrubal vero in Italiam exercitum ducere jussus est; Himilcone Carthagine cum justo exercitu ad tuendam Hispaniam misso b. Hasdrubal pecuniis a suæ ditionis populis raptim exactis, iter statim in Italiam suscipit. Verum Scipiones reputantes, actum fore de Italia, quæ vix Hannibalem sustineret, si etiam Hasdrubal cum novo exercitu eo venisset; se ei objiciunt; copias ejus superant; castra capiunt; atque inde diripiunt; ita ut vix satis tuto manendi in Hispania spes Hasdrubali superesset. Quæ victoria summo gaudio Romæ accepta fuit.

§. 20. Ad
res Italia.
reditum.

§. XX. Dum hæc in Hispania geruntur, *Petellia* in Brutiis, quæ sola in amicitia Romanorum permanerat c, a Pœnis expugnatur d: sed non antequam fame vires ad standum in muris, ferendaque arma deessent: Ita, ut soli ex ea regione *Rhegini* in fide erga Romanos, & potestatis suæ ad ultimum manserint.

§. 21. Ge-
stas. 538.

§. XXI. Anno Urbis quingentesimo trigésimo octavo, ut majore vi bellum geri posset, Senatus decrevit, ut eo anno duplex tributum imperaretur: & comitia dilata sunt, donec Marcellus, qui ad exercitum missus fuerat, reversus foret: nam eum maxime Consulem in eum annum ob egregie in Prætura res gestas crea-
ri

a *Ibid.* c. 26. b *Ibid.* c. 28. c *Ibid.* c. 20. d *ib.* cap. 30.

ri volebant : sed cum ingenti consensu creatus esset , augures , *vitio creatum videri* pronūnciarunt ; quod ineunti Consulatum tonuisset . Suffectus est ei Fabius Maximus tertium jam Consul : vulgoque Patres ita fama ferebant ; *quod tum primum duo plebeji Consules* (Sempronius enim plebejus erat , æque ac Marcellus) *facti essent , id Diis cordi non esse* . Carthaginenses etiam , ut res in Hispania lapsas restituerent , Magonem eo cum classe copiisque miserunt ^a : in Sardiniam vero , cum Sardi clam legationem Carthaginem misissent , *Hasdrubalem* cognomento *Calvum* deligunt ducem : qui tempestate vexatus ad Baleares Insulas ejicitur ; sed interim *Titus Manlius* Sardinia Prætor tanta clade Sardos affecit , ut debellatum eo prælio in Sardinia fuisset ; nisi Hasdrubal , qui jam classem refece- rat , ad spem rebellandi advenisset ^b . Veruntamen etiam Hasdrubal , licet copias cum Sardis junxisset , clara & memorabili pugna victus est captusque : atque ita Sardinia est perdomita , ut exercitum inde deducere potuerit Manlius .

§. XXII. Ab altera parte Philippus Macedonum Rex occasionibus intentus legatos ad Hannibalem miserat . Hi per Apuliam Capuam petentes media in præfidia Romanorum illati sunt . Ibi *Xenophanes* legationis princeps intrepide mentiens a *Philippo Rege se missum* , ait , *ad amicitiam soci-*

§. 22. Philippi Macedonis cum Hannibale fœdus .

^a *Ibid.* c. 32. ^b *ib.* c. 33.

societatemque jungendam cum populo Romano; mandata habere ad Consules & Senatum Populumque Romanum. Valerius, qui Prætor iis castris præerat, nova societate tam clari Regis lætus hostem pro hospite comiter accipit. Ac Xenophanes ab eo digressus, qua proximum fuit, in castra Hannibalis pervenit fœdusque his legibus cum eo facit. Ut Philippus bellum pro sua parte terra marique gereret; ubi debellatum esset, Italia omnis cum ipsa Urbe Roma Carthaginensium esset: perdomita Italia navigarent in Greciam; bellumque cum quibus Regibus placeret gererent: quæ civitates continentis, quæ insule ad Macedoniam vergunt eæ Philippi regniq̃ue ejus essent: Sed dum cum legatis Hannibalis revertitur Xenophanes a classe Romanorum intercipitur, ^a, & cum comitibus Romam perducitur. Et licet vix tolerarent Punicum bellum Romani, extemplo tamen agitaverunt, quemadmodum ultro bellum inferendo averterent ab Italia hostem ^b. Philippus vero omnium ignarus legationem alteram mittit ad Hannibalem; quæ quidem prospere mandata tulit ac retulit: sed prius se æstas circumegit, quam movere ac moliri quicquam Rex posset. Tantum navis una cum legatis capta momenti fecit ad dilationem imminentis Romanis belli.

§. 23. Res
Italica.

§. XXIII. In Italia post Cannensem pugnam fractis partis alterius viribus alte-

^a Liv. L. XXII. c. 34. ^b Ib. c. 38.

terius mollitis animis segnius jam bellum erat, ^a cum Campani per se adorti sunt rem Cumanam suæ ditionis facere, invitatis Cumanis, ut ad statum Campanis omnibus sacrificium venirent. Cumani rem Consuli Graccho nunciant: qui Campanos nocturnis sacris operantes invadit; & levissima sua jactura ingenti strage cædit: confestimque se providus vir in castra recepit; ita ut Hannibal frustra Campanis opem laturus accederet. Ut tamen precibus Campanorum satisfaceret Cumas oppugnat: sed fortiter se defendentibus Cumanis tandem in castra sua se recipere cogitur. Et in Lucanis etiam Hanno Pœnus a Proconsule *Ti. Sempronio Longo* victus in Bruttios recessit. Fabius quoque Consul, qui ad variorum prodigiorum procurationem Romam abjerat, ^b tandem reversus cum collega *Sempronio Graccho* varias urbes Campaniæ, quæ defecerant, recipit: & *Marcellum* Proconsulem *Nolam*, ubi plebs, ut priore anno, adhuc consilia de cæde principum & urbe Hannibali tradenda agitabat, in præsidium misit (Invaserat enim unus velut morbus omnes Italiæ civitates, ut plebes ab optimatibus dissentiret: Senatus Romanis faveret: plebs ad Pœnos rem traheret. ^c) Hic, cum inde agrum Samnitium ferro & igne vastaret, ^d Samnites legatos ad Hannibalem miserunt: qui se procùl ab iis summoturum hostem pollicitus continuo

No-

a. *ib. c. 35.* b. *ib. c. 39.* c. *id. XXIV. c. 2.* d. *id. XXIII.*

Nolam oppugnaturus abcessit : & victus a Marcello Apuliæ hiberna petiit a : cum etiam equites ejus mille ducenti septuaginta duo misti Numidæ Hispanique ad Romanos transfugissent ; quorum forti fidelique opera in eo bello sæpe usi sunt Romani . Apud Romanos etiam quieti inde stativa fuerunt b ; & nuncii Romam allati de gemina Scipionum in Hispania victoria , qua adversus tres exercitus hostium prospere pugnaverant , Urbem exhilararunt : præsertim cum ita omnes fere Hispaniæ populi ad Romanos defecerint .

§. 24. Res
Siciliæ.

§. XXIV. In Sicilia , quæ hoc tempore inter Romanos fere & Syracusanos divisa erat , objerat interim Hiero , fidelis Romanorum amicus c , relicto nepote impubere *Hieronimo* . Ejus ingenium ad cuncta vitia facile præcipitandum prospiciens avus voluisse dicitur *liberas Syracusas relinquere* . Sed precibus filiarum motus senex nonagenarius (illæ enim nomen quidem regium penes puerum futurum rebantur , regimen omnium rerum penes se , virosque suos *Andronodorum & Zoilum*) tutores numero quindecim puero reliquit , fidem erga Populum Romanum ipsis commendans . Mortuo Hierone Andronodorus tutelam se deponere simulans , & *regni jam potentem esse* dictitans Hieronymum , in se unum omnium vires convertit . Nam reliquerat quidem , ut diximus , quindecim puero tuto-

a *Ib.* c. 46. b *Ib.* c. 48. c *Id.* l. XXIV. c. 4.

tutores Hiero, sed ex tribus inter eos præcipuis Andronodorus & Zoilus ad Penos, tertius *Thraso* ad Romanos tendebant. Verum indicatur eodem tempore in tyrannum conjuratio, & inter conscios nominatus *Thraso* extemplo supplicio traditur ^a. Itaque mox a Romanis ad Hannibalem deficit Hieronymus ^b; sed paulo post a conjuratis occisus est, & Syracusæ in libertatem revocantur; *Demarata* Hieronis filia Andronodori uxore frustra maritum, ut tyrannidem retineret, adhortante ^c; quippe qui in præsentia potius tempori cedendum esse arbitraretur, inter Prætores etiam istius anni cum reliquis plerisque tyranni interfectoibus adscitus. Sed hæc jam in historiam anni sequentis excurrunt.

§. XXV. Romæ Anno Urbis quingentesimo trigesimo nono creati Consules fuerunt Q. Fabius Maximus quartum, M. Marcellus tertium: quanquam prærogativa tribus *T. Otacilium*, *M. Æmilium Regillum* Consules jam dixisset. Sed ipse Fabius, qui comitia habebat, oratione habita docuerat, Æmilium quidem, quod Flamen Quirinalis esset, ab sacris mitti non posse: Otacilium vero, licet sororis suæ filiam uxorem haberet, atque ex ea liberos, tanto oneri esse impari; præsertim cum hoc eodem anno classi præfectus negligenter admodum rem gessisset ^d. Prætor tamen idem creatus

§. 25. *Gesta anni*
539.

^a Polyb. exc. legat. n. 7. ^b Ibid. c. 6. ^c Ibid. c. 22. ^d Liv. L. XXIV. c. 8.

tus Otacilius eandem rursus provinciam ; classem scilicet Siciliensem & oram maritimam obtinuit ^a ; ut consulatus negati, sicut puto, solatium haberet . Et habemus in hoc Fabii facto *egregium invidia ob Reipublicæ utilitatem contemptæ exemplum* ; quod cum se haud dubie summum Imperatorem esse sciret ; operam Reipublicæ negare noluerit . Consulibus amobus bellum cum Hannibale decretum est ; & duodeviginti legionibus id geri placuit . Fit ; si quatuor millia tantum & ducentos in legione scribamus ; numerus septuaginta millium & sexcentorum ; quibus , si alterum tantum sociorum ; millia scilicet centum quinquaginta & unum , & præterea ducentos addamus cum legitimo suo equitatu (qui in universum fuerit sexdecim millium & ducentorum) *summa summarum* ^b erit ducentorum & quadraginta trium millium . Classis autem sociis navalibus privata impensa paratis completa est . Hannibal interim Nollam iterum frustra tentat ^c præventus à Marcello Consule ; qui milites eo ; præsidium Senatui ; miserat . Ti. Gracchus vero , qui legiones magna ex parte volonum haberet ; libertatem Senatus permissu promittit ei ; qui caput hostis e prælio retulisset . Ita alacriter adoriuntur hostem : sed cum abscindendo primum capita miles tempus tereret ; deinde occupata dextra tenendo caput fortissimus

^a *Ibid. c. 10.* ^b *Ita loquitur Sen. epist. 40. f. ne quis barbarum putet.* ^c *Liv. lb. c. 13.*

simus quisque pugnator esse desiisset, *projicerent capita invaderentque hostem* Gracchus jussit, *dubiam strenuis viris libertatem non futuram* ^a. Verum, cum etiam sic in dubium adhuc res adduceretur, postremo pronunciat, *nihil esse, quod de libertate sperarent, nisi eo die fusi fugatique hostes forent*. Atque ita demum victoriam obtinuerunt Romani: Præda militibus est concessa excepto pecore, quod intra dies triginta domini cognovissent. Reverso Beneventum exercitu milites permittente Graccho a *Beneventanis* epulo in publico excepti sunt, volonibus pileatis: cujus rei memoriam picturam in æde Libertatis dedicata ad posteros Gracchus propagavit. Alter interea Consul Marcellus Hannibalem tertium jam ad Nolam accedentem repulit ^b; putavitque cladem ad Cannas acceptam hosti reddi potuisse, si Claudius Nero noctu circumire hostium agmen jussus mandata exsequi potuisset.

Romæ interea Censores ad mores civium regendos, castigandaque vitia erant intenti ^c: & nota gravissima, relatione nempe inter ærarios, affecerunt Metellum quæstorem cum ceteris, qui post pugnam Cannensem deferendæ Italiæ consilium sumpserunt: eademque animadversione in eos sunt usi, qui captivorum exitinere regressi clam in castra Hannibalis, solutum quod juraverant redituros, rebantur. Nec mitiores fuerunt adversus eos;

^a *Ibid.* r. 25. ^b *c.* 17. ^c *Ibid.* c. 18.

eos, qui absque justa vacatione quadriennio non militassent: cui militum generi non, priusquam Italia pulsus hostis esset, finitum stipendiorum tempus erat. Cumque Censores ob inopiam ærarii locationes consuetas non facerent, qui similia redimere solebant, *paratos se redemptionibus dixerunt; neminemque pecuniam, nisi bello confecto ab ærario esse repetiturum*. Ita etiam domini volonum, quos ad Beneventum Sempronius manu miserat, fervorum pretia non ante quam cum Carthaginienſibus debellatum foret, accepturos esse affirmarunt. Inde pupillares quoque pecuniæ, deinde viduarum in publicum conferri cœptæ; cum nusquam tutius eas sanctiusque, quam in publica fide, deponere posse censerent. Eadem benignitas manavit in castra; ut, non eques, non centurio stipendium acciperent; mercenariumque increpantes vocarent, qui accepisset. Foris etiam Respublica egregie est gesta, Casilino, multisque aliis in Samnio urbibus a Fabio Consule captis a.

§. 26. Res
Sicilia.

§. XXVI. In Sicilia cum adhuc grave bellum esset, Marcello alteri Consuli ea provincia decreta est; ubi Andronodorus continua uxoris compellatione incitatus tandem tyrannidem Syracusarum occupare statuit ^b: sed Prætorum seniorumque consilio interfectus fuit: ut etiam uxor ejus, Hieronis filia, ne quis ex stirpe

pc

a *Ibid.* c. 20. b *Ibid.* c. 24.

pe regia superesset . Eadem de causa etiam *Harmoniam Gelonis* filiam , quæ nupta erat *Themistio* necarunt . Sed miseranda magis mors fuit *Heracleæ* alterius Hieronis filix , & duarum filiarum ejus virginum a : illam post irritas preces a penetralibus abstractam jugulant : has per ædes fugientes non nisi multis vulneribus , & cum omnia jam sanguine repleissent confecerunt : Comitibus inde habitis , factione populari , inter Prætores creati sunt *Hippocrates* & *Epicides* Carthagine nati ; sed oriundi ab *Syraculis* , exule avo , Pœni ipsi materno genere b . Hi , postquam Punicam classem *Pachynum* accessisse allatum est , omni ratione ab Romanis avertere *Syraculas* conati sunt : imo *Hippocrates* , qui transfugis mercenariisque erat præpositus c , primo furtivas incursiones in provinciam Romanam instituens , inde in præsidium ab *Appio* missum cum cæde multorum impetum fecit . *Epicides* vero *Leontinos* etiam a *Syracusanis* Romanisque abalienavit : quos tamen statim recepit *Marcellus* . Sed ipsæ *Syraculæ* mox eorundem dolo in antiquam servitutem reciderunt , cum fictis literis , nulli *Leontinorum* pepercisse Romanos mentiti fuissent d . Et præterea literas veluti interceptas recitaverant quibus Prætores *Syraculani* *Marcellum* monebant , scilicet , ne ulli mercenariorum , aut externorum auxiliorum parceret ; sed eorum

T
sup-

a lb. c. 26. b lb. c. 6. c lb. c. 29. d lb. c. 31.

supplicio tandem Syracusas liberaret. Erāgo Romani Syracusas terra marique oppugnare cœperunt ^a: quæ armis minus, quam unius hominis solertia per longum tempus defensæ sunt ^b. *Archimedes* is fuit, unicus spectator cœli siderumque, mirabilior tamen inventor ac machinator bellicorum tormentorum operumque. Fabula vero est inepta, quam primo *Galenus* ^c, mox alii tradiderunt, cum ope speculorum ustoriorum classem Romanam ante urbem in anchoris stantem incendisse ^d. Tantum tamen effecit industria sua Archimedes, ut Marcellus oppugnationem in obsidionem vertere cogeret: sed qui interim cum parte exercitus *Pelorum*, *Herbesum*, *Megaram*, Siciliae urbes recepit ^e. Quæ tamen brevi tempore rursus amissæ fuissent, æque ac Agrigentum amissum fuerat ab Himilcone, qui cum classe in Siciliam appulerat, captum: nisi Marcellus Hippocratem cum magna parte præsidii Syracusis egressum improvise adortus circumvenisset. Cumque & Carthaginenses & Romani continuo classes & copias in Siciliam mitterent, magna pars belli ab Italia conversa fuit. Himilco, cum nulla ratione cum Marcello manus conferere posset; ad alias occasiones intentus *Murgantiam* primum, prodito a civibus præsidio,

a *Ib.* c. 33. b *Plut. Marcello* p. m. 305. 199.

c *Vid. Voss. de natura artium* L. III. c. 24. §. 7.

d *Vid. viri Rev. Jo. Alb. Fabricii Proleg. in Marinum de vita Procli.* e *Liv. d. l. c. 35.*

dio, recepit, Ad cuius defectionis famam erecti etiam aliarum civitatum animi præsidia Romanorum aut pellebant arcibus, aut prodita per fraudem opprimebant. Ennæ (mediam Siciliam hoc oppidum occupat) in præsidio erat *L. Pinaris*, qui *Ennenses* palam claves arcis repetentes immissis subito militibus cædit, arcemque retinuit^a. Adeo tamen metus reliquos Siculos non deterruit, ut etiam, qui antea dubii fuerant, ad Pœnos defecerint.

Eadem æstate bellum cum Philippo Rege jam ante suspectum motum est. Ad *Marcum* enim *Valerium* Prætorem classi Calabriæ litoribus præsidentem legati a sociis civitatibus *Orico* & *Apolonia* venerunt, a *Philippo* se oppugnari querentes, quod a societate Romanorum desciscere nolissent. Vera autem ratio fuberat, quod facilis inde in Italiam esset trajectus. *Oricum*, quod jam ceperat *Philippus*, statim receptum est: ab *Apolonia* vero magno suo damno repulsus regnum repetiit.

In Hispania hoc anno varie bellatum est^b: & a neutra parte multum ad summam rei profectum; nisi quod Romanis tamen magis favisse belli aleam dicant eorum scriptores. *Saguntum* certe oppidum, quod causa belli esset, octavum jam annum sub hostium potestate esse, verecundia tandem cepit Romanos. Itaque vi pulso Pœnorum præsidio id oppidum receptum est.

T 2 §. XXVII.

^a Liv. Ibid. c. 39. ^b Liv. Ibid. c. 4.

§. 27. *Gesta*
a. U. 540.

§. XXVII. Annus Urbis quingentesimus quadragesimus Consules habuit *Q. Fabium Maximum* magni istius Fabii Cunctatoris filium, & *Ti. Sempronium Gracchum* iterum: eoque anno primum ludos scenicos Romæ esse actos memoriæ produnt ^a. Memorandum etiam hic est, antequam ad res gestas hujus anni accedamus, *Fabium* patrem legatum a Senatu ad filium consulem in castra venisse: cumque ex duodecim licitoribus, qui Consulem præcedebant, undecim verecundia majestatis patris Fabii silentes cum prætervehi fuissent passi, plenus iræ federe perseveravit ^b: donec Consul *animadvertere proximum licitorem* jussit: tum demum desiliens, *Experiri, inquit, volui, Fili, satin' scires, Consulem te esse.* Profectus hinc Consul *Arpos* oppugnare institit ^c; eamque urbem nocturna invasione cepit; civibus colloquio magis quam armis, *ut Punicum presidium emitteretur.* persuasis. *Aternum* etiam *Lucaniæ* oppidum (ita saltem videtur; nam fuit aliud ejusdem nominis in *Piceno*) a *Sempronio Tuditano* Pratore est expugnatum: dum in *Bruttiis* etiam *Consentini* & *Thurini* in fidem populi Romani redirent. Et plures rediissent, nisi *L. Pomponius Vejentanus* sociorum præfectus temere cum *Hannone* congressus & victus fuisset ^d.

In *Hispania* *Scipiones*, cum & multos veteres reciperent socios, & novos adjicerent,

^a *Liv. Ib. c. 43.* ^b *Ib. c. 44. Val. Max. L. II. c. 2. ex. 4.* ^c *Liv. L. c. 46.* ^d *Liv. L. XXV. c. 1.*

rent; in Africam quoque spem extendere-
runt. Cum *Syphace* ergo Numidarum Re-
ge, qui Carthaginienſibus hoſtis factus
fuerat, foedus fecerunt^a: & ex tribus Ro-
manorum legatis unus apud Syphacem
permanſit, qui Romano more militare
pedites Numidas doceret. Contra *Gala
Maſſylorum* in eadem Numidia Rex Car-
thaginienſibus ſe ſtatim junxit: filiusque
ejus *Maſaniſſa* Syphacem magno prælio vi-
cit: Sed (quod in tranſcurſu notandum
eſt) Syphax paulo poſt ex amico hoſtis
Romanorum factus eſt; Maſaniſſa vero
constantiſſime deinceps eorum amicitiam
coluit.

§. XXVIII: Anno Urbis quingentefi-
mo quadrageſimo primo, quo Conſules
fuerunt Q. Fulvius Flaccus tertium, &
Ap. Claudius Pulcher fraus ſcelerata *M.
Poſtummii Pyrgenſis*, qui cum Pomponio
illo Vejentano, quem modo ab Hannibale
captum diximus publicum conduxerat,
Sp. & L. Carviliis Tribunis plebis inno-
tuit^a: Hi: cum res neceſſarias mari ad
exercitus portandas redemiſſent, & emen-
titi erant falſa naufragia; &, ſi quæ facta
erant fraude eorum facta erant, non caſu:
nam in veteres naves paucis & parvi pre-
tii rebus impositis; cum merſiſſent eas in
alto, *multiplices fuiſſe merces* ementiebantur.
Carvili ergo ducentum millium æris
mulctam *M. Poſtumio* dixerunt; diem-
que ejus mulctæ certandæ. Sed publicani

§. 28. *Gesta*
A. 541.

T 3

con-

^a *Id. L. XXIV. c. 48.* b *Id. L. XXV. c. 3.*

consilium plebis vi turbarunt : de quo cum Consules ad Senatum retulissent , vimque eam contra Rempublicam factam esse Senatus decrevisset , Carvili , omiffa mulctæ certatione , rei capitalis diem Postumio dixerunt : cumque non adfuisset , exilium ei , bonis publicatis , confirmatum est . Qui tumultum excitaverant , quidam in carcerem coniecti sunt ; plerique in exilium abierunt .

Eodem anno *P. Cornelius Rufinus* Prætor ex *Marcii* carminibus , librorumque Sibyllinorum responso , ludos Apollinares peregrini hostis ex Italia pellendi causa primus fecit ^a . Hinc *Sibulla* cognominatus dicitur ; idemque postea corrupto vocabulo *Sulla* ^b ; qui *Sullæ Felicis* Dictatoris proavus fuit .

Effulgere quoque hoc anno in Republica cœpit *P. Cornelius Scipio* , ille qui postea *Africanus* est dictus , Ædilis Curiis a Populo factus , licet ei legitima ad petendum ætas nondum esset ^c .

Sed , ut tandem ad administrationem bellicam hujus anni accedamus , cum Consules ægre delectum conficerent ^d , Senatus Triumviros binos creari iussit ; qui undique ingenuos , si qui roboris satis ad ferenda arma habere viderentur , milites facerent , etiamsi non militari ætate essent . Nec tamen , licet inopia militum Respublica laboraret , Cannensis cladis , quæ in Siciliam relegatæ erant , reliquiis
eni-

^a Liv. Ib. c. 12. ^b Maer. Sat. L. I. c. 17. ^c Liv. d. l. c. 2. ^d Liv. Ib. c. 5.

enixe, ut pugnandi saltem cum hostibus copia ipsis fieret, flagitantibus Senatus Republicam committendam censuit, Marcello tamen Proconsuli permisit, faceret, quod e Republica fideque sua duceret: dum ne quis eorum munere vacaret: neu dono militari virtutis ergo donaretur: neu in Italiam reportaretur, donec hostis in Italia esset^a.

Hoc anno Tarentum urbs opulentissima ab Hannibale ex insidiis capta fuit. Phileas erat Tarentinus vir inquieti animi. Hic obsides Tarentinos, qui Romæ in laxiore custodia habebantur, inde eduxit. Verum ex itinere retracti, & virgis cæsi, de saxo dejecti sunt. Hujus atrocitas pœnæ præter alios Philemenum quendam, nobilem Tarentinum, permovit, ut cum Hannibale consilia de prodenda ipsi urbe iniret patriæ suæ libertatem pactus, & Romani præsidii traditionem pollicitus^b. Specie autem venandi, cujus rei cupidus jam olim noscebatur, cum sæpe egregia captura, tam ferarum, quam prædæ hostilis rediret, assuefecerat portarum custodes, ut quocunque noctis tempore sibilo signum dedisset, porta aperiretur. Rebus ita præparatis Hannibal castra propius Tarento admovit: Philemenusque portula assueta venationem inferens armatos secum induxit; quorum ope effracta porta maxima agmen sub signis irrupit. Postridie Romana hospitia direpta sunt^c; cum Taren-

T 4 tinis

^a Ibid. c. 7. ^b Liv. Ibid. c. 8. ^c Ibid. c. 10.

tinis jussisset Hannibal, ut foribus nomen suum inscriberent. Inde arcem obsedit: sed cum in obsidione parum spei esse videretur, quamdiu mari potirentur Romani, Hannibal Tarentinorum naves, quæ clausæ portu a Romanis tenebantur machinis admotis per terram in mare deduxit; & ante ipsum portum anchoras jecit. Nec tamen arcem expugnare potuit: quæ retenta est, donec post tres annos Tarentum a Fabio reciperetur.

Interea, cum ambo Consules in Samnio essent, & circumfessuri Capuam viderentur^a, Campanis de inopia frumenti quærentibus diem, quo illud peterent, prodixit Hanno. Hoc Beneventani, cum comperissent, Consulibus enunciant. Ergo Fulvius Consul expedito agmine profectus castra Hannonis prima luce oppugnat: sed fortius resistentibus Pœnis absistendum esse putabat; & jam revocabat copias, cum primus *Vibius* præfectus cohortis Pelignæ, inde etiam *Valerius Flaccus* Tribunus militum signa signiferis adempta trans vallum hostium trajiciunt: (erat apud Romanos mortis pœna constituta in milites, qui signa amisissent^b) atque ita undique conmissi hostium castra irrumpunt, multisque cæsis & captis ingenti etiam præda potiuntur. Hæc tamen victoria non fuit impedimento, quin *Thurini* & *Metapontini* ad Hannibalem defecerint, moti ira in Romanos

ob

a *Ibid.* c. 13. b *Vid.* Liv. l. II. c. 59.

ob obsides nuper interfectos ^a. *Flavius* quoque partis Lucanorum, quæ adhuc cum Romanis stabat, Prætor non satis habens ipse transire, neque trahere ad defectionem Lucanos, Graccho Proconsuli persuadet, suo consilio omnium Populorum, qui ad Hannibalem defecerant, Prætores statuisse, in amicitiam Populi Romani redire; modo venia impetranda certos eos redderet. Ergo cum ipso Proconsule eos colloqui malle: Gracchum inde fraudem abesse ratum cum licitoribus atque una modo turma equitum in locum colloquio destinatum prægressum in insidias præcipitat: ubi undique statim hostibus circumfusus, pugna tamen egregia editæ cum suis occiditur: cujus morte tanquam exauctorati volones, qui vivo Graccho summa fide stipendia fecerant ab signis decesserunt ^b. Imo plura ad hæc vulnera res Romana hoc eodem anno accepit. *M. Centenius Penula* primi pili centurio, modico exercitu a Senatu impetrato, quo se & hostis & regionum peritum brevi operæ pretium facturum jactaverat ^c, (quod utrum stolidè magis promissum, quam stolidè creditum fuerit, incertum videtur) Hannibalem aggressus cum omni fere sua multitudine periit. *Cneus Fulvius* denique Prætor in Apulia militum impetu & sua stultitia tractus ^d cum Hannibale imprudenter manus conseruit ita ut ex duodeviginti mil-

a *Id. l. XXV. c. 15.* b *Liv. Ibid. c. 20.* c *Ibid. c. 19.* d *Ibid. c. 21.*

millibus hominum, duo millia haud amplius evaserint. Unde anno sequente a Tribuno plebis *Sempronio* perduellionis accusatus *Tarquinius* exsulatum abiit ^a. Nec fracti tamen his cladibus Romanorum animi; praesertim, quia Consules, ubi summa rerum esset, ad id locorum prosperegerent ^b. Imo *Capuam* *Claudio Nerone* Praetore etiam accito, arctissima obsidione clausam oppugnarunt, Hannibale interim spe solvendae obsidionis Campanos lactante.

§. 29. Sy-
racusa ca-
pit.

§. XXIX. At in Sicilia praeter cetera egregie res gesta est, Syracusis denique expugnatis ^c. Et primo quidem *Marcellus*, cum nec vi posse capi videret urbem terrestri ac maritimo situ inexpugnabilem; nec fame, quam prope liberi ab *Carthagine* commeatus alerent, per transfugas proditionem composuit: sed, re ad *Epicycdem* delata, conscii omnes cum cruciatu necati sunt. Inde alia spes urbis potiundae excepit. *Damasippus* quidam *Lacedaemonius*, missus ab *Syraculis* ad *Philippum* Regem, captus a Romanis erat. De hujus redemptione cum ageretur (& jam tum *Aetolorum*, cujus gentis focii erant *Lacedaemonii*, amicitiam affectabant *Romani*, probe intelligentes bello adversus *Philippum* eam magno sibi usui fore) loco inter castra & urbem medio *Romanus* quidam numerando lapides muri altitudinem conjectura propemodum assecutus fuerat. Et opportune transfuga
nun-

^a *Id.* L. XXVI. c. 3. ^b *Id.* L. XXV. c. 22. ^c *Ib.* c. 23.

nunciavit diem festum Dianæ per triduum
 agi, vinumque largiter plebi divisum es-
 se. Ergo mœnia nocte scalis admotis in-
 gressi sunt Romani, portisque sub lucem
 effractis Marcellum cum omnibus copiis
 immiserunt: qui ubi ex superioribus lo-
 cis urbem omnium fere ea tempestate pul-
 cherimam considerasset, partim gaudio,
 partim cogitatione, *momento hore ea om-
 nia ad cineres reditura*, illacrymasse dici-
 tur. Sed ex pluribus quasi urbibus, por-
 tis etiam & muris distinctis Syracusæ con-
 stabant; *Acradina* nempe, *Naso*, sive *In-
 sula*, *Dores* *ὑἄσων* pro *ὑπόσων* dicunt) *Tyche*
 & *Neapoli*; unde *Tetrapolis*, sive *quadru-
 plex urbs*, quandoque veteribus dicitur^a.
 Primo autem illo nocturno impetu Ty-
 chem tantum & Neapolim Marcellus ce-
 perat^b; militibusque diripienda dederat;
 quorum rapinis nullus ante modus fuit,
 quam omnia diuturna felicitate cumula-
 ta bona egressere. Inde *Euryalus* arx est
 dedita; ad quam occupandam cum om-
 nes aversi essent; classisque Romana pro-
 pter vim tempestatis stare ad anchoras
 non posset, *Bomilcar* noctu cum magna
 parte classis aufugit: partem majorem E-
 picydi & Syracusanis reliquit: sed cum
 centum navibus post paucos dies rediit.
 Marcellus vero *Acradinam*, spe ad ino-
 piam omnium rerum inclusos redactu-
 rum, circumfedit. Et licet *Himilco* &
Hippocrates cum *Bomilcare* & novis co-
 piis

^a Cic. in Verr. L. IV. c. 53. ^b Liv. Ibid. c. 25.

piis reversi essent, tamen satis contra omnia providit Marcellus. Accessit & pestilentia: quæ tamen magis Pœnos, quam Romanos affecit; quod hi diu circumfendendo Syracusas cælo aquisque assuerant magis. Ita ut Carthaginenses cum ipsis Ducibus Hippocrate & Himilcone ad interneccionem omnes perierint ^a. Sed Bomilcar Carthaginem profectus cum maxima inde classe rediit: verum, postquam tendere ad se Romanas naves vidit, Sicilia relicta Tarentum petiit. Epicycles, qui ad eum venerat, ut ad fortunam prælii navalis tentandam eum permoveret, tanta repente spe destitutus Agrigentum navigat. Tum demum legati ad Marcellum missi sunt, qui de pace agerent. Verum, cum illi impetrabilem satis Imperatorem Romanum invenissent, mercenarii ab Hispania milites pacem rursus turbarunt; quod, ne Romanis traderentur, metuerent ^b: igitur arreptis cum transfugis simul, qui merito etiam sibi metuebant, armis Prætores multosque Syracusanorum, omnia, quæ in promptu erant diripientes, obtruncant. Sed legati a Marcello reversi mercenariis, nihil esse, quod sibi a Romanis metuerent, nunciarunt: imo unus ex eorum Præfectis *Mericus* stationem suam Romanis prodidit. Marcellus capta Naso & parte Acradinæ receptui cecinit, ne regiae opes, quarum fama major, quam res erat, diripe-

^a *Ibid.* c. 27. ^b *Ibid.* c. 29.

diriperentur. Mox transfugis spatium fugæ dato, urbs ditissima Marcello tradita, & ab eo militi diripienda data est, tertio anno postquam obsideri cœpisset: in qua prædæ tantum fuit, quantum vix capta Carthagine fuisset: illudque primum initium mirandi Græcarum artium opera Romanis fuit*. Archimedes dicitur in ipso tumultu captæ urbis formis, quas in pulvere descripserat, intentus ab ignaro milite quis esset, interfectus fuisse; ægre ferente Marcello & memoriam ejus propinquosque honorante: quippe qui jam antea edixerat, ut capiti ejus parceretur^b. Syracusis captis legati ex omni ferme Sicilia missi ad Marcellum venerunt. Civitates, quæ, aut non desciverant, aut ante captas Syracusas in amicitiam redierant; ut focii fideles accepti: quos metus post captas Syracusas dederat, ut victi a victore leges acceperunt. Inde etiam Hannonem & Epicydem bellum reparantes fundit; & victor Syracusas revertitur.

§. XXX. In Hispania, ubi per biennium nihil admodum memoria dignum erat gestum^c, Scipiones, cum triginta millia Celtiberorum sibi junxissent, debellari posse credebant. Ergo vires ita dividunt, ut P. Cornelius duas partes copiarum, Cneus tertiam haberet, cum auxiliis Celtiberorum. Cum his Hasdrubal magna mercede paciscitur, ut copias ab-

§. 30. *Res Hispanis.*

^a *Ibid.* c. 3. ^b *Val. Max. L. VII. cap. 7. ex 7. Plut. Marcell. p. 308.* ^c *Livy. L. XXV. c. 32.*

ducerent, & domestico bello se avocari ad sua defendenda prætexerent. Egregium omnibus documentum, *ne ita externis credant auxiliis; ut non plus sui roboris, suarumque prope virium in castris habeant*^a. Sed sustentare nihilominus hostes potuisse videtur, nisi interim etiam frater Scipionis Publius in prælio adversus *Indibilem Suessetanorum* regulum, quem prohibere voluerat, ne se Pœnis conjungeret, cum maxima exercitus parte cecidisset. Verum jam duplicato Carthaginensium exercitui impar etiam ipse victus & occisus est: licet de genere mortis ejus non satis constet, cum quidam primo hostium impetu eum cæsum dixerint: alii, perfugisse in turrim, ibique cum fores exussissent Pœni fuisse interfectum^b. Periisse jam Romanis videbantur Hispaniæ, cum *L. Marcus* eques Romanus fortiter provincias eas conservavit: collectisque ex fuga militibus, quibusdam de præsidiis deductis, & junctis copiis antea divisis, haud contemnendum exercitum fecit: suffragiisque militaribus summa imperii ad eum delata fuit. Et tantum animorum hoc militibus addidit, ut non tantum Hasdrubalem reliquias exercitus Scipionum aggredientem repulerint; sed ut etiam bina hostium castra nocte ac die expugnaverint, hostibus ubique, velut omni metu abjecto securius agentibus^c: Quibus cladibus invicem illatis quietæ aliquamdiu res in
Hispa-

a *Ibid.* c. 33. b *Ibid.* c. 36. c *Ibid.* c. 39.

Hispania fuere. Senatui tamen non placuit, quod Marcius imperio, non Populi jussu, non ex auctoritate Patrum dato, *Proprator Senatui*, scripserat: nec *Propratori L. Marcio*, rescribi placuit ^a.

§. XXXI. Anno Urbis quingentesimo §. 31. *Ge-*
 quadragesimo secundo omnis vis belli in *sta A. 543.*
 Capuam vertebarur ^b: ubi, cum Campani equestribus præliis sæpe victores essent, cum pedestribus vincerentur, Equites Romani in equos suos velites singulos acceperunt, qui & vehi post equites, & desilire perniciousiter ubi signum datum esset, assuefacti sunt. Atque ita equitatu etiam superior Romanus fuit. Hannibal autem, licet arce Tarentina potiri cuperet: tamen, ut sociorum animos sibi servaret, Capuam obsidione liberandam statuit. Ergo exercitu raptim in Campaniam ducto castra Romana ingenti impetu invasit, cum ab alia parte totum fere præsidium eruptionem faceret: sed fortissime undique pugnantibus Romanis ab oppugnandis eorum castris suos avertit Hannibal: alii vero levi duntaxat pugna pugnatum volunt, Hannibalemque linguæ Latinæ gnaros immisisse ^c, qui Consulum verbis juberent, *fugere in proximos montes, quoniam castra capta forent*. Quod speciem veri vix habet: neque enim illi erant Romani, qui hominibus ignotis jubentibus paruisissent. Cum tamen se nihil proficere videret Hannibal subiit animum impetus
 caput

a *Id. L. XXVII. c. 2.* b *Ibid. c. 4.* c *Ibid. c. 6.*

caput ipsum belli Romam petendi; ejusque consilii Campanos certos facit^a. Hoc nuncio Romam allato Q. Fulvius Proconsul literis Senatus monitus, relicto ad Capuam collega Ap. Claudio, cum parte exercitus Romam contendit, ubique circa viam expositis benigne com meatibus exceptus, cum milites interea alius alium, *ut adderet gradum, memor ad defendendam ire patriam hortarentur*. Romæ interea matronæ undique in publicum effusa, crinibus passis aras verrentes, Deorum opem implorabant. Senatus in foro magistratibus præsto est, si quid consulere velint; ac præsidia undique locis opportunis ponuntur. Inter hæc Hannibal ad Anienem fluvium tribus millibus passuum ab Urbe castra admovit^b: cumque pugna commissa Consules etiam transfugas Numidarum, qui tum in Aventina ad mille & ducenti erant, eo ire jussissent, atque illi per mediam urbem decurrentes visi essent, tantum terrorem præbuerunt, ut, nisi castra Punica extra Urbem fuissent, effusura se omnis pavida multitudo fuerit. Sed secundo equestri prælio summoti sunt hostes. Postridie & item tertio die, cum acies instructæ starent, fœdissima tempestate diremptæ sunt: ita ut in religionem ea res apud Pœnos verteretur, diceretque Hannibal, *potiunda Urbis Romæ modo mentem sibi non dari, modo fortunam*. Aliis etiam

rc-

^a Ibid. c. 8. ^b Ibid. c. 10.

rebus spes ipsius minuta est : ut cum audivit , *militēs sub vexillis in supplementum Hispaniæ profectos dum ipse Urbi assideret : quodque per eos dies ager , in quo castra habebat , venerit , nihil ob id diminuto pretio . Ergo castra non tantum ab Urbe (intra cuius muros jam hastam miserat . Plin. H. N. XXIV. 6.) sed ad ipsum fretum Siculum retulit . Inde Campanis animus fractus est ^a ; & Capua Romanis dedita ; postquam Vibius Virius , qui defectionis ab Romanis auctor fuerat , cum viginti septem Senatoribus venenum sumpsisset . Senatores reliqui , quidam *Teanum* , plures *Cales* in custodiam missi sunt . Cumque facilis impetrandæ veniæ Claudius , durioris sententiæ Fulvius auctor esset , Apiusque rem ad Senatum rejiciendam censeret , Fulvius cum duobus millibus equitum noctu *Teanum* profectus Campanorum captivos securi percussit : idemque mox supplicium de iis , qui *Calibus* erant , sumpturus proficiscitur . Hic , cum producti Campani deligarentur ad palum , eques citus ab Roma veniens literas a Prætorē ipsi tradidit : quas cum non resolutas in gremio reposuisset *lictorem lege agere* , jubet ; peractoque demum supplicio Senatusconsultum , quo illud prohibebatur , inspexit . Inde octuaginta adhuc Campani Senatores interfecti ^b : trecenti ferme nobiles Campani in carcerem conditi :*

V.

ti :

^a *Ibid.* c. 12. ^b *Ibid.* c. 16.

ti : alii per fociorum Latini nominis urbes in custodias dati variis casibus interierunt . Multitudo alia civium Campanorum venundata : Urbs tectis servatis aratorum opificiumque sedes facta : & ager omnis tectaue publica Populo R. ad dicta . Corpus autem nullum civitatis incolis permissum : nec Senatus , nec plebis consilium , nec magistratus . Præfectus tantum juri reddendo quotannis Capuam missus fuit . Cumque de hac severitate Romæ questi essent Campani , additum potius aliquid ei , quam demptum fuit^a .

§. 32. Res
Hispania.

§. XXXII. Hinc Claudius Proconsul cum exercitu in Hispaniam profectus est^b : & fauces saltus in quo castra habebat Hasdrubal occupavit . Hasdrubal caduceatore misso pollicitus est , *si inde mitteretur , se omnem exercitum ex Hispania abducturum* : quod læti acceperunt Romani . Sed , dum aliquot dies de legibus palam disceptando absument , interea noctu per partes exercitum ex saltu emittit : & demum nubiloso die observato , feriatum Carthaginensibus esse caussatus , colloquium differt ; & sine ullo tumultu cum equitibus & elephantis in tutum evadit , nequicquam cum insequente Nerone . Hispaniæ tamen populi , qui defecerant , ad Romanos redibant : nec ulli novi deficiebant . Romæ , cum Proconsulem creari placuisset , qui in Hispaniam mitteretur , nec quisquam nomen suum profiteretur ,
pro-

^a Liv. lb. c. 34. ^b Ibid. c. 17.

progressus subito P. Cornelius illius, qui in Hispania ceciderat, filius, quatuor & viginti ferme annos natus, se petere professus est; summoque consensu, *imperium ei esse in Hispaniam* Populus iussit. Cujus Scipionis tanta fuit virtus, ut, *divinæ stirpis virum esse* vulgo crederetur: quam suspicionem arte quadam etiam augebat. Nec minorem famam apud hostes in Hispaniam intulit.

§. XXXIII. In Græcia M. Valerius Lævinus cum Ætolis, qui spe *Acarmania* potiundæ ducebantur, adversus Philippum Regem fœdus pangit^a; quod *offensivum & defensivum* dicerent hodie Latinoglossomastiges. Eoque fœdere a Romanis promissum fuit, *datuos operam, ut urbes Corcyra tenus ab Ætolia incipienti, & Acarnaniam Ætoli haberent: præda omnis Romanorum esset.* Præterea *Zacynthum, Oeniadas, Nasumque* Acarnanum captas Ætolis contribuit: dum Philippus ab altera parte, ut fines, dum in Græciam proficiscitur, quietos haberet, vicinos comprimere studet. Sed legationibus Acarnanum, quos premebant Ætoli, bellum id omittere coactus est: & rursus reditu Ætolorum ex Acarnania audito & ipse *Pellam* (regia hæc erat Macedoniæ urbs) regreditur. Lævinus *Anticyram* jam etiam expugnaverat, cum *Confulem* se creatum intellexit^b: at morbo impeditus serius spe omnium Romam venit.

§. 33. Res
Græciæ

V 2 §. XXXIV.

^a Liv. *ibid.* c. 24. ^b Liv. *ibid.* c. 26.

8. 34. Gé-
sta A. 543.

§. XXXIV. Nam Anno Urbis quingen-
tesimo quadragesimo tertio , cum Popu-
lus *T. Manlium Torquatum* Consulem
crearet ^a , oculorum ille valetudinem ex-
cusavit ; nec sententiam mutante præro-
gativa , *neque se mores eorum , neque eos
suum imperium laturos* , testatus est : proin-
de redirent in suffragium . Quo facto Va-
lerius cum M. Claudio Marcello quartum
Consul creatus fuit . Siciliaque & classis
Marcello , Italia , & cum Hannibale bel-
lum Lavino evenit ^b . Sed cum Siculo-
rum legati , qui de administratione Mar-
celli conquesturi Romam venerant , ca-
sore velut exanimati essent , generoso ani-
mo sortem suam cum collega mutavit
Marcellus : quin , dum de postulatis Sicu-
lorum Consul alter referret ^c , ipse in Ca-
pitolium ad delectum discessit . Senatus le-
gatis auditis , *rata habenda esse , quæ egis-
set Marcellus decrevit : mandaturum tamen
Senatum Lavino Consuli , quod sine jactura
Reipublicæ fieri posset , fortunis ejus civi-
tatis consuleret* . Legati porro perbenigne
appellati suppliciter veniam a Marcello
petierunt , *utque urbem Syracusas in fidem
clientelamque reciperet* . Hinc Marcelli po-
stea *Patroni Sicilia* appellati sunt ; & fe-
stum *Marcellæ* in eorum honorem est ce-
lebratum ^d . Inde , cum stipendium militi,
homines supplemento remigum deessent ,
plebsque exhausta aperte utrumque onus
recusaret ^e , ex sententiâ Lavini Consu-
lis

^a *Ibid. c. 22.* ^b *Ibid. c. 29.* ^c *Ibid. c. 32.* ^d *Cic.
L. II. in Verr. c. 21.* ^e *Liv. d. l. c. 35.*

lis Senatores voluntaria collatione exemplo omne aurum, argentum, æs signatum ad *Triumviros mensarios* in usum Reipublicæ summo studio contulerunt: consensum eum Senatus equester ordo est secutus, equestris ordinis plebs.

Hoc anno Hannibal, cum videret Capuæ expugnatae exemplum multorum Italiae populorum animos a se avertisse^a: nec præsiidiis omnes tenere posset, ad spolianda, quæ tueri nequibat, inclinavit: quo facto non tantum eorum, qui indigna patiebantur, alienabantur animi; sed etiam aliorum, ad quos illud exemplum pertinebat. Sed præter omnes alios meretur notari casus urbis Salapiæ (*Apulia oppidum Hannibalis meretricio amore inclytum* vocat Plinius *Hist. Nat. L. III. c. 11*) cum præsidio Punico Marcello traditæ. Principes ejus urbis, *Dasius* Hannibalis, *Blasius* Romanis amicus erat. Hic urbem Marcello prodere cupiens sine Dasio tamen ad jutore transigere rem non poterat. Ergo, cum eum de proditione appellasset, hic Hannibali rem aperit. Cum vero Hannibal utrumque arcessivisset, dum aliud quid pro tribunali agit, Blasius iterum ad proditionem Dasium sollicitat^b. Hic autem, velut in re manifesta, exclamans nemini tamen fidem fecit: sed quo audacior res erat, minus similis veri visa est; *emulationemque profecto atque odium esse*, judicabant. Ita

V 3

deinde

a *Ibid. c. 38.* b *Vid. simile quid ap. Tac. Ann. XV. 58. f.*

deinde dimissi sunt : nec Alafius abstitiſſe tam audaci incepto , donec pervicit , ut urbs traderetur . Quod tamen sine certamine fieri non potuit : cum longe fortissimi equitum toto Punico exercitu ibi in præſidio eſſent . Nec deinde unquam Pœnus , quo longe plurimum valuerat , equitatu ſuperior fuit . Inde Marcellus *Maroneam* & *Meles* de Samnitibus cepit ^a . Verum poſt paucos dies Cn. Fulvius Proconſul ad *Herdoneam* , Hirpinorum prope fines Apuliæ oppidum , incautiſſe agens ab Hannibale , qui magnis itineribus ex Brutiis eo contenderat , cum exercitu fuſus fuit : ipſe Fulvius cum duodecim tribunis militum cecidit . Herdoneam , quod defecturam eam fuiſſe ad Romanos ſciret , incendit occiditque principes , qui cum Fulvio occulta colloquia habuiſſe comperti ſunt . Qua clade nihil territus Marcellus Hannibalem ad *Numiſtronem* in Lucanis ſuperatum recedere coegit : atque inde per Apuliam exercitum ducentem proſecutus levibus aliquot præliis , quæ ferme omnia Romanis ſecunda fuerunt , vexavit : dum Flaccus Proconſul , Campanorum conjuratione comperta , omnes , qui in noxa erant , necari curat : amicitia etiam eo anno cum Syphace Rege firmata ^b : & legati Alexandriam ad renovandam cum *Ptolemao Cleopatraque* regibus amicitiam miſſi . Sub finem anni , cum

Con-

^a Liv. L. XXVII. c. 1. ^b Ibid. c. 4.

Consul Lævinus ex Sicilia ad comitia habenda revocatus esset, literæ a *M. Valerio Messala* præfecto classis, quem speculatum prædatumque in Africam Lævinus miserat, de ingenti Pœnorum ad bellum apparatu allatæ sunt; ita, ut Dictatore comitiorum habendorum causa dicto extemplo in provinciam redire Lævinus juberetur. Cumque Consul, se *M. Valerium Messalam* in Sicilia dicturum affirmasset, plebiscito jussus est, *Q. Fulvium*, qui tum ad *Capuam* erat, Dictatorem dicere. Sed Valerio clam in Siciliam profecto a collega ejus *Marcello* dictus est: qui *Q. Fabium Maximum* quintum, *Q. Fulvium Flaccum* quartum Consules creavit: Tribunis plebis nequicquam magistratus continuationem prohibentibus.

§. XXXV. In Sicilia Lævinus Consul, postquam res Syracusanas nova pace in- conditas composuisset^a; Agrigentum *Mutine* Numidarum Præfecti proditione cepit; cui *Mutinæ* ex invidia imperium eripuerat Hanno. Sed hic jam cum *Epicycle* relicta Romanis Sicilia in Africam trajicit; quæ mox universa in Romanorum ditio- nem concessit: & in provinciæ formam redacta *horreum Populi Romani* dici cœpit^b. Cato *cellam penariam reipublicæ Romanæ*, & *nutricem plebis* vocavit^c: Cicero denique *Siciliam*, *Sardiniam*, *Africam* tria frumentaria subsidia Reipublicæ

§. 35. Res Siciliæ.

V. 4

^a Liv. L. XXVI. c. 40. ^b Strabo L. VI. n. 273.

^c Cic. Verr. L. II. c. 2.

blicæ ^a. Quod autem hoc tempore Siciliam provinciam factam dicimus, de universa Sicilia est intelligendum, Hieronis etiam regno comprehenso: nam post primum bellum Punicum pars Siciliae, quae Pœnis erepta erat, jam in provinciæ formam erat reducta ^b. Quod ergo quidam Sardiniam primam Populi Romani provinciam factam fuisse dixerunt patet intelligendum esse respectu habito ad totam Siciliam; non ad ejus partem ^c.

§. 36. Carthago nova capitur.

§. XXXVI. In Hispania Scipio ipsam Carthaginem Novam, Pœnorum in ea provincia caput, oppugnare statuit ^d: urbem tum opulentam, obsidesque præterea totius Hispaniæ servantem: tum, quod Scipioni quidem maximum erat, opportune sitam ad bellum in Africam trajiciendum. Cepit autem urbem militibus per stagnum ductis ^e, unde aqua æstu & acri septentrione erat abstracta: simulque præda insigni & maximo illo apparatu bellico potitus est ^f. Obsides benigne allocutus suis quosque restituendos curavit. Mulieres interea, dum id curaretur, spectatæ integritatis viro tradidit: tuerique haud secus verecunde ac modeste, quam hospitem conjuges ac matres jussit. Erat inter captivas virgo egregia forma a militibus ad Scipionem, ut de præda eam eximiam haberet ducta ^g:

At

^a pro L. Manil. c. 12. ^b Vid. S. L. II. c. 2. §. 3. & G. Vell. Paterc. L. II. c. 38. ^c Vid. On. Panvin. de Imp. R. c. 14. ^d Liv. Ibid. c. 42. ^e Ibid. c. 45. ^f Ibid. 47. 49. ^g Ibid. c. 50.

At Scipio statim ut audivit *Allucio* principi Celtiberorum adolescenti desponsatam parentibus sponsaque ab domo accitis eam reddidit: addiditque sponso dotalia dona, satis magnum auri pondus, quod ad redimendam virginem parentes ejus domo attulerant a. His lætus donis adolescens brevi cum delectis M & CCCC equitibus ad Scipionem rediit: qui amicum *C. Lælium* cum Magone Pœnorum duce, & quindecim Senatoribus, qui simul cum eo capti erant, nuncium victoriae Romam misit. Et cum aliquot dies exercendis navalibus pedestribusque copiis absumpsisset; *Tarraconem*, quo conventum sociis edixerat, profectus est.

§. XXXVII. Anno Urbis quingentesimo quadragesimo quarto Latini aliique socii fremere in conciliis cœperunt b, ,, se
 ,, jam decimum annum stipendiis & delectibus exauriri; multos in acie, multos morbo absumi; octavum jam annum in Sicilia senescere Cannensem militem; si quotannis novi legantur, veteres non redeant, brevi neminem super futurum. Itaque, antequam ad ultimam solitudinem perveniant, delectum esse negandum. De pace profecto cogitaturos esse Romanos, si consentientes in hoc socios viderint: "Ita duodecim ex triginta coloniis Populi Romani negaverunt, esse unde milites pecuniamque darent. Reliquiæ duodeviginti,

σ. 37. Gea
 β. A. 544

a Polyb. L. X. c. 19. b Liv. L. XXVII. c. 9.

ginti ; quicquid imperaretur , enixe facturos , largiter promiserunt , iisque solemni maxime modo & in Senatu , & apud Populum gratiæ actæ : reliquarum ullam mentionem , ita ut nec dimitterentur , nec retinerentur , fieri Patres vetuerunt . Ea tacita castigatio maxime ex dignitate Populi Romani visa est . Consulibus aurum vicesimarium , quatuor millia pondo auri , quod in sanctiore ærario ad ultimos usus servabatur , promptum est . Inde ad bellum profectus Fabius (quem Sempronius Cenfor ejus anni modo Principem Senatus legerat , *vel Hannibale iudice se hoc facturum* professus) scribit ad Marcellum , *detineret Hannibalem , dum ipse Tarentum oppugnaret ; qua urbe hosti adempta , nihil habiturum , ubi in Italia consisteret* ^a . Iis literis excitatus Marcellus , qui jam sponte sua avidissimus pugnandi erat , & in animum induxerat , *neminem ducem Romanum tam parem Hannibali , quam se , esse* , castra contra Hannibalem movet ; totisque copiis cum eo pugnat ; sed ita , ut æquo Marte discederetur . Postridie vero ab Hannibale vincitur . At militibus gravissima oratione castigatis tertium eos in aciem educit , ita ut mirabundus Hannibal , *cum eo sibi hoste rem esse* , diceret , *qui nec bonam , nec malam ferre fortunam posset* ^b . Eaque pugna Hannibalem multis cæsis in castra compellit ; cujus aciem etiam elephanti maxime turbaverant , cum
pilis

^a Liv. lb. c. 12. ^b lb. c. 14. Plur. Marc. p. 313.

pilis in eos confertim coniectis in fugam versi essent. Nocte proxima Hannibal Bruttios petiit: sed undique ejus res in Italia jam retro cedebant. Fulvius enim alter Consul Hirpinos, Lucanos, Volscentes præfidiis Hannibalis traditis in deditio- nem recipit. Fabius vero *Manduria* in Sa- lentinis vi capta Tarentum obsidet. For- te autem præfectus præsidii Bruttiorum, quod Hannibal Tarentinis dederat, captus erat amore mulierculæ, cujus frater in e- xercitu Fabii militabat: hic blanditiis mu- liebribus permotus locum, cujus custodiæ erat præpositus, Romanis prodit; qui ita ingenti præda & Syracusanam fere æquan- te potiti sunt. Sed generoso animo ea ab- stinuit Fabius, interrogantique scribæ, *quid fieri signis vellet?* (ingentis magni- tudinis Dii erant, suo quisque habitu in modum pugnantium formati) *Deos iratos Tarentinis relinqui* jussit. Murum inde, qui urbem ab arce dirimebat, disjicit. A Metapontinis mox arcessitus fuit, tan- quam se ipsi tradituri essent: sed fraus Hannibalis suberat; quæ irrita fuit; quod auspicianti Fabio auspex, ut insidias ca- veret prædixerat.

§. XXXVIII. Hasdrubal in Hispania cernens, quotidie res Romanorum tacitis incrementis augescere, dum multi His- panorum ad eos transeunt a, dimicare quamprimum statuit: nec recusavit Sci- pio. Ergo ad *Baculam* urbem ad manus ven-

§. 38. Res
Hispania.

ventum est ; & victus Hasdrubal præmissis elephantis ad Pyrenæum tendit ^a. Scipio , ut solebat Afris captivis venditis Hispanos sine pretio omnes domum dimisit : quo facto tantum sibi amorem conciliavit , ut a circumfusa Hispanorum multitudine *Rex* appellaretur ^b . At averfatus est Scipio regium nomen alibi magnum , Romæ intolerabile ; *nomenque Imperatoris , quo se milites sui appellassent , maximum sibi esse* , dixit . Inter captivos Afros vero puerum adultum invenit *Masivam* nomine Masinissæ sororis filium : quem donis ornatum & lætum ad suos dimisit ^c . Reliquum ætatis recipiendis in fidem Hispaniæ populis absumpsit . Hoc circiter tempore etiam videtur evenisse egregium exemplum fiducia Scipionis : cum nempe oppidum *Badium* nomine obsideret , & jus quodam die in castris sedens diceret , litigantibus *vadimonium in diem perendinum in arcem istius oppidi promittere* jussit : & die tertio , in quem *vadari* jusserat , in arce ejusdem oppidi jus dixit ^d . Pœnorum interim duces *Hasdrubal Gisgonis* filius & Mago ad Hasdrubalem Hannibalis fratrem de bello consulturi cum venissent ; placuit , ut dum Hasdrubal Gisgonis cum exercitu penitus in *Lusitaniam* abiret , Mago in *Baleares* ad conducenda mercede auxilia trajiceret .

a *Ib. c. 19. Polyb. L. X. c. 36.* b *Polyb. Ibid. c. 35.* c *Polyb. Ibid. c. 18. & 37.* d *Val. Max. L. III. c. 7. n. 1. Plur. Apophth. p. m. 193. Gell. L. VII. c. 1.*

jiceret. Hæc eo anno in Hispania acta ^a. §. 39. Res

§. XXXIX. Sub finem ejusdem anni ^{A. U. 545.} Marcellus a *Bibulo* Tribuno plebis accusatus est ducti data opera cum Hannibale belli, quippe qui exercitu suo bis cæso æstiva Venusis sub tectis ageret. Hic vero commemoratione rerum suarum Tribunum ita obruit, ut non rogatio solum de imperio ei abrogando antiquaretur; sed postero die cum ingenti consensu Consul crearetur, addito collega *T. Quintio Crispino*, qui tum Prætor erat. Marcellus, antequam etiam Consulatum iniret, exercitu ex Apulia accito Hetruscos bellum cogitantes oppressit: & anno sequente *C. Hostilius Tubulus* obsidibus ab *Aretinis* captis quiescere eos coegit ^b.

Ergo Anno quingentesimo quadragesimo quinto ambo Consules ad bellum cum Hannibale profecti sunt: quibus cum sese haud parem futurum crederet Hannibal ad suas artes conversus insidiis locum quærebat. Et primo quidem partem Tarentini præsidii ^c, quæ *Locras* oppugnatum ducebatur, in itinere locatis insidiis intercipit. Inde tumultum sylvestrem, qui inter sua & Consulum castra erat, clam noctu occupat. Consules vero ejus rei ignari cum equitibus haud amplius ducentis & viginti ad eundem collem (nam castello eum firmandum esse plerique censuerant) exploratum profisciscuntur: cumque in insidias devenissent,

Mar-

a Liv. L. XXXVII. c. 20. b Liv. lb. c. 24. c Ibid. c. 26.

Marcellus quidem cum plerisque suorum cæsus est; Crispinus vero duobus jaculis ictus autugit; & paucos post dies ex vulnere mortuus est ^a. Hannibal autem Marcelli annulo simul cum corpore potitus, fuerat ^b: eoque literas Marcelli nomine compositas obsignaverat: quibus *Salapitanis* mandabat, se nocte proxima Salapiam venturum. At jam Crispinus proximas civitates monuerat, ne quibus literis Marcelli nomine compositis crederent. Salapitani itaque sexcentis ferme intromissis catartactas dejecerunt; atque inde reliquos absterruerunt a muris. Re igitur infecta discedens Hannibal *Cincium* Proprætorem, qui Locrorum urbem summa vi oppugnabat, obsidionem solvere coegit.

Hac æstate etiam M. Valerius Proconsul in Africam trajiciens agros vastavit: & dum revertitur bene cum classe Punica pugnavit ^c.

§. 40. Res
Græcia.

§. XL. In Græcia Philippus Achæis adversus *Machanidam* Lacedæmoniorum tyrannum & Ætolos opem ferens bis prospero eventu pugnavit ^d. Venerunt quidem legati ab Rege Ægypti *Ptolemeo Philopatore*, *Rhodiisque* & Atheniensibus & *Chiis* ad dirimendum inter Philippum & Ætolos bellum: sed Ætoli adventu *Attali* Asiæ Regis & classis Romanæ ferociores facti victori Philippo conditiones pacis ultro tulerunt: quod
indi-

^a *Ibid.* c. 33. *Plut. Marc. p. m.* 315. ^b *Liv. d. l. c.* 28. ^c *Liv. Ibid. c.* 29. ^d *Liv. Ibid.* 399.

indigne ferens Rex dimisso concilio ad *Nemeos* ludos celebrandos discessit. Et obiter repulsis Romanis, qui inter *Corinthum* & *Sicyonem* agros vastabant, ad ludos reversus per flagitia Regio more eos celebravit. Inde Achæorum auxiliis instructus ad *Elim* (*Elei* a ceteris Acheis hoc bello seorsim sentiebant) cum Eleis, Ætolis, Romanisque, quos iis accessisse ignorabat, pugnavit: nec nisi fuga summum periculum evasit; & paulo post nuncio de irruptione barbarorum in Macedoniam accepto hoc bellum omittere coactus est.

§. XLI. Anno Urbis quingentesimo quadragesimo sexto T. Manlius Torquatus, quem paucis ante obitum diebus Crispinus Consul Dictatorem dixerat, Consules creavit C. Claudium Neronem^a, & M. Livium, qui postea *Salinator* dictus est; quod vectigal novum ex *salariis annona* in Censura statuisset^b. Hic ante duodecim annos damnatus fuerat, quod prædam Illyricam inique divisisse diceretur; ut notatum est *supra ad finem §. 3.* atque inde omni cœtu hominum caruerat. Itaque etiam nunc non nisi omnibus adnixis Consulem se creari passus est: & auctore Senatu cum collega Nerone, cum quo capitales inimicitias exercuerat, in gratiam rediit. Inde terrore belli duplicato (nam jam descendisse in Italiam Hasdrubal nunciabatur) delectus acrius, quam

§. 41. Res
A. 546.

^a Liv. lb. c. 34. ^b Vid. lb. c. 29. & 37.

quam unquam habitus fuit a ; plerarumque etiam coloniarum vacationibus neglectis . Ordinandi exercitus potestatem liberam Senatus Consulibus fecit : quo facto statim in provincias exierunt ea mente , ut hostes in unum vires conferre non paterentur , & Claudius quidem Hannibali , Livius Hasdrubali oppositus fuit . Opportunum autem evenit , ut tardius ex hibernis moveret Hannibal , qui haudquaquam tam maturum fratris transitum expectaverat recordando , quæ ipsæ in transitu Alpium per quinque menses exhausisset . Transiit tamen omni spe celerius & expeditius Hasdrubal ; sed obsidendo verius , quam oppugnando Placentiam tempus trivit . Ipsius Hannibalis porro exercitui C. Hostilius Tubulus terribilem tumultum intulit , quatuor millibus ex eo occisis : sed majore mox clade ab ipso Claudio ad *Grumentum* Lucaniæ urbem afficitur ^b ; ubi supra octo hostium millia occisa dicuntur . Hannibal inde castris prædæ relictis noctu in Apuliam contendit , nusquam vestigiis ejus absistente Nerone .

§. 42. Egre-
gia Neronis
adversus
Hasdruba-
lem expedi-
tio .

§. XLII. Verum inter hæc literæ ab Hasdrubale ad Hannibalem missæ a Claudio Consule intercipiuntur ; quibus in Umbria se fratri occursum significabat ^c . Hic Nero audax consilium cepit cum sex millibus peditum & mille equitibus de toto exercitu delectis citatissimo itinere
ad

a lb. c. 38. b lb. c. 41. sq. c lb. c. 43.

ad collegam tendendi ; literis ad Senatum scriptis , ut interim tutelæ Urbis provideret : nec ante consilium militi suo aperuit , quam jam satis longum intervallum ab hoste fecisset ^a . Præmiserat autem qui nunciarent , ut ex agris urbibusque comatus paratos militi ad vescendum in viam deferrent ; equos jumentaque alia producerent , ut vehiculorum fessis copia esset . Cuncta ea summa alacritate curata sunt : & agmen etiam in ipso itinere voluntariis auctum ^b . Nocte clam castra collegæ , quæ ad *Senam* erant , ingressus Claudius ita excipitur , ut castra dilatari nihil opus foret . Postridie Nero summa ope orare institit , ut *confestim signum pugnae proponeretur , ne consilium suum , quod tutum celeritas fecisset , temerarium morando facerent* ^c . Hasdrubal anxius , quod putaret , non nisi profligato Hannibale Consulem provincia sua excedere fuisse ausum , statim vigiliâ prima inde discedere cœpit ; sed desertus ab itineris ducibus haud multum processit . Ergo , postquam pugandum vidit , acie ad *Metauri* fluminis ripam instructa , Romanos excepit , sed toto fere exercitu amisso , (quoniam nihil spei restare cerneret) ne cladi superesset , in cohortem Romanam se immisit ; & ibi , ut tantis ducibus patre fratreque dignum erat , fortiter pugnans cecidit : quinquaginta sex millia hostium hoc prælio occisa ; octo ferme Romanorum sociorum-

X
que

^a *Ib.* c. 45. ^b *Polyb.* L. XI. ^c *Liv* *Ibid.* c. 49.

que interfectis. Ita ut tanta satietas cædis atque sanguinis victores ceperit, ut postero die Gallos Liguresque, quos temere abeuntes una equitum ala immissa delere potuisset, *superesse nuncios & hostium cladis & Romanæ virtutis* siverint. Majus quam unquam gaudium huius victoriæ nuncius Romæ fecit ^a: atque ita statum civitatis movit, ut Jam inde haud secus, quam in pace, civilia quævis inter se negotia gerere, & contractus celebrare auderent. Nero ea nocte, quæ pugnam secuta est, citatiore quam venerat, agmine reversus die sexto ad stativa sua pervenit, caputque statim Hasdrubalis ante hostium stationes projici jussit. Hannibal tanto ictus luctu, *agnoscere se fortunam Carthaginiis* fertur dixisse: atque ita contractis omnibus, quæ poterat, copiis, in Brutium agrum, extremum Italiæ angulum, concessit. Sub finem æstatis Consuli utrique ex provincia evocato Senatus frequens triumphum decrevit ^b: sed inter eos ita convenit, *ut quoniam in provincia M. Livii, & ejus auspiciis res gesta foret; quodque Livius cum exercitu Romam venisset, Claudius exercitum de provincia deducere non potuisset, M. Livium quadrigis Urbem ineuntem milites sequerentur, C. Claudius equo sine militibus inveheretur* ^c. Livius pecuniæ in ærarium tulisse Consules dicit, *sestertium tricies: octoginta millia aris*. Sunt Philippæorum 75800. Polybius vero

L. XI.

^a *Ibid. c. 51.* ^b *Liv. L. XXVIII. c. 9.*

^c *Val. Max. L. IV. c. 1. ex. 9.*

L. XI. trecenta talenta, Philippæorum
i80000., & amplius.

§. XLIII. In Hispaniam Hanno novo
cum exercitu transgressus, & Magoni jun-
ctus par priori bellum renasci fecit. Sed
à *Silano* Scipionis legato victus est. per
oportuna victoria: cum ingens bellum ex-
citare potuisset, si Celtiberorum gentem
excire & ad arma sollicitare populos Pœ-
norum ducibus licuisset. Ita Scipio spem
debellandi nactus adversus Hasdrubalem
Gisgonis pergit: qui statim exercitum
omnem passim in civitates dimittit. Ita
dissipato bello Scipio per fratrem *Lucium*
Oringin urbem iis partibus opulentissimam
expugnat: & fratre cum Hannone ce-
terisque nobilibus captivis Romam misso,
in hiberna concessit. Et mari etiam Læ-
vinus Proconsul classem Punicam fudit
fugavitque ^a.

§. 43. Res
Hispaniæ:

§. XLIV. Philippum Regem *Demetria-*
de adierunt legati Arcananum, Achæo-
rum, Bœetorum, aliorumque Græciæ Po-
pulorum, querentes de injuria animisque
Ætolorum Romana Attalique Regis so-
cietate fidentium ^b: *Thraces* simul Illy-
riique imminere Macedoniæ nunciaban-
tur. Philippus; quantum quidem fieri
potuit, statim omnibus rebus locisque
providit: nec prohibere tamen potuit,
quin *Oreum* munitam *Euboeæ* urbem *Pla-*
toris, qui a Philippo illi urbi præposi-
tus fuerat, proditione caperent Romani

§. 44. Res
Græciæ:

X 2 &

a Liv. *Ibid.* c. 4. b *Ibid.* c. 5.

& Attalus : qui mox etiam *Chalcidem* ejusdem Insulae urbem , sed frustra , tentarunt . *Opuntiorum* vero urbem cepit ^a : quam accurrens celeriter Philippus recepit , dum Attalus vix fuga elaberetur : qui mox , audito , *Prusiam Bithyniae* Regem in fines suos transgressum , in Asiam trajecit . Mox Philippus *Thronio* *Locrorum* *Epicnemidiorum* urbe , aliisque ignobilioribus potitus Eleis , quos minabatur *Machanidas* , auxilio profectus est : inde varia itinera ad firmandos in fide Graecorum animos suscipit , frustra classem Pœnorum expectans .

§. 45. Res
A. U. 547.

§. XLV. Anno Urbis conditæ quingentesimo quadragésimo septimo Consules fuerunt *Q. Cecilius Metellus* , *L. Veturius Philo* , creati maxime hortatu *Livii* , qui ad comitia habenda Dictator factus egregiis eos laudibus ob res in legatione se Consule bene gestas extulerat ^b . Hi Senatu jubente , cum jam sine metu rursus in agris , qui cultoribus erant destituti , habitari posset , plebem eo remigrare compulerunt : cujus rei mentio primum a legatis *Placentinorum* & *Cremonensium* facta fuerat ; qui se res suas ob infrequentiam colonorum adversus Gallos tutari non posse fuerant questi . Itaque etiam horum civibus , ut in colonias suas reverterentur , edictum fuit ^c . Cum Hannibale hoc anno nihil gestum fuit ;
qui

a *Liv. Ibid. c. 7.* b *Liv. L. XXVIII. c. 9.*

c *Liv. Ibid. c. 19.*

qui exercitum suum in agro Bruttio mira industria, cum ab domo nihil mitteretur, sustinebat: nec minore diligentia in omnium sæpe rerum inopia seditiones in exercitu ex omnium gentium colluvione mixto prohibebat^a:

§. XLVI. In Hispania Scipio Hasdrubalem & Magonem cum Masinissa Numidarum Rege, qui Romanos castra ponentes invaserant, in fugam egit^b. Et licet ita audentiores Romani, timidiores Pœni facti essent, hi tamen ab excursionibus equitum levisque armaturæ non cessabant. Sed mox utrique omnes copias, idque, cum a neutris pugna inciperetur, per aliquot dies in aciem educebant: ita ut Pœnus semper prior copias castris educeret, prior fessis stando signum receptui daret. Jamque hoc in utrisque castris sermone erat, obstinateque credebatur, ita ut instructi steterint pugnaturos. Scipio vero, ubi pugnare visum fuit, omnia de industria mutavit: & vixdum certa luce viros equosque bene curatos & prænatos in aciem eduxit. Sedulo tamen diem extraxit, ut fera pugna esset^c: ita ut æstu simul & labore, tum etiam fame ac siti confecti Pœni tandem in fugam se undique effunderent. Castris tamen se defensuri fuerant, nisi transitio sociorum fuga ut tutior videretur, fecisset. In ipsa fuga etiam plurimi trucidati sunt: & ipse tandem Hasdrubal relicto exercitu nocte

§. 46. Hispania res:

X 3 Gades

^a *Ib. c. 12. Polyb. L. XI. c. 17. b Polyb. Il. c. 19. c Liv. d. l. c. 25.*

Gades perfugit. *Masinissa* hac clade per-
 motus *Carthaginensium* partes deseruit ;
 atque ita tandem tertio decimo post bel-
 lum initum anno , quinto autem post-
 quam *Scipio* in provinciam venerat , in
Hispania debellatum est . Inde *Scipio* ad
 pacem cum *Syphace Masesyorum* Rege
 firmandam in *Africam* duabus quinquere-
 mibus trajecit . Forte eodem tempore , &
 in eundem portum cum septem triremi-
 bus *Hasdrubal* invehctus est : sed tumul-
 tum in regio portu ciere non ausus ad Re-
 gem pergit . Ibiq̄ue (quia ita cordi erat
 Regi) in eodem lecto *Scipio* atque *Has-*
drubal accubuerunt ^a . *Scipio* foedere cum
Syphace icto die quarto *Carthaginem*
 novam reversus est : atque *Illiturgin* ur-
 bem , quæ post casos *Scipiones* , inter-
 fectis etiam perfugis , ad *Pœnos* defe-
 cerat , licet fortiter se defendentem ,
 cepit , feminisque etiam & infantibus
 cæsis diruit ^b . *Castulone* vero prodicione
 potitus mitius victoria usus est . Alias
 inde urbes per legatos in deditioem ac-
 cipit . Sed *Astapa* cives , præcipuo in
 Romanos odio clari ^c , eruptione facta
 dimicantes ceciderunt : dum interim con-
 juges ac liberi eorum a quinquaginta ju-
 venibus , quibus id mandatum erat , oc-
 ciderentur ; qui deinde urbe etiam incen-
 sa medio incendio se iniecerunt . *Mar-*
cium inde postquam *Gades* misisset , cum
 spe ejus urbis per prodicionem potiundæ
 (quæ

a *Liv. ibid. c. 18.* b *Ibid. c. 20.* c *ibid. c. 20.*

(quæ tamen spes eum fefellit ^a) ipse in gravem morbum incidit ^b : cujus rei fama , tantum in uno viro momenti erat , non tantum Hispanorum multos ad defectionem compulit ; sed gravissimam etiam in exercitu Romanorum , qui ad *Sucronem* , præsidium cis Iberum gentibus , erat , seditionem concitavit : præsertim cum etiam morte Scipionis falso credita animi militum occœarentur . Verum postquam vivere eum nunciatum est , stupenti jam seditioni Tribuni militum septem ab ipso Scipione missi supervenerunt . Hi placido sermone animos permulserunt , stipendium non ad diem datum , fraudatosque se præda *Illiturgitanorum* querentium . Tranquilliore etiam seditionem fecit , quod Hispani postquam vivere Scipionem allatum est , ab rebellando destiterunt . Tum edixit Scipio , ut ad stipendium petendum convenirent Carthaginem . Illi , cum seditionem nec atrocem , nec atroci pena dignam putarent , eo , sed universi , quotiores essent , iverunt . Curaverat interea Scipio , ut exercitus , qui Carthagine erat , summo mane , tanquam in expeditionem iturus , proficisceretur : sed non ultra portas processit ; & mox , qui pridie venerant , in concionem ad Imperatorem vocati sunt . Ibi armati a portis reducti inermem concionem circumfuderunt : mox Scipio severa oratione eos allocutus quinque hominum , qui principes seditionis fuerant , supplicio

X 4 om-

^a *Ibid.* c. 30. ^{sq.} ^b *Ibid.* c. 24.

omnem tumultum composuit ; renovatō inde jurejurando in verba P. Scipionis , stipendioque ad nomen singulis persoluto ^a . *Mandonius* interea & Indibilis Hispanorum reguli defectionem a Romanis agitantes suspensi quieverant , dum , quid de seditione statueretur , scirent . At audito noxiorum supplicio populares rursus ad arma vocarunt . Scipio , alacri oratione excitatis suis militibus , ad eos contendit : eosque vi armorum pacem petere coegit ^b . Inde Oceanum versus proficiscitur , ut cum Masinissa , qui Gadibus erat , colloqueretur . Masinissa & ipse ejus colloqui cupidus permittente Magone tanquam ad depopulandos proximos Hispanorum agros in continentem traiecit ; amicitiamque & fœdus cum Scipione firmat : atque ita , populatus tamen proximos agros , ne sine causa trajecisse in continentem videretur , Gades rediit . Mago , desperatis in Hispania rebus , jussu Senatus Carthaginensium in Italiam cum classe navigare contendit ^b : sed quum Carthaginem Novam præterveheretur , ejus urbis tentandæ libido eum cepit . Verum magna inde clade repulsus , & Gadibus exclusus minorem Balearium sine certamine in potestatem redigit , ibique hibernavit .

§. 47. Historia A.U.
548. Res
Italica.

§. XLVII. Scipio autem provincia legatis tradita Romam abiit : triumphique spem tentavit magis , quam pertinaciter petiit

a *Ibid.* c. 19. b *Ibid.* c. 34. c *Ibid.* c. 36.

petiit a . Mox frequentissimis Comitibus Consul creatus fuit . Sed cum Africam novam provinciam extra sortem P. Scipioni destinari homines fama ferrent b , nec id consilium primoribus Patrum placeret , ceteris mussantibus , Q. Fabius Maximus multis rationibus dissuadere conatus est . Post multas altercationes Scipioni Sicilia provincia decreta est : permissumque , si id e Republica esse censeret , ut in Africam traiceret c . Alteri Consuli *Crasso* , quem cura sacrorum , quod Pontifex Maximus esset , in Italia retinebat , Bruttii & Hannibal provincia data est . Cumque Scipioni , ut delectum haberet , negatum esset , voluntarios milites , permittente Senatu , in provinciam duxit . Necessaria in classem a fociis libenter collata sunt ; cum eam impensæ Republicæ futuram Scipio negasset . Eadem æstate Mago ex minore Balearium insula in Italiam trajecit : curaque Patribus injecta , ne grave inde bellum oriretur , M. Livio Proconsuli & *Cn. Servilio* Prætori ejus rei prohibendæ negotium datum est . Scipio posteaquam in Siciliam venit , ex principibus Siculorum trecentos juvenes , qui secum in Africam traicerent , legit d : cumque gravem eam militiam ipsis fore sciret , *renunciari sibi* , dixit , *quosdam eam militiam horrere* : & jussit , *ut libere sibi faterentur* . Hoc postquam unus facere est ausus , jussit Scipio , ut arma equumque , & cetera

a Liv. Ibid. b Ibid. cap. 40. c Ibid. c. 45. d Id. L. XXIX. c. 5.

ra militiæ instrumenta uni ex trecentis juvenibus (quos florentes ætate & virium robore inermes circa se habebat ex voluntariis militibus lectos) traderet. Atque ita sine publica impensa præstantissimam alam equitum formavit. Inde, ut Siculos paratiores ad bellum adjuvandum faceret, etiam Syracusanis res suas restituit. C. vero *Lalium* in Africam prædatum mittit. Sed interim occasio oblata Locros urbem recipiendi^a ope fabrorum quorundam, qui assueti erant mercede apud Pœnos opus in arce Locrorum facere. Hi a Romanis capti, *arcem se tradituros* promiserant. Sed, cum unam jam arcem cepissent Romani, supererat etiam altera. Ergo suis Hannibal, Romanis etiam Scipio auxilio venit. Tandem vero cessit Hannibal: ejusque mandato Pœni, qui in arce erant, ad eum confugerunt.

§. 48. *Pleminii Locrensiurum præfecti facinus.*

§. XLVIII. Scipio rerum Locrensiurum ordinatione ad Senatum Romam remissa *Q. Pleminium* legatum suum urbi præfecit^b. At hic absque ullo divinarum humanarumve rerum respectu rapinis, crudelitate, libidine omnia complet; eadem etiam militibus suis licentia concessa: imo Tribunos rapinas prohibere volentes virgis cædi jubet. Hoc vero ipsi jam milites indigne tulerunt; & impetu in legatum facto toto corpore hostiliter lacerant; & naso quoque auribusque decisis exsanguem relinquunt. Interim tamen Scipio Locros adve-

^a *Ibid. c. 6.* ^b *Ibid. c. 8.*

advectus Pleminium noxa liberat; Tribunos, ut Romam mitterentur, in vincula coniecit. Sed simul ac abiisset Scipio, Pleminius Tribunos crudelissima morte interficit: ut etiam *Locrensum* principes, quos ad conquerendas injurias ad Scipionem profectos audiverat. Tandem Locrenses ad ipsum Senatum Romam legatos mittunt acerbe de injuriis Pleminii conquesturos. Eos Q. Fabius rogavit, *detulissent ne eas querelas ad P. Scipionem a?* & cum, *detulisse, sed frustra*, respondissent, *Pleminium vincitum Romam deportandum; ac Scipioni imperium abrogandum* censuit: qui præterea accusabatur, *quod molliter & licenter vivendo omnem militarem disciplinam corrumpere*. Ergo ex Q. Metelli sententia Tribuni plebis duo cum M. Pomponio Prætor, cui Sicilia provincia forte evenerat, & decem legati missi sunt, qui præsentibus de omnibus rebus judicarent. Ab his, sive, ut alii tradunt, ab ipso Scipione Pleminius & seditionis principes in catenas coniecti sunt b. Sacra pecunia a Pleminio militibusque ejus rapta in thesauris reposita, & sacrum piaculare factum: leges denique, & Senatus Locrensis redditus: iisque permissum, ut de Scipione publice quererentur. Reliqua a Locrensis grato animo accepta. Scipionem excusarunt, ut lenitate magis, quam malitia in hac re usum. Venientibus Syracusas legatis non verbis, sed factis

a *Ibid.* c. 19. b *Ibid.* c. 21.

Etis Scipio se purgavit; cum cuncta summa disciplina & ordine in Sicilia fieri comperissent. Pleminium Livius *L. XXIX. c. 22.* prius in vinculis mortuum dicit, quam iudicium Populi de eo perficeretur: & *L. XXXI. c. 12.* tanquam clarum pœnæ exemplum cum proponit: at idem *L. XXXIV. c. 44.* narrat, Pleminium comparasse homines, qui pluribus simul locis Urbis nocte incendia facerent, eumque tum demum in inferiorem demissum carcerem, necatumque: quæ indigna sane tanti nominis Historico est oscitantia; ut egregie olim observavit vir summi iudicii, nec minoris doctrinæ Jacobus Perizonius a: cujus semper gratissimo animo recordor. Legatorum de Scipione relatio adeo animos mutavit, ut Senatus primo quoque tempore in Africam ei trahendum esse censeret.

§. 49. Res
Hispaniæ.

§. XLIX. In Hispania hoc anno absentia Scipionis Indibilem & Mandonium ad bellum concipiendum perpulit b. Sed ab Romanis Imperatoribus *L. Lentulo* & *L. Manlio Acidino* victi sunt, Indibili in acie caeso c. Mandonius ejus frater aliique principes a suis comprehensi, & Romanis ad supplicium sunt traditi: atque ita pax Hispaniæ populis est reddita; quæ tamen diuturna non fuit.

§. 50. Res
Græciæ.

§. L. Res Græciæ biennio jam neglexerant Romani; ita ut Philippus Ætolos a
Ro-

a *Animadv. Hist. c. 3.* b *Liv. L. XXIX. c. 1.*
c *Ibid. c. 3.* d *Vid. Appian. de bell. Hist. n. 266. & infr. ed. A. U. 556.*

Romanis desertos, quibus voluit conditionibus ad petendam pacem subegerit. Unde liquet, inique questos fuisse Romanos, quod sine eorum auctoritate, adversus fœdus, pacem cum Rege fecissent^a; ut pluribus docet Celeberr. Perizonius *Animadv. Hist. cap. 9.* Hoc autem anno, P. Sempronius Proconsul, successor imperii missus *Sulpicio*, Epirotarum & Acarnanum legatis & magistratibus intercedentibus, pacem cum Philippo sanxit; quam Populus Romanus eo libentius jussit, quia, verso in Africam bello, omnibus aliis in præsentia bellis levare volebant. Hac pace Romani pedem in Græcia fixerunt, Illyrici loca quædam sibi pacti. *Atintania* vero (etiam hæc gens Illyrica est) Philippo concessa.

Etiam hoc porro ad historiam hujus anni addendum, in libris Sibyllinis inventum fuisse carmen^b, *hostem alienigenam pelli Italia posse, si Mater Idæa a Pessinunte Romam advecta foret.* Ergo legatis ad Regem *Attalum* missis facer lapis, quem *matrem Deum* incolæ esse dicebant, traditus est: isque Romæ a P. Scipione Cnei F., ejus qui in Hispania ceciderat^c, hospitio exceptus est. Oraculum enim Delphicum ad Attalum proficiscentibus responderat, „ Quum Romam-Deam devexissent, tum curarent, ut eam, qui vir optimus Romæ esset, hospitio exciperet. Isque Senatus judicio P. ille Scipio judica-

a Liv. L. XXIX. c. 12. b Ibid. c. 10. c Ibid. c. 14.

judicatus fuerat. In ejus Deæ honorem ludi, *Megalësia*, instituti a:

§. 51. *Historia A.*
U. 549.

§. LI. Hoc anno dempto jam graviore a bello metu duodecim coloniis; quæ auxilia negaverant b, indictum est, ut; quantum quæque militum plurimum dedisset, duplicatum ejus summa numerum peditum daret; & equites centenos vicanos. Tum jussum, ut in coloniis census ex eadem formula; qua Rome, ageretur c: Pecuniæ quoque a privatis in Rempublicam collatæ quod fuerat; tribus pensionibus persolvi placuit d. Eodem anno Censura acta est. Cenforum alter Nero collegam M. Livium, quia Populi judicio esset damnatus; equum vendere jussit e: eademque nota Livius Claudium notavit, quod falsum adversus se testimonium dixisset; quodque non sincera fide secum in gratiam rediisset. Hæc fere domi eo anno acta sunt.

§. 52. *Trajectus Scipionis in Africam.*

§. LII. Porro Carthaginieneses trajecturum jam in Africam Scipionem expectantes Syphacem Regem a societate Romana abducunt f: qui nuptiis cum Hasdrubalis filia celebratis per legatos Scipionem hortatus est, ut procul ab Africa bellum, cum Carthaginensibus Romani gererent: si non abstineat terra Africa Scipio; sibi necessarium fore pro patria dimicare. Scipio propece legatos remittit; monetque Syphacem; ne Deos con-

vento-

a *Juven. S. XI. v. 191.* b *Vid. Supr. §. 36.* c *Liv. Ibid. c. 15. & 37.* d *Ibid. c. 16.* e *Ibid. c. 37.* f *Liv. d. l. c. 23.*

ventorum testes fallat. Simul, quæ primâ
 cursum navibus daret in Africam traii-
 cere parat: tertioque postquam e Sici-
 lia solverat, die, Africam tenuit a. Ma-
 gnum terrorem adventus Scipionis Car-
 taginiensibus attulit: præsertim cum nec
 exercitum, nec ducem, quem ipsi oppo-
 nerent, haberent. Romanis statim ac ap-
 pulerunt lætissimus Masinissæ adventus ac-
 cidit b. Hujus autem viri singulare erga
 Romanos studium meretur, ut ejus hi-
 storiam paulo latius hic explicemus. Et
 vidimus jam, cum in Hispania pro Pœnis
 militasse: dum autem in eo est, pater ejus
 Gala mortem obiit: cujus regnum ad fra-
 trem Regis *Oesalcerem* nomine pervenit;
 eoque non diu post mortuo ad hujus fi-
 lium majorem *Capusam*: qui in prælio
 adversus *Mezetulum* quendam, tutorem
Lacumacis minoris Oesalcis filii se dicen-
 tem, cecidit. Masinissa interea reversus
 cum quingentis Numidis *Thasum* urbem
 impetu capit: Lacumaces ad Syphacem
 aufugit. Inde Masinissa, cum plurimi
 Numidæ ad eum confluxissent, Lacuma-
 cem cum tutore & Syphacis auxiliis vin-
 cit: & regno recuperato Lacumacem &
 Mezetulum promissis ad se allicit. Sed
 Syphax instigantibus Pœnis bellum ei in-
 fert; cumque acie vincit; qui cum haud
 multis elapsus montem prædis agendis
 opportunum occupat. Inde a *Boccha-
 re* Præfecto regio pulsus in valle arcta
 inclu-

a *Ibid.* c. 27. b *Ibid.* c. 29.

includitur ^a : unde cum quinquaginta
 haud amplius equitibus se eripuit . Ve-
 rum mox iterum circumventus cum qua-
 tuor tantum equitibus , ipse quoque fau-
 cius , evasit . Sed ex his ipsis duo , dum
 amnem transeunt , gurgite rapiuntur :
 ipse periisse creditus cum duobus reliquis
 inter virgulta emerfit . At stupenda hinc
 audacia , cum in spelunca vulnera curaf-
 set , regnum repetiit : atque in ipso itine-
 re , haud plus quadraginta equitibus col-
 lectis , tanto favore excipitur , ut intra
 paucos dies ad decem millia militum col-
 ligeret , & regnum reciperet . Sed iterum
 a Syphace filioque eius *Vermina* victus
 cum sexaginta equitibus ad minorem Syr-
 tim pervenit : & ad Romanorum adven-
 tum vagando inter vicinas gentes tempus
 consumpsit ; quo adventu intellecto mox
 se , ut dictum est , Scipioni adiunxit .
 Hujus equites iam alam equitum Car-
 thaginiensium cum præfecto suo cecide-
 rant ^b : & mox rursus Scipio cum Masi-
 nissa simul *Hannonem Hamilcaris* filium ,
 quem iterum equitatu per novum dele-
 ctum comparato præfecerant , segniter a-
 gentem ingenti clade afficit , ipso quoque
 duce cæso . Ita lætis initiis Scipio sedem
 opportunam belli quærebat : & ad oppu-
 gnandam *Uticam* omnes belli vires con-
 vertit . Sed adventantibus cum magnis
 copiis Hasdrubale & Syphace post qua-
 draginta ferme dierum obsidionem irritò
 ince-

^a *Ibid.* c. 32. ^b *Ibid.* c. 29. & 34.

incepto inde abscedere coactus est. Ita in hyberna concessit.

§. LIII. In Bruttis P. Sempronius Consul tumultu verius, quam pugna victus §. 52. Res Italia.
P. Licinium Proconsulem cum exercitu accivit; & ferocem recenti victoria Hannibalem fudit a. Dum interea alter Consul *M. Cornelius* in Etruria ex Senatusconsulto quaestiones de iis, qui res novare studuerant, severiter habet: urbesque varias, qua vi, qua voluntate in dedicationem recipit.

§. LIV. Anno Urbis quingentesimo quinquagesimo, qui belli Punici erat decimus sextus, in Italia quidem nihil memoria dignum est gestum; praesertim cum Hannibal hoc anno domum revocaretur. Ergo omnis civitas in Africam & Scipionem erat versa b. Ad eum undique summa copia necessaria quævis comportabantur. Scipio autem, dum in hybernis est, cum Syphace de reconciliatione egit: &, licet primo condiciones, quas ferebat Syphax, (ut nempe, Romani Africa, Pœni Italia exirent) vix auribus admitteret; mox tamen hanc causam probabilem suis committendi in hostium castra libenter amplexus est: eaque ratione lignea ferme & straminea tota eorum castra esse accepit, Cum vero jam omnia probe nota sibi habere videretur, renunciato, *nullam aliam, quam relictis Carthaginensibus, Syphaci pacis spem esse, inducias tollit.*

Y

Inde

a *Ibid.* c. 36. b *Liv.* L. XXX. c. 3.

Inde media nocte hostium castra invadit; & tam ea, in quibus Rex, quam altera, in quibus Pœni tendebant, ignibus coniectis incendit: atque ita tum igne, tum ferro, bina castra una clade delet: ita ut quadraginta millia hominum aut cæsa, aut flammis hausta dicantur a. Oppida tria in deditioem accepta paratum hujus victoriæ præmium fuere. Nec segniter tamen Syphax Pœnique reparant bellum. Sed a Scipione, qui simul Uticæ obsidionem non negligebat, facilius etiam quam prius sunt victi, cum maxima pars novus miles esset Celtiberi tamen, qui mercede conducti Scipionem bene de se & de gente sua meritum ultro oppugnatum venerant, obstinate pugnantes moriebantur b. Inde Scipio *Tunetem* (quindecim millia ferme passuum Carthagine is locus aberat) relictum fugâ custodum occupat, in ipsam jam Carthaginem intentus. Classis vero Pœnorum interea Uticam petiit, ut eam obsidione liberaret c: sed industria potissimum Scipionis faciente ita accepti sunt, ut nihil aliud quam sex onerarias abstraherent. Major tamen quam pro re lætitia Pœnis fuit: maxime cum apparuisset, haud procul exitio fuisse Romanam classem, ni cessatum a præfectis foret. Syphax interea exercitu ingenti quidem, sed prope incondito parato Lælio & Massinissæ obviam venit d: at prælio equestri

com-

a Liv. *Ibid.* cap. 6. b *Ibid.* cap. 8. c *Ibid.* c. 10.
d *Ibid.* c. 12.

commisso, cum fugam suorum sistere conaretur, capitur. Mox Masinissa ad *Cir-
 tham* caput regni Syphacis missus Regem
 vinctum civibus suis ostendit: quo spe-
 ctaculo partim pavore mœnia sunt deser-
 ta, partim repentino consensu gratiam a-
 pud victorem quærentium patefactæ por-
 tæ. Intransi vestibulum victori *Sophonis-
 ba* uxor Syphacis Hasdrubalis Pœni filia
 occurrit, precibusque ita delinivit, ut
 non tantum, *Romanis se eam non tradi-
 turum esse*, promitteret; sed etiam, ut
 promissi fidem facilius præstare posset,
 eam eodem die nuptiis sibi junxerit, quo
 integrum non foret Lælio, aut Scipioni
 durius, velut in captivam, consulere.
 Syphax ad Scipionem perductus, *insanis-
 se quidem se; cum arma adversus Popu-
 lum Romanum cepisset*, fatebatur: sed ini-
 tium furoris fuisse, addebat, *cum Cartha-
 giniensem matronam domum accepisset*: Nec
 cautiores esse *Masinissam*, qui etiam *stul-
 tius*, atque *intemperantius eam quam se*,
 duxerit. Scipioni magna super hæc cura
 incenso Masinissa supervenit: quem egre-
 gius laudibus frequenti Prætorio celebra-
 tum, mox in secretum abductum, ad-
 monet, de omnibus, quæ Syphacis fuif-
 sent Senatus Populique Romani judi-
 cium esse debere; proinde etiam conju-
 gem ejus Romam oportere mitti. “
 Masinissa lacrimis obortis Scipionem ora-
 vit, ut, quantum res sineret, fidei
 suæ temere obstrictæ consulere; pro-
 misse enim, sese in nullius potesta-

„ tem eam traditurum. “ Et ab colloquio digressus venenum mox Sophonisbæ mittit : quod illa impavide hausit ^a. At incipio , ut a præfenti motu animum Masinissæ averteret , postridie pro concione *Regem* eum appellat , eximiisque laudibus & donis ornat : cum præterea Rex in spem propinquam erigeretur , sublato Syphace , omnis Numidiæ potiundæ . Carthaginenses jam improspere rebus perculsi solemnem de pace legationem ad Scipionem mittunt . Has leges pacis Scipio dixit : *Captivos , & perfugas , & fugitivos restituant : exercitus ex Italia & Gallia deducant : Hispania abstineant : insulis omnibus , quæ inter Italiam atque Africam sunt , decedant : naves longas , præter viginti , omnes tradant : tritici quingenta , hordei trecenta millia modium . Pecuniam præterea alii magnam , alii duplex stipendium imperatum tradunt . Ad pacem his conditionibus petendam legati Romam sunt missi .* Eo multis ante diebus advenerat cum Syphace , aliisque captivis Lælius ^b ; legatosque Masinissæ in Senatum introduxit . His responsum est , „ regium „ nomen a Scipione Masinissæ datum a „ Senatu ipsi confirmari : “ donaque , quæ Regi ferrent , decreta . Pœnorum vero legati nihil aliud petierunt ^c , quam , „ ut in ea pace , quæ postremo Consule Lutacio facta esset , manere lice-
ret

a *Ibid.* c. 15. b *Ibid.* c. 17. c *Ibid.* c. 22.

ret. “ . Sed cum a senioribus , qui foederibus interfuerant , alia alii interrogarentur , nec meminisse per ætatem dicerent legati , in Lævini sententiam , qui , *speculatores , non legatos venisse* , arguebat , discessum ; legatique prope sine responso dimissi . Per induciarum autem tempus *Cn. Octavius* ^a Proprætor cum classe in Africam navigans tempestate in conspectum Carthaginis delatus est : & navium , nautarum fuga desertarum , magna pars Carthaginem puppibus tracta est . At Scipio legatos de violatis induciis questuros ad Pœnos mittit : qui & in urbe concursu Populi prope violati : & , dum redeunt , a classe Hasdrubalis quinquagemam , ut incolumes evaderent , in terram immittere compulsi sunt . Legatos tamen Carthaginensium , qui cum Lælio & *Fulvio* Roma supervenerant , illæfos dimisit Scipio . Hæc eo anno in Africa gesta .

§. LV. In agro Insubrium Gallorum Mago Pœnus a *P. Quintilio Varo* Prætoris , & *M. Cornelio* Proconsule prælio , quod anceps elephantis fecerant , victus est : & mox , cum legati a Carthagine primo quoque tempore in Africam traicere jussissent , navibus conscensis , superata vix dum Sardinia ex vulnere moritur . In Bruttis multi populi , fenescere Punicum bellum cernentes , ad Romanos defece-

§. 55. Res
Italica .

Y 3 cx

a *Ibid.* c. 24. b *Liv. Ibid.* c. 18.

ex exercitu Hannibalis cecidit, si Valerius Antiati, ambiguae fidei scriptori, creditur. Ipse denique Hannibal a Senatu suo revocatus, Deos hominesque accusans, *quod obtreptione & invidia Senatus Carthaginienſis, non a Populo Romano victus eſſet*, ex diutina poſſeſſione Italiae vix diſtractus eſt. Ob vacuum demum ſexto decimo anno hoſtibus Italiae ſupplicationes decretae.

§. 56. An-
ni 551. res
geſtae &
belli Puni-
ci II. ſinis.

§. LVI. Anno Urbis quingentefimo quinquageſimo primo erexerant omnium animos Scipio & Hannibal velut ad ſupremum certamen comparati duces. Et Pœnus quidem, tum aliis rebus, tum fiducia maxime Scipionis percellabatur^a. Hic enim ſpeculatores Hannibalis a cuſtodibus exceptos per caſtra, qua vellent, circumduci, atque ita ad Hannibalem retro dimitti juſſit. Ergo æquiora impetrari poſſe ratus, ſi integer, quam ſi victus peteret pacem, colloquium Scipionis expeſtiit. Ubi congreſſi ſunt omnis ante ſe memoriae, omnium gentium maximi duces, pauliſper alter alterius conſpectu, admiratione mutua prope attoniti conticuere. Inde pacis conditiones tulit Hannibal, Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam, quicquid inſularum toto inter Africam Italianamque continetur mari, Romanis cedens. Sed cum Scipio etiam aliquid ad ea, in qua antea conventura pax videbatur, adiiciendum cenſuiſſet, infecta pace
ad

^a Liv. *Ibid.* c. 29.

ad suos se recipiunt. Postero die acie
 concurritur: & post satis pertinax præ-
 lium superati sunt Carthaginenses^a. Han-
 nibal, quum *Adrumetum* confugisset,
 inde Carthaginem accitus rediit sexto ac
 trigesimo post anno, quam puer inde
 profectus erat: & fassus est in curia,
*non prælio modo se, sed bello victum: nec
 spem salutis alibi, quam in pace impetran-
 da esse.* Scipio terrorem undique percul-
 sæ Carthagini admovendum ratus Cn.
 Octavium terrestri itinere eo legiones du-
 cere jubet: ipse classe ab Utica profe-
 ctus portum Carthaginis petit: quod ta-
 men deprimendi magis hostis causa,
 quam noscendi in præsentia faciebat: at-
 que adeo mox Uticam rediit; cum jam
 legati cum infulis ramisque oleæ auctore
 Hannibale pacis petendæ causa ad eum
 venissent; quos Tunetem ad responsum
 accipiendum venire iussit. Ibi, licet justa
 ira ob recentem perfidiam ad delendam
 Carthaginem omnes stimularet, tamen,
 cum reputarent, quanta res obsidio tam
 validæ urbis foret; cumque ipse Scipio
 vereretur, ne, si sibi successor mitteretur,
 penes eum finiti belli fama foret, ad pa-
 cem omnium animi sunt versi. Ergo con-
 ditiones pacis dictæ, quarum præcipuæ
 „ fuerunt, „ ut liberi suis legibus vive-
 „ rent Pœni; finesque, quos antebellum,
 „ tenerent; perfugas fugitivos, captivos
 redderent; naves rostratas, præter de-

Y 4 cem

^a *Ibid. cap. 35.* b *Liv. Ibid. c. 37.*

„ cem triremes, elephantosque traderent;
 „ bellum injussu Populi Romani ne gere-
 „ rent; Masinissæ res redderent, fœdus-
 „ que cum eo facerent; decem millia talen-
 „ tum argenti, descripta pensionibus æ-
 „ quis, in annos quinquaginta perfolve-
 „ rent. “ Has conditiones quum in concio-
 ne edidissent legati, *Gisgo* quidem pacem
 dissuasit; Hannibal vero indigne intempe-
 stivam adeo orationem ferens, *Gisgonem*
 manu sua ex superiore loco detraxit ^a.
 Fremitu inde populi orto, factum excu-
 savit, quod *p̄r* diuturnam absentiam mo-
 rum urbanorum imprudens esset. Ita rur-
 sus legati Romam missi sunt: ubi jam ad
 nuncium primum rebellionis Carthagi-
 niensium trepidatum fuerat: sed horum
 adventu finem tandem lugubri bello im-
 positum constitit ^b. *Hasdrubal* princeps
 legationis Punicæ, qui pacis semper au-
 ctor fuerat, cum reliquis legatis in Se-
 natum introductus modesta oratione, col-
 legæ ejus etiam miserabili, Senatum fle-
 xere ^c: licet unus Senatorum infestus
 perfidiæ Carthagineinsium succlamasse fe-
 ratur, *per quos Deos fœdus icituri essent,*
quum eos, per quos ante ictum esset, fe-
fellissent? cui responderit *Hasdrubal*, *per*
eosdem, qui tam infesti essent fœdera vi-
lantibus. Ita inclinatis ad pacem animis,
 cum etiam *Populus* eam jussisset, Sena-
 tus decrevit, ut *P. Scipio* ex decem le-
 gato

^a *Polyb. L. XV. c. 17.* ^b *Liv. d. l. c. 40.* ^c *Ibid.*
^c 42.

gatorum sententia pacem cum Populo Carthaginensi, quibus legibus ei videretur, faceret. Atque ita, quibus ante dictum est, legibus pax est facta septimo decimo anno, quam initum bellum esset ^a. Scipio triumpho omnium clarissimo Urbem invehctus est ^b: & *Africani* ^{A. U. 552} cognomine, sive militari favore, sive populari aura, primus Imperator nomine victæ a se gentis nobilitatus. *Magnum* etiam proprio cognomine fuisse probat Doctiss. Perizon. Animadv. Hist. cap. 1. Syphacem cum aliis captivis ante currum triumphantis ductum, Polybius ^c auctor est, eumque post aliquod tempus in custodia obiisse; Livius Tibure haud multo ante mortuum dicit; & publico funere fuisse elatum. Secutus est Scipionis currum pileo capiti imposito *Q. Terentius Culleo* Senator, quem captivitate liberaverat ^d. Hic male ab Orosio cum *Terentio* comædiarum scriptore confunditur: cum hic anno demum Urbis quingentesimo sexagesimo natus sit ^e. Inusitatos pro hac victoria honores Populus Scipioni decernere voluit: perpetuum Consulatum & Dictaturam: statuas in comitio, in rostris, in curia, in Capitolio, in cella Jovis: utque imago ejus triumphali ornatu e templo Jovis Optimi Maximi exiret. Sed omnes prohibuit Sci-

^a *Ibid.* c. 44. ^b *Vid. Vaillant. de fam. R. gente Cornelia num. 12.* ^c *L. XVI. cap. 12.* ^d *Liv. d. l. c. 43. & L. XXVIII. c. 55. seq.* ^e *Vid. Tanaq. Fabri epist. II. n. 10.*

Scipio a, modestiæ exemplo memorando in tanta felicitate. Quam tamen felicitatem ipsi perpetuam non fuisse in sequentibus videbimus.

CAPUT SECUNDUM.

Bellum Macedonicum primum cum Philippo Rege.

§. I. Origo belli Macedonici.

§. I. **V** Idimus jam capite præcedente §. 22. Philippum Macedoniae Regem (qui *Demetrii* filius, *Antigoni Gonate* Nepos, *Demetrii Poliorcete* Pronepos, *Antigoni Asiae*, post *Alexandrum magnum*, Regis Anepos fuit) cum *Hannibale* foedus adversus Romanos fecisse; & §. 26. bellum jam ab eo contra Romanos fuisse motum. Et §. 23. diximus, Romanos etiam cum *Ætolis* foedus adversus Regem pepigisse: imo §. 40. & 44. narravimus, bellum jam cum eo fuisse gestum; sed pacem cum eo fuisse factam §. 50. adjunximus. At cum jam bellum cum *Carthaginensibus* esset confectum, legati *Philippi* Romam venerunt^b, partim purgantes, quæ Romani de populatione sociorum questi fuerant^c; partim ultro accusantes, & socios Populi Romani, & multo infestius *M. Aurelium*, qui cum duobus aliis legatis ad Regem missus fuerat^d, ut qui bello Regem la-

cessi-

^a *Vid. Max. L. IV. cap. 1. ex. 6.* ^b *Liv. L. XXX. cap. 40.* ^c *Ibid. cap. 43.*

^d *Ibidem cap. 26.*

cessivisset ; partim denique postulantes ,
 ut Macedones & Dux eorum *Sopater* , qui
 apud Hannibalem mercede militassent ,
 captique in vinculis essent , sibi restitue-
 rentur . Sed , cum *M. Furius* ex Macedo-
 „ nia ad id ipsum missus , „ nihil aliud
 „ egisse Aurelium , quam ne impune in
 „ sociorum agros transcenderent popula-
 „ tores ; & Sopatrum mandatu regio
 „ Hannibali auxilio missum fuisse , “ re-
 tulisset , responsum est legatis , *Bellum*
querere Regem ; & , *si pergat propediem in-*
venturum ; & , *quod sociis Populi Romani*
injurias fecerit ; & , *quod hostes auxilio*
pecunia juverit ; gratumque facere M. Au-
relium , quod socios Populi Romani armis
tueatur . Sub idem fere tempus , & ab
 Attalo Rege ^a , & Rhodiis legati vene-
 runt nunciantes , Asiæ quoque civitates
 sollicitari . Athenienses præterea etiam
 auxilium contra Philippum petierunt ^b .
 Sed vera belli causa Romanis fuit , quod
 metuerent , ne Græcis subactis bellum ,
 Pyrrhi exemplo , philippus in Italiam
 transferret ^c : quæ an justa causa belli
 suscipiendi sit , aliorum esto iudicium ^d .
 Cum ergo Patres bellum cum Philippo
 gerendum esse decrevissent , *P. Sulpicius*
 Consul ex Senatus consulto legem ad Po-
 pulum tulit ^e , *Vellent , juberent , Philippo*
Regi ob injurias illatas sociis Populi Romani
bellum indici . Sed ab omnibus ferme cen-
 turiis

^a Liv. L. XXXI. cap. 2. ^b Ibid. c. 14. ^c Vid. Zo-
 nar. T. II. ^d Vid. Grot. de I. B. P. L. II. c. 22.
^e Liv. Ibid. c. 6.

turiis ea rogatio antiquata est ; tum quod bello fessi essent homines , tum quod *Q. Babi*us Tribunus plebis , *bella ex bellis a Patribus* feri criminaretur , *ne pace unquam frui plebs posset* . Ergo Consul comitia de integro habuit ; & cum *Luculenta* prius oratione bellum suafisset , omnes centuriæ , *Ut irogarat* , bellum jusserunt a . Ut vero querelæ privatorum , qui pecuniam ante annos quindecim b , & iterum ante annos decem c *Reipublicæ* mutuam dederant , tollerentur , Senatus decrevit d , *ut agris publici , qui intra quinquagesimum lapidem esset , copia iis fieret* . Inde *Sulpicius* , cui bellum cum *Philippo* evenerat , in *Macedoniam* trajecit : & statim *C. Claudium Centonem* Atheniensibus auxilio misit . Hi a *Philippi* ducibus obsidebantur , quod duos juvenes *Acar*nanes , qui imprudentes , cum non essent initiati sacris *Cereris* interfuerant , occidissent . *Attalus* contra , immodicis honoribus ab Atheniensibus exceptus e amicitiam cum iis firmavit : & fœderi isti etiam *Rhodii* accesserunt ; ita ut hi belli confecti gloriam habere potuissent , si statim institissent *Philippo* per eorum cunctationem vires colligenti . Verum hoc negligentes eam gloriam Romanis concesserunt . At *Philippus* tot hostibus imminetibus nihil territus plurima *Thraciæ* loca occupat . *Abydi* vero cives , cum nullas æquas condiciones a *Philippo* impetrare potuif-

a *Liv. L. XXXI. c. 8.* b *Vid. Liv. L. XXIII. c. 49.* c *Id. L. XVI. c. 36.* d *Id. L. XXI. c. 13.* e *Ibid. c. 15.*

tuissent, exitu Saguntinorum simili perire statuerunt ^a. Sed, cum post pertinacissimam pugnam paucos ex juventute superesse cernerent, *Abydenorum* Principes, sacerdotes cum infulis ad urbem dedendam Philippo mittunt: apud quem etiam interea *M. Æmilius* legatus Romanorum frustra pro Abydenis intercesserat. Verum, dum de his agitur, tanta rabies Abydenorum multitudinem invasit, ut se proditos a sacerdotibus esse rati, conjuges, liberos, seque ipsos interficerent. Romani contra duce Claudio Chalcidem Euboeæ caput, exsulibus quibusdam custodiam ejus urbis negligi indicantibus, ceperunt, idonea quoque præda potiti. Et, si tantum militum Romanis fuisset ^b, ut & Chalcis teneri, & non deserri præsidium *Athenarum* potuisset, magna res principio statim belli, Chalcis & *Euripus* adempta Regi forent: qui Athenas inde & *Eleusinem* frustra tentavit; *Achaos* etiam incassum ad integrandum bellum hortatus ^c. Ergo ira incensus, cum etiam nequicquam iterato Athenas oppugnasset, in Bœotiam recessit. Consul Sulpicius interea per *L. Apustium* legatum *Antipatriam* Macedoniæ urbem, & alia in potestatem redigit: & cum *Pleurato* Illyrico, *Amyndro Athamanum* Rege, *Dardanisque* fœdus jungit. Nec Philippus segnius, tum ipse, tum per filium *Persea* bellum apparabat: sed ab Consule non parabatur, sed gerebatur jam in ipsa
Ma-

^a *Ib. c. 17. Polyb. L. XVI. c. 16. b Liv. Ib. c. 23.*
^c *Ibid. c. 25.*

Macedonia bellum ^a: & multi vici, oppidaque, partim voluntate, partim metu in potestatem redigebantur: Ac velitationibus etiam plerumque superior Romanus erat: imo tandem, cum paulo majoribus copiis concurrissent, fugientibus Macedonibus parum abfuit, quin ipse Rex equo delapsus opprimeretur ^b: Saluti fuit eques, qui equum suum Regi tradidit; ipse ab hostibus urgentibus confossus periit: Cum vero fama esset Pleuratum Dardanofque jam in Macedoniam transcendisse, misso ad Consulem caduceatore, qui inducias ad sepeliendos caesos peteret, noctu silente agmine abiit: Consul confestim eum est insecutus, multisque locis vastatis & captis Apolloniam Illyrici urbem, unde orsus bellum erat, copias reduxit ^c: His successibus Ætoli, qui paulo ante Macedonum, Romanorumque legatos dubio responso dimiserant ^d, Romanis restituti sunt ^e: sed cum opimos Thessaliæ campos effusi popularentur, a Philippo cæsi, & in Ætoliam refugere sunt coacti: atque ita, cum Dardanos quoque repressisset Philippus, damna a Romanis accepta restituit ^f. Classis Romana & Attali interea varias urbes & insulas diripuit: Oreum vero validum Euboeæ urbem multis operibus oppugnatam Romani simul & Attalus cepere: atque ita finita æstate utrimque in hyberna concessum est ^g.

§. II.

^a Ibid. c. 33. ^b Ibid. c. 37. ^c Ibid. c. 40.
^d Ibid. c. 32. ^e Ibid. c. 41. ^f Ibid. c. 43.
^g Ibid. c. 47.

§. II. Eodem anno varii Gallorum Populi Placentia direpta Cremonam obsidebant duce Hamilcare, qui de Hasdrubalis exercitu in iis locis substiterat ^a. Super qua re cum legati Romanorum ad Carthaginiensium Senatum querelas detulissent, responsum est, „ Nihil ultra face-
 „ re posse Carthaginenses, quam ut e-
 „ xilio mulctarent Hamilcarem bonaque
 „ ejus publicarent. “ ^b. At L. Furius Purpureo Prætor ingenti Gallos strage cæcidit; ipso etiam Hamilcare in prælio interfecto ^c. Et licet Consul C. Aurelius ad confectum bellum in provinciam cum venisset, iram adversus Prætorem haud clam tulerat, huic tamen Romam reverso triumphus a frequenti Senatu decretus est: cuius gloriæ ambitione perlectus, ut videtur, Cn. Babius Tamphilus ^d, qui Prætor anno sequente Galliam provinciam acceperat, temere ingressus Gallorum Insubrium fines prope cum toto exercitu est circumventus. L. Lentulus ejus anni Consul eum multis probris increpitum Romam abire jussit: neque ipse tamen memorabile quicquam gessit.

§. Bellum Gallicum.

§. III. Etiam in Hispania a Proconsule C. Cornelio Cethego magnus Hispanorum hostium exercitus fusus est ^e.

§. 3. Res Hispania.

§. IV. Anno Urbis quingentesimo quinquagesimo quarto P. Villius Tappulus Consul in Macedoniam profectus seditionem mili-

§. 4. Bellum cum Philippo continuatio.

^a Liv. L. XXXI. c. 10. ^b Ibid. c. 47.
^c Ibid. c. 21. ^d Id. L. XXXII. c. 7.
^e Id. L. XXXI. c. 49.

A. U. 554.

militum veteranorum composuit, qui finem tandem militandi sibi fieri petebant, quando labore ac vulneribus jam essent confecti^a, de missione eorum ad Senatum scripturum se esse pollicitus. Sed antequam ipse Consul aliquid memoria dignum efficere potuerat, successor ejus jam in Corcyram insulam advenisse nunciabatur^b.

A. U. 555.

Erat hic *T. Quinctius Flaminius*, qui ex quaestura Consulatum petens obtinuerat, nequicquam impedire conatis Tribunis plebis. Et nondum triginta annos natum Consulem fuisse factum dicit Plutarchus^c: nec dissentit Livius^d, cum triginta ferme & trium annorum fuisse scribit: quando tertio post anno Philippo Rege debellato libertatem Graeciae promulgaret. Huic maturius^e, quam priores soliti erant Consules, quum in Macedoniam transmisisset^f, placuit quamprimum Regem aggredi, ne, ut antea, dum Rex se difficultate locorum tueretur, sine ullo effectu aestas extraheretur. Sed quadraginta dies abiire dum quomodo id fieret non satis expediebat. Interea Epirotæ frustra, rogante Philippo, pacem componere tentarunt; cum duræ nimis Philippo conditiones a Consule propositæ viderentur. Itaque abrupto colloquio ductu pastoris quatuor millia peditum, & trecentos equites mittit^g, qui supra caput hostium montium

^a Liv. L. XXXII. c. 4. ^b Ibid. c. 6. ^c in ejus vita init. ^d L. XXXIII. c. 33. ^e Plut. Ibid. p. m. 370. ^f Liv. L. XXXI. c. 9. ^g Ibid. c. 11. Plut. d. l.

tium anfractus occuparent : cumque tertio die verticem , quem petierant , tenere se fumo significassent , ipse castra regia adoritur ; & suis e summis jugis decurrentibus Regem castris , quæ ad *Aoum* fluvium erant exiit. Rex , cum Thessaliam se diutius tenere non posse sensisset , variis ejus oppidis evastatis in Macedoniam transcendit : reliqua fere Thessaliæ a Romanis , Ætolis & Acarnanibus expugnantur , diripiunturque , ut Livius narrat ^a. Plutarchus vero a direptione prohibuisse suos Consulem dicit ; eaque moderatione motas Thessaliæ urbes ad eum defecisse. Mari quoque *L. Quintius* frater Consulis cum Attalo Rege & Rhodiis simul junctis copiis ^b *Eretriam* , vetustam , amplam & probe munitam Euboeæ urbem summa vi oppugnatam , dum cum Attalo Rege de pace agentes seignius munia belli obeunt incolæ , expugnat : ut & *Carystum* aliam ex validis Euboeæ urbibus. Sed *Atracem* urbem (nam , *longiorem Atracem oppugnationem habuit cum Jo. Fr. Gronovio apud Liv. L. XXXII. c. 17. ex cap. 15. præcedenti legendum videtur pro , longe atrocior o. h.)* post longam oppugnationem Consul relinquere coactus est ^c : & in *Phocidem* conversus ejus regionis loca quædam cepit ; ac in iis præcipuam Anticyram ad commodum hybernandi usum. Hinc Consul , ut Achæos sibi fœdere adjungeret ; legatis missis pollicitus

Z

citus

^a *Ibid. c. 13. sqq.* ^b *Liv. Ibid. c. 16.* ^c *Ibid. c. 17. & sq.*

„ citus est, „ si ab Rege ad Romanos de-
 „ fecissent, Corinthum iis in antiquum
 „ gentis concilium contributurum. “ Id-
 que post multas in concilio Achæorum
 altercationes obtinuit a, Dymæis tamen,
Megalopolitanis & Argivis privatis ex caus-
 sis, societatem Romanam aspernantibus.
 Et L. quidem Quinctius cum Attalo A-
 chæorumque auxiliis Corinthum magno
 opere oppugnavit: sed, cum præsidium
 a Philippo accepissent Corinthii, oppu-
 gnationem omisit. Et Argivorum civitas
 per quosdam principes regio præfecto
 prodita: ubi, qui Achæorum urbi nuper
 imposito præsidio præerat, *Ænesidemus*,
 cum incolumitatem Achæis suis pactus
 esset, cum paucis clientibus interfici vo-
 luit b. At Consul interim *Elatiam* in Pho-
 cide capit: nec ultra memorabile quid in
 Græcia hoc anno gestum est.

§. 5. Res
Italica.

§. V. In Italia magna vis fervorum,
 quæ cum obsidibus Carthaginensium, ut
 principum liberis, erat, simul cum aliis
 mancipiis Afris diuturno hoc bello cap-
 tis conjurationem fecit c, missis etiam
 qui aliis locis servitia concitarent. Sed,
 cum duo servi eam conjurationem L.
Cornelio Merula Prætori Urbano aperuif-
 sent, hic jussu Senatus ad eam conjura-
 tionem quærendam atque opprimendam
 profectus *Setiam* de plurimis supplicium
 sumpsit.

§. 6. Res

§. VI. Anno Urbis quingentesimo quin-
 qua-

a *ib. c. 23.* b *ib. c. 25.* c *Liv. L. XXXII. c. 26.*

Quagesimo sexto cum Consules Italiam
 Macedoniamque fortiri pararent, interce-
 dentibus Tribunis plebis, quia Quinctium
 a bello, quod proxima æstate perfectu-
 rus videbatur ^a, avocari e Republica
 non esse censebant, Senatus T. Quinctio
 imperium prorogavit, donec successor ei
 venisset: quod jam antea a Senatu per
 literas petiisse Quinctium dicit Plutar-
 chus ^b, quas cum legatis Philippi in
 Senatu de pace coram acturis miserat ^c:
 illudque amicis propinquisque summa vi
 ut tenderent mandasse addit Livius ^d.
 Quinctio certe liberum arbitrium pacis
 ac belli permissum; cum legati regii,
 quod de Demetriade, Chalcide, Corin-
 tho (quæ loca si Rex teneret libera Græ-
 cia esse non poterat ^e) nominatim quic-
 quam sibi mandatum negassent, infecta
 pace essent dimissi: Nam petierat Philip-
 pus, ut cum T. Quinctio colloqui lice-
 ret: idque præsentibus Romanorum so-
 ciis factum erat ^f: sed cum sociis præser-
 tim conditiones a Philippo latæ minus
 placuissent, hoc tamen impetraverat, ut
 legatos, quos diximus, ad Romanos mit-
 tere liceret: sed eâ lege, ut Phocide ac
Locride continuo præsidia deduceret ^g.
 Itaque Philippus ex responso legatis da-
 to cum acie decernendum videret ^h; Ar-
 gos *Nabidi* Lacedæmoniorum tyranno, ut

Græciæ
 A.U. 556

Z 2 ejus

^a *Ibid.* c. 28. ^b *vita Quinctii* p. m. 372. C.

^c *Ibid.* c. 36. sq. ^d *Ibid.* c. 32. ^e *Polyb.* L. XVII.

c. II. ^f *Polyb.* L. XVII. c. I. ^g *Ibid.* c. 10.

^h *Liv.* d. 1. c. 38.

ejus amicitiam sibi conciliaret, per *Philoclem*, qui Argis & Corintho præerat, tradi ipsis Argivis invitis fecit. Sed ejus beneficii immemor tyrannus mittit ad *Quinctium* & *Attalum*, qui nunciarent, „ Argos in sua potestate esse; eo si veniret *Quinctius* ad colloquium non diffidere sibi omnia cum eo conventura. “ Et sane *Quinctius* cum *Attalo* eo profectus persuasit tyranno, ut auxilia adversus *Philippum* mitteret, & cum *Achaïs* inducias faceret^a: ut Argis præsidium deduceret persuaderi non potuit: sed potius, cum ipse viros spoliasset, uxorem ad feminas spoliandas Argos remisit. At *Quinctius* cum *Attalo* Rege, quum *Thebas*, *Bœotia* caput, incautis & nihil tale expectantibus civibus intrasset^b, societatem Romanam amplecti *Thebanos* coegit. Sed *Attalus*, cum primus in *Bœotorum* concilio verba faceret, parte membrorum captus subito obmutuit^c, & concidit: & æger inde *Pergamum* advectus haud multo post mortem obiit^d. *Quinctius* porro omnibus jam a tergo tutis pacatisque omnes cogitationes in *Philippum*; & quod reliquum belli erat convertit: nec minus *Philippus*, suppleto jam exercitu, defungi quamprimum certamine cupiebat. Itaque relictis locis impeditis in *Thessalia* patentes campos contendunt^e: atque ibi ad tumulos, qui *Cynoscephalæ* (*canis capita*) a figuræ quadam

^a *Ibid.* c. 39. ^b *Plut.* loco prox. *Id.* c. d. L. XXXIII. c. 2. ^b *Ibid.* c. 21. ^c *Ibid.* c. 6.

dam similitudine vocantur, prælio concurrerunt. Eo prælio victus Rex effuso cursu *Tempe* petiit ^a: & mox missis *Larissam* ad commentarios regios comburendos in Macedoniam cessit.

§. VII. Inde porro statim misso caduceatore veniam legatis mittendis a *Quinctio* petiit. Nec difficulter impetravit; cum etiam Romanus, *bono animo esse Regem*, juberet. Ægre hoc ferebant Ætoli, & querebantur, Imperatorem victoria mutatum suo arbitrio cuncta agere: & solis Romanis pacis gratiam & fructum quærere. Et faciebat multa sedulo *Quinctius*, ut leviores vilioresque apud omnes essent & viderentur; quod infatiabili aviditate prædæ, arrogantia & vanitate laborantes cerneret; sublatoque *Philippo* dominos Græciæ esse habendos. Ergo ad colloquium admittus Rex ^b imperata priore colloquio a Romanis; aut postulata a sociis concessit: de ceteris Senatui permisit: & convenit præterea cum eo, ut *Demetrium* filium, & quosdam ex amicorum numero obsides & ducenta talenta daret. Easque conditiones facilius concessit *Quinctius* ^c, quod *Antiochum* Syriæ Regem bellum transitumque in Europam moliri constabat ^d. In Senatu haud multa verba facta sunt ^e, quum Macedones, quæcunque Se-

§. 7. De pace cum Philippo facta:

Florentis

rum
360000:

Z 3

natus

^a Ibid. c. 10. ^b Ibid. c. 13. ^c Ibid. c. 24. Polyb. excerpt. legat. p. 1101. edit. Jac. Gronov.

^d Liv. d. l. c. 31. sq. ^e Ibid. c. 30.

natus censuisset, id Regem facturum esse dicerent. Igitur reversis in Græciam legatis pax ex decem legatorum sententia Philippo data; cujus præcipuæ leges fuerunt a, ut omnes Græcorum in Europa & Asia civitates libertatem & suas leges haberent; captivos, transfugasque redderet Philippus, naves omnes tectas traderet; ne plus quingentis armatorum haberet, neve elephantum ullum; bellum extra Macedonia fines injussu Senatus ne gereret; mille talentum Populo Romano daret. In Acrocorintho tantum, Chalcide & Demetriade præsidium Romanum esse placuit, donec cura de Antiocho decessisset. Sed cum Ætoli ita catenatam restare Græciam criminarentur, pervicit apud Concilium ut præsidia ex his quoque urbibus deducerentur^b. Agebantur forte eo tempore *Isthmia* celeberrimo omnium undique Græcorum conventu: in eo conventu, cum præco, libertatem omnibus gentibus, quæ sub Philippo fuerant, a Senatu Populoque Romano dari^c pronunciaffet, majus gaudium fuit quam quod univrsi homines caperent^e. Itaque præcone sæpius revocato, cum vix auribus, vix oculis suis crederent homines, tantus cum clamore plausus est ortus, ut facile appareret, nihil omnium bonorum multitudini gratius quam libertatem esse. Addit Plutarchus^d, & idem fere tradit Valerius Maximus

a Polyb. p. 1105. b Plut. vita Quintii p. m. 374.

c Polyb. ex leg. p. m. 1109. d vita Quintii p. 375.

mus ^a, (atque ille quidem causas naturales ejus rei reddere conatur) corvos forte supervolantes vi istius clamoris in terram decidisse; cujus rei fides sit penes auctores. At minime Ætoli his pacis conditionibus erant contenti ^b: licet Quinctius ostenderet, „ eos jam societatem fœderis „ solvisse, quo tempore relictis Romanis cum Philippo pacem fecerant. “ Et porro monuit eos, „ ut fideliter in „ amicitia Populi Romani permanerent; „ legatos tamen si vellent Romam mittere, omnia æqua impetraturos eos esse asserens ^c.

§. VIII. Bœotis etiam a Quinctio pax data fuerat ^d; licet aperte Philippi partes fovissent. Cum enim petentibus Bœotis eos, qui suæ gentis apud Philippum militaverant, restituisset, ut, suspecto jam Antiocho eorum favorem Romanis conciliaret, non Consuli, sed Regi pro redditis hominibus gratias egerunt: & comitiis proximis *Brachyllam* quendam *Bœotarchem* fecerunt, (summus, ut nomen indicat, hic erat gentis Magistratus, sicut *Magnetum Magnetarchem* videmus apud Livium *L. XXXV. c. 31.* & Ætolorum *Ætotarchem* apud *Phlegontem Trallianum de rebus mirabilibus c. 2.*) nullam aliam ob causam, quam quod Præfectus Bœotorum apud Regem militantium fuisset, præteritis iis, qui Ro-

Z 4 manæ

^a *L. IV. c. 8. ex. 5.* ^b *Polyb. exc. legat. p. m. 1101. Liv. L. XXXIII. c. 31. & L. XXXIV. c. 23.* ^c *Ibid. c. 35.* ^d *Ibid. c. 39.*

§. 8. Bœotorum res.

manæ societatis auctores fuerant. Ex his unus *Zeuxippus* cum *Pisistrato* aliisque *Brachyllam* obtruncat, conscio, imo hortatore facinoris Proconsule Romano ^a; unde ad execrabile odium Romanorum effertur Bœoti multos eorum per insidias interficiunt; cum etiam prædæ aviditate allicerentur. Cum ergo iusto pioque bello eos jam persequeretur *Quinctius*, deprecantibus tamen pacem concessit, ea lege, ut noxios traderent; & mulctæ nomine triginta talenta conferrent.

§. 9. Bellum cum Nabide Lacedæmoniorum tyranno, & Græciæ res compositæ.

§. IX. Antequam autem Græciam relinquamus, adjungendum est bellum, quod cum Nabide Lacedæmoniorum tyranno gestum est. Hic antea quidem socius Romanorum fuerat ^b; sed cum occupatis Argis ferocius ageret ^c, Senatus bellum adversus eum decrevit ^d, cum etiam libertatem, quam Senatus Græciæ decreverat, turbaturus videretur ^e. Ergo etiam omnes sociæ in Græcia civitates exceptis Ætolis bellum adversus Nabidem decernunt: statim *Quinctius* Lacedæmonem exercitum duxit; licet omnes fere Græciæ principes ab Argis, quæ causa belli esset, illud potissimum ordiendum censerent ^f. A *Philippo* etiam auxilia *Quinctio* venerunt: & naves a *Rhodiis* & *Eumene* Rege, qui *Attalo* patri successerat ^g; præter classem Romanam, cui fra-

a *Polyb. d. l. p. 1104.* b *Liv. L. XXIX. c. 12. Vid. eund. L. XXXI. c. 25. Plut. Qu. p. 376.* c *Liv. L. XXXIII. cap. 44.* d *V. cur. L. XXXIV. c. 22.* e *Plut. d. l. f. Ib. c. 26.* g *Id. L. XXXII. c. 50.*

frater Quinctii Lucius præerat; per mul-
 ti denique exules, ex quo tyranni tene-
 bant Lacedæmonem, pulsî. Nec tamen
 Tyrannus bellum omisit, licet tot hosti-
 bus premeretur: &, ut etiam domi tu-
 tus esset, eis, quos suspectos habebat, e-
 dicit, „ se eos in custodia habiturum,
 „ donec ea, quæ instaret tempestas præ-
 „ teriisset. “ Illi in custodiam se tradi
 patiuntur. Sed nocte insequente Tyran-
 nus eos (octoginta ferme erant) interfi-
 cit. *Ilotas* quoque agreste genus, transfu-
 gii insimulatos necat. Ita paratus eru-
 ptione in hostes suos pugnat^a: sed intra
 urbem compulsus, cum etiam *Gythium*
 navale Lacedæmoniorum, & validam eo
 tempore urbem; traditum Romanis audi-
 visset, impetrato colloquio ad Quinctium
 venit: verum contra tendentibus sociis
 nihil ulterius impetrat. Quinctius vero,
 cui tacita cura suberat, ne successorî in-
 choati belli victoria tradenda esset^b, o-
 stendendo, quam lenta & difficilis res
 obsidio Lacedæmonis futura esset, per-
 vicit, ut pax tyranno daretur^c: cujus
 præcipuæ leges fuerunt, „ ut Argis Ar-
 „ givorumque oppidis præsidia deduce-
 „ rentur: navem nullam, præter duos
 „ lembos, qui non plus quam sexdecim
 „ remis agerentur, haberet: perfugas,
 „ captivos redderet: *Messenis*, quæ ere-
 „ pta erant, exsulibus liberi & conjuges
 „ restituerentur: in *Creta* Insula ne quam
 „ ur-

^a *Ibid.* c. 28. ^b *Ibid.* c. 33. ^c *Ibid.* c. 35.

„ urbem haberet: societatem cum nemi-
 „ ne institueret, aut bellum gereret: op-
 „ pidum nullum, castellumve conderet:
 „ talenta centum argenti in praesenti,
 „ quinquaginta in singulos annos per an-
 „ nos octo daret. “ Sed nequaquam hæc
 conditiones Nabidi iisque, qui cum eo
 erant, placuerunt: imo mox Romanos,
 cum urbem jam fere cepissent ædificiis,
 quæ muro proxima erant, incensis recede-
 re coegerunt. Tamen cum rei exitum ty-
 rannus nullum videret, legatos misit; &
 pacem conditionibus, quæ paucis ante
 diebus editæ erant, impetravit^a. Argivi
 tamen, dum Tyrannus oppugnatur, præ-
 sidium ejus expulerunt: & in commune
 Achaia concilium restituti sunt. Anno
 etiam sequente Quinctius multa Philippi,
 aut legatorum ejus licentia corrupta resti-
 tuit^b: atque ita tota Græcia liberata,
 (nam Nabidi vires ad nocendum ademptæ
 erant) captivisque plurimis, quos Hanni-
 bal in Græciam missos vendiderat, recep-
 tis Romam reversus splendidissimum tri-
 umphum egit^c.

§. 10. Bel-
 lum cum
 Gallis &
 Hispanis.

§. X. Dum hæc in Græcia geruntur
 in Gallia etiam & Hispania bellatum
 fuit: & anno quidem quingentesimo
 quinquagesimo sexto utrique Consuli I-
 talia provincia decreta est^d. Eo anno
 ergo *Minucius* Consul Ligurum civita-
 tes plerasque in deditioem accepit: Ti.
 Sem-

^a *Ibid.* c. 40. ^b *Ibid.* c. 48. ^c *Ibid.* c. 51.
^d *Ibid.* L. XXXII. c. 28.

Sempronius Longus vero, cum Cenomanos non publico consilio se Insubribus junxisse intellexisset, impetravit, ut in acie aut quiescerent; aut etiam, si qua occasio fuisset, Romanos adjuvarent: atque ita faciles Insubres in medio sunt cæli; capto etiam Hamilcare Pœnorum Imperatore, qui belli causa fuerat. *Ligustini Inuates* his rebus auditis Minucio se tradiderunt ^a. Anno sequente *Marcellus* ^b Consul satis magna clade a Bojis Gallis affectus est. Sed cum gens tædii impatiens in vicos suos dilapsa esset, trajecto Pado ingenti strage Gallos percudit, *Como* etiam oppido intra paucos dies capto: & paulo post cum collega L. Furio Purpureone copiis junctis ita pugnavit, ut vix nuncius cladis hosti relinqueretur, licet etiam *Valerius Flaccus* Consul anno sequente cum Bojis feliciter pugnassee dicatur ^c.

In Hispania ulteriore A. U. 556. ingens bellum coortum fuerat ^d, cum Hispani tum primum suo nomine, nullo Punico exercitu, aut duce ad arma ivissent ^e; & exitu anni C. *Sempronius Tuditanus* Proconsul ex vulnere ibi obiit ^f; quod in prælio, quo exercitus ejus fusus erat, acceperat. Igitur Anno Urbis ^{A. U. 558.} bis quingentesimo quinquagesimo octavo M. Porcius Cato Consul cum classe & exercitu in Hispaniam profectus (cum prius oratione habita enixe suasisset ^g,
ne

a *Ibid.* c. 31. b *Id.* L. XXIII. c. 36. c *Liv.* L. XXXIV. c. 22. d *Liv.* *Ibid.* c. 21. e *Ibid.* c. 26. f c. 25. g *Id.* L. XXXIV. c. 1.

ne lex *Oppia*, qua mulierum luxus reprimebatur, abrogaretur : quod tamen contra tendentibus duobus Tribunis plebis obtinere non potuit ^a) in Hispaniam igitur profectus, urendo vastandoque agros hostium, omnia fuga & terrore complet ^b. Interim etiam omne, quod supererat tempus, exercendis militibus consumit. Dum in eo est Consul legati Illergætum ad eum venerunt opem adversus hostes suos orantes. At, cum ob imminentes ex propinquo hostes dividere exercitum non aude- ret Cato, spem pro re sociis ostentat ^c; præsentibusque legatis tertiam partem militum, tanquam statim profecturam, in naves imponit; ita ut auxilii adventantis fama & suos & hostes legati implerent. Sed iis profectis milites ex navibus revocant; cumque jam satis & corpora & animos suorum firmasse videretur, circumducto exercitu procul navibus suis castrisque, ubi spem nisi in victoria non haberent, pugna, sed difficili, hostes vicit ^d. Eaque res, & simul populatio agrorum *Emporitanos*, multosque alios, ut civitates suas Romanis dederent, compulit. *Bergistanos* iteratæ defectionis reos sub corona vendidit. Inde auctis adjunctione veterum exercituum copiis Turdetanos vicit quidem, sed non subegit: omnibus tamen cis Iberum Hispanis, ut occasionem rebellandi adimeret, arma abstulit; plurimarumque urbium muros diruit, summa vi

^a *Ibid.* c. 8. ^b *Ibid.* c. 9. f. ^c *Ibid.* c. 12. ^d *Ibid.* cap. 16.

ma vi animi & ingenii, (quæ sane maxima in hoc viro fuit) parsimonia præterea, vigiliis, labore omnia exsequens. Turdetanos tamen, ut dictum, Celtiberosque perdomare non potuit^a. Et horum quidem auxilia evocaverat, cum paulo postquam provinciam esset ingressus ingruentibus barbaris periculum esset, ne opprimeretur^b. Cum hi vero ducenta talenta mercedis loco poscerent, & indignum hoc aliis videretur, *nihil grave esse*, duxit Cato: *quippe, si vicisset, soluturum ab hostibus, non a se: si victus foret, nullos fore, qui exigerent, nullos, a quibus exigeretur*. Ea pugna ergo fugatis hostibus plurimas urbes (quadringentas dicit Plutarchus) cepit; summa abstinentia prædam ex iis redactam tractans. Sed mox provinciam Scipioni, cum quo similtates exercebat, tradere coactus cum parvis copiis, a quibus deducebatur, partem Lacetanorum subegit; oppidumque eorum stratagemate cepit^c. Ab una enim parte auxilia Suessetanorum oppugnare mœnia jubet: & cum in eos, quos sæpe vicissent, contemptim erumperent Lacetani, ipse cum delectis cohortibus urbem fere vacuum occupavit. Pacata provincia vectigalia magna ex ferrariis argentariisque instituit; quibus locupletior indies provincia fuit. Atque inde ad triumphum Romam digressus est^d. Quod autem de provincia

Sci-

a *Ibid. c. 19.* b *Plut. Cat. maj. p. m. 341.* c *Liv. LXXXIV. c. 21. Frontin. Strat. L. III. c. 10. n. 1.* d *Liv. Ibid. c. 46.*

Scipioni a Catone tradita diximus Plutarchi fide nititur: sed qui, cum attentius rem consideramus, humani aliquid hic passus fuisse videtur: nam apud Livium de eâ re silentium est: & *Cornelius Nepos*^a, conatum quidem fuisse Scipionem depellere provincia Porcium; sed per Senatum efficere non potuisse dicit. Hoc porro tempore duæ Hispaniæ terminatæ fuisse videntur: atque in eas ab hoc tempore duo novi Prætores, qui ad quatuor fuerant additi^b, sunt missi. Licet sequentibus annis pluribus continua etiam bella cum Hispanis fuerint: quæ omnia, nisi si eximium plane aliquid acciderit, non memorabimus.

Alter Consul *L. Valerius Flaccus* cum Bojorum manu in Gallia signis collatis secundo prælio confixit^c: & anno sequente iterum Gallorum Insubrium & Bojorum decem millia ab eodem sunt cæsa^d. *Orosius*^e alterum præterea grave prælium cum Gallis commissum memorat. Et eodem anno Consul *Ti Sempronius Longus* ancipiti prælio cum Gallis decertasse dicitur: ita tamen, ut plures e Gallis ceciderint^f. Sed anno sequente Gallico bello etiam Ligusticum accessit: adeo ut Senatus *tumultum esse* decerneret^g; & summâ cura delectus ageretur: Consul *L. Cornelius Merula* exercitu in agrum Bojorum ducto

A.U. 560.

^a *Vita Catonis.* ^b *Liv. L. XXXII. c. 27.* ^c *Liv. L. XXXIV. c. 22.* ^d *Ibid. c. 46.* ^e *L. IV. cap. 20.* ^f *Liv. Ibid. cap. 46. sq.* ^g *Ibid. c. 56.*

ducto, nihil se opponentibus hostibus eum vastavit: sed dum regreditur insidiis Gallorum exceptus cruento prælio cum iis confluere coactus est; quo tamen superior fuit. Verum, quod legatus ejus *M. Claudius* culpa Consulis tot milites fuisse amissos, victosque jam hostes, cum deleri potuissent, e manibus emissos scripsisset, triumphus ipsi negatus fuit.

§. XI. Hinc porro arma Romana in Asiã jam translata, majoraque indies Imperii incrementa enarranda habebimus, si prius pauca quædam etiam domi gesta, quæ notari merentur, indicaverimus. Et primum quidem A. U. 556. lata fuit *Lex Porcia*^a a *P. Porcio Læca* Tribuno plebis de provocatione & libertate civium; ne cui civem Romanum verberare necareve liceret. quam quidem legem multi auctores sunt *M. Porcium Catonem* in Consulatu tulisse. Sed ad hunc quem diximus, *Porcium Læcam* referendam esse, tum alia docent, tum etiam *denarius*, quem post alios refert *Cl. Vaillantius*^b ubi ab una parte conspicitur caput *Deæ Romæ* galeatum cum notâ denarii, & nomine *P. Læcæ*; in averfa parte *Prætor* stans manu versus civem togatum extensa, lictoremque, ut videtur, pone se habens; ubi in inferiore nummi parte legitur vox *Provoco*.

§. II. De institutis quibusdam domesticis horum temporum;

Annus sequens insignis fuit novo sacerdotio, *Triumviris Epulorum*^c institutis, qui

^a Liv. L. X. c. 9. Cic. pro C. Rabir. c. 4. Sall. Catil. c. 51. ^b defam. Rom. G. Porcia n. 10.

qui ludorum epulare sacrificium facerent^a ;
qui postea Septemviri facti sunt.

Anno Urbis 559. Scipio in secundo suo
consulatu primum dicitur , *subsellia Se-
natorum a populari consessu in ludis sceni-
cis separasse*^b ; cujus rei postea pœnituisse
fertur . Alii , Censores Africani consilio
id fecisse asserunt^c .

Anno 560. fraus fœneratorum plebisci-
to coercita est^d . Hi enim , cum fœnebri-
bus legibus multis avaritia eorum con-
stricta esset , pecuniam quam civibus Ro-
manis credidissent , in socios , qui iisdem
legibus non tenerentur , transcribebant ,
Itaque plebs scivii ; ut cum sociis ac no-
mine Latino pecuniæ creditæ jus idem ,
quod cum civibus Romanis esset.

• Liv. L. XXXIII. c. 42. b Id. L. sq. c. 54. Cic.
fragm. Orat. I. pro C. Corn. & ibi Ascon. c Liv.
l. d. c. 44. d Id. L. XXXV. c. 7.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

*De bello Antiochino, sive Asiatico,
aut denique Syriaco.*

§. I. **A**ntiochus cognomento *Magnus* §. I. *Origo*
Seleuci Callinici filius, An- *hujus belli.*
tiochi Deinepos, Antiochi So-
teris pronepos, Seleuci Nicatoris, qui pri-
mus post Alexandrum Magnum Syriam
imperio tenuit^a, *abnepos anno periodi*
Julianæ 4490. mundi 3760. Olymp.
CXXXIX. 1. Urbis conditæ 530. admo-
dum puer jam imperare Syriæ ceperat:
nam, quod apud Livium L. XXXIV. c. 58.
Seleucus Nicator ejus proavus dicitur,
minus proprie est accipiendum. Hic jam *A. U. 555.*
anno Urbis quingentesimo quinquagesi-
mo quinto Attali Asiæ Regis regnum in-
vadere cœperat^b: *sed Romanorum lega-*
torum auctoritate motus exercitum fini-
bus ejus deduxerat^c: *verum non co mi-*
nus bellum meditabatur^d; *& ingentes*
copias terrestres maritimasque compara-
bat. Maxime autem animum ejus bellan-
di cupidum adventus Hannibalis incen-
dit: qui jam anno Urbis 558. Carthagi-
ne ad Antiochum Regem profugerat^e.

A a Fu-

^a *Vid. App. Alex. Syriac. init.* ^b *Liv. L. XXXI. c. 8.* ^c *Ibid. c. 27.* ^d *Id. L. XXXII. c. 19.*
^e *Ibid. c. 45. sqq.*

Fugiendi habuerat causam odium factionis in republica Carthaginiensium sibi adversæ : quod sibi contraxerat , dum in Prætura iniquitatem judicum castigare conatur : & vectigalia , quæ per peculatum avertebantur , in usum Reipublicæ convertit . Hoc odium præterea instigabant Romani ; licet diu repugnaret Scipio Africanus , qui indignum censebat , Populum Romanum subscribere odiis accusationibusque Hannibalis ; & factionibus Carthaginiensium inferere publicam auctoritatem . At Hannibal cedendum temporis ratus clam *Tyrum* , ex qua urbe propagati fuerant Carthaginienses , profugit : atque inde ad Regem *Ephesum* proficiscitur . Nam Rex jam anno 557. omnes Asiæ civitates in antiquam imperii formulam redigere conatus fuerat a ; & *Lysimachiam Chersonensi Thraciæ* urbem a Thracibus paucis ante annis incensam restituere cœperat b . Ibi eum convenerunt legati Romanorum referentes , æquum censere Romanorum Senatuum , ut quas civitates Ptolemæo forte ademerat , ipsi restituerentur : nec ferri posse , cum civitates quasdam possidere , quas , Philippo in Romanum bellum averso , interceptisset c . Respondit Antiochus , Mirari se , quo jure Romani se rebus Asiæ immiscerent : quæ non magis ad eos pertineant , quam ad se quid rerum in Italia geratur d : Thraciæ

a *Ibid. c. 38.* b *App. Alex. Syriac.* c *Liv. Ibid. 39. Polyb. L. XVII. c. 31.* d *App. Al. l. d. n. 88.*

eiaſ ūrbes optimo jure ſuas eſſe debere, cum univerſum Lyſimachi regnum jure belli quondam Seleuci abavi fuerit factum: Cum Ptolemæo amicitiam ſibi eſſe. Sed ideo Lyſimachiam reſtaurabat Antiochus, quod commoda belli in Europam tranſferendi ſedes futura eſſet ^a. Ergo renunciarunt Romani legati, ingentem belli molem ab Antiocho reſtare; & Ætoloſ etiam, Nabidemque tyrannum inſenſos erga Romanos animos gerere: Legati tamen Antiochi, ut jufferat Quinctiuſ ^b, Romani profecti, *ad amicitiam aſquis legibus petendam ſe venire*, dixerunt ^b. Sed nihil impetrare potuerunt, niſi & Europa Antiochus decederet; & Aſiæ urbes, quæ *Græciæ* nominis erant, liberare vellet ^d. Hoc tamen conſeſſum eſt, ut re integra dilata legati, qui Lyſimachiæ apud Regem fuerant, rurfus ad eum mitterentur ^e. P. Villius ergo legatus, cum antea Eumenem Pergami conveniſſet, & ibi P. Sulpicium collegam ægrum reliquiſſet ^f, Ephesum profectus Regem *Piſidiæ* bello occupatum illico operitur: Forte tum ibi erat Hannibal; cum quo ſæpius congreſſus Villius, & tentandi animi ejus, & metus demendi cauſſa, viſiorem eum & ſuſpectiorem Antiocho Regi fecit. Quidam ^g P. Africanum in illa legatione fuiſſe, & cum Hannibale collocutum dicunt: &

A a 2 quæ-

^a App. Al. Syr. ^b Liv. L. XXXIV. c. 25. ^c Ibid. c. 57. ^d App. Alex. Syr. n. 89. ^e Ibid. c. 59. ^f Id. L. XXXV. cap. 13. ſq. ^g App. Alex. d. l. p. 91.

querenti in familiari sermone Africano, quem fuisse maximum Imperatorem Hannibal crederet? dixisse, Alexandrum Macedonem; secundo loco, Pyrrhum; tertio loco, haud dubie se ipsum dixisse: cumque Scipio ridens subjecisset, *Quidnam tu diceres, si me vicisses?* respondisse fertur, *Tum me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alias Imperatores esse.* Improvifum fane assentationis genus! Villius Apameam profectus eandem fere cum Rege disceptationem habuit, quæ Romæ cum ministris ejus fuerat; colloquiumque illud morte filii Regis diremptum est ^a. Et cum Minione quidem amico regio aliquot etiam sermones habiti: sed tandem, æque ac venerant, omnium incerti legati Romam redierunt ^b. In consilio regio mox statutum est, ut bellum gereretur ^c.

§. II. Commodum autem Antiocho eveniebat, quod & Nabis & Ætoli inimico in Romanos animo essent. Nam & ille contra fœdus maritimam oram Lacorum oppugnabat ^d: & Ætoli legatis circa Reges missis, suis quemque stimulis ad Romanum bellum movere tentabant; adventumque Antiochi in Græciam expectantes arma parabant ^e. Achæi, cum de Nabide Romam nunciassent, ingenti consensu bellum adversus eum decernunt, Prætores tum habentes prudentissimum
simul

^a Liv. d. l. cap. 15. ^b Ibid. cap. 17. ^c Ibid. c. 19.

^d Ibid. cap. 22. 25. Vid. Ibid. cap. 12. sq. ^e Ibid. cap. 23.

simul fortissimumque virum *Philopœmenem* ^a; qui duobus aliis ejus ætatis summis Imperatoribus Scipioni & Hannibali tertius annumerari meretur ^b. Hic victum prælio Tyrannum urbi Spartæ includit ^c; & populationibus etiam agrorum fractis ejus viribus domum rediit dum Ætoli interea Demetriadem specie reducendi exules occupant ^d; Chalcidem vero frustra tentant ^e. Nabide præterea per insidias cæso etiam Lacedæmonem invadunt; sed a Lacedæmoniis obtruncato *Alexameno* Ætolorum duce, ejiciuntur; & Lacedæmonii a Philopœmene Achæorum fœderi junguntur. Sed interim cum ipso Antiocho fœdere juncto Ætoli ^f jam magis indies defectionem nudabant: ita ut Antiocho proclive iter non tantum in Græciam, sed etiam in Italiam sternere viderentur. Et hic quidem bello prætexebat, tum alia quædam ^g, tum præcipue ^h necem Brachylæ Bœotarchæ; quem hortatoribus Romanis a Zeuxippo occisum vidimus ⁱ. At vera causa fuit, quod egregiam quondam gentis Romanæ disciplinam per multa jam secula publice privatimque labantem cerneret: Ita jam anno quingentesimo sexagesimo primo omnia ad bellum cum Antiocho spectabant.

A a 3

§. III.

a *Plut. ejus vita p. m. 364.* b *Liv. L. XXXIX. cap. 50.* c *Id. L. XXXV. cap. 30.* d *Ibid. c. 34.* e *Ibid. cap. 38.* f *Liv. Ibid. cap. 32.* g *Id. L. XXXIII. c. 38.* h *L. XXXVI. c. 6.* i *Libr. præc. c. ult. p. 8.*

§. 3. Antiochi in Europam transitus, A. U. 562.

§. III. Ergo initio hyemis anni quingentesimi sexagesimifecundi Demetriadis maxime ad Ætolos defectione elatus Rex in Græciam trajicit. Cogitaverat autem Hannibalem cum classe in Africam mittere, ut ad bellum populares suos excitaret a; sed Thoantis Ætoli mendaciis suspicionibusque, quibus Hannibalem ille onerabat, motus consilium mutavit: Thoas enim, cum primum in Græcia bellum facillimum Regi fore probare conatus esset, invidiam movit Hannibali, quod forte traditione classis regie amicitiam Romanam empturus esset. Statim ac in Græciam venit Antiochus, licet paucissimis copiis instructus, ab Ætolis ingenti plausu excipitur propediem Græciam se exercitibus impleturum promittens b, ut Græciæ libertatem, Ætolis Græciæ principatum assereret. Chalcidem inde ex consilio Ætolorum, sed non meliore, quam paulo ante ipsi Ætoli, eventu, tentavit c; (quæ urbs tamen paulo post portas Regi aperuit d, simulque tota ipsi Eubœa accessit) ab Achæis triste, a Bœotis dubium responsum accepit e. Eodemque tempore Eleorum legati auxilium adversus Achæos petebant: Epirotæ vero, primum Romanorum excepturi impetum, & proinde dubie cum Rege agentes f, dubium acceperunt responsum g. At Romanis juris ali-

a Liv. L. XXXV. c. 42. b Ibid. c. 44. c Ib. c. 46. d Ibid. c. 51. e Ibid. c. 30. f Polyb. exc. legat. n. 12. g Id. L. XXXVI c. 5.

aliquantulum inferendi Antiocho belli accessit a ; quod Romanos quosdam milites in templo Apollinis *Delio* , ut in loco sancto , nondum etiam aut indicto bello , aut strictis gladiis commisso , secure agentes ceciderat plerosque , aut ceperat b : Itaque Senatus decreto , Populi jussu , bellum Antiocho indictum est c : cujus tanta cura fuit , ut *P. Cornelius* Consul ediceret , ne quis Senator , minorve magistratus ab Urbe Roma longius abiret , quam unde eo die redire posset ; neve uno tempore quinque Senatores ab Urbe abessent . Socii etiam Reges Ptolemæus , Philippus , Masinissa , & etiam Carthaginenses auxilia ad bellum , pecuniam , frumentum obtulerunt ; quæ parce omnia accepta .

§. IV. Interim Antiochus ad Bœotos ob necem Brachyllæ Romanis succensentes profectus eos sibi adjunxit e . Inde Chalcidem regressus , cum alii alia in consilio de belli gerendi ratione differerent , Hannibal , Philippum Macedonem præcipue ad societatem belli adducendum esse , censuit ; vel saltem , proprio bello disti-
nendum . Tum præterea omnibus viribus contractis speciem trajiciendi mox in Italiam belli Romanis esse præbendam . Verum irritum consilium fuit ; nisi quod ad classem ex Asia arcessendam Antiochus misit d . Ipse confestim in Thessaliam progressus oppida plura Thessalo-

A a 4 rum

a *Id. L. XXXVI. c. 51.* b *App. Alex. n. 94.*

c *Id. L. XXXVI. c. 1. & 3.* d *Liv. Ibid. c. 6.*

e *Ibid. c. 8.*

rum cepit: Larissæ vero oppugnationem adventante cum auxiliis Ap. Claudio reliquit, hyemem instare apud suos caufatus a: & ita Demetriadem reversus reliquum hyemis ibi mollissime egit, nuptias etiam cum virgine Chalcidensi celebrans: ita ut ea, quæ jam narravimus, brevissimo tempore gesta esse debuerint: nec meliori disciplina præfecti regii militesque sunt usi. At *M' Acilius Glabrio* Consul principio veris in Græciam transgressus Larissam ducere delectos militum Tribunos iussit b: dum interea *M. Babius* Proprætor & Philippus Rex varia oppida in potestatem redigunt c. Consul vero *Limnæam* & *Pellinæum* Thessaliæ oppida capit; aliaque in fidem recipit: ita ut omnibus, quæ invaserat Antiochus jam rursus exueretur. Philippi indulgentia Athamania omnis in jus ejus ditionemque concessit; dum *Amynder* Prætor gentis, veritus, ne Philippo traderetur, *Ambraçiam* se cum suis contulit d; cum Consul interea plurima etiam oppida caperet. Excitatus tandem Antiochus Ætolos advocat: qui venerunt, sed exiguo numero, militiam vulgo a suis detrectari causati. Ergo intra saltum Thermopylarum (ab *angustiis* & *calidis*, qui ibi sunt, fontibus locus nomen accepit; Græcis enim θερμός, *calidum*, πύλαι, *portam* designat) sese recepit: quod jugum median Græciam dirimit; ubi quondam trecenti Spartani du-

ce

a *Ibid.* c. 10. b *Ibid.* c. 14. c *Ibid.* c. 13.

d *Appian. Alex. Syriac.* n. 96.

ce Leonida impetum immensi exercitus Persarum sustinentes pro Græciæ salute cæsi fuerant ^a :

§. V. Hujus saltus vertices rogatu Regis pars Ætolorum infederat ; pars *Hercleæ* substiterat ^b : quo intellecto Consul Porcium Catonem ; & Valerium legatos suos † , viros consulares , & olim in consulatu collegas , ut postea in censura fuerunt ; ad castella Ætolorum occupanda mittit ; quod feliciter a Catone præstitum (nam Flacco non eadem fortuna fuit ^c) præcipuam victoriæ occasionem dedit . Nam Macedones ; qui inter auxilia Antiochi militabant ; cum signa Romana ex propinquo conspexissent ^d , in fugam se conjecerunt . Antiochus quamprimum suorum aciem inclinatam vidit , effuso cursu Elatiam ; & inde Chalcidem contendit ; quingentis tantum ex toto ejus exercitu cum Rege fuga elapsis . Romanorum prope ducenti interfecti . Appropinquante Chalcidem Consule Rex cum nova nupta (cui *Eubia* nomen fuit) Ephesum fugit . *Chalcidenses* Consuli portas aperuerunt ^f ; secutæque sunt omnes *Eubææ* urbes , cum summa modestia Acilius victoriam exerceret .

§. VI. Hinc ad Ætolos præmisit Acilius ;
ut

§. 5. Antiochus
Græciæ
exactus .

^a App. Al. Ibid. n. 97. Herodot. L. VII. cap. 223. Cic. Tusc. Quæst. L. I. cap. 42. Supr. L. III. cap. I. §. 8.
^b Liv. d. I. cap. 22. † Cic. de Sen. c. 10. Plut. Cat. Maj. p. 342. Tribunum militum fuisse dicunt .
^c Ibid. c. 19. ^d App. Al. Ibid. n. 98. ^e Liv. d. I. c. 21.

porro cum
Ætolis ge-
sta sint.

ut tunc saltem experti regiam vanitatem
resipiscere, & clementiam Romanorum
expetere vellent. Sed, cum nihil pacati
responderetur, Heracleam aggreditur;
& post acrem multorum dierum oppu-
gnationem stratagemate urbem, & po-
stea etiam arcem deditioe capit^a; & si-
mul *Damocritum* Ætolorum Prætorem;
qui olim Quinctio ferocissimum respon-
sum dederat^b. Heraclea capta durus a
Romanis ad Philippum nuncius venit,
qui *Lamiam* septem ferme millibus pas-
suum inde distantem urbem oppugnabat,
„ ut oppugnatione absisteret; æquis ef-
„ se, Romanos milites, qui acie cum
„ Ætolis dimicassent, præmia victoriæ
„ habere.“ Paucis ante quam Heraclea
caperetur diebus Ætoli ab Antiocho pe-
cunias & auxilia petierant, Regis referre
dicentes, ne Romani omni cura vacui in
Asiam trajicerent^c. Pecunia in præsentia
legatis data; auxilia promissa: nam ve-
ra dicere Ætolos Rex sciebat. Sed capta
jam Heraclea animi Ætolorum fracti sunt;
legatosque ad Consulem miserunt^d: a
quo datis induciis L. Valerio Flacco expo-
nere, quæ secum acturi fuissent, sunt jus-
si; nam sibi otium esse negaverat. Cum au-
tem longam defensionem inciperent, Flac-
cus auctor illis fuit, ut confessione culpæ
utentes *in fidem se Romanorum permitte-
rent*. Postquam id se facere *Pheneas* lega-
tionis Ætolorum Princeps apud Consulem
dixit-

^a *Ibid.* c. 24. ^b *App. Al. Ibid.* n. 99. *Liv. Ibid.*

^c *Liv. Ibid.* c. 26. ^d *Polyb. exc. leg.* n. 13.

dixisset, & ille postulasset ^a, (non enim intelligebant Græci apud Romanos idem esse, *fidei se victoris*, an, *arbitrio ejus permittere* ^b) ut duo capita seditionis, præter Amynandrum Athamanum principem, sibi dederentur, *non in servitutum, sed in fidem consulis se tradere se se*, dixerunt; *credereque se imprudentia labi Consulem, qui ipsis imperet, quæ moris Græcorum non sint*. At, *cum se plane, non curare, quid moris Græcorum Ætoli esse censerent*, Consul respondisset, & præsentia vincula in modo deditos expediri jussisset, fracta Ætolis ferocia est: induciasque decem dierum impetrarunt. Sed cum imperata a Quinctio in consilio Ætolorum retulissent, ira & difficultate præstandi, quæ imperarentur (nam quonam modo utique Regem Amynandrum se tradere posse? (ad bellum redeunt; cum præsertim *Nicanter*, unus ex eorum principibus ab Antiocho veniens vana exspectatione multitudinem impleisset ^c. Igitur *Acilius Naupactum*, (hodie *Lepanto* dicitur) quo concurrisse Ætolos audiverat, contendit, eamque urbem obsedit ^d: sed cum ea obsidio in longum duceretur T. Quinctius ^e, qui interim res Peloponnesi ordinaverat, & Zacynthum insulam, quæ Philippi Regis fuerat, quamque interceperant Achæi, Romanis restitui fecerat, Naupactum trajecit ^f, persuasitque

^a Liv. *Ibid.* c. 28. ^b Polyb. *Ibid.* p. m. 1115. ^c Polyb. *exc. leg.* p. m. 1117. ^d Liv. *Ibid.* c. 30. ^e *Ibid.* c. 34. ^f *Ibid.* c. 31. sq.

fitque Consuli, ut Ætolis legatos Römam mittere concederet, qui Senatui *quicquid placuisset, se facturos*, dicerent. Ita obsidio soluta est ^a. Sed cum duæ conditiones iis ferrentur, vel; „ ut Senatui liberum „ de se arbitrium permitterent; vel mil- „ le talentum darent, eisdemque amicos; „ atque inimicos haberent ^b, „ infecta pace dimissi sunt, cum scire vellent, quarum rerum arbitrium in se Senatui permitterent ^c. At paulo post Principes Ætolorum tres & quadraginta ^d, inter quos Damocritus & frater ejus erant, jussu Acilii Romam deducti; & in lautumias coniecti sunt. Acilius interim Lamiam a Philippo jam prope ad excidium adductam ceperat: & *Amphissam* oppugnabat, cum *L. Scipio* Consul advenit; a quo Ætoli inducias impetrarunt ^e. Sed cum legati eorum in Senatu minus humiliter verba fecissent, sine responso Urbe & Italia excedere coacti sunt. Verum in sequentibus videbimus, quem finem hæc res habuerit. Epirotæ etiam ab Acilio ad Senatum rejecti (nam non sincera fide in amicitia fuisse satis constabat) veniam impetrarunt. Hunc finem habuit bellum cum Antiocho Rege in Græcia gestum. Acilius anno sequente de Antiocho, quem Græcia expulerat, & Ætolis triumphavit ^f. Eodem fere tempore, quo Naupactus oppu-

^a *ib. c. 35.* ^b *Polyb. p. m. 1121. §. 1123.* ^c *Id. L. XXXVII. c. 1.* ^d *ib. c. 3.* ^e *ib. c. 7.* ^f *ib. c. 16.*

pugnabatur, classis Antiochi ab Eumene & C. Livio Romanæ classis præfecto in fugam acta fuit ^a.

§. VII. Sed fuga Antiochi Romanis occasionem transferendi in Asiam belli pulcherrimam præbuit. Vidimus jam L. Cornelium Scipionem Consulem ad bellum cum Antiocho gerendum in Græciam trajecisse. Nam orta fuerat contentio inter Consules L. Scipionem & *Laelium*, utri Græcia provincia & bellum cum Antiocho Rege decerneretur ^b. Verum statim ac P. Scipio Africanus dixit, *Si fratri suo provinciam Græciam decrevissent, se Legatum iturum*, certamen sublatum est: & absq; eo fuisset, non videtur provinciam eam fuisse habiturus, cum & parum in eo esse putaretur animi & roboris ^c, & rerum militarium fere imprudens esset ^d. Permissumque est Scipioni, *Uti, si e Republica esse videretur, exercitum in Asiam trajiceret* ^e. Antequam vero ulteriora narremus, obiter observandum est, hunc Lucium Scipionem majorem natu fuisse Publio, quod ex Polybio colligitur ^f. Ergo Consul per Græciam in Macedoniam pervenit, ubi omnia præparata invenit; & regio apparatu excipitur: quæ humanitas Africano præcipue placuit, viro sicut ad cetera egregio, ita a comitate, quæ sine luxuria esset,

§. 7. Bellum in Asia cum Antiocho gestum.
A. U. 563.

a Liv. Ibid. c. 43. sqq. b Liv. d. l. XXXVII. c. 1. c Cic. Philipp. XI. c. 7. d Val. Max. L. V. c. 5. n. 1. Appian. Syriac. n. 99. e Liv. d. l. c. 2. f Vid. Polybii fragm. L. X. n. 4. p. 805. edit. Gronov.

esset, non averso ^a. Ita per Macedoniam & Thraciam proficiente & præparante omnia Philippo ad *Hellespontum* perventum est. Antiochus interim, cum terrestribus, cum maritimis præsertim apparatus intentus fuerat: Gallogræcorum etiam auxilia arcesserat: maritimas *Æolidis* urbes per filium *Seleucum* cum exercitu continebat: isque *Phocæam* proditione recepit ^b; & *Cyme*, aliæque ejusdem oræ urbes ad eum metu defecerunt. Nec omittere hic possumus classis *Rhodia*, quæ Romanis militabat, cladem ^c. Regiæ classi præerat *Polyxenidas* exul Rhodius. Hic *Pausistratum* (*Pausimachum* vocat Appianus voce ejusdem potestatis) classis *Rhodia* præfectum superbe quadam de se concionatum per literas appellat, & classem regiam traditurum esse pollicetur; nullum aliud pretium tanti meriti, quam reditum in patriam pactus; fidemque tabellis signo suo impressis munit. Ea fide accepta negligenter omnia agere Pausistratus: & licet a transfuga monitus esset, omnia simulate agere *Polyxenidam*, in insidias delapsus interficitur, maxima parte navium amissa. Eaque clades etiam *Livium*, qui jam fere cum *Abydenis* de urbe eorum sibi tradenda convenerat, obsidionem eam relinquere coegit ^d: & mox successori suo *L. Aemilio Regillo* navale imperium tradit ^e: & cum paucis navibus in *Lyciam* missus

Pa-

^a Liv. *Ibid.* c. 7. ^b Liv. *Ibid.* c. 11. ^c *Ib.* c. 10.

^d *Ibid.* c. 12: ^e *Ibid.* c. 14.

Patara, caput gentis, frustra tentavit^a: quod etiam ipsi Æmilio contigit. Aderat hisce expeditionibus etiam Rex Eumenes^b: eaque occasione usus Seleucus Antiochi filius caput arcemque regni ejus Pergamum oppugnare statuit, & haud procul a Seleuci castris etiam ipse Antiochus stativa collocat. Eo nuncio accepto Pergamum Eumenes contendit: & Romana, Rhodiaque classis, ut Regi opem ferret, *Elæam* accessit. Ita Antiochus veritus, ne mox etiam Consule cum exercitu adventante undique premeretur, misso ad Æmiliū Regillum Prætorem caduceatore, *de pace se agere velle*, professus est: sed de Eumenis sententia, quem Pergamo acciverat Romanus, responsum est, *ante Consulis adventum de pace agi non posse*^c. At Seleucum ex agro *Pergameno* movere castra coegit intrepida præsertim Achæorum fortitudo; qui auxilio missi Romanis una & altera eruptione trepidos hostes in castra compulerant^d. Phocæam etiam classis Romana cum Eumene Rhodiisque oppugnavit: sed cum missum ab Antiocho præsidium urbem intrasset, destiterunt. At navali prælio feliciores fuerunt Rhodii, quod cum Hannibale & *Appollonio* uno ex regiis purpuratis inierunt^e: eos enim in fugam egerunt; & nisi cessassent, omnem hostilem classem aut capere, aut submergere potuissent.

Han-

^a *Ibid.* c. 16. ^b *Ibid.* c. 18. ^c *Polyb. exc. leg. n. 22. p. 1126.* ^d *Liv. L. XXXVII cap. 20. sq. Appian. Alex. Syriac. n. 102. sq.* ^e *Ibid.* c. 23. sq.

Hannibal eo prælio ictus prætervehi Lyciam, ut veteri regiæ classi conjungeretur, non audebat: verum Antiochus, (qui Prusiam etiam Bithyniæ Regem in partes suas pertrahere conatus fuerat; sed frustra, cum audita Romanorum legatione, cujus princeps erat C. Livius, spes & consilia sua ab Antiocho penitus separaverit ^a) Antiochus itaque, cum & magnam partem classis Romanæ circa Patara esse sciret, & Eumenem cum omnibus navibus suis Consuli obviam in Hellespontum esse profectum; tum præterea multas Rhodiorum naves a Polyxenida, ut diximus, esse interceptas, *Colophonem*, vicinam Epheso urbem oppugnare institit; ut ita reliquam Romanorum Rhodiorumque classem, quæ ad *Samum* stabat, ad pugnam provocaret. At ea classis jam *Chium*, ubi horreum Romanorum erat, trajecerat; cum certior factus esset Prætor Æmilius eo frumenti magnam vim ex Italia venisse ^b. Simul autem audiverat, naves vinum portantes tempestatibus retentas esse; & *Tejos* (urbem *Teum* hi incolebant sitam in australi latere Peninsulæ, in cujus faucibus sunt *Smyrna* & *Lebedus*) regiæ classi benigne commeatus præbuisse; quinque etiam millia vasorum vini esse pollicitos. Ergo agrorum populationibus *Tejos* adegit, ut tantumdem vini & commeatum etiam sibi præberent: & commodum ad accipiendos commeatus clas-

^a Polyb. d. l. p. 1128. ^b Liv. d. l. c. 27.

classe in portum, qui ante Tejorum urbem est, transire fecerat: nam in portu ad *Myonnesum*, ubi cum classe steterat, facile a Polyxenida interclusis angustis portus faucibus oppressus fuisset. Jam vero nautis militibusque, qui ad dividendum vinum & commeatus egressi fuerant, non sine trepidatione naves ut conscenderent coactis, post acrem satis pugnam classem hostilem in fugam vertit, tredecim ex ea navibus captis, novem & viginti incensis, aut demersis ^a. Hac clade territus Antiochus pravo consilio præsidium, ne a Romanis opprimeretur, ab *Lysimachia* deducit: quam urbem facile per totam hyemem adversus Romanos defendendo tempus extrahere ad occasiones pacis tentandæ poterat. Sed, ut observat Appianus, Deus ipsi jam mentem adimebat, ut imminentibus calamitatibus fieri solet ^b. Imo etiam *Colophonis* obsidionem reliquit, & *Sardes* se recipit copias undique (nam acie dimicare cupiebat) contrahiturus. Prætor vero *Æmilius Phocæam* acriter adortus ad deditonem incolas perpulit; sed prohibere non potuit ^c, quin milites ad diripiendam urbem passim discurrerent: ipsi tamen in omnibus quæ ipsius potestatis fuerunt, fides constitit, ita ut urbem, agros & leges suas victis restitueret.

§. VIII. Interea Scipio Consul ad Hellespontum pervenerat: &, omnibus cura

Bb

Eume-

§. 8. Scipionum in Asiæ adventus.

^a App. Alex. ibid. n. 104. ^b Ib. c. 30. ^c Ib. c. 32.

Eumenis ad trajiciendum paratis, velut in pacata litora trajecit. Dum autem ibi ob religionem, quia dies forte, quibus ancilia moventur, religiosi ad iter inciderant, (& ipse P. Scipio Salius erat) moram necit, legatus ab Antiocho venit ^a cum Publio potissimum Scipione de pace acturus; tum, quod majoris animi, quam frater, esse crederetur; tum, quod filius ejus initio belli casu quodam Chalcide Demetriadem petens a regiis erat captus. Et luculentas sane, ut ipse quidem censebat, pacis condiciones tulit. Respondit Scipio ^b, *privatam quidem gratiam pro privato beneficio referre paratum esse: publice nec habiturum quicquam a Rege, nec daturum*. Fidele tamen consilium Regi suis verbis ut nunciarent jubet: *bello abstineret; pacis conditionem nullam recusaret*. Sed Rex indignum ratus perinde ac victo jam sibi leges dici ^c, totam curam in belli apparatus intendit. Filium tamen ad Scipionem Elææ tum ex morbo decumbentem misit: qui pro eo beneficio Regi consilium dedit, *ne ante in aciem descenderet, quam in castra rediisse P. Scipionem audisset*. Nec neglexit consilium Antiochus: sed circa *Magnesium* castra multis operibus munit. Consul castris prope castra regia positus ^d, posteaquam a Rege detrectari certamen videret, de prælio committendo ad consilium retulit: ubi
undi-

^a *Ibid. c. 34.* ^b *Ibid. c. 36. Appian. Alex. n. 105.*
^c *Appian. Alex. Syriac. xv, 106.* ^d *Liv. d. l. cap. 38.*

undique conclamatum est, *extemplo in hostem duceret*. Et tertio die pugnandi copia utrimque facta est: verum initium cladis Antiocho fuit, quod quadrigæ ejus falcibus armatæ in fugam versæ sunt ^a: Eo pavore turbata auxilia totum lævum cornu inclinare fecerunt: illudque mox media acies secuta est. A dextro vero cornu equites Romani fugati, & ad castra usque compulsi sunt: sed *M. Æmilius* Tribunus militum, qui castris præerat, minis & mox vulneribus suorum fugam sistit; & Attalus Eumenis frater a dextro Romanorum cornu in tempore cum ducentis equitibus advenit. Ergo Antiochus equo converso in Syriam usque fuga contendit ^b: Multi inde fugientium cæsi: multi in ipsis castris; quæ simul capta & direpta sunt, Romaniscum magna præda in sua castra revertentibus. Cecidisse ex regiis dicuntur peditum millia ad quinquaginta; equitum millia quatuor: ex Romanis trecenti pedites, quatuor & viginti equites; ex Eumenis exercitu quinque & viginti; aut, juxta Appianum, quindecim amissi; evasitque Rex per medium Eumenis exercitum, non magno incommodo ab illius copiis accepto. Victoriæ autem hujus laus potissima fuit penes *Cn. Domitium* ^c; quem Africanus fratri pro se adjunxerat. Refert hujus elegans dictum Plutarchus ^d: cum duces;

Bb 2 quos

^a *Ibid.* c. 41. f. *Appian.* n. 108. ^b *Appian.* n. 110. ^c *Ibid.* n. 206. sqq. ^d *Apophthegm.* p. 119.

quos circum se habebat , confestim adoriri hostes juberent , *tempus diei non sufficere ad tot millia hostium concidenda ; dixit , ita ut direptis impedimentis in castra reverti possent ; se crastino die tempestive hoc facturum .* Et porro in caesorum numero cum Livio & Appiano convenit . Hac clade audita legati statim ab *Thyattira* , a *Magnesia* ad *Sypylum* , ab altera *Magnesia* , quæ super *Maandrum* est , a *Trallibus* , imo ab ipsa *Epheso* venerunt qui urbes illas dederent ^a .

§. 8. Antiochus pacem petit & imperat .

§. IX. Et jam Sardibus erant Scipiones , cum legati a Rege pacem petentes venerunt ^b : iisque Africanus de consilii sententia easdem fere , quas ante prælium , condiciones tulit ^c ; *abstineret Rex Europa , & Asia omni cis Taurum montem decederet ; pro impensis belli certis pensionibus quindecim millia talentum Euboicorum daret ; (Talentum hoc fuit quatuor millium denariorum , sive , Romano more , sexdecim millium nummorum sestertiorum , nostra moneta mille & ducentorum florenorum Carolinorum ; ita ut hæc multa Antiocho imposita fuerit florenorum Car. 18000000.) Eumeni quadringenta talenta † adhuc debita redderet ; auctores belli , & præcipue Hannibalem , dederet ; elephantos omnes & naves ad certum numerum traderet ^d .* In has condiciones paulo post obsides viginti , qui imperati erant ,

a Liv. d. l. c. 45. b Polyb. exc. legat. n. 23. c Ib. X. nu. 24. Liv. Ibid. c. 46. † Philipp. 36000. d App. Alex. d. l. n. 112.

erant ; interque eos Antiochi filius , a Rege dati sunt ; & legati Romam missi . Eumenes quoque eodem tempore profectus est Romam , quo legati Regis . Secutæ eos sunt legationes omnium Asiæ populorum . Eumenem , quum merita sua in S. P. Q. R. exposuisset , jussit Senatus ^a , ut libere diceret , *quid sibi tribui æquum censeret* . Ille vero ; *omnia Senatorum arbitrii esse debere* , respondit . Sed facilius dicere jussus tandem longa oratione patris sui , & sua etiam erga Populum Romanum merita commemoravit . Adjecitque , *si terras cis Taurum montem Antiocho ereptas ipsi Romani tenere vellent , se nullos ascolas , quam Romanos , malle* . Si vero inde exercitus deducere in animo haberent , æquum censere , ut sibi tribuantur . Rhodii vero , multum contratendente Eumene , *civitatibus Asiæ , que ante , quam ab Antiocho occuparentur , liberæ fuissent , libertatem reddendam putabant* . Senatus pacem , quibus eam L. Scipio dedisset , legibus confirmandam censuit : idem Populus paucos post dies jussit ^b ; ita ut Rhodiis
 „ Lycia fere tota & pars Caria daretur ;
 „ reliqua Asiæ cis Taurum montem , quæ
 „ intra fines regni Antiochi fuissent , Eumeni attribuerentur ; civitates Asiæ ,
 „ quæ Attali stipendiariæ fuissent , eadem Eumeni vectigal penderent ; quæ
 „ vectigales Antiochi fuissent , eæ liberæ
 „ atque immunes essent . “ L. Scipio ,
 B b 3 cum

^a Liv. L. XXXVII. cap. 52. Polyb. exc. leg. num. 25.

^b Liv. Ibid. c. 55.

cum ad Urbem venisset, ne cognomine fratri cederet, *Asiaticum* se appellari voluit ^a; splendidissimumque triumphum egit anno fere, postquam consulatu abiit. Legitur aliquando etiam, *Asiagenem* Græca forma vocis dictum fuisse ^b. In æs incisum fœdus in Capitolio dedicatum est; ut omnia fœdera ibi dedicari solebant: & exemplar ejus *Cn. Manlio Vulsoni*, qui Scipioni successerat, missum: qui pluscula in fœderis legibus addidit ^c, aut mutavit præsertim, „ ne Rex Antiochus exercitum, qui cum Populo R. sociisque bellum gesturus esset, per suos fines transire pateretur neve ulla ratione juvaret; nec bellum cum iis, qui insulas colebant, gereret, neve in Europam transiret; neve ultra certum Asiæ terminum navigare liceret; argenti probi, duodecim millia Atticorum talentorum † intra duodecim annos daret; & tritici 54000. modium. Si quis sociorum Populi R. ultro bellum Antiocho inferret, vim vi arcendi jus esset.“

§. 10. Hannibal's exitus.

§. X. De auctoribus belli, & præcipue Hannibale, dedendis etiam cautum est. At Hannibal verens, ne dederetur, in *Cretam* ad *Gortynios* navigat, magnam pecuniam secum portans ^d. Verum ibi quoque ob avaritiam *Cretensium* magno in periculo se fore videns amphoras complures

^a *Ibid.* c. 58. ^b *Id.* L. XXXIX. cap. 44. V. *Spanh. de Pr. & Us. Numism. Diss.* X. p. 64. ed. ult.

^c *Polyb. Exc. legat. n.* 35. † *Philipp.* 72000000.

^d *Nepos vita Hann.*

plures complet plumbo : summas operit auro & argento : easque publice in templo Dianæ deponit . Sed statuas æneas, quas secum portabat, omnes sua pecunia complet, atque ita Cretensibus illufis ad Prufiam Bithyniæ & *Ponti* Regem pervenit : eumque statim adverfus Romanos incitavit . Cumque eo tempore inter Prufiam & Eumenem bellum & terra & mari gereretur classem Eumenis vicit Hannibal ; & dolo quidem, quando armis par non effet . Imperavit enim quamplurimas venenatas serpentes vivas colligi, easque in vafa fictilia conjici . Hæc vafa, cum acrius premerentur in naves adverfario- rum trajici juffit : quæ jacta initio rifum pugnantibus excitarunt : poftquam naves completas confpexerunt serpentibus, cum quid potiffimum vitarent non viderent, puppes avertere coacti funt ^a . Dum hæc in Asia geruntur, accidit cafu, ut legati Prufiæ Romæ apud L. Quinctium *Flamininum* *confularem* ^b cœnarent ; & ex his unus diceret, *Hannibalem in Prufiæ regno effe* . Ergo Senatus statim legatos in Bithyniam mifit, qui a Rege peterent, ut Hannibal fibi dederetur . His Prufias negare aufus non eft : verum, ne quid faceret, quod adverfum jus hofpitii effet, ipfos, fi poffent, comprehendere eum juffit . Semper talem exitum vitæ fuæ Hannibal profpexerat animo ^c :

B b 4 ita-

^a *Justin. L. XXXII. c. 4. Front. Strat. L. IV. c. 7. n. 10. II.* ^b *ita legendum eft ap. Nepot. non Flaminium Confulem.* ^c *Liv. L. XXXIX. c. 51.*

itaque , ut iter semper aliquod præparatum fugæ haberet , septem exitus e domo fecerat ; & ex iis quosdam occultos . Sed totius domus circuitus ita custodiis cinctus fuit ; ut nemo inde elabi posset : quo intellecto Hannibal venenum hausit , (quod multo ante præparatum ad tales habebat casus) execratus in caput Prusiæ , & hospitales Deos violatæ ab eo fidei testes invocans . Alii eum , exemplo *Themistoclis* , taurinum sanguinem habuisse dicunt ^a . Plurimi T. Quinctium Flaminium legatum ad Prusiam de morte Hannibalis ivisse dicunt ^b . Mortuus dicitur anno Urbis 570. vel , juxta alios , anno , aut biennio ferius ^c . Eodemque anno in carcere veneno interfectus esse fertur , qui ab hostibus suis Messeniis bello captus erat , Philopœmen fortissimus Achæorum Imperator ^d .

§. II. Finis P. Scipionis Africani .

A.U. 566.

§. XI. Tertius additur , qui eodem anno decesserit P. Cornelius Scipio Africanus † ipse quoque humanarum rerum vires in provectiore ætate expertus . Anno enim quingentesimo sexagesimo sexto duo *Quinti Petillii* , Tribuni plebis (alii *M. Nævium* dicunt ^e ; alii Petilliis Nævium jungunt ^f) diem ipsi dixerunt , comparati , ut ferebatur , & immissi in eum a M. Catone ^g , cum quo nobiles inimicitias exer-

^a *Plut. vita Quinctii p. 380. D.* ^b *Ibid. Liv. d. l.*
^c *Nepos.* ^d *Liv. Ibid. c. 50. Plut. d. l.* † *Iustin. l. d.* ^e *Liv. L. XXXVIII. c. 56. Val. M. III. 7. 1. Gell. IV. 18.* ^f *Scx. Aur. Victor.* ^g *Vid. Liv. d. l. c. 54.*

exercuerat. Objiciebant autem ^a, quod pecuniam a Rege Antiocho pro pace facienda accepisset; alia etiam, & tali viro indigna crimini dantes: vetera præterea luxuriæ crimina Syracusanorum hybernorum, & Locris Pleminii tumultum. Scipio, ubi dies ei predicta venisset, magno agmine amicorum clientiumque ad Rostra subiit, & prolatum librum, quo acceptæ & expensæ summæ continebantur, discerpfit, indignatus ^b, *H S quadragies* † *rationem a se repeti, alieni imperii ministro, quod suo ductu, suisque auspiciis bis millies H S * uberius fecisset*: silentioque facto, *Memoria*, inquit, *Quirites, repeto, diem esse hodiernum, quod Hannibalem Pœnum magno prælio vici in terra Africa; pacemque & victoriam vobis peperi insperabilem. Ergo censeo relinquamus nebulonem hunc: eamus hinc protinus Jovi Opt. Max. gratulatum*. Id cum dixit in Capitolium ire cœpit; simulque se universa concio avertit; ita ut postremo scribæ viatoresque Tribunos relinquerent: nec cum iis, præter servilem comitatum & præconem, qui reum ex rostris citabat, quisquam esset. Scipio per totam Urbem omnia templa Deum cum Populo Romano circumiit; isque speciosus ultimus dies ipsi illuxit ^c. Inde, die longiore predicta, in *Liternum* concessit: certo consilio, ne ad causam dicendam adesset. Major animus erat, & majori fortunæ adfuetus, quam ut reus esse sciret.

^a *Ibid. c. 51.* ^b *Ibid. c. 55.* † 100000. *Philipp.*
* 5000000. *Philipp. c. 25.*

sciret. Ubi dies venit, L. Scipio, *morbum causam esse, cur abesse frater*, excusabat: cumque eam excusationem Petillii non acciperent, tum alii Tribuni, tum præcipue *Ti. Sempronius Gracchus*, cui inimicitia acerrimæ cum P. Scipione interceperant, decrevit, „ se P. Scipionem, prius „ quam Romam redisset, accusari non „ passurum: tum quoque, si se appellet, „ auxilio ei futurum, ne causam dicat: “ alia etiam in honorem Scipionis adiiciens. Ita silentium deinde de Africano fuit. Vitam Literni egit: atque eo ipso loco, *sepeliri se*, jussisse ferunt a; *ne suus sibi in ingrata patria fieret*. Sed hac omnia *magni quidem animi* (ne dicam *superbi*) esse videntur; at *nequaquam civilis*: verum *perniciosi* in Republica *exempli*: in qua nemo tantus jure esse potest, qui non legibus & ordinariis judiciorum formulis subjectus esse debeat. L. tamen Scipio cum *A. Hostilio* legato, & *C. Furio* quæstore suo damnatus est. Scipioni quadragies lis æstimata fuit: (Liv. d. l. c. 55.) ac *Terentius* Prætor (*Ibid.*) prehendi damnatum, & in vincula duci jussit. At vetuit intercessione sua *Ti. Gracchus non passurum* dicens, *L. Scipionem, qui Regem opulentissimum orbis terrarum devicerit, imperium P. R. in ultimos terrarum fines propagaverit, plurimos duces hostium in triumpho ductos carceri incluse-*
rit,

a Vid. Strabon. L. V. n. 243. Acron. ad Hor. Epod. IX.. cineres ejus in pyramide in Vaticano collocat.

rit, inter hostes Pop. R. in carcere, & in vinculis esse. In bona tamen ejus possessum publice Quæitores Prætor misit: sed nequaquam tantum redactum est, quantæ summa damnatus fuerat. Collata pecunia a cognatis amicisque & clientibus est L. Scipioni; ut, si acciperet eam, locupletior aliquanto esset, quam ante damnationem fuerat. Nihil accepit: quæ necessaria ad cultum erant, redempta ei a proximis cognatis sunt.

CAPUT SECUNDUM,

Bellum Ætolicum.

§. I. **V**idimus Capitis præcedentis paragrapho quinto, Legatos Ætolorum, quod non satis humiliter in Senatu se habuissent, Urbe & Italia excedere fuisse jussos a. Eo factò, Anno Urbis quingentesimo sexagesimo quarto *M. Fulvio Nobiliori* Consuli Ætolia provincia forte obvenit; cum Asiam *Cn. Manlius* (non dum enim debellatum esse cum Antiocho Romæ noscebatur) obtinuisset b. Et principium novi belli in Ætolis a gente Athamanum ortum erat c, quam, pulso Amynandro Præto, Philippi Regis factam esse vidimus d. At præfectorum regionum superbum imperium desiderium Amynandri fecerat: & consilio cum eo composito, adjuvantibus Ætolis, præsidia Macedonum

§. I. *Quæ ipsum bellum præcesserint.*

a *Liv. L. XXXIX. c. 49.* b *Ibid. c. 50.* c *Id. L. XXXVIII. c. 1.* d *Cap. præc. §. 3.*

donum expulerant Athamanes: ac Regem cum exercitu Athamaniam ingressum excedere inde coegerunt, multis etiam suorum amissis. Amynder recuperato regno ad Romanos legatos mittit, pacem petens^a; & sese excusans, quod per Ætolos paternum regnum recuperasset. Interea Ætoli *Amphilochorum* gentem, quæ quondam eorum fuerat, recipiunt: ut etiam magnam *Aperantie* partem: & *Dolopes* quoque a Philippo ad Ætolos deficient.

§. 2. *Ambracia capta.*

§. II. Sed dum hæc geruntur, cum & legati Ætolorum re infecta Roma rediissent, (qui in itinere ab Epirotis capti & libertatem redimere fuerant coacti^b) & Antiochus victus nunciaretur; & præcipue Fulvius Consul jam cum exercitu trajecisset non tantum, verum etiam *Ambraciam*, quæ se Ætolis contribuerat, acerrime oppugnaret, iterum legatos ad Consulem miserunt^c; Rhodiorum etiam & Atheniensium intercessione implorata^d. Quin etiam Amynder pro *Ambraciensibus* apud quos exsulaverat, deprecaturus in castra Romanorum venit; monuitque Ambracienses, ut se matura deditioe servarent, urbem etiam Consulis permisso ingressus. Cumque his omnibus accessisset etiam *C. Valerius* Consulis frater uterinus, *M. Lævini*, qui primus societatem cum Ætolis pepigerat, filius, urbs.

a *Liv. d. 1. c. 3.* b *Polyb. ex. leg. n. 27.*
 c *Liv. d. 1. c. 3. & 8.* d *Ibid. c. 9. Polyb. Ibid. n. 28.*

urbs tandem ab Ambraciotis fuit tradita. Ætoli, ut sine fraude abire liceret pacti sunt. Quingenta talenta Euboica † pœnæ nomine ipsis imperata sunt ^a. Ex hac urbe, quæ Pyrrhi quondam regia fuerat, signa ænea marmoreaque plurima & tabulæ pictæ avectæ: nihil præterea tactum, violatumve.

§. III. Pax inde Romæ cum Ætolis firmata his maxime legibus ^b: „ Ut imperium, majestatemque Populi Romani gens Ætolorum conservaret sine dolo malo. Eisdem cum Romanis hostes haberet. Perfugas, fugitivos, captivos Romanis, sociisque redderet. Obsides quadraginta Consulibus arbitrato daret. *Cephalenia* Insula extra leges pacis esset. Ducenta talenta argenti Euboica † præsentia; & quinquaginta * annua in proximos sex annos darent: agri, urbes, homines, qui Ætolorum juris aliquando fuissent, qui eorum T. Quintio Cn. Domitio Consulibus, postve eos Consules, armis subacti, aut voluntate in ditionem Populi Romani venissent, ne quem eorum Ætoli reciperent. *Oeniade* cum urbe agrisque Ætolorum forent. “

§. 3. Pax cum Ætolis.

§. IV. Ætolis perdomitis M. Fulvius Consul in *Cephaleniam* trajecit; eamque statim in ditionem recepit. At *Samæi*, quan-

† 600000. Flor. nostratum, S. Carolinor. a Vid. Cl. Jac. Perizon. ad Liv. L. XXXVIII. c. 9. b Liv. L. XXXVIII. c. II. † 210000. Flor. Carolinor. * 60000. Flor. Car.

quanquam obsides dederant, incertum quâ de causa desciverunt ^a. Urbs eorum post quatuor demum mensium obsidionem capta & direpta est: cives cum conjugibus & liberis sub corona venditi. Inde in Peloponnesum reversus Consul Lacedæmoniorum & Achæorum (Achæi Lacedæmonios contra fœdus cum T. Quinctio factum fecisse arguebant) disceptationes audivit ^c: belloque abstinere iussit, donec legati ad Senatum missi essent. Iis ambiguum adeo responsum datum fuit, ut Achæi sibi permissum esse de Lacedæmone acciperent; & plurimos Lacedæmoniorum correptos supplicio traderent: Tum etiam Lycurgi legibus abrogatis Achæorum corpori eam urbem junxerunt.

A. U. 566. Anno demum quingentesimo sexagesimo sexto Fulvius Romam reversus splendidissimum triumphum egit ^d; licet M. Æmilius Consul ad invidiam Ambraciensium legatos in Senatum introduxisset querentes, *injuria sibi bellum illatum; urbem suam direptam; quodque se ante omnia moveat, templa tota urbe spoliata ornamentis: simulachra Deum, Deos imo ipsos ablatos esse.* Et, cum alter Consul Flaminius per morbum abesset, referente Æmilio Senatus-Consultum factum est, *ut Ambraciensibus omnes suæ res redderentur; utque ipsi legibus suis uterentur.* Sed profecto ad bellum Gallicum Æmilio (qui tamen ad impediendum triumphum Fulvii

Ro-

^a Liv. d. l. c. 18. ^b Ibid. c. 30. ^c Ibid. c. 32.

^d Id. L. XXXIX. c. 4. & 5.

Romam redire paraverat, verum in via æger substiterat) triumphavit; & magnas opes arario intulit.

CAPUT TERTIUM.

De bello cum Gallogræcis.

§. I. **A**Ntequam ad ipsam hujus belli historiam veniamus paucissimis de origine horum *Gallogræcorum*, sive *Gallatarum* (quod nomen Christianis hominibus notissimum est ex epistola, quam *D. Paulus* ad eam gentem scripsit) præmittendum. Quemadmodum enim jam antea Gallos Italiam invasisse vidimus, sic circa idem tempus, cum terræ, quæ genuerant, multitudinem eorum jam diutius non caperent; magna vis hominum ad alias sibi sedes quærendas in aliam partem profecta est, & *Pannoniam* occupavit; atque ibi plurimos annos cum finitimis varia bella gessit^a. Tandem circa annum Urbis 473. duce *Belgio* in *Macedoniam* irrumpunt; *Ptolemeum Ceraunum* Regem, *Ptolemei Soteris*, sive *Lagi* filium, *Ptolemei Philadelphi* fratrem, acie victum & captum interficiunt. *Belgium* secutus *Brennus Sosthenem*, quem sibi præfecerant *Macedones*, vincit; & mox dum templum *Delphicum* spoliare conatur, periit^b. Sed alii Galli, qui, dum *Brennus* in *Græciam* proficisceretur, ad terminos gentis tuendos

§.3. De Origine Gallogræcorum

a Vid. Justin. L. XXIV. c.4. b Pausan. Phocicis c.23.

dos relictī fuerant a ; & simul etiam multi, qui secessionem a Brenno fecerant sive in Asiam evocati, sive audientes ex proximo, quanta ubertas terræ ejus esset, per Hellespontum partim, partim a *Byzantio* eo transmiserunt b. Et, licet decem tantum millia armatorum hominum haberent (inermium enim plures erant) tantum tamen terroris omnibus Asiæ gentibus injecerunt, ut non tantum stipendium tota cis Taurum Asia exigèrent; sed, ut Syriæ quoque ad postremum Reges stipendium dare non abnuerent. In Asiam transisse videntur circa annum Urbis conditæ 474. Et, cum diu vagati fuissent Attallicorum Regum & Bithynorum ditiones vastantes, tandem regionem c, quæ *Galatia* ab illis & *Gallogracia* est dicta, concedentibus iisdem Regibus occuparunt, in tres potissimum gentes, *Trocmorum*, *Tolistobojorum* & *Tectosagum* divisi.

§. 2. Man-
lii Vulsonis
cum Toli-
stobojis
prelium.

§. II. Adversus has ergo gentes Cn. Manlius Vulso, quem successorem L. Scipioni in Asiam fuisse missum vidimus, exercitum a decessore suo acceptum duxit, auxiliis eos Antiochum juvisse insimulans: malo sane exemplo: nam, sicut ad eam rem ex jure gentium belli indictio, ita ex jure Romano novus Populi jussus desiderabatur d. Sed spreto jure Manlius in Gallorum terras duxit e: licet etiam

a Justin. L. XXV. c. 1. b Liv. L. XXXVIII. c. 16.
c Strabo L. XII. n. 566. d Grot. de jur. B. P.
L. III. c. 3. §. 10. e Liv. d. l. c. 18.

etiam *Eposfognatus* regulus, qui & in Eumenis amicitia manserat, & auxilia Antiocho adversus Romanos negaverat, legatis missis oraret, *ne Tectosagis bellum inferret; ipsum persuasurum illi genti, ut imperata facerent*. Verum, cum jam ad *Gordium* castra haberet, & *Eposfognatus* & alii nunciant, *Gallos nihil equi concedere; sed montes petere, ut inde se armis locorumque situ tueantur; ita fatigaturos se Romanos esse credentes*. Ergo Consul primum ad *Olympum* montem ducit^a; quem *Tolistobojorum* civitas occupaverat: & quatuor millia Gallorum, qui iter impedituri ex monte digressi fuerant, & tumultum quendam infederant, aut cædit, aut in fugam convertit: & mox etiam eos, qui montem tenebant, gravissima strage superat; facili satis victoria, cum nec armorum genere, nec ratione pugnandi Romanis pares essent. Numerus captivorum millia quadraginta explevit^b; quia omnis generis ætatisque turbam secum traxerant, demigrantium magis, quam in bellum euntium specie. Memorandum hic venit *Chiomara*, quæ *Ortiagontis* Gallorum reguli uxor erat, facinus^c: huic centurio, qui eam captivam ducebat, vim intulit: mox, cum mulieri libertatem promississet, certum auri pondus pactus, ad locum constitutum eam adduxit, aurum accepturus: at illa sua lingua centurionem aurum pensantem, ut

C c oc-

^a Liv. lb. c. 20. ^b Ib. c. 23. ^c Ib. c. 24. Plut. de virt. mul. p. m. 258. Flor. L. II. c. 11.

occiderent, imperavit; caputque occisi ad maritum detulit. Plutarchus dicit scripsisse Polybium, se cum ea muliere Sardinibus collocutum fuisse; quod hodie quidem apud eum non legitur; licet maritum ejus a liberalitate, magnitudine animi, venustate morum, prudentia & fortitudine commendet. ^a

§. 3. Ejusdem res gesta cum Lectogasis.

§. III. Posthæc, cum ad *Ancyram* in stativis Consul esset, petentibus Gallis locus ad colloquendum de conditionibus pacis constituitur ^b. Eo cum Consul venisset nullo Gallorum viso in castra revertitur. Mox autem adfuerunt oratores Gallorum excusantes, “ religione objecta Reges venire non posse; sed eorum nomine Principes gentis adfuturos. “ Ergo Consul, se quoque *Attalum missurum*, dixit. (Observa obiter fastum Romani Consulis, qui, quæ suo fastigio indigna esse putaret, opulentissimi Populoque Romano amicissimi Regis fratri non indecora crederet.) Jactæ quidem ibi sunt conditiones pacis; sed, cum absentibus ducibus finis rei imponi non potuisset, convenit, ut postridie Consul Regesque congregerentur. Frustratio Gallorum eo spectabat, ut res suas cum conjugibus & liberis trans *Halin* trajicerent: Consulemque Romanum, aut capere, aut occidere possent. Cum itaque non multum a constituto loco Consul abesset, Galli, mille equites expertæ audaciæ, & ad id fa-

^a Excerpt. de virt. & vit. p. m. 134. ^b Polyb. exc. leg. n. 34. p. 1162. Liv. d. l. c. 25.

id facinus delecti, hostili impetu in eum irruunt; & plurimos ex Romanis oppressissent, ni statio pabulatores praesidii causa consequi solita, sexcenti equites, forte eo occurrisset. Tum versa extemplo fortuna; paucique Galli aufugerunt: captus est nemo: major multo pars per fidem violati colloquii poenas morte luerunt. Post triduum inde Romanus ardentibus ira animis cum Tectosagis & Trocmis, qui iis auxilio venerant, acie decernit, pari fere modo, & pari eventu, quo cum Tolistobojis pugnatum fuerat. Itaque statim Galli oratores de pace ad Consulem miserunt: quos Manlius Ephesum, ubi hybernare statuerat, ad se venire iussit ^a.

§. IV. Verum cum decem legatis omnique exercitu ad Hellespontum profectus ^b, evocatis eo regulis Gallorum leges, quibus pacem cum Eumene servarent, dixit: denunciaturque, “ ut morem vagandi cum armis finirent, agrorumque suorum terminis se continerent; “ cum Apameae reliquas etiam Asiae res ordinasset ^c. *Ariarathi Cappadocum* Regi, qui Antiochum auxiliis juverat, pars dimidia pecuniae imperatae Eumenis beneficio, cui per eos dies filiam desponderat, remissa: ipse in amicitiam est acceptus. Urbium, quae stipendiariae Antiocho fuerant, & cum Romanis transferant, immunitas data: quae partium Antiochi fuerant, aut stipendiariae Attali Regis,

§. 4. Res Asiae ordinatae.

C c 2 vecti-

a Liv. d. l. c. 27. b Ibid. c. 40. c Ibid. c. 39.

vestigal pendere Eumeni jussæ. Aliis pro meritis immunitas: aliis dona ex devictis urbibus data. Eumeni Chersonesus & Lyfimachia, quæque alia in Europa tenuerat Antiochus, concessa; in Asia item Phrygia, *Lycaonia*, Ephesus, aliaque.

§. 5. Man-
lius Ro-
mam re-
versus
triumphat.

§. V. Inde copiis in Europam traje-ctis agmen præda grave trahens per Thraciam iter faciebat a: sed Thraces præda & via sylvestri impeditos semel iterum-que invadunt: nec absque ingenti damno transire Romani. Atque ita tandem, cum ob metum hyberni maris Apolloniæ hibernasset, Romam rediit: & III. Nonas Martias A. U. 566. de Gallis Asiatici triumphavit b; nequicquam contratendente majore parte decem legatorum, qui cum eo fuerant. Hi enim accusabant Manlium, “ quod summa ope
 „ tetendisset, ut pacem a L. Scipione in-
 „ choatam turbaret, & Antiochum insi-
 „ diis exciperet; quod ægre legatorum
 „ precibus fuisset prohibitus, quo minus
 „ Taurum, fatalem juxta Sibyllina carmi-
 „ na terminum, transfret; quod, cum
 „ nullam causam belli inveniret, sine Se-
 „ natus auctoritate, injussu Populi, bel-
 „ lum Gallis intulisset; quod cum exerci-
 „ tu Romano, Consul mercenarius, At-
 „ talum secutus stipem a tyrannis castel-
 „ lanisque devitiis collegisset; quod ipse
 „ bellum imprudenter gessisset, fortuna
 „ tantum & hostium ignavia superior fa-
 „ ctus; quod in ipso reditu a latrunculis
 Thra-

a Liv. *Ibid.* c. 40. b *Id.* L. XXXIX. c. 7.

Thracibus, cæsus, fugatus; impedimentis exutus fuerit. " Ac licet infensissimos semper Gallorum adversus Romanos animos, eorumque legiones in exercitu Antiochi fuisse allegaret, non tamen triumphum obtinisset, nisi & amici ejus summis opibus fuissent annexi, & seniores negassent, exemplum proditum memoriæ esse, ut Imperator, qui perduellibus devictis, confecta provincia exercitum reportasset, privatus inhonoratusque Urbem iniret.

CAPUT QUARTUM.

Bellum cum Gallis, Liguribus, Hispanis, Istris.

§. I. CUM Gallis, Liguribus, Cermanis, aliisque continua fere bella vidimus: & postremo quidem loco *L. IV. c. 11. §. 10.* atque ex fide Romanorum scriptorum multas & graves eorum clades memoravimus: perduximusque eam narrationem ad A. U. C. 558. Sed nequam iis cladibus fracti fuerunt Gallorum animi: imo anno statim sequente Ti. Sempronii Longi Consulis castra Boji oppugnarunt^a; & per portam quæstoriam irrumperentes non sine magna Romanorum strage inde expulsi fuerunt. Tamen eodem anno etiam Proconsul L. Valerius Flaccus bene cum Gallis Insubribus

§. I. Bellum cum Bojis.

Cc 3

& Bo-

^a Liv. L. XXXIV. c. 46. sq.

& Bojis Padum transgressus pugnasse dicitur.

§. 2. Bellum cum Liguribus & Bojis . A.U. 560.

§. II. Similiter etiam Ligures anno quingentesimo sexagesimo tantum belli suscitarent, ut, *tumultum esse*, Senatus decerneret a, sociosque Latinos jam dimissos iterum convenire juberet. Sed *Minucius* Consul, statim ac in provinciam venit, Pisas a Liguribus circumfessas obsidione liberat b. Et alter Consul L. Cornelius Merula Bojorum agros nemine prohibente vastavit: sed suos jam fines egressum acerrime invadunt Galli, cum insidias, quas struxerant, apertas esse vident: & vix tandem in fugam vertuntur magno suo cum damno, nec incruenta Romanorum victoria c. Cornelius tamen cum Romanam venisset supplicationem simul triumphumque sibi decerni petiit d: verum intercessione Tribunorum plebis prohibitus non obtinuit, cum legatus ejus *M. Claudius Marcellus* pluribus Senatoribus privatim scripsisset e. Fortunæ Populi Romani, & militum virtuti gratiam habendam, quod res bene gesta foret, cum Consulis opera & militum aliquantum amissum foret; & hostes e manibus amissi essent. Sed hæc jam supra narrata fuerant. Eodemque adhuc anno Minucii Consulis castra oppugnata & ægre defensa sunt f & non multo post, quum per angustum factum agmen duceretur, cladem

a *Ibid.* c. 56. b *Ibid.* L. XXXV. c. 3. c *Ibid.* c. 5. d *Ibid.* c. 8. e *Ibid.* c. 6. f *Ibid.* c. II.

dem Caudinæ similem prope fuisset expertus, ni industria & fortitudine equitum Numidarum periculo ereptus foret. Sed anno sequente idem Minucius Proconsul provinciam obtinens in agro Pisano cum Liguribus signis collatis pugnavit ^a; & victor inde castella eorum vicofque igne ferroque pervastavit: idemque rursus anno sequente eosdem hostes castra sua oppugnantes egregie repulit.

A. U. 561.

§. III. Sed demum anno Urbis 562. *P. Cornelius Scipio Nasica* Consul Bojos clarissima pugna vicit ^b; ita ut se extemplo post eam pugnam dederent: quos agri parte fere dimidia multavit; quo, si vellet, Populus Romanus colonias mittere posset; quemadmodum A. U. 564. *Bononia* Latinorum colonia in eum agrum deducta est ^c. Tamen, cum triumphum peteret, intercessit *P. Sempronius Blasius* Tribunus plebis: qui censebat, Scipioni, ante quam triumpharet, redeundum esse in provinciam, ut Minucio auxilio esset tertium jam annum cum Liguribus dubio bello distento: „ ita devictis Liguribus „ paucos post menses Proconsulem Scipionem triumphaturum esse. “ Sed consensu Senatus ad remittendam intercessionem compulsus est: & de Bojis *P. Cornelius* Consul triumphavit ^d, si Livii testimonio credimus. Idem tamen anno sequente Proconsul Galliam obtinuit: cum *Q. Minucius* (qui provinciam confectam,

§. 3. Boji magna clade victi.

C c 4

& Li-

^a *Ibid. cap. 21.* ^b *Id. L. XXXVI. c. 38.* ^c *Id. L. XXXVII. c. 57.* ^d *Id. L. XXXVI. c. 40.*

& Ligurum omne nomen in deditio-
venisse scripserat) exercitum ei tradere
jussus fuerit ^a. Nisi forte Livius in hac
narratione sui oblitus cespitaverit: quod
etiam alibi ei evenisse luculenter docet Ce-
leberr. Jacobus Perizonius *Animadversio-
num Hist. cap. 4.* † Minucio vero trium-
phus negatus fuit ^b. Imo accusatus est a
Catone, quasi falsas pugnas & victorias
jactaverit: & imprimis, quod decemvi-
ros, homines bono genere gnatos, ob pa-
rum bene curata sibi cibaria, indicta cau-
sa, flagro cædi & interfici jussisset. Unde
Gellius citat *orationes Catonis in Ther-
mum*; ut *L. X. noctium Attic. c. 3. de fal-
sis pugnis*; & *L. XIII. c. 23. eam de de-
cem hominibus*.

§. 4. Ii-
dem cum
Liguribus
bellum.

§. IV. Inde paulisper in his oris a bel-
lis cessatum. Sed anno rursus quingente-
simo sexagesimo sexto uterque Consul ad
bellum Ligusticum est profectus ^c. Nam
erat is hostis velut natus ad continendam
Romanis militarem disciplinam: & aspe-
ritas locorum, hostis assidue laceffens,
oppugnatio necessaria munitorum castel-
lorum, laboriosa simul, periculosaque;
inops præterea regio virtutem & discipli-
nam conservabat: cum amœnitas Asia,
mollitia hostium, regiaque opes, ditio-
res quam fortiores exercitus facerent ^a. C.
ergo *Flaminius* Consul *Friniates* Ligures
victos in deditioem accepit; iisque arma
adi-

^a *Id. L. XXXVII. c. 2.* † & *Vid. S. L. IV. c. 1.*
p. 48. ^b *Ibid. c. 46.* ^c *Liv. L. XXXIX. c. 1.*
^d *Vid. Ibid. c. 6.*

adimit . Verum , cum non sincera fide eā tradidissent , pars magna trans Apeninū abierunt : ibi rursus victi sunt ; & armā ils intentiore cura adempta .

Apuanis quoque Liguribus perdomitis pacem Consul finitimis dedit . Atque inde , ne militem in otio haberet , viam ab Urbe per Tusciam & Umbriam Ariminum usque stravit ^a : licet in *epitome Livii XX.* legatur , hoc a patre hujus Flamini in censura A. U. 533. factum esse ; cui adsentitur *Cassiodorus in Chronico* . Hæc postea *Aquilejam* usque producta fuit . Æmilius etiam viam a Placentia Ariminum usque fecit , ut cum via Flaminia committeretur ^b : sive , ut melius Strabo dicere videtur , viam Flaminiam continuavit Bononiam usque , & inde *Aquilejam* . Cenomannorum vero tanta hoc tempore fides apud Romanos fuit ; ut , cum arma sibi a Prætorē *M. Furio* adempta fuisse quererentur , a Consule permittente Senatu ea receperint : & Prætor provincia decedere jussus fuerit . Anno rursus 567. *Q. Marcius Philippus* Consul a Liguribus *Apuanis* loco iniquo circumventus & ingenti clade affectus , quamprimum in loca pacata pervenit , exercitum dimisit , ne quantum diminutæ copię forent , appareret ^c . Saltus tamen , unde eum Ligures fugaverant , *Marcus* ab eo est dictus . Sed feliciter anno sequente uterque Consul res adversus eos gessit ^d . Et anno 570. *M. Claudius Marcellus* Consul Gallos quos-

A. U. 567.

^a *Strabo L. V. n. 217.* ^b *Ibid. c. 20.* ^c *ib. c. 32.*

quosdam Transalpinos inopia agri in Italiam transgressos a & oppidum condere incipientes in eo agro, qui postea *Aquilejensis* fuit, quod nempe agri inopia & egestate coacti superante multitudine patriam reliquissent, Italia excedere coegerunt b, redditis tamen omnibus, quæ sine cujusquam injuria habebant. Verum ita vacuus cura Istricum bellum moliri cœpit; de quo paulo post videbimus: jam enim melius videtur, ut uno contextu bellum cum Liguribus persequamur donec rerum series & temporis nos ad alius libri initium perduxerit.

§. 5. Ejusdem belli continuatio.

A. U. 571.

A. U. 572.

§. V. Nam anno rursus Urbis quingentesimo septuagesimo primo provincia Consulibus nulla, præter Ligures, quæ decerneretur, erat b, cum *Q. Fabius*, qui Proconsul Liguriam obtinebat, *Apuanos ad rebellionem spectare*, scripsisset. Consules prospere res gessisse dicuntur c. Sed anno sequente *L. Æmilius Paullus*, cui ex Consulatu prorogatum imperium erat d, in Ligures *Ingaunos* (habitarunt hi loca maritima, ubi hodie *Albenga* urbs veteris *Albingauni* vestigia servat) exercitum introduxit. Ibi legati pacem petentes ad eum venerunt: & cum tempore opus esse dicerent, ut suis deditioem, quam petebat Paullus, persuaderent, inducias decem dierum impetrarunt; & simul, ne interea trans montes proximos castris pabulatum lignatumve iretur. Sed statim post

a *Ibid.* c. 45. b *Ibid.* c. 54. c *Liv.* XL. c. 1. d *Ib.* cap. 6.

post eos ipsos montes exercitum omni coactio summa vi castra Romanorum oppugnarunt. Et procul erant auxilia; cum & *Bæbius* Proconsul jam exercitum *M. Pinario* Prætori in Sardiniam eunti tradidisset: & *Fabius* Prætor cum exercitu, qui *Marcelli* fuerat, adversus Istrum profectus esset. Ergo literis *Bæbii* motus Senatus delectum omnibus modis accelerari jubet: sed, præter alia, impedimento erat pestilens morbus. *Æmilius* vero, cum literas, quas ad *Bæbium* subsidium petens miserat, interceptas crederet, cum suis fortissima eruptione in Ligures pugnavit. Imo castris eos exiit: & triduo omne Ligurum Ingaunorum nomen in deditio- nem recepit: ac provincia ex sententia confecta de Liguribus Ingaunis triumphavit ^b. Triumphum ejus secuti sunt Ligurum legati pacem perpetuam humillime quidem orantes: sed cum exprobratione inconstantiae ad Consules a Senatu rejecti sunt. Ita pax in Liguribus fuit. Sed diuturnam esse non siverunt *P. Cornelius* & *M. Bæbius*, qui prorogato imperio Ligures obtinebant: verum, licet nullum bellum esset, improvise eos oppresserunt; hominumque ad duodecim millia ex montibus in agros campestres procul ab domo deduxerunt, consulto tamen prius Senatu: iisque sedes, ager publicus in Samnitibus Populi Romani, datae sunt: quibus anno sequente alii etiam ex-
po-

a *Ibid.* c. 25. *Ibid.* c. 27. b *Ibid.* c. 34.

popularibus additi a. Et sæpe hoc apud veteres factum est, ut gentibus victis aliæ sedes assignarentur: quemadmodum vel ex S. Scripturæ literis docemur, ubi videmus decem tribus Israelitarum a *Salmanasare* victos in Assyriam deportatos fuisse; & inde alias partes habitatum missos b: & diu antea *Josephus Patriarcha*, vel ejus consilio *Ægypti Rex Pharaon*, *Ægyptios* ab una extremitate regni ad aliam transtulit c. Imo *Rabsake Assyriorum* Regis nomine *Hierosolyman* obsidens d *Judeis*, si sese dedere vellent, promittit, *Dominum suum eos deducturum esse in terram optimam; & illi, quam colebant, similem*: ut itaque deportationem tanquam rem necessariam, & usu receptam consideret. Similiterque *Pompejus* cum bellum confecisset *Piraticum Cilices* illos prædones longe a mari removit; ut suo loco videbimus. Quin etiam præterito hoc seculo *Rex Persiæ Georgianorum* a se victorum magnam multitudinem locum a patria sua remotum habitandum dedit; ut narrat scriptor fide dignissimus, & fere *αυτόπτης*, *Petrus della Valle*. Sed revertamur Romam; ubi Proconsoles *Cornelius* & *Baebius* omnium primi nullo bello gesto triumpharunt.

§. 6. Belli

§. VI. Anno quingentesimo septuagesimo
mo

a *Ibid. cap. 38.* b *II. Reg. XVII. 6.*

c *Genes. XLVII. 21.* d *II. Reg. XVIII. 32. Jesai XXXVI. 17.*

mo quarto Consules fuerunt *L. Manlius Acidinus* cum *Q. Fulvio Flacco*: quorum hic nomina refero, quod singulari casu fratres germani in consulatu collegæ fuerunt a: nam prior adoptione ex Fulvia in Manliam gentem transierat b. Fulvius exemplum modo laudatum secutus victos & deditos Ligures ex montibus in campestres agros deduxit; præsidiaque montibus imposuit c. Eodem anno rursus, ut ante quadriennium factum fuerat Gallos Transalpinos agrum in Italia petentes, ut pacati sub imperio Populi Romani essent, Italia excedere Senatus iussit. Et jam insuper voluit, ut Consul *Q. Fulvius* quæreret, & animadverteret in eos, qui principes & auctores transcendendi Alpes fuissent: eidemque Senatus gratia, nulla re memorabili gesta, datum ut triumpharet d. Anno sequente *M. Junium Brutum* Consulem in Liguria res gessisse constat: sed earum narrationem tempus edax rerum nobis eripuit: cum pars libri quadragesimi primi ex historia Liviana hodie desideretur. Verum anno rursus quingentesimo septuagesimo sexto e *C. Claudius* Consul qui in eo magistratu jam Istros pacaverat, Ligures ad *Scultennam* fluvium (hodie *Panarium*, terminus *Romandiolæ* occidentalis) magna clade afficit; & in ipso magistratu de-

*hujus con-
tinuatio.
A.U. 574.*

A.U. 575.

A.U. 576.

a *Fasti Capitolini.* b *Veil. Paterc. L. II.* c *Liv. XL. cap. 53.* d *Ibid. cap. 59.* e *Id L. XLI. cap. 12.*

duobus simul populis triumphavit. Ligures vero, cum consularem exercitum Romanam abductum ^a, legionem etiam ab *Ti. Claudio* Proconsule dimissam vidissent (hic Prætor præcedente anno cum Proconsulari imperio Pisas profectus fuerat) metu soluti Mutinam coloniam repentino impetu ceperunt: sed anno statim sequente *C. Claudius Pulcher* Proconsul eam ab hoste recepit; octo etiam millibus Ligurum ibi intra muros caesis ^b. At Ligures præsidio magis se, quam armis, adversus infelicitatem expertam vim defensuri duos montes ^c *Letum & Balisam* ceperunt, munieruntque. Ibi *Q. Petilius Spurinus* Consul, dum milites pro concione adhortatur, iramemor ambiguitatis verbi ominatus fertur, se eo die *Letum* capturum esse ^d: ac inconsideratius præliando fortuitum jactum vocis *Leto* suo confirmavit. Senatus tamen, neque stipendium anni procedere, neque ara dari voluit; quia pro salute Imperatoris hostium telis se non obtulerant ^e. Videtur tamen collega Petillii *C. Valerius Levinus*, qui Consuli *Cn. Cornelio Scipioni Hispalo* in magistratu mortuo successus fuerat, eodem anno de Liguribus triumphasse: cum denarii existent ejus nomen inscriptum habentes; in quibus Jupiter quadrigis triumphalibus insistentem conspicitur ^f. Sed Livius tristi fa-

to

^a *Ibid. c. 14.* ^b *Ibid. c. 16.* ^c *Ibid. cap. 18.* ^d *Val. Max. L. I. c. 5. n. 9.* ^e *L. II. c. 7. n. 15. Frontin. Strat. L. IV. cap. 1. f.* ^f *Pigh. Ann. ad h. ann. Vaillant. G. Valeria n. 18.*

to & barbarorum temporum pernicie mutilus hic est, & lacunis plenus: ita ut etiam de historia anni sequentis nihil aliud constet, sive ex Livio, sive ex fragmentis fastorum triumphalium, quam utrumque Consulem contra Ligures res bene gessisse; & propterea triumphantes Urbem intrasse; quorum alter fuit *M. Æmilius Lepidus*, quem quosdam Ligurum populos in plana deduxisse ex fragmentis historiae Livianæ deprehenditur. Alter *P. Mucius Scævola* cum iis, qui *Lunam* Pisasque depopulati fuerant, bellum gessit: omnibusque in ditionem redactis arma ademit^a. *Vaillantius*^b etiam maritimo bello ab eo superatos Ligures putat ex denario, qui caput Neptuni laureatum, & ex altera parte eundem Neptunum quadrigis decurrentibus insistentem, ac in imo proram navis refert cum inscriptione *P. Scævola Q. F.* Sed idem *Vaillantius* eodem opere de familiis Rom. in *Gente Cornelia* num. 7. & alibi me docuerat, quadrigas tum tantum triumphum deotare, si lento passu graderentur: quæ vix concilio. *Pighius* etiam quadrigas triumphales, & ab altera parte Neptunum, in nummo hujus Scævolaë conspici dicit; atque inde similiter conicit, maritimo bello etiam Ligures domuisse: cum quoque superioris anni Consul *Valerius Duumviros* navales cum classe Ligurum oram circumvectare jusserit^c. Anno quingentesimo octogesimo^d A. U. 580.

rur-

^a Liv. LXXI. c. 19. ^b G. Mucia n. 1. ^c Liv. d. l. c. 17.

rurfus utrique Consuli Ligures decretos invenio ^a; & a *M. Popilio Lenate* Consule arduo prælio, nec incruento superatos *Statiellates* Ligurum populos ^b. Atque ille arma omnibus ademit; oppidum diruit; ipsos, bonaque eorum vendidit. Atrox hæc res Senatui visa est; „ *Statiellates*, „ qui uni ex Ligurum gente non tulissent „ arma adversus Romanos, deditos in „ fidem Populi R. omni ultimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos esse. Ergo decreverunt, „ ut *Popillius* Consul „ Ligures, pretio emptoribus reddito, „ restitueret in libertatem; bona, arma- „ que ut iis, quicquid ejus recuperari „ possit, redderentur, curaret ^c. “ Verum tantum abfuit, ut Senatui paruerit Consul, ut Romam reversus Senatusconsultum tolli, & supplicationem sibi decerni petierit; & neutra re impetrata in provinciam redierit. Urgente tamen Senatu principio anni sequentis (quo anno primum ambo Consules de plebe facti sunt ^d) Consul *P. Ælius Ligus* de Senatusconsulto illo renovando referebat: sed cum collega ejus *C. Popillius* & collegam & Senatum pro fratre deprecaretur, præ se ferens, „ si quid decerneret, „ intercessurum, „ collegam deterruit. Aucta etiam est invidia ^e *M. Popillii* literis, quibus iterum cum *Statiellatibus* Liguribus Proconsul pugnasse se scripsit; ac *sedecim* ^f *millia* eorum occidisse. Ergo

M. &

^a *Id. L. XLII. c. 1.* ^b *Ibid. c. 7.* ^c *ib. c. 9.* ^d *Fasti Capitol.* ^e *Ibid. c. 21.* ^f *ita lego cum Cl. Perizonio.*

M. & *Q. Marcius* Tribunis rogantibus Senatu jubente, *C. Licinius* Prætor Urbanus quærere & animadvertere jussus est, qui ex *Statiellatibus* deditis in libertatem restitutus ante *Kal. Sextileis* primas non esset, cujus dolo malo is in servitutem venisset. Cumque *Popillius* Romam reverti non auderet, plebiscito jussus est Prætor de absente eo statuere & judicare. Hoc tractus vinculo cum rediisset, multa milia hominum in libertatem restituta sunt; traductisque *Padum* ager est assignatus. Gratia tamen *Popillia* gentis rogatio de *Liguribus* arte fallaci discussa est. Ita aliquanto tempore a bello cessatum; vel nihil certe memoria dignum cum *Liguribus* gestum est.

§. VII. Vidimus supra hujus cap. §. 5. §. 7. De *Fabium* Prætorem jam anno Urbis 572. bello Istriæ adversus *Istros* profectum fuisse. Causa *co.* proficiscendi fuit, quod coloniam *Aquilejam* deduci *Istri* prohiberent a: eodemque anno *L. Duro*nio, qui Prætor *Apuliam* obtinebat, *Istri* adjecti sunt b; quod agros maritimos infestos transmaritarum navium latrociniis *Tarentini* *Brun-* *dusini*que nunciabant. *Duronius* vero ex *Illyrico* reversus latrocinii omnis maritimæ causam in Regem *Illyriorum* Gentium avertit c. Verum anno quingentesimo septuagesimo quinto *Istria*, sive *Histris* (extremam partem *Italia* *Illyricum* versus incolabant) bellum intulit *A. Manlius Vulso*

D d

incon-

a *Liv. L. XL.* b *Ibid. c. 18.* c *Id. L. XL.*

inconfulto Senatu ; illudque summa temeritate gerens castris ab Istris exuitur ^a . At cum Istri omnium rerum paratam expositamque copiam & stratos in castris lectos invenissent , (nam temere Romani fugam deseruerant castra) accubantes epulari cœperunt . Interea vero collectis animis Romani ad castra revertuntur : Istrorum plurimos vino fomnoque merfos opprimunt ^b : Rex eorum temulentus , & raptim vix equis impositus fuga evasit . Majorem etiam , quam pro periculo terrorem Romæ fecerunt *Gavillii* fratres , qui ab Aquileja cum comœatu venientes , & prope in Istros illapsi omnia terrore impleverunt ; ita ut statim dilectus extra ordinem ubique indiceretur : sed audita Istrorum strage statim , qui conscripti erant , dimissi sunt . Et anno sequente M. Junius & Q. Manlius , qui jam Proconsules Aquilejam Istrosque obtinebant ^c , armis eos ad pacem petendam adegerunt . At C. Claudius Consul veritus , ne ita provincia exercitusque sibi adimerentur , præcepit in provinciam abiit , nulla re servata earum , quæ more majorum servari solebant . Verum a militibus spretus Romam rediit , legitimisque peractis æque ac prius præcipiti celeritate profectus est . Ibi *Nesartium* oppidum , quo se principes Istrorum & regulus ipse receperant , summa vi Junius Manliusque oppugnabant . Adveniens Claudius annum mœnia præterfluentem

^a *Id.* L. XLI. c. 2. ^b *Ibid.* c. 4. ^c *Liv.* L. XLI. c. 10.

tem avertendo oppidum cepit. Rex trajecit ferro pectus: reliqui aut capti; aut occisi sunt. Duo inde oppida *Mutila* & *Faveria* vi capta & deleta. Itaque Istria tota pacata est: sed an tum provincia facta sit, an demum A. 625. dubitatur: V. Sigon. *de ant. jure Ital. L. III. c. 51.*

§. VIII. Anno Urbis quingentesimo septuagesimo primo *Ilienses*, Sardiniae populus, bellum concitare coeperunt^a, gens pertinacissima, quippe quam ne suo quidem tempore satis pacatam dicat Livius. Simul etiam defecerant Corsi. Sed in utraque tamen Insula feliciter a *M. Pinario* Praetore anno sequente pugnatum est. Sed anno rursus quingentesimo septuagesimo quinto *T. Aebutius* Praetor magnum tumultum esse in Sardinia ad Senatum scripsit; nec eis invalido exercitu, & magna parte pestilentia absumpto resisti posse^b. Itaque anno sequente propter magnitudinem belli consularis provincia facta Sardinia *Ti. Sempronio* Graccho obvenit^c, adiutorem tamen *Aebutium* habenti^d. Gracchus & Consul, & anno quingentesimo septuagesimo septimo Proconsul multis secundis praeliis Sardos perdomuit: & anno sequente illustrem de iis triumphum egit: tantumque captivorum secum abduxit, ut juxta quosdam, nam alii, ut dictum est, ad hujus avum referunt, inde *Sardi venales alius alio nequior*, proverbium de re vilissima

§. 8. *Bella cum Sardinis & Corsis: A. U. 571*

A. U. 575:

A. U. 578:

D d 2 dici

^a Liv. L. XI. c. 19. & 34. ^b Id. L. XLI. c. 6. ^c Ibid. c. 9. ^d Ibid. c. 15.

dici cœperit ^a. Ipse Gracchus in tabula, quam cum indice rerum a se gestarum in aede Matris *Matuta* posuit, dicit, *a se in ea provincia hostium caesa, aut capta supra octoginta millia*. In *Corfica M. Atilium* Praetorem res gessisse anno quingentesimo septuagesimo nono videmus ex Livii *L. XLI. c. 21*. Atque anno sequente septem millibus Corforum caesis eam insulam pacavit ^b; postulatoque frustra triumpho in monte Albano triumphavit ^c.

A. U. 580.

§. 9. De bello Hispanico.

§. IX. Diximus *L. IV. c. 2. §. 10.* post A. U. 558. plurimis annis continua ferre bella in Hispania fuisse; quæ tamen omnia non memoranda forent. Præcipua tamen narranda sunt. Vidimus ergo eo loco *M. Porcium Catonem* bellis in Hispania confectis triumphasse; quod factum est A. U. 559. At non ita pacata erat provincia, quin confestim eodem anno *Sex. Digitius* Prætor præliis quidem non magnis, sed creberrimis adeo afflictus fuerit, ut vix dimidium militum successori traderet ^d: imo pœne omnem exercitum amisisse scribit *Orosius L. IV. c. 20.* omnisque Hispania animos sustulisset, ni alter Prætor *P. Cornelius Cnei F. Scipio Nasica* multa trans Iberum secunda prælia fecisset. Idem caesis magno prælio Lusitanis opulentum præda

^a Vid. Cic. *Fam. L. VII. n. 24.* *Sex. Aur. Vict. & omn. Gron. de pœc. vet. L. IV. c. 10.* qui neque *Plut. Romulo p. m. 33.* neque *Erasm. ad. Cl. I. Cent. VI. nu. 5.* satis bene hoc adagium cepisse docet. ^b Liv. *L. XLII. c. 7.* ^c *Ibid. c. 21.* ^d Liv. *L. XXXV. c. 1.*

da exercitum reduxit : (Hic illè est Scipio , qui anno Urbis quingentesimo quadragesimo nono adolescens nondum quaestorius in tota civitate *vir bonorum optimus* judicatus fuerat ^a : atque ita ex responso Delphici oraculi dignus habitus ; qui Matrem Deorum hospitio exciperet ; ut jam *Supr. L. IV. c. 1. §. 50.* dictum fuit .) Anno Urbis 560. a *C. Flamini* Pratore in citeriore Hispania prœlia aliquot , nec sine militum jactura , sunt facta ; oppidumque *Ilucia* in *Oretanis* captum ^b . Majores res gessit *M. Fulvius* , qui Prætor ulteriorem Hispaniam fortitus fuerat , fuso Hispanorum exercitu ; & capto Rege eorum *Hilermo* . Sed anno sequente , cum ob bellum cum Antiocho Rege exortum imperium ipsis prorogatum esset ^c , majore prosperitate res gesserunt , cæsis aliquoties hostibus , pluribusque urbibus captis . Verum anno quingentesimo sexagesimo tertio lætitiâ Romanorum ob victum in Græcia Antiochum minuit nuntius ex Hispania de adversa pugna pugnata ductu *L. Æmilii Pauli* , (idem est , qui postea Regem *Persea* magna gloria vicit ^d) qui anno præcedente Prætor cum Proconsulari imperio in provinciam profectus fuerat ^e : idem tamen anno sequente victoria de Lusitanis parta tranquilliores res in Hispania fecit ^f : opportune quidem , cum per eos dies *L.*

A.U. 561.

A.U. 563.

A.U. 564.

D d 3 Ba-

a. *Id. L. XXIX. c. 11. §. 14.* b. *Id. L. XXXV. c. 7.*
 c. *Ibid. c. 22.* d. *Id. L. XXXVII. c. 57.* e. *Ibid.*
 f. *Ibid. c. 57.*

Babius Prætor in Provinciam Hispaniam proficiscens ab Liguribus circumventus, magna parte comitum cæsa, vulneratus ipse Massiliæ intra triduum exspirasset.

A. U. 567. Lusitanos iterum A. U. 567. a *C. Atinio* Prætoře victos & *Astam* urbem captam refert *Livius* ^a; in cujstamen opugnatione *Atinius*, dum incautius subit muros, ictus ex vulnere post paucos dies moritur. Sed in citeriore Hispania tanta victoria potitus est *L. Manlius Acidinus*, ut nisi successor adventu suo inhibuisset impetum victoris, subacti Celtiberi forent. Hac causa anno sequenti ovans

A. U. 568. Urbem iniit; cum more majorum ita comparatum esset, ne quis, qui exercitum non deportasset, triumpharet, nisi perdomitam pacatamque provinciam successorı tradidisset ^b. Eodem anno *Calpurnius* & *Quinctius* Proprætorees communi animo consilioque res gesturi magno prælio funduntur, amissis etiam castris. Sed brevi tempore relictis viribus ad ripam *Tagi* ingenti hostium, minimo suorum damno

A. U. 571. pugnant. Uterque anno sequente triumphavit ^c. Anno quingentesimo septuagesimo primo *Q. Fulvius Flaccus* in citeriore Hispania *Urbicuanam* oppidum cepit, & diripuit ^d; licet pluribus præliis cum interea Celtiberi adorirentur. Anno sequente, cum majus bellum in Hispania ortum esset ^e, virtute & prudentia *Flacci* uno prælio, coque gravi, commisso rursus

su-

^a LXXXIX. c. 21. ^b *Ibid.* c. 29. ^c *Ibid.* c. 42.

^d *Id.* L. XI. c. 16. ^e *Ibid.* c. 30.

superior fuit res Romana, magisque coa-
luit, postquam etiam altero prælio fuis-
 Celtiberis *Contrebia* quoque urbe potitus
 est: ita ut maxima pars Celtiberorum in
 deditioem venerit. Et in ulteriore Hispa-
 nia *Manlius* Prætor secunda aliquot præ-
 lia cum Lusitanis fecit, Sed A. U. 573. *A.U. 573.*
 magna clades accepta foret in saltu *Man-*
 liano, per quem *Fulvius* exercitum Tar-
 raconem ad successorem suum *Gracchum*
 adducebat ^a, nisi equitum fortitudine cu-
 neus, quo impressionem in legiones fa-
 ciebant barbari, disiectus fuisset. *Ful-*
 vius cum Romam venisset, cum fratre
 suo *Manlio* ^b Consul factus nobilem trium-
 phum duxit ^c. *Gracchus* exercitum per
 provinciam circumducendo ^d plurimas ur-
 bes (ultra centum dicit *Livius*, 300. di-
 xerat *Polybius* a *Posidonio* eo nomine no-
 tatus ^e) in deditioem accepit. At quidam
 auctores sunt ^f, deditioem haud cum fide
 factam; magno statim rursus prælio &
 dubio eventu cum Celtiberis Pugnatum:
 sed tertio inde die haud dubie victos Cel-
 tiberos; inde debellatum, veramque pa-
 cem Celtiberos fecisse. Videmus tamen
 ex epitome *Liviana quadragesima prima*,
 etiam postea *Gracchum* Celtiberos vi-
 ctos in deditioem accepisse; & *Grac-*
 churim oppidum in Hispania constituisse,
 operum suorum monumentum. Tum et-
 iam *Postumium Albinum* Proconsulem
 Vaccæos & Lusitanos subegisse: utrumque *A.U. 577.*

D d 4 etiam

^a *Ibid.* c. 39. ^b *Vid. Supr.* §. 6. ^c *Ibid.* cap. 43.
^d *Ib.* c. 47. sgg. ^e *Strabo* L. III. n. 253. ^f *Ib.* c. 50.

A. U. 577. etiam triumphasse narrat Livius *L. XLI. c. 7.* Et aliquandiu quietæ videntur fuisse Hispaniæ, donec sub adventum *Ap. Claudii Centbonis* Prætoris anno Urbis 578. re-

A. U. 578. bellarunt: sed uno prælio cum iis debellatum fuit; iterumque a bello cessatum ^a.

§. 10. *Domestica quædam.*

Censura Catonis & Valerii Flacci.

§. X. Quod horum temporum res domesticas attinet, duo maxime memoranda veniunt: quorum primum est Censura anno Urbis quingentesimo sexagesimo nono a L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, qui etiam in consulatu collegæ fuerant, gesta: a qua hic apud posteros *Censorii* cognomen meruit; quod illa potestate severissime usus fuit: ita ut similitates inde contractæ per omnem vitam cum exercuerint ^b: ob quam severitatem *apud inferos etiam jura piis dare* a Virgilio fingitur ^c. Et *Catonis* appellatio postea pro *severo morum censore & rigido virtutis cultore*, sumi cœpit ^d; presertim cum etiam pronepos ejus *Cato minor*, vel *Uticensis* distinguendi causa dictus, similibus fere moribus fuerit ^e. Et fuit præterea multis & egregiis animi dotibus præditus, *idemque historie conditor, idem juris, idem rerum rusticarum peritissimus* ^f. Plurimæ ejus exstiterunt orationes: nam, ut de eo Plin. Hist. Nat. *L. VII. c. 27.* existimatus est *optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator.*
Reli-

^a Liv. *L. XLI. c. 26.* ^b Liv. *L. XXXIX. c. 44.* ^c *Æn. L. VIII. v. 670.* ^d Horat. *Epist. L. I. n. 19. v. 13.* Martial. *L. XI. n. 2.* Juven. *S. XI. v. 90.* ^e *Id. S. III. v. 40.* ^f Quintil. *Inst. L. XII. c. ult.*

Reliquit etiam *septem libros Originum*, in quibus res gestas Romanorum & Italiae origines profecutus est ^a; quos utinam *ja-ctura lascivorum aliquot poetarum, nugaciumque scriptorum redimere possemus*. Virtutes tamen ejus nequaquam ad normam rectae rationis, multo minus Christianae perfectionis fuerint exigendae: quod vel sola ejus duritia probet, qua erga ser- vos suos usum esse testatur Plutarchus ^b: quos, ubi consenuissent, venundandos pu- tabat, neque alendos inutiles: ita ut me- rito *Augustinus adv. Julianum L. IV. c. 3.* gentilium virtutes vocet, *virtutes civiles non veras; sed verisimiles* ^c. Memorandum tamen etiam est, quod Plinius *loco prox. cit.* refert, *Catonem quater & quadragies causam dixisse: nec quemquam saepius po- stulatum, & semper absolutum*.

Alterum, quod hic referendum erat, fuit horrenda conjuratio eorum, qui fa- cris *Bacchi* initiati erant, quae aperta est ^d anno Urbis quingentesimo sexagesimo septimo. Occasio ejus rei detegenda haec fuit. *Publius* fuit *Aebutius* equitis Ro- mani filius, qui sub tutela *Duronia* ma- tris & vitrici *Ti. Sempronii Rutili* educatus fuerat. Hunc vitricus, quia tutelam ita ges- serat, ut rationem reddere non posset, aut tolli, aut obnoxium sibi vinculo aliquo fieri cupie-

Conjura-
tione occa-
sione Bac-
chana-
lium.
A.U. 567.

^b Nepos ejus vita. ^b ejus vita p. m. 338. ^c Vid. Jo. Ger. Vossii Disput. Theol. XXVI, qua est de virt. & vitiis gentilium: & ejusd. Hist. Pelag. L. III. P. II. antithesi 10, & tota parte III, & Liv. L. XXXIX, g. 8.

cupiebat. Ergo specie voti pro ægro filio suscepti persuadent, *ut Bacchis initiari se pateretur*. Consilium parentum adolescens *Hisपाला Fecenia* libertinæ, cum qua consueverat, indicat; illa rem detestata, *se ancillam domine comitem id sacrarium intrasse* refert, horrenda simul addens facinora, quæ ibi comittebantur: neque ante dimisit adolescentem, quam fidem dedit, ab his sacris se temperaturum. Sed hanc ob causam a matre & vitrico domo exactus rem ad amitam *Æbutiam*, & ex ejus auctoritate ad Consulem *Posthumium* defert ^a. Hic, cum etiam ex *Hisपाला* totius rei ordinem, scelusque & multitudinem ingentem, quæ horum sacrorum conscia esset, intellexisset totam rem in Senatu explicat. Ibi Patres ingens terror cepit ^b, quum publico nomine, ne quidæ conjurationes cœtusque nocturni fraudis occultæ, aut periculi importarent: tum privatim suorum quisque vicem, ne quis affinis ei noxæ esset. Cum vero Consuli gratias agendas censuisset, Senatus decrevit, *ut Consules questionem de his haberent, qui coissent conjurassentve, quo stuprum, flagitiumve inferretur*. Neque enim supra solum promiscua ingenuorum, fœminarumque erant: sed falsi testes, falsa signa testimoniaque & indicia ex eadem officina exhibant. Venena indidem, intestinæque cædes. Igitur Consules per *Ædiles curules sacerdotes* ejus sacri omnes

con-

^a *Ibid.* c. 11. ^b *Ibid.* c. 14.

conquiri , comprehendique imperarunt .
 Ædiles plebis , *videre , ne qua sacra in a-
 perto fierent* . Inde , cum securitati Urbis ,
 quantum fieri poterat , providissent , con-
 cione advocata etiam Populo rem notam
 fecerunt . Hinc magna , Urbe tota non
 tantum , sed passim per totam Italiam tre-
 pidatio & fuga ^a . Multi fugientes redu-
 cti sunt ; multorum nomina delata : qui-
 dam ex iis viri feminæque mortem sibi
 consciverunt . Qui conjuratorum earum re-
 rum nullam , in quas jurejurando obliga-
 ti erant , in se aut alios admiserant , eos
 in vinculis relinquebant : qui stupris aut
 cædibus violati erant , qui falsis testimo-
 niis , signis adulterinis , subjectione testa-
 mentorum , fraudibus aliis contaminati ,
 eos capitali pœna afficiebant . Plures neca-
 ti , quam in vincula coniecti sunt . Inde
 Romæ primum , deinde per totam Italiam
 Bacchanalia diruta : & sacrificium illud a-
 bolutum ; nisi si quis sine piaculo se id o-
 mittere non posse (nam talia sacra privata
 veteres habebant , quæ etiam hæredes se-
 quebantur ^b) apud Prætorem Urbanum
 profiteretur ; id sacrum fieri posse , dum
 ne plus quinque sacrificio interessent . Im-
 munitas denique & præmia indicibus sunt
 constituta ^c .

a *Ibid.* c. 17. b *Cic. de LL. L. II. c. 9.* c *Liv. d. l. c. 19.*

CAPUT QUINTUM.

*Bellum Persicum, sive cum Perseo
Macedonum Rege.*

*§. I. Sèmi-
na hujus
belli sub
Philippo.*

A. U. 570.

§. I. **H**Ujus belli initia jam a Philip-
po Persei patre inchoata fue-
runt, licet post Antiochinum Romani
magna indulgentia erga eum usi fuissent
remittendo filium Demetrium, qui Romæ
obses fuerat ^a. Cum vero ex universa Græ-
cia, & ab Eumene Rege legati Romam
venissent de variis rebus Philippum accu-
saturi ^b, ipse Demetrium filium, qui ad
omnes criminationes responderet, Romam
misit ^c, tempus præterea ea ratione lu-
crari studens. Senatus respondit. “ de
,, omnibus, quæ vel dixisset, vel legisset “
(commentarium a patre sibi traditum
,, in Senatu legerat ^d) “ ad patris excusa-
,, tionem Demetrius, Senatum ipsi crede-
,, re ^e; & confidere patrem ejus omnia
,, ut æquum justumque esset, fecisse &
,, facturum esse: missuros esse Patres le-
,, gatos ad visendum an ex voluntate Sena-
,, tus cuncta administrantur: simul ut Re-
,, gi significant, propter Demetrium hanc
,, ipsi veniam esse indultam. “ Sed hic fa-
vor Romanorum & adolescentis animum
inani

^a Polyb. exc. leg. n. 151 Liv. L. XXXIX. c. 46. ^b Polyb. d. l. n. 46. Liv. Ibid. c. 24. ^c ibid. c. 35. ^d Ibid. c. 47. ^e Polyb. l. d. p. m. 1195.

inani spe sustulit^a; & fratrem ejus Perseam, patremque Philippum graviter offendit^b. Maxime etiam Philippum angebat; quod, quum victo leges imponerentur, qui Macedonum ab se defecerant in bello, in eos jus faciendi ademptum ei a Senatu erat^c. Tum, quod ab oppugnatione Lamiae abscedere jussus erat, Romanis id oppidum in deditioem accipientibus^d: quodque ex *Thessalia*, *Athamania*, *Thraciæ* quibusdam locis præsidia deducere cogeretur^e. Huic fini, dum a bellis quietus est^f, opes regni omnibus modis augere studuerat; vectigalia auxerat; metalla & vetera incoluerat, & nova instituerat, subditos educare liberos coegerat; Thracum in Macedoniam magnam multitudinem traduxerat. Eaque fiducia jam audacius agere cœpit; & omnibus civitatibus, quibus Præsidia deducere debebat insensus in *Maronitas* iram effundit; magnamque per præfectos suos eorum cadem iccit. *Istri* quoque fluvii accolæ barbaros sollicitavit, ut in Italiam irrumperent^g. Interea legati cum Demetrio in Macedoniam advenerant; eique, ut pacis auctori, a vulgo Macedonum, spe haud dubia, regnum post mortem patris destinabatur^h: qui eo præterea gratior erat, quod iusta matrefamilias ortus insignem Philippi similitudinem præ se ferret; cum

Per-

a Liv. d. l. cap. 53. b Polyb. d. l. n. 50. c Ibid. cap. 39. d Ibid. L. XXXVI. c. 25. e Ibid. L. XXXIX. c. 25. 29. 34. f Ibid. c. 24. g Ibid. c. 35. h Ibid. c. 53.

Perseus publice ortus nullam certi patris notam haberet. Cum eo accederet favor Romanorum, non in fratris, sed etiam patris; ut dictum est, invidiam incurrit: qui tamen omnia obedienter erga Romanos faciebat, ne quam movendi extemplo belli causam præberet: & , ut etiam magis animos à suspicione talium consiliorum abduceret, mediam in Thraciam exercitum duxit. Sed Marcius ^a, qui ad res Græciæ Macedoniæque visendas missus fuerat, scripserat, „ ita fecisse eum, quæ „ Senatui placuissent, ut facile appare- „ ret, non diutius, quam necesse esset, „ facturum, omniaque, quæ tunc age- „ ret, diceretque ad rebellionem specta- „ re. “ Quin Demetrius Philippi filius ^b, quod in Romanos propensior videretur, accusante etiam fratre Perseo, quasi sibi insidiæ a Demetrio essent structæ, & falsas literas tanquam à T. Quinctio ad Demetrium datas fingente ^c, patris iussu interfectus creditur. Sed veritatem haud ita multo post edoctus est ab *Antigono Eche- cratis* filio, cujus patruus *Antigonus* tutor Philippi fuerat ^d: itaque Perseus certior factus, omnia detecta esse ^e, licet potentior esset, quam ut fugam necessariam duceret, tamen ut procul abesset, curabat. Philippus omni veritate intellecta regnum Antigono relinquere conatus est: sed prius ægritudine animi decessit:

cum

^a *Id. L. XL. c. 2. § 3.* ^b *Ib. c. 5. Polyb. exc. l. 5 n. 51.* ^c *Liv. d. l. c. 23. § 54.* ^d *Liv. c. 54.*
^e *Ibid. c. 56.*

cum jam *Bastarnas*, *Germanicam* dubium an *Sarmaticam* gentem, excitasset, quos per *Scordiscos* ad Italiam populandam mittere posset. Sed hoc paulo ante jam tetigimus.

§. II. Perseus regno potitus, dum res firmaret, legatos Romam ad amicitiam paternam renovandam petendumque, ut Rex ab Senatu appellaretur, misit. Idque anno sequente factum est ^a. Non cessavit tamen *Bastarnas* etiam in Romanos sollicitare ^b: & legatos Carthaginem ad fœdus cum Pœnis clam faciendum misit; quibus noctu a Carthaginensibus Senatus datus est ^c. Græcarum quoque civitatum animos sibi conciliare statuit ^d, & maxime *Acheos* *Macedonibus* infensissimos. Apud *Bœotos* etiam plurimi ipsi faverant: sed prævaluerunt tamen *Romani*, & ipsa *Bœoticarum* gentium societas dissoluta est ^e; licet etiam sic civitates quædam in amicitia *Persei* perstiterint ^f. Adhæc *Rhodiorum* civitatem a *Romanis* abducere, sed eo quidem tempore frustra, conatus est ^g. Quæ cum *Romani* intellexissent rursus quinque legati ad Regem sunt missi, qui res in *Macedonia* adspicerent ^h. Interea *Eumenes* *Asiæ* Rex (alii *Attalum* Regis *Eumenis* fratrem Romam legatum venisse dicunt) Romam profectus ⁱ *Persei* appa-

tus

§. 2. Præparatio belli a Perseo facta.
A. U. 575.

a *Liv. L. XLV. c. 9.* b *Vid. eund. L. XLI. c. 19. Polyb. exc. leg. n. 62.* c *Liv. d. l. c. 22.* d *Id. L. XLII. c. 5.* e *Polyb. lb. n. 63. Liv. d. l. c. 38. & c. 43. 47.* f *lb. n. 66. Liv. L. XLII. c. 5. & 46.* g *Polyb. lb. n. 67.* h *Liv. lb. c. 6.* i *Id. c. 11.*

tus bellicos Senatui indicavit : injuriasque ab eodem sociis Romanorum illatas addidit ^a. Atque ita aures animosque præoccupavit , ut deprecatio legatorum Persei a Senatu respueretur : cum præsertim etiam *Harpalus* legationis princeps paulo audacius in Senatu dixisset, *Regem, si per-
vicacius causam belli quæri videat, forti
animo defensurum se. Martem communem
esse, & incertum eventum belli.* Eumeni contra omnes honores habiti, donaque etiam amplissima data. Ergo merito ante omnes Eumeni infestus erat Perseus ^b: eumque, ut sacrificaret Apollini Delphos ascendentem parum abfuit, quin ex insidiis interfecit. Denique, cum etiam *C. Valerius*, qui ad speculanda consilia Persei inter quinque istos, de quibus diximus, legatos fuerat, congruentia omnia criminibus ab Eumene allatis retulisset ^c, & *L. Rammius* Brundisinus, qui duces & legatos Romanorum hospitio excipere consueverat, *solicitatum se esse a Rege, ut quibusdam ex iis venenum dari curaret*, dixisset; & legati circa socios Reges missi, *etiam eos solicitatos esse*, affirmarent ^d, *hostis esse Perseus* judicatus est ^e: statimque conscripti milites, qui maritimas Epiri urbes occuparent, ubi Consul, cui Macedonia provincia evenisset, classem tuto appellere posset ^f.

§. 3. Con-

§. III. Ergo anno Urbis quingentesimo octo-

^a *Ibid. cap. 13.* ^b *Ibid. cap. 15.* ^c *Ibid. cap. 17.*
^d *Ibid. cap. 26.* ^e *Ibid. cap. 18.* ^f *Vid. Ibid. cap. 36.*

octogesimo primo C. Licinio Crasso Prætori Urbano negotium datum est a ut classem, socios navales, & alia ad bellum necessaria pararet: & anno sequente P. Licinio Crasso Consuli Macedonia provincia sorte obtigit^b. Sed etiam interea legati a Rege Perseo venerunt, *Mirari Persea Regem*, dicentes, *quod in Macedoniam exercitus transportati essent*^c. Si impetrari a Senatu possent, ut ii revocentur, Regem de injuriis, si quas socii factas quærentur, arbitrato Senatus satisfacturum esse. Verum cum eodem tempore Sp. Carvilius ex Græcia redux legatos coram argueret, „ multa a Perseo contra fœdus „ facta esse, “ neque legati ad ea respondere possent, Italia excedere iussi sunt^d. Romanorum vero legati in Græcia civitates circummeundo eas in societate Romanorum firmaverunt; & ut omnia decernerent, quæ Romani vellent, fecerunt^e: idque eodem tempore ab altera legatione in Asia præstitum est^f. Inde legati a Perseo ad legatos Romanorum venerunt petentes, ut Marcius (hic legationis Romanæ princeps erat, idemque privato jure paternus Regis hospes) in colloquium veniendi potestatem faceret. Post dies paucos ad constitutum locum congressi sunt, plurimaque contra fœdus facta objecit Marcius: sed quæ satis bene diluisse Rex est visus^g. Ergo Marcius auctor fuit

*filia tamen
de pace
utrimque
initia,
Cic.
A. U. 582.*

E e mit-

a *Ibid.* c. 27. b *Ib.* c. 32. c *Ib.* c. 36. d *Polyb.* exc. legat. n. 68. e *Liv.* d. l. c. 38. f *Ib.* c. 45. g *Ibid.* c. 41.

mittendi Romam legati ; cum nullam spem pacis prætermittendam Regi esse censuisset. Idem , licet in speciem gravate & in magnam gratiam petentis , inducias concessit ; cum Romani nihil satis paratum ad bellum in præsentia haberent ; Perseo vero (ni spes vana pacis occæcasset consilia) omnia præparata , atque instructa essent : & suo maxime tempore , atque alieno hostibus incipere bellum posset . Nihilominus , quamprimum in Macedoniam sese recepisset Rex legatos Romam de inchoatis cum Marcio conditionibus pacis misit : verum eodem simul tempore & Byzantium & Rhodum literas legatis ferendas dedit a ; quorum tamen opera irrita fere fuit . Legati Romam reversi *nulla re magis gloriati sunt , quam Rege per inducias & spem pacis decepto* : & , licet senioribus nova hæc minus placeret sapientia , vicit tamen ea pars Senatus , cui potior utilis , quam honesti cura erat , ut comprobaretur prior legatio Marcii : isque eodem rursus in Græciam remissus est , cetera , uti e Republica maxime visum esset , agere iussus . *Q.* quoque *Attilius* missus , qui Larissam in Thessalia occuparet : & *P. Lentulus* , qui operam daret , ut in potestate esset Bœotia . Legati interim Persei in Senatu auditi sunt b : sed nec defensio eorum , nec deprecatio , æquis animis audita est . Et *P. Licinius* Consul , votis in Capitolio nuncupatis paludatus Urbe profectus est . Perseus quoque
spe

a Liv. *Ibid.* c. 46. b *Ibid.* c. 48.

spe pacis præcisa, bellum omni tratione paravit a: quod satis erat expeditum; cum & sextus supra vicesimum annus ageretur; ex quo petenti Philippo data pax erat; & per omne id tempus quieta Macedonia fuisset.

§. IV. Ergo egregiis copiis paratis varia Thessaliæ Perrhæbieque oppida in deditio- nem recepit: & si, & loco suo, & tempore obstitisset Rex, ingenti sua cum clade pugnaturi fuissent Romani c; qui jam Gomphos Thessaliæ urbem pervenerant, magno cum contemptu hostium adeo ignorantium opportunitates suas. A Gomphis Consul Larissam duxit; & super Peneum fluvium castra posuit. Eumenes ibi cum fratribus Attalo atque Athenæo peditum equitumque auxilia ducens se Consuli jungit: quemadmodum etiam ex omnibus undique Græciæ populis auxilia, sed pleraque parva, convenerunt. Rex, ut Romanos castris eliceret, ad vastandum agrum Pheræorum (Pelasgorum in Thessalia oppidum fuit Pheræ) mittit: & cum illud non prohibuissent Romani, eundem sibi ad eorum castra Rex censebat. Ibi levibus primo aliquot pugnis eos laceffit c; & tandem equestri prælio victor d debellare potuisset, nisi Evandri Cretensis consilio paruisset, qui monebat, Ne elatus felicitate summam rerum temere in non necessariam aleam daret. Si contentus bene re gesta quiescet eo die, vel pacis honesta conditionem habiturum; vel plurimos belli socios, qui fortunam sequerentur, si bellare mallet.

E e 2

Sed

a lb. c. 51. b lb. c. 55. c lb. c. 57. d lb. c. 59.

§. 4. Pri-
mus belli
annus.

Sed postridie peccasse se sensit Perseus; cum Romanos trans Pencum in tuto posuisse castra animadverteret. Quanquam autem magnos animos hæc victoria Perseo faceret ^a, tamen cum jam ferocia ab re bene gesta confedisset ^b, ex quorundam amicorum consilio legatos ad Consulem misit, qui pacem peterent, vectigal, quantum Philippus pactus esset, pollicentes; locisque, quibus Philippus cessisset, primum cessurum. Sed constantia an pervicacia Romanorum non permisit, ut aliter pacem darent, quam si de Rege deque universa Macedonia liberum statuendi jus Senatui permetteretur. Ergo desperata pace iterum castra Romana oppugnat Perseus ^c; & paulo post metentes segetem Romanos invadens mille vehicula, sexcentos ferme homines, capit. Eo successu elatus, licet nihil roboris secum esse sciret, proximum præsidium (erat octingentorum ferme civium Romanorum) adoritur: verum magna cum cæde suorum recedere coactus est ^d. Alii dicunt, eo die magno prælio pugnatum nec incruentam Romanis victoriam fuisse, ex quibus supra quatuor millia & trecentos ceciderint. Ea clade perculsus Perseus in Macedoniam copias recepit. Consul locis etiam quibusdam, in Thessalia maxime, captis in hyberna, in Bœotiam, duxit: ubi C. Lucretius Prætor Haliartum urbem vi ceperat ^e, & a fundamentis diruerat, civibus, qui cædi superfuerant, sub corona venditis. Idem Thebas sine certami-

^a Polyb. exc. legat. n. 69. ^b Liv. Ib. c. 62. ^c Ibid. c. 64. ^d Ib. c. 66. ^e Ib. c. 63. Polyb. exc. leg. n. 98.

certamine receptas iis, qui Romanorum partem erant, tradidit; fautorum Regis familias sub corona vendidit. Sane & ab Consule Licinio & ab Lucretio Prætorē crudeliter & avare in Græciā bellatum fuit^a: & tanta hoc tempore procerum Romæ erat iniquitas simul & securitas, ut, cum Lucretius a Tribunis plebis concionibus assiduis laceraretur, *Reipublica causa abesse*, excusaretur, qui eo tempore in agro suo Antiati (diei itinere ab Urbe distabat Antium Volscorum urbs; cujus nomen etiamnum durat in promontorio, quod vulgo *Cabo d' Anzo* dicitur) aquæ ductum operosum ex manubiis faciebat; & fanum Æsculapii tabulis pictis ex præda exornabat.

§. V. Nec minore invidia infamiaque flagravit *L. Hortensius* successor Lucretii, querentibus *Abderitarum* ex Thracia legatis^b, *Oppidum suum ab Hortensio direptum esse*, principes securi percussos, ceteros sub corona venditos, dum legatos ad Consulem *Hostilium* mitterent conquesturos, quod centum millia denarium, & tritici modium quinquaginta millia sibi ab Hortensio imperata essent. Senatus *Abderitas* in libertatem restitui iussit. Etiam *Chalcidenses* Prætorē *Hortensium* Lucretiumque accusarunt, quod *socii Populi Romani hostilia omnia ab ipsis passi forent*^c. Lucretio, qui præfens erat, Tribunis plebis accusantibus, multa decem centum millium æris dicta: Hortensio jussu Senatus scriptum, ut *Chal-*

d. 5. Secun-
das belli
annus.

A. U. 583

E c 3

ciden-

^a Liv. d. XLIII. c. 4. ^b Liv. Ibid.

^c Ibid. c. 7.

cidenses in integrum restitueret. Eodem anno Hostilius Consul *Ap. Claudium* cum copiis quibusdam ad tutelam Illyrici miserat: ad hunc venerunt, qui nunciarent, *Uscana* finium Persei oppido proditione potiri posse. His imprudenter credens Hostilius, & summa negligentia ad Urbem accedens oppidanorum eruptione maximam partem militum amisit, ipse vix fuga elapsus ^a. (Hæc quidem Livius *loco cit.* refert: sed Idem *c. 18.* aliud agens, *Uscanam a Perseo vi captam*, narrat, quemadmodum *c. 21.* L. Cælium *legatum ab oppugnatione Uscanae cum multis vulneribus esse repulsum*: quod ceteris præstantissimi Historici hallucinationibus addere potuisset præclarus ejus Cenfor Jacobus Perizonius *Animad. Hist. c. 4.*) Perseus certe foecordia ducum Romanorum usus multa Illyrici, quæ Romanorum erant, loca in ditionem redegit ^b; sed Ætoliam frustra tentavit ^c. *Gentium* etiam Illyriorum Regem sollicitavit; verum intempestive pecuniæ parcens ad bellum eum impellere non potuit ^d: quod tamen anno sequente, cum adesse discrimen ultimum belli animadverteret, ab animo suo impetravit trecentis argenti talentis ejus societatem pactus ^e. Sed cum *Gentius* ea pecuniæ spe legatos jam Romanos violavisset, nihil pecunia opus ad concitandum in Romanos *Gentium* ratus, cum ille se in belli necessi-

tatem

^a *Ib. c. 10.* ^b *Ibid. c. 18.* ^c *Ib. c. 21.* ^d *Ib. c. 20. 23. Polyb. exc. leg. n. 76. sq.* ^e *Ibid. n. 85. Liv. L. XLIX. c. 23. App. Alex. in excerpt. L. IX.*

tatem coniecisset, miserum trecentis illis talentis defraudavit^a. Atque ita, tum Romani; tum Perseus partes suas firmare conabantur. Achæi ad Consulem anni sequentis *Marcium* legatos, & inter eos ipsum *Polybium*, miserunt^b sciscitatuos, „ quanto, & ubi Achæorum auxilia suis copiis „ commiscere vellet: “ quo labore & sumptu eos Consul levavit; quod percúlso jam Perseo nihil amplius auxiliis sociorum opus foret. Rhodii vero, & ad Consulem^c, & ad *C. Marcium Figulum* classis Præfectum; & denique Romam legatos miserunt, qui & amicitiam cum Populo Romano renovarent, & accusationes, quibus onerabantur, diluerent. Utrobique comiter excepti nuncio tamen suo animos Rhodiorum varie affecerunt: Sanioribus enim gratia Romanorum benignitas accedebat: rerum novarum cupidis animum addebat, quasi ex conscientia rerum minus ex animi sententia Romanis provenientium hæc comitas eveniret: præsertim postquam unus legatorum *Agésipolis* privatim a Consule sibi mandatum retulisset, ut ad Senatum Rhodiorum de componenda inter Ægypti & Syriæ Reges pacem referre vellet: nam inde eliciebant pessimo loco res Romanorum esse, qui metuerent, ne alteruter Rex victor eos bello cum Perseo occupatos invaderet. Et sane legatos Alexandriam ad bellum, quod inter Reges erat, dirimendum miserunt, qua tamen le-

E c 4 ga-

^a *Plut. P. Æm. p. m. 261.* ^b *Polyb. d. l. n. 78.*

^c *Polyb. l. id. n. 80.*

gatione nihil profectum est. Quinetiam rursus ad Romanos & Perseum destinaverunt legatos a, qui peterent †, arrogantissimis quidem verbis b, ut finis bello imponeretur; cum nempe apud eos factio eorum, qui Regi favebant, prævaluisset. Sed iis demum postquam jam Q. Marcius in Macedoniam penetraverat responsum datum fuit^c. Nam etiam Perseus, & cum Gentio, quod jam diximus, per legatos egerat; & Antiochum quoque ac Eumenem in suas partes perducere fuerat conatus^e. Sed jam ad bellum cum Perseo gestum redeamus.

§. 6. Tertius belli annus.
A. U. 584.

§. VI. Anno Urbis quingentesimo octuagesimo quarto principio statim veris Q. Marcius Philippus Consul cum supplemento in legiones in Græciam trajecit^d: & consilio cum aliis ducibus habito statim in Macedoniam pergere decrevit. Ceterum via adeo aspera & ardua & confragosa fuit, ut, nisi inops consilii Perseus obtorpuisset, facile arceri Macedonia hostes potuerint^e. At Rex interim ad *Dium*, quæ splendida urbs in ora maris fuit, per litora cum Equitibus vagabatur; qui certe parva manu omnem exercitum Romanorum delere potuisset cum incredibilium locorum difficultate confluctantem^f. Sed nihil tale exspectanti Perseo, dum lavat, nunci-

a Polyb. *Ibid.* n. 86. † ut quondam Tarentini. S. L. H. c. VIII. §. 5. b Liv. L. XLIV. c. 14. c Polyb. d. l. n. 85. Liv. L. XLIV. c. 24. d Liv. L. XLIII. c. 15. XLIV. c. 1. e *Ibid.* c. 4. f *Ibid.* c. 6.

ciatur, adesse hostes. Itaque omnibus præfidiis nudatis patefactisque bello ad *Pydnam* refugit: cum interea Romani cum caritate annonæ, aliarumque rerum inopia pugnarent sine ulla ope hostis, quæ aggravaret. Itaque lætus magnopere Consul, cum literæ a *Sp. Lucretio* allatæ essent, „ se castella circa *Philam* tenere, ibique „ omnium in usum rerum copiam invenisse, „ se, “ eo ab *Dio*, quod a Rege relictum occupaverat, exercitum duxit. Sed profectio Consulis audita *Perseus* *Dium* regressus urbem manire cepit^a: & recepto paulum animo gazam, quam *Pellæ* in mare dejici jusserat, per urinatores omnem ferme rursus extraxit: & pudore pavoris sui urinatores non tantum clam interfici jussit^b; sed etiam amicos, quorum opera ad eam rem usus fuerat. Et videbatur rebus Regis aliqua lux affulgere, cum & *Thessalonicam* & *Cassandream* & *Toronem* c frustra oppugnasset *C. Marcius*, ad *Antigoneam* etiam pluribus suorum, quam *Macedonum* amissis; & *Demetriadem* quoque frustra fuisset aggressus: quo tempore fama fuit inter *Perseum* & *Eumenem*, conditiones amicitiaë fuisse tractatas. Hic certe prospere intratam *Macedoniam* Consuli gratulatus *Pergamum* in regnum abiit. Alii dicunt, nec cum gratia ab Consule profectum; indignatum, quod, ut iisdem castris tenderet, permissum non fuisset: *Attali* fratris sinceram fidem, & egregiam operam in eo bello fuisse^a.

Et

a *Ib. c. 8.* b *Ib. c. 10.* c *Ib. c. 12.* d *Liv. Ib. c. 20.*

Et Prusias hoc tempore pro Perseo apud Senatum deprecatus est a : & superbius Rhodii, ut jam innuimus, denunciarunt, per quos stetit, quo minus belli finis fieret, adversus eos, quid sibi faciendum esset, Rhodios consideraturos esse. Quid Rhodiis responsum fuerit non satis inter auctores convenit: hoc constat, acerbum & minax pro arrogantia eorum fuisse: cum censerent Patres, legationem misisse, non ad pacem faciendam; sed ad Perseum ex periculo, quod in ipsis foret, eripiendum b. Tamen, cum conjunctio Persei Gentiique Regum, & fama cum magno numero peditum equitumque venientium ad auxilium Persei Gallorum Rhodum perlata esset, palam pronunciarunt Rhodii, bello finem se auctoritate sua imposituros esse c; itaque ipsi quoque Reges æquos adhiberent animos ad pacem accipiendam. At nuncio de Persei ultima clade accepto, principes Rhodiorum C. Popillium legatum Romanorum ad Antiochum, ut in suam urbem veniret, perpulerunt d. Hic atrocissima oratione adeo animos Rhodiorum perculit, ut extemplo eos, qui pro Perseo adversus Romanos dixisse quid convincerentur, capitis condemnarent. Alii metu Romanorum urbe excefferunt; alii mortem sibi conciverunt. Legatos inde Romam miserunt, gratulatum de victoria, purgatumque civitatis crimina. Sed hi, cum Consul, *non ita meritos esse Rhodios*, pronunciaisset, *ut*

Senat.

a *Ibid.*: c. 14. b *Id.* L. XLV. c. 3. Polyb. *exc. legat.*: n. 88. c *Liv.* L. XLIV. c. 29 d *Id.* L. XLV. c. 10.

Senatus eorum legatis daretur, qui sociis & amicis dari consueverat a, prostraverunt se omnes humi, orantes, „ne nova falsaque „ crimina plus obesse Rhodiis æquum censuerent, quam antiqua merita. “ Mox veste sordida sumpta domos principum cum precibus ac lacrymis circumibant orantes, *ut prius cognoscerent causam, quam condemnarentur*. Itaque, licet jam *M. Juventius Thalna* Prætor de bello Rhodiis indicendo rogationem ad Populum tulisset (inconsulto quidem, quod plane a moribus Romanorum alienum erat, Senatu) tamen responsum ita eis est redditum, *ut nec hostes fierent, nec socii permanerent*. Sed Præfectos ex Lycia Cariaque deducere iussi sunt. b Gavisissimi attamen sunt his conditionibus, cum bellum timuissent. Nec ita animis fracti sunt c, quin civitates, quæ defecerant, iuventute prope missa imperio parere coegerint. Atque deinde Romani cum Rhodiis deprecantibus iterum societatem iunxerunt d; licet verum sit, eos ægré veniam impetrasse e. Sed hæc postea evenerunt. Videamus porro quem exitum bellum cum Perseo habuerit.

§. VII. Indignabantur jam Romæ homines tanto tempore cum Perseo bellum geri f, cujus vires paternis jam cladibus accisas credebant, nescii Macedonum copias a victo Philippo valentiores fuisse redditas: cujus in hoc negotio procurando consilium

D. 7. Quartus belli annus.
A. U. 585.

110-

a *Ibid. c. 20.* b *Polyb. exc. legat. n. 99.* c *Liv. L. XLV. c. 25.* d *Liv. epit. 46.* e *Polyb. exc. legat. n. 100. 104.* f *Plut. P. Æmil. p. m. 258.*

notatu dignum fuit. Nam, ne suspicionem incurreret, quasi res novas meditaretur, urbes quidem viæ propinquas & mari negligere se simulabat, dum interim mediterraneas arces & præsidia magna vi armorum, pecuniæ, frumenti impleret. Hæc cura movit Romanos, ut virum prudentia & rerum gerendarum scientia illustrem Consulem facerent. Lucius is fuit Æmilius Paullus: qui invitus fere Consul creatus sine sorte, ut dicit Plutarchus, Macedoniam provinciam accepit. Exiguum videatur, narratu tamen non injucundum, quod, cum designatus maxima ordinum frequentia domum deduceretur, filiulamque *Tertiam* nomine tristitiam animadvertisset, *quid est, dixerit, mea Tertia, quod tristis es? Mi Pater, inquit puella; Persa periit.* Tum ille arctius puellam complexus, *Accipio, inquit, mea filia, omen.* Erat autem mortuus catellus eo nomine ^a. Statim porro Senatam hortatus est Æmilius, “ ut diligentissime bellum pararent: “ & inde in concione Populum monuit, “ ne rumores credulitate sua alere vellet; cum in circulis non modo quid faciendum esset statuerent; sed, si quid aliter, quam ipsi censuissent, factum esset, Consulem, velut dicta die, accusarent. Itaque, si quis esset, qui, quod e Republica foret, suadere se posse confideret, secum in Macedoniam veniret. Si quem id facere pigeret, e terra ne gubernaret. “ Similiaque, quam primum

^a Cic. de Divin. L. I. c. 46.

mum ad exercitum venit, militibus edixit: Et merito Consul omnibus viribus ad curam belli animum intendebat, quod magno apparatu instructum Persea sciret^a; quamquam ipsum tamen Regem, quem imprudentem & imbellem noverat, contemneret. Atque erat in magno terrore Perseus ob adventum Æmilii Octaviique Prætoris.^b Consul, ut in castra venit, laborantem penuria aquæ exercitum reperit: sed ex virore sylvæ *Olympo* monti impositæ aquarum illic esse affatim coniciens ad ipsius montis radices frequentes scaturigines aperuit^c. Multa etiam in disciplina militari correxit: & mox totam mentem eo convertit, quomodo in Macedoniam penetrare posset^d. Hic cum *Perhabi* quidam mercatores docuerunt, „ loca quidem non esse iniqua; præfidiis autem regiis obsideri “ Itaque *P. Scipionem Nasicam*, & *Q. Fabium Maximum* filium suum delecta manu misit tanquam classem consensuros ad interioris Macedoniæ oram vastandam; dum ipse interim levibus præliis Regem teneret. At Rex, cum in Macedoniam penetrasse Nasicam, nunciatum esset, propere retro exercitum movit^e: & mox etiam Paullus Nasicam consequitur. Sed aciem & numerum hostium miratus substitit, & lassitudine ac siti affectos recenti atque integro hosti non obiicere statuit^f. Erat tamen maximus ardor in animis utrimque ad dimicandum: quem, ut in suis arte Consul

clu-

^a Vid. *Plut. d. l. p. 261.* ^b *Liv. L. XLIV. cap. 32.*

^c *Plut. d. l. p. 262.* ^d *Liv. Ibid. c. 35.* ^e *Plut.*

d. l. p. m. 263. ^f *Liv. Ibid. c. 36.*

eluderet, magis etiam eos hortando in pugnam accendebat. Atque illi primo quidem alacres signum poscere: deinde, quantum æstus increfceret, segniores reddi: atque ita demum jussu Consulis, ut castrametarentur, cum gaudio accipere. Nasica tamen monere ausus est Consulem; „ ne „ hostem nocte, ut credi par esset, in in- „ timam Macedoniam profecturum e ma- „ nibus elabi pateretur. “ Nec succensuit Consul: sed postridie occasione data omnem consilii sui rationem ipsum edocuit a. Atque eo ipso die fortuna, neutro Imperatore volente, contraxit certamen: cum commodum pridie *C. Sulpicius Gallus* Tribunus militum religione militum animos liberasset. Prædixit enim, „ fore, ut nocte pro- „ xima luna deficeret: ostenditque id, quia „ naturali ordine, statis temporibus fiat, „ & sciri ante & prædici posse b: „ cum interea Macedones regni occasum ea re portendi vererentur. c. Accidit ea solis defectio pridie Nonas Septembres ad Kalendarium ejus temporis Romanum: qui dies ad Julianum Kalendarium fuit vigesimus primus Junii d. Occasio pugnandi hæc fuit. Inclinato jam die, sive ita curante Paulo, sive verius sponte sua equus e manu curantium elapsus in ulteriorem ripam effugit: persequentes equum tres milites ex duobus Thracibus in suam ripam eum trahentibus alterum occidunt. Hinc, cum u-

trim-

a *Ibid.* c. 38. b *Ibid.* c. 37. c *Plut.* d. l. p. 264.
d *Calvis. Chron. ad A. M.* 3782. *Petav. R. T.*
P. I. L. IV. c. 8.

trinque plures auxilio suis accurrerent, ad manus ventum est. Et strenue quidem, nec sine magno Romanorum periculo phalanx Macedonica pugnavit^a: donec monstrante Æmilio carptim aggressi immobilem pene aciem disjecerunt. Cæsa dicuntur eo prælio xx., juxta alios xxv. hominum millia: vivi in potestatem venerunt millia undecim^b. Ex Romanis centum, ut qui plurimum dicunt, desiderati sunt; quod, licet minus simile vero videri possit, tamen sæpius olim ex victis credendam vix multitudinem, ex victoribus paucissimos cecidisse pluribus exemplis, si hujus loci res foret; facillime probare queamus: (vide speciminis causa Tacitum *Ann. XIV. c. 37.* & *vita Agricola cap. 37.*) & ratio manifesta est, quod cominus veteres congregerentur, atque ita altera parte in fugam versa, cum ipsis vestigiis victores inhærerent, mera laniena æstimari poterat; præsertim, si ad angustias perventum esset; ubi partim cadebantur, partim a suis elidebantur, imo conculcabantur^c. Rex Pellam fuga elapsus, cum ex amicis, licet sæpius arcessitis, nemo veniret, metuens, ne forte ab iis Romanis traderetur, (& duos jam pecuniæ præfectos intempestiva libertate eum præteritorum errorum admonentes infensus pugione confoderat^d, cum admonitio perditis alicujus rebus facta imprudentiæ potius & erroris exprobratio sit) Rex ergo cum paucis comitibus *Amphipolim* petiit; atque

^a *Plut. Ibid. p. 266.* ^b *Liv. d. l. c. 42.* ^c *Cl. Periz. Curtius vind. 120.* ^d *Plut: d. l. p. 267.*

atque inde oratores cum caduceo ad Consulem misit. Et miserabatur sortem Regis Æmilius, donec in literarum inscriptione, *Regem Persea Consuli Paulo salutem*, legit. Itaque sine responso dimissa legatione alias literas Perseus cum privati hominis titulo misit. Sed interea intra biduum omnis fere Macedonia dedita fuit; dimisitque statim Paullus, qui deditis civitatibus præessent, ne qua injuria in nova pace vitis fieret ^a. Amphipoli Perseus cum magna parte thesauri (duo millia talentum ¶ fuisse dicuntur) *Samothracam* pervenit, ut se ejus Insulæ religione tueretur. Nam *Samothraca* insula religione præcipue Deorum *Cabirorum* nobilissima fuit ^b; de quibus, ut latius hic agamus, opportunitas non fuit. Non diu porro post Perseum classis Cn. Octavii *Samothracam* est appulsa ^c. Hic homicidam esse eum Rege testatus, (Evandrum Cretensem innuebat, per quem Eumenis Regis Delphis prope perpetrata cædes credebatur ^d) sanctitatem Insulæ ita violari dicebat. Itaque *Samothracæ*, aut ad causam dicendam venire Evandrum jubent, aut templum religione liberare, & sibi met ipse consulere. Quibus auditis Perseus suadet Evandro, ut voluntaria morte se iudicio, cui nec gratia nec causa par foret, subtraheret; illumque occul-

a Liv. d. l. c. 46. † 2600000. Florenorum nostratum b V. Cl. Tobiam Gutberleth. de myst. Deor. Cab. c. 8. Liv. L. XLV. c. 5. Schol. Apoll. Rhod. L. l. v. 917. c Liv. L. XLIV. c. 5. d Id. L. XLII, c. 15.

tur, locus corruptus fuerit. Nam Justinus *L. XXXIII. c. 2. tricesimum* dicit; Eusebius *quadragesimum*: qui numerus conveniet, si *Amyntam* bis numeremus; quippe qui primum regno pulsus, mox restitutus fuit ^a.

§. 8. Res,
que victo-
riam Æ-
milii se-
cutæ sunt.

§. VIII. Et Perseo quidem porro ab Æmilio omnis honor est habitus, qui haberi in tali fortuna poterat ^b: Romæ autem quarto die postquam cum Rege pugnatum est ^c, dum Populus ludos spectaret, murmur repente spectacula pervasit, *de victum Regem esse*. Cujus rei, ut incertæ gaudium evanuit quidem, omen tamen latum veris nunciis paulo post firmatum est. Nam VI. Kalendas Octobres (pugnatum fuerat III. Nonas Septembres, quæ differentia est dierum viginti trium) legati ab Æmilio Urbem gaudio im-plerunt: & supplicatio in quinque dies indicta est. Legati deinde decem in Macedoniam sunt nominati, quorum de sententia Imperator L. Paullus res componeret: qui interea Græciam circumiverat ^d oculis nosciturus, quæ nobilitata fama auribus acceperat ^e. At, cum jam advenissent legati, omnium primum ex consilii sententia, liberos esse Macedones, & uti suis legibus, iussit: tum annuos magistratus creare ^f; tributum dimidium ejus, quod pependissent Regibus, pendere Populo Romano ^g. In quatuor regiones dividi Macedoniam, quibus nec connubium, neque commercium agro-

^a *Petav. Rat. Temp. P. II. L. II.* ^b *Val. Max. L. V. c. 1. n. 8.* ^c *Liv. L. XLV. c. 1.* ^d *Liv. Ibid. c. 17.* ^e *Ibid. c. 27.* ^f *Vid. & Ibid. c. 32.* ^g *Ibid. c. 29.*

poni iussit: ipse Epirum petit, mentitus, se ad praesidia deducenda venisse, ut liberi Epirote, sicut Macedones, essent^a. Sed ex singulis civitatibus denos principes evocavit, usque denunciavit, ut aurum et argentum in publicum proferretur^b. Quo facto eadem die & hora signum ad diripiendas urbes militibus datum est. Ingens inde praeda parta: centum quinquaginta millia capitum humanorum abducta. Direptorum circa septuaginta oppidorum mœnia sunt diruta^c. Omnium praeda vendita: de ea praeda militum numeratum. Ita in Italiam trajecit, nequaquam expletis militum animis; qui regiae se praedae expertes esse indignabantur. Senatus ipsi, ut etiam Octavio, qui classe rem adversus Perseum gesserat, & Anicio, qui Illyrios vicerat, triumphum decrevit^d. Nec horum triumpho quisquam obstitit. Sed, ut summa fere invidia petere amat^e, adversus Paullum *Ser. Sulpicius Galba*, qui Tribunus militum ad exercitum in Macedonia fuerat, Populum stimulavit, „ quod „ dura sub eo Imperatore militia fuerat; „ quodque de praeda parcus, quam speraverant ex tantis regiis opibus dederat. „ Atque ita multitudinem commovit, ut triumphum Æmilio negatura videretur, nisi *M. Servilius Geminus*, qui jam ante tri-

a *ib. c. 34.* b *App. Alexandr. de bell. Illyr. c. 51.* c *Sittrabo L. VII. n. 322.* d *Tabb. Capit. Vaell. G. Anicia.* Sed in nummo, quem refert *bigæ currentes conspiciuntur; eam in numm. G. Corn. n. 7.* Et alibi docuerit, triumphum per equos lento passu incedentes notari. e *Vell. Paterc. L. I. c. 9.*

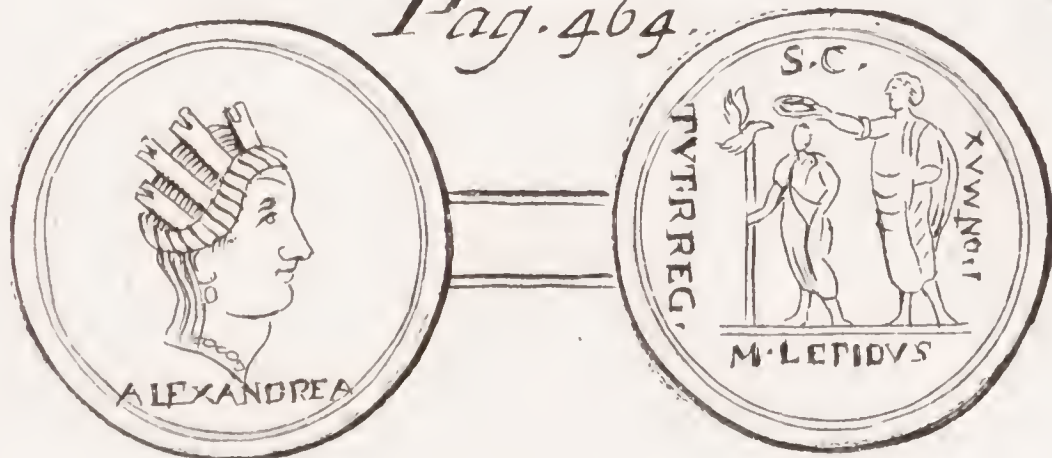
Pag. 452.

Pag. 454.

Pag. 464.

triginta sex annos Magister Equitum, ante triginta quinque annos Consul fuerat, oratione sua ita Populum commovisset ^a, ut omnes tribus, *triumphare Paullum Æmilium*, juberent. Ergo triumphum omnium ad eam ætatem splendidissimum per triduum Paullus egit ^b (cum etiam de patre Persei Philippo T. Quinctius per triduum triumphasset ^c) tantumque pecuniæ in ærarium tulisse dicitur, *ut unius Imperatoris preda finem attulerit tributorum* ^d: ad consulatum scilicet *Hirtii & Pansa*, ut dicit Plutarchus ^e: sive ad annum Urbis septingentesimum decimum. Plinius loco in margine citato, pecuniæ summam fuisse dicit, *ter millies*, (legitur in editione *Dalecampii pondo trium millium*; sed certum est, eum locum corruptum esse) quæ facit nobis *Philippæorum nummorum milliones septem cum dimidio*: verum exigua nimis summa videtur ejus pecuniæ, quæ tantæ rei occasionem dederit. Multo magis numeri corrupti sunt apud Livium, etiam si pro *sestertium millies ducenties* (*Philippæorum tricies centena millia* †) cum Lipsio & Gronovio legas, *bis millies ducenties*, hoc est, *quingages quingies centena millia Philippæorum*: & tanta pecunia publice parta suos nulla ex parte locupletiores fecit ^f. Utrum vero tertius hic Paulli Æmilii triumphus, an secundus

F f 3 fue-

^a Liv. Ibid. c. 37. sq. ^b Plat. Æmil. p. m. 272.

^c Liv. L. XXXIV. cap. 52. ^d Cic. Off. L. II. cap.

22. Plin. H. N. L. XXXIII. cap. 3. ^e d. l. p. 275.

† Phil. 3000000. ^f Val. Max. L. IV. c. 3. n. 8.

Cic. in Verr. L. I. c. 21.

fuerit, inter eruditos contenditur: & mihi quidem verior, imo certa videtur magni mei olim Magistri Jacobi Perizonii in *Ani-
madv. Histor. c. 3. p. 147. & c. 6. p. 212.* opi-
nio, qui duos tantum Æmilii triumphos
agnoscit, primum, quem priore Consula-
tu egit de Gallis Liguribus; alterum hunc
nobilissimum de Perseo: putatque inscri-
ptionem, ex qua potissimum contrarium
probare conantur Lipsius ^a & Panvinius ^b,
si maxime vera est, ab aliquo ex Æmilii
gentis posteris cum falso titulo positam.
Quod vero nummum attinet, quem præ-
ter alios idem Panvinius refert, & post eum
Ill. Ez. Spanhemius ^c, in eo per tria tropæa
tres quidem victorias denotari putat, sed
unde ob tres illas victorias de Hispanis nem-
pe, Liguribus & Macedonibus relatas
triumphasse Paullum nullo modo probari
possit; cum tropæa victos *utcuraque* hostes
declarent, non demum *triumphatos* paca-
tosque. Verum omnem controversiam tol-
lunt fragmenta Tabularum Capitolina-
rum, in quibus Æmilius *victo Perseo secun-
dum triumphasse* legitur: ita ut levis valde
& inutilis in toto hoc negotio nummorum
utilitas videri possit. Vellejus denique Pa-
terculus ^d, qui etiam in Prætura trium-
phasse Æmilium dicit, falso illo inscriptio-
nis titulo deceptus videtur. Ultimam hoc
addam: in nummo, quem Vaillantius re-
fert,

^a *Notis ad Vell. Pat. L. 1. cap. 9.* ^b *Comment.
ad L. V. Fastor. Vid. & Pigh. ad A. U. 486.*
^c *de P. & U. Num. Diss. X. p. 220. ed. noviss.*
^d *L. 1. c. 9.*

fert ^a, legi quidem *ter Paulus*; sed in eo unum tantum tropæum conspici, cui adstant Perseus & duo ejus filii, manibus post terga revinctis; ita ut plane non videam; cui fini ibi vocula *ter* legatur; cum non putem, vel ita ænigmatische in nummis locutos fuisse veteres; vel certe, si ita locuti fuerunt, nullum omnino *certum argumentum ex incertissimis monumentis* desumi posse *certum* est. Sed hic locus non est monstrandi, quantum detrimenti bonis literis studium illud numismaticum absque interiore bonarum literarum cognitione (Magnum enim semper excipio Spanhemium, & si qui alii nummorum veterum tractatione delectati simul etiam bonis auctoribus cum judicio & assidue legendis animum excoluerunt) attulerit. At nimium jam nos discussio rei non maximi ad historię cognitionem momenti tenuit: ad seriem rerum revertamur. Lætitiam triumphi turbavit clades domesticā Imperatoris: nam duo e filiis, quos duobus in adoptionem datis, solos nominis, sacrorum, familięque hæredes retinuerat domi, minor ferme duodecim annos natus quinque diebus ante triumphum; major quatuordecim annorum triduo post triumphum decessit. Moderate orbitatem suam tulit Paullus, & concione more majorum de rebus suis gestis ad Populum habitus ^b testatus est, „ se, quum summa & quasi nimia quadam felicitate Rempublicam bel-

F f 4

„ lo

^a gente Æmil. n. 9. ^b Liv. L. XLV. c. 41. Vid. & Plusarch. Apophth. p. m. 198. App. Al. exc. ex L. IX.

lo proximo gereret, & mutationem forte rerum metueret, optasse, ut privata potius sua calamitate, quam publica hoc metu defungeretur. “Veteres enim, Deos invidiosos & malignos esse putarunt; eamque invidiam praesertim in eripiendis, quae cuique carissima essent, & maximè liberis ostendere. Sic Solon ab Herodoto a inducitur Cræsum docens, omne numen invidum esse & turbulentum, τὸ θεῶν πᾶν εἶναι φθονερόν τε ἢ τυραννίδες. iisdemque prope verbis usum Amasin Ægypti Regem litteris ad Polycratem Samiorum tyrannum idem refert b. Dioscuri quoque apud Euripidem *Electra* v. 1282. dicunt, Jovem simulacrum Helena Trojam misisse, ut lis ibi ac caedes fieret: quod etiam agnoscere videtur senex Priamus c, dum non Helenam sibi causam malorum esse dicit: sed Deos bellum illud luctuosum immisisse. Et vulgarem hanc plane opinionem fuisse patet, quod etiam in scenam eam proferat Aristophanes *Pluto* v. 87. & 92. & ad ultima gentilismi tempora durasse constat ex Libanii *Sophista* oratione, qua Julianum Imperatorem defunctum laudavit §. 146. d ubi dicit, Julianum a choro φθονεῶν δεικνύων, invidorum Deorum ablatum fuisse. Sed rursus nimium a scopo nostro aberramus. Peracto triumpho Perseus cum Alexandro filio

Al-

a L. I. c. 32. b L. I. c. 40. Vid. eund. L. VII. c. 46.

c Ap. Hom. *Iliad.* γ. v. 164. licet sciam Cl. Beiglerum praef. ad edit. Hom. quæ A. 1707. elegantibus typis in minore forma prodit ap. Cl. Vvetstenios hęc aliter exponere. d apud Rev. Jo. Abb. Fabricium *Bibl. Gr.* Vol. VII. p. 367.

Albam (quæ munita urbs & tuto loco sita erat ^a) in custodiam ductus est ; ubi post quadriennium secundum quosdam ^b , secundum alios post biennium ^c inedia obiit ; & publico funere elatus est ^d . Alii a custodibus ob causam , quæ non additur , iratis vigilare coactum scribunt , donec fatiscens exspiraret ^e . Et duo etiam ex filiis ejus non diu supervixerunt : tertius Alexander egregius artifex tornandi , & subtilia opera faciendi , postquam Romanam linguam & literas didicisset , magistratibus scribæ operam præbuit , scite & eleganter eo munere functus . Unde vero hauserit *Is. Casaubonus* ^f , fabrum ferrarium factum esse Persecum ; hactenus nescire me fateor . Æmilius porro hic unus fuit ex summis istis , quos prisca Respublica habuit , viris : licet , si ad rectæ rationis , veræque virtutis normam ejus vita exigatur , nequaquam vir bonus dici possit , quod vel ex turpi illa Epiri direptione quam modo narravimus , patet . Verum jam simile quid de Catone Censorio observavimus ^g . Ob tantas viri virtutes anno Urbis quingentesimo octogesimo nono censura Æmilio delata fuit : quæ a Plutarcho ^h ἀρχὴ πικρῶν ἐρωτάων , *magistratus omnium sanctissimus* vocatur : & alibi ⁱ κορυφὴ τῆς τιμῆς ἀσκήσις , *fastigium omnis honoris &c.* Obiit denique

a *Strabo* L. V. n. 240. b *Vell. Patere*. L. I. cap. II. c *Diod. Sic. excerpt.* L. XXI. d *Val. M. L. V. c. I. n. 1.* e *Plut. Æm. p. m. 275. Sallust. fragm. Hist. L. IV.* f *not. ad Capitol. vita Max. & Balt. c. 5. p. 198. A. edit. Paris. 1620.* g *Supr. L. IV. c. 5. §. 10.* h *loc. prox. d. i Cat. Maj. p. m. 345.*

inique anno Urbis quingentesimo nonagesime tertio ; & summo honore elatus est , ex tantis divitiis adeo non aucta re familiari , ut non amplius , quam trecenta septuaginta millia denariorum † reliquisse feratur : & ex auctione bonorum ejus vix tantum redactum est , ut dos uxori redderetur^a .

CAPUT SEXTUM.

De bello Illyrico , & de aliis quibusdam rebus ad hoc intervallum referendis .

§. I. *Bel-
lum Illyri-
cum cum
Gentio .*

§. I. **V**idimus jam capituli præcedentis §. quinto , Gentium Illyriorum Regem pecuniæ a Perseo accipiendæ spe legatos Populi Romani violasse : licet majore pecuniæ parte cum Perseus defraudaverit . At miser ille jam bellum inchoaverat ; quanquam non nimis læto successu^c ; licet Ap. Claudium , qui ab Hostilio Consule A. U. 583. missus erat , ut accolas Illyrici tutaretur , jam cum clade repulsum fuisse viderimus capituli præcedentis paragrapho quinto . At A. U. 585. ad bellum Illyricum missus est , qui Prætor jurisdictionem inter peregrinos forte exercendam acceperat *L. Anicius Gallus*^d ; qui quid primo adventu suo in Illyricum gesserit ,

† Florenor. IIII000. a *Liv. epit. 56. Val. Max. L. IV. c. 4. ex. 9. Sex. Aur. Victor. b Vid. Liv. L. XLIV. c. 27. Plut. P. Æmil. p. m. 262. c Liv. Ibid. c. 30. d Ibid. L. XLIV. c. 21.*

rit, nescimus; cum in historia Liviana hoc loco lacuna inveniatur. Verum ex iis, quæ supersunt, videmus, celeriter id bellum confectum fuisse; &, ut dicunt Livius ^a & Eutropius ^b intra triginta dies: cum, teste eodem Livio ^c, clementia in omnes & iustitia Prætoris Romani inclinationem animorum ad dedendum sese adjuvaret. Et potuisset forte diutius sustinuisse Gentius bellum, nisi *Scodram* gentis caput oppugnante Romano porta egressi Illyrici prælium committere voluissent. Quo victus Gentius statim in deditioem venit: ita ut hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum fuerit.

§. II. Vidimus jam etiam capituli præcedentis paragrapho sexto, fidem Regis Eumenis hoc bello Persico Romanis suspectam fuisse ^d, cum fratris ejus Attali animus Romanis addictus nosceretur: ita ut etiam Attalus comitate Romanorum inflatus regnum fratris graviter prope perturbaverit ^e. Nam Eumenes, cum & Perseum omni modo spem pacis tentasse videret ^f; neque Romanos a finiendo difficili bello abhorrire crederet, mercedem a Rege, modo ne juvaret bello Romanos mille talenta, modo pacis patranda mille & quingenta pacifcebatur ^g: licet, ut diximus, adeo insensus Eumeni esset Perseus, ut ex insidiis eum interficere fuerit conatus. Verum quemadmodum

§. 2. Ad:
ventus Ro-
mam At-
tali & E-
menis.

a *Ibid.* c. 32. b *L. IV. c. 6.* c *Ibid.* c. 31. d *Vid. Liv. L. XLIV. cap. 13. 24.* e *Polyb. exc. legat. n. 93.* f *Liv. XLIV. cap. 25.* g *Excerpt. ex Appiani X. IX.*

dum apud Gentium Regem avaritia Perseo fraudi fuerat, ita eadem hanc tantam rem cum Eumene cum dimittere fecit; cum quidem impensam se non recusare diceret; sed eam pecuniam perfecta re daturum: interea Samothracæ in templo depositurum, quod abnuit Eumenes, cum ea Insula sacra quidem, sed tamen Perseo obnoxia esset. Ita Eumenes per partem certe belli, Romanis adfuit^a. Eo finito, inter multas Regum, gentiumque & populorum legationes frater Eumenis Attalus maxime in se omnium oculos animosque convertit^b. Cumque & gratulandi victoriam causa, & adversus bellum Gallicum auxilium petendi Romam venisse videretur, hortati eum quidam sunt, ut quam susceperat pro fratre legationem deponeret; & pro se loqueretur. Sed metuens Eumenes, quod futurum erat, *Stratium* medicum ex fidissimis amicis misit, qui fratri speculator idem & monitor adesset: isque monstrando quantum damni sibi illaturus esset^c, ad quem per infirmitatem fratris brevi regnum esset perventurum, præsertim cum hoc ipso tempore ingensa Gallis periculum immineret, pervicit, ut accusationem fratris & petitionem de dividendo regno penitus omitteret. Atque ita Senatus^d spe discordiam inter fratres ferendi frustratus est: eaque indignatione *Ænium* & *Maroneam* Thracie urbes Attalo jam promissas liberas esse pronunciavit. Verum ipse jam Eumenes rebus suis metuens Romam adventabat^e: &
Sena-

^a Liv. L. XLIV. c. 32. ^b Id. L. XLV. c. 19. ^c Polyb. cas. legat. n. 93. ^d ibid. ^e Ibid. n. 97.

Senatum sollicitum reddebat, quomodo eum excepturi essent: si enim eum admitterent, crimine liberare videbantur, si excluderent hostis judicatus videri poterat. Itaque Senatus consultum in commune fecerunt^a, „ ne „ quis Regum Romam venire vellet. “ Cumque in Italiam jam appulisse Eumenes nunciaretur, Quaestorem ad eum cum decreto Senatus miserunt, jusseruntque, ut diceret, „ si qua ope Senatus in realiqua uti vellet. “ Si, *nihil se poscere*, Rex dixisset, „ Italia ut quamprimum excederet, „ denunciaret. Paruit confestim Eumenes: & Senatus, qui omnibus modis eum deprimere volebat, ita agendo consecutus est, tum, ut amicis Eumenis animi conciderent; tum, ut Galli duplo animosiores ad bellum redderentur.

§. III. Sed Prusias Bithyniae Rex, qui uxorem habebat sororem^b Persei, cum filio *Nicomede* (hic postea patrem interfecit^c) jam ante factum hoc Senatus consultum Romam venerat^d, *Deos Romanorum, Senatum Populumque salutatum se venisse, dicens, filiumque Senatui commendaturum*. Simul petebat, ut agrum de Antiocho captum, quem nulli alii a Romanis datum Galli possiderent, sibi concederent. Benigne admodum Romae exceptus responsum tulit, „ si sine cujusquam injuria dari posset ille ager, dignissimum eo dono Prusiam habituros esse “ . Polybius^e, & ex eo, ut vide-

§. 3. Prusias aduentus Romae

^a Liv. Epit. 46. ^b App. Al. Mithr. n. 172.

^c Ibid. n. 175. Justin. L. XXXIV. c. 4. ^d Liv. L. XLV. c. 44. ^e exc. legat. n. 97.

tur, Livius ^a, & Appianus ^b addunt, huic Regem victo Perseo, obviam ire legatis Romanorum solitum, togatum Romano more calceatumque; & sumpto præterea pileo, rasoque capite, libertum se Populi Romani (libertorum Romæ hic erat habitus ^c) professum esse; tum in Senatu orationem regia fortuna indignam habuisse: nec tam honorificam audientibus, quam sibi deformem.

§. 4. Legatio Popilii ad Antiochum Regem, &c.

§. IV. Facile porro credi potest, tot ac tantis victoriis, tantoque Imperii Romani incremento plurimum etiam auctoritatem ejus Imperii apud omnes auctam fuisse. Ejus rei insigne, nec tacendum exemplum occurrit in legatione, quam rogatu Ptolemæi & Cleopatæ Ægypti Regum ad bellum, quod Syria Rex Antiochus Ægypto inferebat, componendum Senatus decrevit. Princeps ejus legationis fuit C. Popillius Lænas; de cujus oratione acerrima in Senatu Rhodiorum habita jam dictum est *capitis præcedentis* §. 6. Hic, cum debellatum esse in Macedonia audivisset, ad susceptam legationem peragendam navigare in Ægyptum pergat ^d; ut prius occurrere Antiocho posset, quam ad Alexandriae mœnia accederet. Ibi audax, & nescio, num superbum dicendum sit, Popillii facinus narratur: nam cum Rex Antiochus salutandi gratia dextram Popillio porrigeret, (Plinius *Hist. Nat. L. XXXIV. c. 6.* errore, ut videtur, memoriæ C. Octavianum vocat) cum ergo ei dextram porrigeret,

^a *loc. prox. cit.* ^b *Mithrid. n. 172.* ^c *Plaut. Amph. A. I. S. I. v. ult. Serv. ad Æn. L. VIII. v. 564.*

^d *Liv. L. XXV. c. 10.*

ret, hic prius tabellas Senatusconsultum, quo excedere Ægypto Rex jubebatur, continentes eum perlegere iussit^a. Cumque iis perlectis, *cum amicis se deliberare velle*, Rex dixisset, virgula stantem circumscripsit; iussitque, prius responsum reddere quam arenæ circulo egrederetur. Rex, ubi parumper hæsitasset, *Faciam*, inquit, *quod Senatus jubet*. Tum demum Popillius dextram Regi, tanquam socio & amico porrexit. Legati patrium regnum stirpi Ptolemæi restituant. Ipsique Reges, Antiochus quidem, *perfecisse se quæ iussisset Senatus*, Romam nunciavit: Ptolemæus & Cleopatra, *regnum patrium prope amissum, Senatu Populoque Romano facientibus, recuperasse*, per legatos, professi sunt^b. At, qui vel minimum ad Regum indolem animum attenderit, facile capiat, quanta animi ægritudine regnum Ægypti spe jam devoratum extorqueri sibi passus fuerit Antiochus. Itaque in Syriam regressus gravate ac gemens in Judæos iram effudit, Urbemque Hierosolymam & Templum DEI sanctissimi horrendum in modum diripuit; quod ex locis ad marginem citatis discimus^c. Mirum tamen non est, Senatum Romanum se rebus horum Regum immiscuisse, cum propter antiqua fœdera Regum in Ægypto curam atque tutelam jam antea suscepisset: anno enim Urbis quingentesimo septuagesimo

ter-

^a Polyb. exc. leg. n. 92. Cic. Phil. VIII. d. 8. Liv. L. XLV. c. 12. & alii multi. ^b Liv. L. XXV. c. 13. Polyb. exc. leg. n. 95. ^c II. Maccab. V. Jos. Ant. XII. 7. & Bell. Jud. I. 1.

tertio Ptolemæo Epiphane mortuo ; cum & Antiochus Syriæ & Philippus Macedoniæ Reges Ægypti regno inhiarent , Alexandrini Romanorum opem implorarunt . Misus est eo *M. Æmilius Lepidus* ; qui nomine Populi Romani tutelam Regis pueri gereret . Quam tamen tutelam absentem Lepidum , & Romæ fere degentem per procuratores plerumque gessisse puto . Et hanc Lepidi tutelam referunt denarii , qui ab una parte caput muliebre turritum habent , cum inscriptione *Alexandrea* : ab altera *M. Lepidum togatum diadema Regi adolescentulo imponentem* ^a , cum inscriptione *M. Lepidus Pont. Max. Tutor Reg. S. C.* Quod enim Tacitus dicit ^b , Ptolemæi liberis missum tutorem Lepidum , notum est , *liberos etiam de uno dici* ^c . Igitur minus recte Pighius , (*Annal. ad A. U. C. 590.*) Lepidum eo ipso anno in Ægyptum profectum putat , ut Ptolemæum Philometora a fratre Evergete II. (qui etiam *Physcus* , *obesus* , *ventriosus* a deformitate corporis dictus est) pulsam restitueret ; ac , si fieri posset , in concordiam fratres redigeret ; atque ipse interim regni gubernacula teneret . Sed , licet partitionem regni instituissent fratres , discordia tamen , qua laborabant , sublata non fuit , donec Philometor anno Urbis quingentesimo nonagesimo ipse Romam profectus ^d , & per honorifice a Senatu acceptus ^e impetravit ,

^a *Annal. L. II. c. 67.* ^b *Vid. Plaut. Aul. A. IV. S. X. v. 6 Ter. Hec. A. II. S. LV. 15. Et ibi Dacæriam. Gell. L. II. c. 13.* ^c *Vaillant. d. l. p. 96.* ^d *Pal. Mus. L. V. c. 1. n. 1.* ^e *Epit. Liv. 47.*

vit, ut secum legati mitterentur, qui firmam reconciliationem inter fratres facerent: quæ tamen obtineri non potuit; donec inter ipsos fratres metu Populi Romani convenit, ut *Cyrenarum* regno & urbibus quibusdam pro *Cypri* regno acceptis Evergetes contentus esset ^a. Obiter autem hic cum Polybio ^b observemus, Romanos nullam occasionem omisisse stultitia aliorum ad amplificationem Imperii sui utendi; quod exemplum ut sibi caveant, non nimis frequenter aliis, præsertim Populis liberis potentissimorum Regum vicinis inculcari potest.

§. V. Et prosperitas Romanos circa hæc tempora ad intolerandam omnibus insolentiam superbiamque provexerat: cujus rei etiam exemplum sit, quod Polybius testis oculatus, & qui ipse pars rerum fuit, narrat de Demetrio Seleuci Philopatoris Syriæ Regis filio. Hic cum a Patre, Antiochi Magni filio, Romanis obses esset datus, eo mortuo Senatum adiit, petens, ut dimitteretur, cum iniquum foret, se pro liberis fratris (Antiochi Epiphanis) obsidem agere. Sed nihil impetrare potuit: imo communi consensu decretum est, „ Demetrium esse retinendum; puero vero, quem Antiochus reliquerat, regnum esse confirmandum ^c.“ Iniquum hoc erat: nam, qui obses datus est tantum, ut alterum captivum, aut ob-

§. 5. Res
cum Syriæ
Rabta.

G g

fidem

^a *Epit. Liv. 47.* ^b *excerpt. legat. n. 113.*

^c *Polyb. exc. leg. n. 107.*

fidem redimat, eo mortuo liberatur ^a; cum in illo, dum moritur, jus pignoris extinctum sit ^b. Verum hoc agebat Senatus, ut potius apud pupillum infirmum, quam apud Demetrium florentem ætate Syriæ regnum esset ^c. Et extemplo legatos decrevit in Syriam, qui regnum illud ex voluntate Senatus administrarent: iisque ante omnia mandatum est, ut naves tectas comburerent; elephantis nervos incidere-
rent; & uno verbo vim regiam quantum pote minuerent. Diligenter mandata Senatus executi sunt; quamprimum in Syriam venerunt legati. Sed adeo hoc indigne *Lysias* tutor regius tulit, ut populum concitaverit in legatos; ex quibus Cn. Octavius occisus fuit. Hoc nuncio perculsus Demetrius ex consilio familiaris sui *Apollonii* (Polybius enim historicus, cum quo de rebus suis deliberaverat Demetrius, suaserat, ut inconsulto Senatu aliquid regno dignum auderet ^d) iterum Senatum adit; idemque responsum accipit. Tum demum monitis Polybii auscultans clam Roma profugit; regnoque potitus Romam coronam auream magni ponderis misit, gratias agens, quod obses habitus esset liberaliter. *Leptinem* simul Octavii percussorem miserat; quem Senatus non recepit, actionem illam integram contra Syros sibi servans suo tempore instituendam ^e.

CA-

a *Græc. de I. B. P. L. III. c. XX. §. 56.* b *Vid. App. Alex. Syriac. n. 117.* c *Vid. Polyb. d. d. Justin. L. XXXIV. c. 3.* d *Polyb. ib. n. 114.* e *App. Alex. Syriac. n. 118.*

CAPUT SEPTIMUM.

*De bellis cum Hispanis & Liguribus
hoc tempore gestis.*

§. I. **V** Idimus hujus Libri capite quarto paragrapho nono post victoriam anno Urbis quingentesimo septuagesimo octavo ab Ap. Claudio Cenchone Prætore relatam aliquanto tempore a bello in Hispania cessatum fuisse: verum superbia, ut videtur, & avaritia magistratum Romanorum Hispanos iterum ad bellum compulit. Nam anno quingentesimo octogesimo secundo & alia indigna, & pecunias a Prætoribus captas in Senatu questi sunt^a. Unus quidem ex reis *M. Titinius* absolutus est. Duo, alter Præneste, alter Tibur exsulatum abiit. Et, licet fama fuerit, prohiberi Hispanos a patronis nobiles ac potentes compellare, tamen in futurum Prætorum injuriis obviam itum est. Ac suspicari possumus ex epitome Liviana quadragésima tertia (nam ipse Livius hoc loco mutilus est) his injuriis motos Hispanos ad arma ivisse; & *Olonicum* aliosque Principes, ab his, qui pacem cum Romanis malebant, fuisse interfectos: quo referenda videntur verba, a quibus hodie caput quartum dicti libri Liviani inchoatur, *tantum pavorem ingressi castra osten-*

§. I. De bello Hispanico.

A. U. 582.

G g 3

tan-

^a Liv. l. XLIII. c. 2.

tantes capita fecerunt , ut , si admotus ex-
 templo exercitus foret , capi castra potue-
 rint . Et de hoc forte bello etiam loquitur
 Florus *L. II. c. 17.* ubi *Salondicum* quen-
 dam , qui se cœlitus demissum fingeret ,
 omnium in se mentes convertisse dicit .
 Hos autem motus feliciter fuisse compres-
 sos , lenitatemque Prætoris in exercenda
 victoria laude dignam fuisse ex dicto Livii
 loco patet . Anno tamen rursus quingen-
 tesimo octogesimo quinto *M. Marcellum*
Marcolicam nobilem Hispanorum urbem
 cepisse videmus ^a . Sed cum historia se-
 quentium annorum apud Livium interci-
 derit , res circa hæc tempora in Hispania
 gestas longa oblivio plerasque obruit ; ni-
 si quod in *epitome quadragesima sexta* res
 adversus Lusitanos vario eventu gestas vi-
 demus : & in *sequente epitome* parum pro-
 sperè per eos annos in Hispania fuisse bel-
 latum . Sed hoc jam referendum videtur
 ad annum Urbis quingentesimum nona-
 gesimum nonum , quo juxta Pighium *L.*
Calpurnius Piso Prætor a Lusitanis *Punico*
 quodam duce fugatus est . Loquitur de
 ea clade *Appianus* ^b ; & duos Impera-
 tores fugatos , sex millia Romanorum
 interfecta dicit ; & inter eos , *Terentium*
Varronem Quæstorem . Idem anno
 sequente *L. Mummius* Prætorem victo-
 rem primo , mox gravi clade victum af-
 ferit . Et sub idem tempus Celtiberis
 novum bellum illatum est , quod urbem

Sege-

^a Liv. L. XLV. c. 4.

^b *Italicor. S. Hispanicor. n. 286.*

Segedam munirent ; quodque tributa a Graccho imposita detrectarent ; & denique, quod, *ne Romanis militarent, remissum sibi esse*, dicerent . Sed aliter hoc interpretabantur Romani , cum talia privilegia tacitam continere conditionem assererent , *quamdiu hoc S. P. Q. R. libuisset* . Itaque anno Urbis sexcentesimo *Q. Fulvius Nobilior* Consul cum exercitu triginta millium adversus eos missus est : qui primo prælio civium Romanorum sex millia amisit . Sed mox , dum inordinatius victoriam persequuntur Hispani , æqualem fere iis cladem reponit . Et post paucos dies ope elephantorum , quos a Masinissa acceperat , eosdem hostes rursus in fugam conjicit : sed dum fugientibus instans Romanus Imperator elephantos etiam *Numantie* mœnibus admoveat , unus ex his faucibus , & in suos conversus reliquos etiam convertere fecit ; ita ut inordinate fugerent Romani : in quos erumpentes *Numantini* quatuor eorum millia trucidant , multis tamen etiam suorum amissis . Aliæ etiam clades leviores multorum animos a Romanis abduxere : licet tamen anno sequente *Atilius* Prætor satis bene rem cum Lusitanis gesserit . Ergo cum novis etiam copiis anno sequente eo missus est Consul *Marcellus* : qui bello a se feliciter cepto finem imponere statuit , ratus ex ea re se magnam laudem consecuturum esse . Sed Senatu pacem improbante successor Marcello in Hispaniam missus est

A. U. 600.

A. U. 601.

L. Li-

L. Licinius Lucullus, qui *P. Cornelium Scipionem*, confectis postea bellis Numantino & Punico celeberrimum futurum, legatum secum duxit. Hic statim & gloriæ, & magis etiam pecuniæ inhians Vaccæos, nullius offensæ erga Romanos reos, invasit: &, licet nihil de eare a Senatu ipsi mandatum esset, focus tamen Carpetanis violatis auxilio se venire simulavit: atque ea occasione *Cauceos* prælio vicit; & ab iis obsides, & centum talenta argenti † accepit. Sed cum petiisset, & impetrasset, ut præsidium Romanorum in urbem admitterent, universum mox immisit exercitum, omnesque sine ætatis discrimine trucidavit; summa quidem Romanorum infamia. *Intercatios* mox perfidiam ipsi istam exprobrantes adortus est, ubi Scipio barbarum e Romanis unum, qui secum singulari certamine depugnaret, provocantem feliciter vicit. Atque eiusdem Scipionis mox apud barbaros tanta opinio virtutis exitit, ut ipsius se fidei committere non dubitarent. Palantiam inde urbem frustra Lucullus tentavit divitiarum exspectatione ductus. Isque bello finis fuit; cujus causa, licet iniquissime suscepti, ne quidem in iudicium Lucullus vocatus est. Circa idem tempus, aut paullo antea, Lusitaniam duce *Punico Manlium*, & *Calpurnium* Romanos Imperatores fugarunt multis, & inter eos *Terentio Varrone* Quæstore, occisis. Ipse Punicus non diu post hæc saxo caput ictus perit, Successor vero ejus *Cæsar* cognomine *L. Mummius*,
eun-

A. U. 598.

† *Philipp.* 60020. a *Apian.* *Hispan.* n. 286.

eundem qui postea *Achaicus* dictus est, cum primum ab eo victus esset, mox conversus castris & praeda omni exiit. At Mummius, cum paucos, qui a clade superfueraut, continuis exercitiis confirmasset ex improvise barbaros adortus obtinuit victoriam. Inde Lusitanis etiam victis Romanam reversus triumphavit. *M. Atilius Serranus*, qui Mummiio successerat, vicit quidem Lusitanos, eorumque vicinos. Sed non ita; quin mox Atilio in hyberna profecto defecerint. Interea autem in provinciam venerat *Ser. Sulpicius Galba*: qui magna celeritate hostes superavit: verum dum imprudentius cum exercitu, incomposito ob lassitudinem agmine procedente, eos persequitur, a barbaris vicissim victus est. Paulo post Lusitaniam ingressus Galba (quam eodem tempore ab altera parte *Lucullus* Consul vastabat) insigni plane perfidia, atque spe pacis deceptos hostes immani crudelitate trucidavit. Pauci evaserunt; inter quos fuit *Viriathus*; qui fortissime per aliquot annos patriam suam contra Romanorum rapacitatem defendit: ut in sequentibus suo loco narrabitur.

A. U. 602.

§. 2. Cum Liguribus per aliquot annos, aut dubia pax, aut languidum bellum fuit: quod tamen A. U. 587. acrius aliquantulum gestum fuisse videtur; ita ut subacti a, imo deleti fuisse dicantur^b. Certe etiam ex fragmentis marmoreorum fastorum, alterum Consulem *C. Sulpicium Gallum* de iis triumphasse intelligimus.

§. 2. De bellis Ligusticis.

Sed

^a Liv. Epit. 46. ^b Obseq. de prod. c. 10.

Sed his temporibus triumphus ob causas frivolas & indignas plane fuerunt concessi; ut aperte testatur & ridet Cicero^a: quanquam utiliter sane id Romanis evenit; ut bellis his levioribus, dum a gravioribus cessaretur, satis tamen opportunitatis daretur juventutem ad armorum usum, quantum opus foret exercendi. Idque optime in his bellis cum Liguribus fieri poterat, quippe qui loca aspera & durandis militum corporibus aptissima incolerent. Atque ita A. U. 599. Opimius Consul Transalpinos Ligures, qui Massiliensium oppida Antipolin & Nicæam vastabant, subegit. Verum, si quid porro de his bellis narrandum sit, id in sequentibus suis locis referetur.

a de clar. Or. c. 73.

Finis Partis Primæ.

SPECIAL 93-B
4745
V.1

